

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL ANTROPOLOJİ BİLİM DALI**

**AMELİYATSIZ GENÇLEŞME: BOTOKS VE DOLGU ENJEKSİYONLARI İLE
KADIN BEDENİNİN YENİDEN İNŞASI**

Doktora Tezi

Fatma TUNÇER

ANKARA-2024

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL ANTROPOLOJİ BİLİM DALI**

**AMELİYATSIZ GENÇLEŞME: BOTOKS VE DOLGU ENJEKSİYONLARI İLE
KADIN BEDENİNİN YENİDEN İNŞASI**

Doktora Tezi

Fatma TUNÇER

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ceren AKSOY SUGIYAMA

ANKARA-2024

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL ANTROPOLOJİ BİLİM DALI**

**AMELİYATSIZ GENÇLEŞME: BOTOKS VE DOLGU ENJEKSİYONLARI İLE
KADIN BEDENİNİN YENİDEN İNŞASI**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ceren AKSOY SUGIYAMA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

- 1. Doç. Dr. Ceren AKSOY SUGIYAMA**
- 2. Prof. Dr. Melike KAPLAN**
- 3. Doç. Dr. H. Çağlar ENNELİ**
- 4. Doç. Dr. Rahşan BALAMİR BEKTAŞ**
- 5. Doç. Dr. Alim Koray CENGİZ**

Tez Sınavı Tarihi

10.05.2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Ceren AKSOY SUGIYAMA danışmanlığında hazırladığım “Ameliyatsız Gençleşme: Botoks ve Dolgu Enjeksiyonları İle Kadın Bedeninin Yeniden İnşası” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Fatma TUNÇER

21.05.2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TEŞEKKÜR.....	iii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE AMACI	31
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALAN ARAŞTIRMASI VE ALAN DENEYİMLERİNE DAİR	33
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALAN ÇALIŞMASI.....	55
------------------------	----

3. 1. “Doğal” ve “Doğal Olmayan” Görünüm Karmaşası	55
--	----

3. 1. 1. “Doğal Görünüm” e Yüklenen Anlamlar	55
--	----

3. 1. 2. “Doğal Beden” e Karşı “Doğal Olmayan Beden”	64
--	----

3. 1. 3. Teknolojik Müdahale Yoluyla Bedenlenme: Siborg Figürü	72
--	----

3. 1. 4. Toplumsal Cinsiyet İkiliklerini Aşma Bağlamında Siborg Figürünün Yetersizliği	79
---	----

3. 1. 4. 1. Yaşlanmanın Çifte Standardı	82
---	----

3. 1. 4. 2. Botoks ve Dolgu Teknolojilerinin Cinsiyetlendirilme Yolları	88
---	----

3. 2. “Genç Görünüm” İle Gelen Özgüven ve Mutluluk.....	98
---	----

3. 2. 1. Beden Memnuniyeti ve Duygu Durumu (Özgüven ve Mutluluk) Arasındaki İlişki	98
---	----

3. 3. “Hissetme Yaşı” İle “Görünüm Yaşı” Arasındaki Uyumunu Kolaylaştıran Botoks ve Dolgu Enjeksiyonları	104
---	-----

3. 3. 1. “İç” Benlik ve “Dış” Benlik Arasında Ayrım Yapma Eğilimleri: “[...]” Kendimi yaşlı hissetmesem de yüzüm aksini söylüyor”	104
--	-----

3. 4. Botoks Enjeksiyonları Aracılığıyla Mimiklerin Kontrol Altına Alınması....	112
3. 4. 1. Botoks İşlemi İle Yüzde İstenmeyen Duygu Belirteçlerinin Önüne Geçmek	112
3. 4. 2. “[...] Botokslu bir yüzle sinirlendiğimi gösteremiyorum, kaşlarım hareket etmiyor”	114
3. 4. 3. Olumsuz Duyguların İfadesi Olarak Görülen ve Yadsınan İki Kaş Arası Çizgisi	118
3. 5. Yüzün Disipline Edilmesi Hususunda İşlerlik Gösteren Botoks Enjeksiyonları	125
3. 5. 1. “Mimikleri kontrol edebilirsen, yaşlanmayı da kontrol edebilirsin”	125
3. 5. 2. Disipline Edici Teknikler Aracılığıyla “Kendini Biçimlendirme” Pratikleri	137
3. 6. “Başarılı Yaşlanma”: Yaşlanmadan Yaş Almak.....	151
3. 6. 1. Gençliği İdealize Etmekten Gerontofobik Söylemlere	151
3. 7. Yüzdeki Bireyciliğin ve Benzersizliğin Sonu: “Öznenin Ölümü” Mü?	169
3. 7. 1. Kişiye Özgü Yüz Özelliklerinin ve Yüzdeki Yaşanmışlık İzlerinin Botoks ve Dolgu Enjeksiyonları İle Silinmesi	169
3. 7. 2. Post-Modern Estetik: Öznenin Ölümü ve Hiyerarşik Ayrımın Çöküşü	175
3. 7. 3. “Kadın Estetik Topluluğu”: “Yeni” Öznelliklerin İnşasından Simgesel Hiyerarşinin İnşasına	184
SONUÇ	203
KAYNAKÇA	218
ÖZET	245
ABSTRACT	247

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinde yardımlarını esirgemeyip, destek olan herkese teşekkür ederim.

GİRİŞ

[...]

“Çünkü harika bir şekilde gençsiniz. Bu dünyada elde tutmaya değer tek şey de gençliktir.

Bana hiç öyle gelmiyor, Lord Henry.

Yok, şimdi öyle gelmez. Bir gün gelecek ama [...] İhtiyarlayıp buruştuğunuz, çirkinleştiğiniz zaman; düşünceler alnınızda izler açtığı, şehvetin korkunç yangını dudaklarınıza damga vurduğu zaman size de öyle gelecek, hem de acı acı. Şimdi nereye gitseniz herkesin gönlünü kazanıyorsunuz. Hep böyle mi olacak? [...] Harikulade güzel bir yüzünüz var, Mr. Gray [...] Güzellik de bir tür dehadır, hatta dehadan daha yücedir, çünkü açıklama gerektirmez. Yeryüzünün yüce olgularından biridir güzellik, güneş ışığı gibi, bahar mevsimi gibi, ay dediğimiz o gümüş kabuğun karanlık sularda yansması gibi. Büyüklüğü sorgulanamaz. Egemenlik onun Tanrısal hakkıdır [...] Benim gözümde güzellik, mucizeler mucizesidir [...] Evet, Mr. Gray, tanrılar cömert davranmışlar size. Şu var ki tanrılar verdiklerini hemencecik geri alırlar. Sahiden, dopdolu, kusursuz olarak yaşamak için yalnızca birkaç yılınız var. Gençliğiniz gidince güzelliğiniz de gidecek, o zaman birden göreceksiniz ki artık kazanabileceğiniz zafer kalmamış. Ya da adi birtakım zaferlerle yetinmek zorunda kalacaksınız ki, geçmişin anıları bu zaferleri yenilgiden de acı kılacak sizin için [...] Zamanla sarı benizli, çökük yanaklı, nursuz gözlü olup çıkacaksınız. Korkunç acı çekeceksiniz [...] Ah, gençliğiniz elinizdeyken değerini bilin! [...] Gençliğiniz öylesine kısacık sürecek, öyle kısacık. En basit kır çiçekleri de solar, ama sonra gene açarlar [...] Oysa bizim gençliğimiz bir daha asla geri gelmez. Yirmi yaşındayken nabzımızda vuran sevinç zamanla körelir. Bacaklarımız tutmaz olur, duyularımız çürür. İğrenç kuklalara dönüşürüz. Korkup kaçtığımız tutkuların, tadına bakmaya cesaret edemediğimiz nefis günahların anısı bize rahatlık, dirlik vermez. Ah, gençlik! Gençlik! Dünyada gençlikten başka hiç, ama hiçbir şey yoktur!” (Wilde, 2020: 35-36).

Dorian Gray'in hayatına ansızın girmiş olan Lord Henry Wotton, Mr. Gray'e kutsal bir gerçeği açığa vurur gibi yaşamın gizemini açıklar: Gençlik! Kendi güzelliğinin ve gençliğinin bilincine varmayan ve bundan önce güzellik ve gençlik üzerine hiç düşünmemiş olan Mr. Gray için, Lord Henry'nin gençliğe düzdüğü övgüler ve gençliğin kısalığı üstüne yaptığı uyarılar, ressam Basil Hallward'ın çizmiş olduğu portresinde kendi güzelliğinin yansımalarına bakarken anlam kazanır: “Gün gelecek yüzü

buruşup çökecek, gözlerinin nuru, rengi kaçacak, yapısının ince uyumu bozulup biçimsizleşecekti. Dudaklarının kızılı solacak, saçlarının altın ışıltısı uçup gidecekti. Ruhunu geliştirecek olan yaşam, bedenini çirkinleştirecekti. Ürkünç, iğrenç, hantal bir şey olup çıkacaktı” (Wilde, 2020: 39). Bunları düşünen Dorian Gray, “Ne hazin!” diye mırıldanır gözlerini kendi portresinden ayırmadan. “Ne hazin şey! İhtiyarlayıp, çirkinleşeceğim, iğrenç olacağım. Oysa bu resim sonsuza dek genç kalacak. Şu haziran günündeki yaşından öteye hiç gitmeyecek [...] Öbür türlü olabilseydi! Sonsuza dek genç kalan ben, ihtiyarlayansa şu resim olsaydı! Bu uğurda... Bu uğurda her şeyimi verirdim! [...]” (Wilde, 2020: 39).

Oscar Wilde’ın 1891 yılında yayınlanan *Dorian Gray’in Portresi* (2020) isimli romanı, gençliği ve güzelliği ile çevresindeki insanları büyüleyen, ama Lord Henry ile tanıştıktan sonra gençliğin geçiciliği ve yaşlanmanın “yıkıcı” etkileri konusunda huzursuzluğa kapılan, bu nedenle, hayatta sahip olunmaya değer tek şeyin gençlik olduğuna inanan Dorian Gray’in hikâyesine yer verir. Bu romanı okuduğumda, gençliğin güzelliğini korumak arzusuyla dış görünüşüyle aşırı ilgilenen ve yaşlanmanın getirebileceği fiziksel değişiklikleri sorun eden Dorian Gray’in genç kalma arzusu, estetik teknolojileri aracılığıyla yüz görünümelerini belirli bir yaşta “sabitlemeye” çalışan günümüz insanların anımsatmıştı bana. Dorian Gray, eğlenceden haz almaya, kendini sevmekten ve beğenmekten, başkalarınca sevmeye ve beğenilmeye, toplum içinde bir güce sahip olmaktan, toplumdaki yerini garanti altına almaya kadar birtakım gerekçelerden dolayı gençliği kaybetmek istemezken; yüzdeki yaşlanma belirtilerine karşı mücadele eden bireylerin genç görünme isteklerinin arkasındaki sebepler neler olabilir? Bu soruya yanıt verebilmek ve genç görünmenin birey için taşıdığı önemi anlayabilmek için edebiyatın dışında kalan gerçek bir alan daha var ki, o da “Estetik Merkezleri” dir.

Estetik merkezleri, bireylerin genç görünme gayretlerinin yüze odaklanan bir pratik olageldiğini saptayabildiğimiz yerlerdir. Estetik merkezleri içinde sunulan uygulamalardan biri de, bu tezin araştırma konusunu oluşturan ve yüzün formunu değiştirerek daha genç bir görünümün elde edilmesini sağladığı iddia edilen botoks ve dolgu uygulamalarıdır. Bu uygulamalarla genç bir görünüme ulaşma arzusu, yüz kavramını sorunsallaştırmamıza imkân tanır. Peki, yüzün tarihsel olarak bedende ayrıcalıklı hale gelmesi nasıl mümkün olmuştur? Bu yüzün geçmişteki yüzlerden ne farkı var? “Yüz” der David Le Breton (2018: 17), “modern zamanların insanının ayrıcalığıdır”. Yüzün görüntüsünün, biçiminin zaman içinde kazandığı öneme ve yüzle ilişkilendirilen anlamlara, değerlere göndermede bulunabilmek adına, öncelikle, Batı tarihinin seyri içinde bedene ilişkin bakış açısında meydana gelen değişimlerle başlamak gerekir.

Le Breton’un (2018: 26-30) belirttiği haliyle, Batı Avrupa’da -insanın dünya ile ilişkisine kozmik bir inancın yön verdiği- Ortaçağ döneminde, insan, toplumda ve onun evren içinde kendini başkalarından ayrı hissetmez. Tekilliğiyle, sözcüğün modern anlamında bir bireye dönüşmeksizin, benzerlerinden oluşan kalabalığa karışır. Özel yaşamı öngörmeyen, sürekli başkalarının varlığını içeren uzamda insanlar ancak birlikte yaşayabilirler. İnsan bedeni, insanın dünyanın içinde bulunduğu göstergesidir, yoksa günümüz bireyciliğinin ortaya çıkardığı gibi bir kopuşun, bir farkın nedeni değil. Beden, insanı benzerlerinden ya da doğadan ayırmadığı gibi, insanın kendi olma duygusu da, bir bütünün parçası olması duygusuyla çelişmez. İnsan, kendi kimliğinin dar bir bağlantı ağı içinden dünyaya kök saldığı bilincinde hareket eder. Ortaçağ’ın kozmik öğeler taşıyan beden anlayışına, Mihail Bahtin’in (2016), bu dönem insanının yaşamında büyük bir yere sahip olan karnaval kültürü bağlamında bakmak da mümkündür. Bahtin’e (2016) göre, Ortaçağ’ın sınıflı ve feodal-devlet düzenine eleştiri mahiyetinde gerçekleştirilen ve tüm hiyerarşik ilişkilerin, ayrıcalıkların, norm ve

yasakların anlık kaldırılışını temsilen kutlanan karnavalların temel amacı, her yaş ve konumdan insanın bedenleriyle dünyaya karışmasını sağlamak, bir yerde beden aracılığıyla eşitsizliği yadsımak ve dünyaya yeni bir biçimde bakmayı sağlamaktır. “Maddi-bedensel ilkenin taşıyıcıları burada ayrılmış biyolojik birim değil, halktır. Maddi-bedensel yaşamın tüm oluşumları; halkın, kolektifin bedenine bağlıdır” (Bahtin, 2016: 29). İnsan, yaşamın akışını, karnaval kalabalığında bedenleriyle karışarak duyar, yenilenen halkın bir parçası olarak hisseder kendini (Bahtin, 2016: 106). Fakat Rönesans’ın kültürlü katmanlarındaki insan, topluluktan ayrılarak, cisimleşmesini kendi egemenliğinin uzamı olarak görmeye başlar. Birey, sürekli başkalarıyla bedensel teması ileri süren bir toplumun içinde olmaktan çok teklüğünü, benzersizliğini algılayan kişidir artık (Le Breton, 2018: 28-29). Bilhassa bilim ve teknolojideki ilerlemeler ile haritacılık ve arazi ölçümlerinde yeni tekniklerin geliştirilmesiyle uzamın hâkimiyet altına alınması ve yeni dünyaların keşfi gibi birtakım hususlar, insanların kozmosla olan geleneksel ilişkilerini değiştirir ve yeni bir beden bilinci uç verir (Gelis, 2021: 131-132). Kolektif aidiyet zayıflar, “biz” e karşı “ben” zafer kazanır. Karnaval gibi gelenekler ile toplumun bütünü aynı ortak imgelemde bir araya getiren dünya görüşü, yerini kişisel amaçları, kişisel kontrolü ve kişisel benzersizliği merkezine alan bir dünya görüşüne bırakır (Bahtin, 2016). Toplulukçu yapıdaki geleneksel toplumlarda insanı evrenle ve grupla birleştiren beden, “bağlayıcı” iken; bireysel farkın olumlanmasını sağlayan beden, “kesici” dir (Le Breton, 2018: 29-30). “Beden; tek, yalnız, başka bedenlerden ayrılmış ve kapalıdır. Vurgu, bedenin kendine yeterli bireyselliği üzerinedir” (Bahtin, 2016: 39). Bireysellik duygusunun ağır bastığı bu kopuş dünyasında, beden, insanı ötekilere ve evrene bağlayan unsur olmaktan çıkıp; bir “bireyleşme etkeni” ne, kişisel farkın göstergesine dönüşür (Le Breton, 2018: 64) ve bu beden, aynı zamanda bireye yüzünü kazandırır (Le Breton, 2018: 30).

Kendisiyle aynı koşullar altında yaşayanlardan güçlükle ayırt edilebilecek bir biçimde evrenle kaynaştığını hissettiği toplumun holizminden sıyrılıp, “kendini büyük ortak bedeninin etkisinden kurtaran” (Gelis, 2021: 126) ve yavaş yavaş “ben” olarak ortaya koyan birey, önce bir bedeninin olduğunu sonra da bir yüzü olduğunu keşfeder. Tarih sahnesinde bireyin yükselişi, kişinin hem bir bedeni hem de varoluşunu ve kişisel farklılığını ortaya koyan bir yüzü olduğu yönündeki duygu ile çağdaştır (Le Breton, 2018: 53). Kitle kültüründe, başkaları tarafından tanınmaya yarıyorsa da “okunmaya” değer görülmeyen yüzler, bireyselleşme ile önem kazanır. Bedenin diğer bölgelerine kıyasla en görünür ve en göze çarpan alanı olan yüz, bireyi diğerlerinden ayırıp, biricikliği yansıtmanın tek aracı haline gelir (Le Breton, 2018: 42) ve kişi hakkında çıkarım yapmak için en uygun beden parçası olarak kabul görür (Gilman, 1999: xix-xx).

Yeni biçimler, işlevler ve anlamlar kazanan yüz üzerine bireysel ve toplumsal deneyimi kaydetme biçimleri değişir (Werth, 2006: 83). Görsel alanın ve dikkatin odağı haline gelen yüz, o kadar önemli bir belirleyici olarak algılanır ki, yüz ile ilgili ortak kanı şudur: Yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken ve sınıfa ilişkin tüm imalar kişinin yüz özelliklerine bakılarak anlaşılabilir (Talley, 2014: 13). Kimliğin bir parçası olarak algılanmakla beraber, “sürekli ifadenin ve en ince farkların yeri olan yüz” (Le Breton, 2018: 56), gündelik yaşamda karşılıklı ilişkide en temel iletişim aracı sayılır, hem anlam hem de duygu alışverişinin kaynağı olarak işlevlik kazanır (Le Breton, 2018: 111). Öznenin “gerçekliğini” simgeleyen en özel ve en anlamlı merkezi gibi görünen yüzün (Le Breton, 2018: 76), aynı zamanda ruhu “açık” ve “nihai olarak” ortaya koyduğuna inanılmasıyla yüz bir itirafa, bir kanıt dönüşür (Le Breton, 2018: 84-85). Sıkıcı, ağırbaşlı, iyi yürekli, utangaç, soğuk, hoşnut, öfkeli, güven verici gibi sayıları gitgide artan sıfatlar, bireye etki eden psikolojik yorumlamayı dil düzeyinde yankılar (Le Breton, 2018: 30). Dahası, çekicilik, güzellik, çirkinlik, gençlik ve yaşlılık gibi birtakım nüanslar barındıran yüz; bireyin etiketlendiği, farklılaştırıldığı, damgalandığı veya

kutsandığı ana kalıp olarak hizmet görür (Talley, 2014: 13). Dorian Gray'e toplum tarafından değer atfedilmesinin koşulunun Dorian'ın sonsuza dek yaşatmak istediği genç yüzü olması gibi, kültürel ve toplumsal kriterlere uyan bir yüz, hem kişinin kendi bireyselliğine değer kazandıran hem de bir ayırım göstergesine dönüşen bir niteliğe bürünür.

Kısaca bireyi başkalarından farklı kılan bir “özneleşme” ve kişi hakkında birtakım çıkarsamaların yapılmasına imkân tanıyan bir “anlamlandırma” yeri olan yüz (Negrin, 2002), kendimizi başkalarına sunmamızı sağlayan, kişilerarası iletişime imkân tanıyan, kişiliğin tüm yükünü taşıyan ve kimlik kazandığımız araçtır; bireyin toplum içinde konumunu belirleyen bir sosyal statü belirteci ve bir sermaye biçimidir (Talley, 2014: 13).

“İnsanlık durumunun kırılmalı ve gücü oradadır” (2018: 11) diyen Le Breton'a göre, insanın tek gerçekliğine dönüşen yüz, bir kendini sunma motifidir. Çağdaş toplum, bedeni kendinde gerçeklik olarak insanın sureti biçiminde kurar, insan varlığının “kalitesi” bu suret üzerinden değerlendirilir, insan hem olmak istediği hem de başkalarına sunmak istediği imajı bedenle afiş eder (Le Breton, 2019: 28-29). Bedenin kimliğin kaynağı olduğuna dair inanç, bedeni, bireyin kendisine inanmasının ve başkalarının da kim olduğunu algılamasının belirleyici bir unsuru haline getirir (Hurd Clarke, 2011). Görünüme değer atfeden toplumlarda, bireyler genellikle görünüşlerine göre değerlendirildiğinden ve inşa edildiğinden (Gagne & McGaughey, 2002: 821), “nasıl görüldüğün, kim olduğunun bir göstergesi” (Muise & Desmarais, 2010: 130) gibidir. Öznel olduğu kadar sosyal bir sorun da olan yüz, öz imajın ve kamusal kimliğin ayrılmaz bir parçasıdır (Talley, 2014: 24-25). İnsanın kültürel ve toplumsal açıdan varoluşunu ve kişisel farklılığını, ayrıcalığını ortaya koyan beden alanıdır.

Tüketim ve görünüm odaklı toplumların imgeleminde, üzerinde çalışılması ve sahip çıkılması gereken yüzün temel niteliği, gençliktir (Le Breton, 2018: 182). Toplumsal yaşamda bilgelikle ilişkilendirilen ve statü değeri taşıyan yaşlılık¹; gençliğin baş tacı edildiği, yaşlılığın ise büyük ölçüde yadsındığı toplumlarda anlamsal ve algısal değişime uğramış, genellikle istenmeyen ve “ötekileştirilen” bir sürece dönüşmüştür. Dorian Gray’ın hikâyesinde de görüldüğü üzere, gençlik; kişiye kimlik kazandıran, sosyal statü sağlayan, çekicilik sunan, sosyal görünürlüğü artıran, kısaca bireyin kendini olumlu bir şekilde ortaya koymasına yardımcı olan esas unsur iken; yaşlanma, bir çirkinleşme ve eldekilerin yitimi sürecidir, “benlik ve kimlik kavramlarını tehlikeye atan ve sosyal ilişkileri derinden etkileyen bir tehdittir” (Talley, 2014: 11-12). İlerleyince aman vermeyen ve kişinin ne kadar çabalarsa çabalasın karşısında bir şey yapamadığı “zehirli bir hastalık” gibidir (Le Breton, 2018: 182). Bu sebeple, geçip giden ve büyük ölçüde savunmasız bir yüzün üstünde izlerini bırakan zamanla kurulan ilişki, birey için sorunlu hale gelir (Le Breton, 2018: 13). “Yaşlanmak, çoğu bireyin gözünde yüzün yitilmesi ve kişinin özden yoksun kaldığı duygusuna kapılmasıdır” (Le Breton, 2018: 13-14). Gençlik zamanlarındaki yüz durumuna karşılık gelen “başvuru yüzü” zamanla uzaklaşırken; “yitik bir yüzün, kaynak yüzün anısı varlığını hatırlatmak için çırpınır” (Le Breton, 2018: 14). Öyleyse, estetik işlemler, öznel olduğu kadar toplumsal değerlerden de uzaklaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalan ve kimlik duygusunu istenilen şekilde desteklemez olan yüze yeniden egemen olma istencini mi yansıtır? Zira küresel çapta “yüz gençleştirme” uygulamalarına başvurulardaki hızlı

¹ Örneğin, Shuichi Wada’nın (1995) iddiasına göre, Japonya’da yaşlılık, insanlara saygınlık ve değer kazandırır; bir prestij ve onur kaynağı olarak kabul edilir. Tabii bu olumlu imajın arkasında, Japonya’nın modernleşme sürecinin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika toplumlarındaki modernleşme sürecinden farklı olması kadar, Japonya’nın Konfüçyüs felsefesi ve toplumun paternalist doğasının da etkisi büyüktür.

artış (Brooks, 2004; Kinnunen, 2010), bu işlemlerin “yitik yüzü” (Le Breton, 2018: 185) bireye yeniden kazandırma görevi üstlendiğini açığa vuruyor gibidir.²

Yaşlanma belirtilerinin en yoğun olarak gözlemlenebildiği yüz üzerine odaklanma, estetik endüstrisinde “gençlik” arayışında sunulan teknoloji ve ürünlere sürekli bir yenilik katmaktadır (Brandt vd., 2011; Hurd Clarke, 2011). Yüz gençleştirme alanına hâkim olan plastik cerrahi (de Maio, 2004), şimdilerde yerini daha pratik teknikler ve hızlı sonuçlar içeren ameliyatsız (medikal) estetik teknolojileri ve uygulamalarına bırakmıştır (Coleman & Carruthers, 2006: 177). “Yaşlanmayı önleyici” (anti-aging) olarak adlandırılan medikal estetik uygulamalar ve ürünler; yaşlanma karşıtı yüz kremlerinden, kimyasal peelinglere, lazerle cilt yenilemeden, mezoterapiye, dermabrazyondan, yüze enjekte edilebilir botoks ve dolgu maddelerine kadar bir dizi teknolojiyi kapsamaktadır (Fraser, 2003; Searing & Zeilig, 2017). Yaşlanmanın görünür belirtilerini azaltma, yavaşlatma ve hatta tersine çevirme potansiyeline sahip olarak çerçevelenen bu yaşlanma karşıtı teknolojilerden, araştırmamızın da çalışma konusunu oluşturan botoks ve dolgu uygulamalarının, “yüz gençleştirmede en yeni ve en devrimci” (Hexsel vd., 2007: 417) uygulamalardan biri olduğu ve “insanların genç kalma ve zamanı geri çevirme istekleri” (Brandt & Cazzaniga, 2008: 153)

² Her ne kadar modernizme içkin bir durum gibi gözükse de gençliğe ve genç görünüme duyulan ilginin yeni olmadığını da belirtmek gerekir. Misal; Eski Yunan, Roma, Mısır, Hint ve Arap gibi antik zamanların çoğu medeniyetinde görünüm estetiği ile ilgili bir meşguliyetin söz konusu olduğu bilinmektedir. Laktik asit ve glikolik asit gibi birtakım asitlerden oluşan ürünlerle yüzün yüzeysel soyulması işleminden; tütsü, balmumu, zeytinyağı ve selvi kabuğundan yapılan merhemlere; bal ve ekşi süttten oluşan alçılardan; çay yağı ve pirinç tozundan hazırlanan maskelere kadar pek çok ürün, yüz kırışıklıklarının tedavisinde kullanılmıştır (Blanco-Davila, 1999). Bu örnekler, genç görünmeye yönelik zamansız bir arzuyu yansıtırken, çağdaş beden modifikasyonu bağlamında farklı olan “estetik endüstrisinin en son biyokimyasal gelişmeler, teknolojik yenilikler ve bilimsel yöntemlerle işbirliği” (Moore, 2002) içinde olması ve yaşlanma sürecinin tersine çevrilebileceğinin veya geciktirilebileceğinin sürekli yinelenen vaadidir (Petersen & Seear, 2009: 267).

doğrultusunda “en popüler” estetik teknolojilerin başında geldiği belirtilmektedir (Cooke, 2008; Kassir vd., 2019; Singh & Kelly, 2003; Singh vd., 2006).

Yüzdeki yaşlanma belirtilerine karşılık gelen kırışıklıklar ve çizgiler; zaman, hücresel ve anatomik değişiklikler, yerçekimi, güneş ışınları, sigara ve alkol kullanımı, uykusuzluk ve stres gibi pek çok etkenin yanı sıra kasların yoğun aktivitesi ve sürekli yinelenen yüz hareketleri ile meydana gelmektedir (Coleman & Carruthers, 2006). Bunlar, daha çok kaşları çatma, şaşkınlık ile alnı yükseltme ve gözleri kısma gibi birtakım mimik hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan ve zamanla yüzde kalıcılık kazanan “kaz ayakları”, “yatay aln çizgileri”, “iki kaş arası çizgisi” ve “gülümseme çizgileri” gibi kırışıklıklara denk gelir (Brandt & Cazzaniga, 2008). Bu kırışıklık ve çizgilerin yüzden silinmesi için kullanılan en etkili uygulama, küresel ve yerel bağlamlarda geniş estetik kullanımı ile ünlü olan botoks işlemidir (Hexsel vd., 2007). “Clostridium botulinum” isimli bakteriden elde edilen botoks, yüz kaslarına enjekte edilen ve kasların hareket potansiyelini bloke eden bir toksindir (Coleman & Carruthers, 2006; Verma vd., 2015). Botoks enjeksiyonları, kullanıldığı bölgedeki kasları gevşetip, cildin gerginleşmesini ve dolayısıyla gençleşmesini sağlarken; kas hareketini engellemesiyle, yüzün hareket potansiyelini kısıtlamakta ve bu bağlamda zaman içinde oluşabilecek kırışıklıkların önüne geçmeye de yardımcı olmaktadır (Coleman & Carruthers, 2006; Sarrabayrouse & Aires, 2002). Göz şaşılığı, istemsiz kasılmalarla kaynaklı yüzde meydana gelen yüz spazmları gibi birtakım sinir-kas hastalıklarının tedavisine yönelik keşfedilen botoks (Brandt, 2003: 59; Coleman & Carruthers, 2006: 180), aşırı terleme, baş ağrısı ve migren tedavisinde de kullanılmakla beraber (Coleman & Carruthers, 2006; Hexsel vd., 2007), günümüzde daha çok yüz görünümü ve cilt yüzeyindeki değişiklikler için tercih edilen bir estetik teknolojisi olarak işlev görmektedir (Cooke, 2008: 24).

Yaşlanmaya başlayan yüzün diğer bir göstergesi ise, yüzdeki hacim kaybıdır. Cilde kaybettiği esnekliği geri kazandırabilmek için kolajen ve hyalüronik asit içeren dolgu teknolojileri kullanılmakta ve bu teknolojiler aracılığıyla hacim kaybına bağlı meydana gelen kırışıklıkları gidermek, yüzdeki olukları doldurmak, cildin ve dokuların nemli kalmasını sağlamak mümkün olmaktadır (Brandt & Cazzaniga, 2008: 153).

Yüzdeki yaşlanma belirtilerinin önüne geçebilme hususunda işlerlik gösteren bu prosedürler ile iki kaş arası çizgisi, gülümseme çizgisi, göz çevresi kırışıklıkları, yatay alın çizgileri, burun ve dudak çevresi kırışıklıkları gibi yüz bölgesine ait kırışıklıklar giderilebilmekte (Coleman & Carruthers, 2006: 177); dolgu enjeksiyonları ile asimetrik bir burnu düzeltme, burun ucu kaldırma, dudak ve elmacık kemiklerini dolgunlaştırma ve çene konturu gibi işlemler de yapılabilmektedir (Brandt & Cazzaniga, 2008; Brennan vd., 2018; Coleman & Carruthers, 2006; Sarrabayrouse & Aires, 2002).³ Kalıcı bir nitelik taşımayan bu işlemlerden; botoks uygulamasının yüzdeki etkisi en fazla altı ay sürerken, dolgu uygulamalarının yüzdeki kalıcılığı altı ila on iki ay arasında değişmektedir (Brennan vd., 2018; Coleman & Carruthers, 2006).

Yüzde gösterdiği etki geçici olmasına rağmen, plastik cerrahiyi tahtından ettiği ileri sürülen ve “gençlik iksiri” (Singh & Kelly, 2003) olarak adlandırılan botoks ve dolgu enjeksiyonlarının cazibesi, bugünün toplumu için oldukça büyük görünmektedir (Brooks, 2004; Kinnunen, 2010). Literatürde botoks ve dolgu teknolojileri ile uygulamalarının bu kadar popüler olma nedenleri olarak; ameliyatsız bir işlem olması, ciddi komplikasyonlara neden olmaması, kısa sürede enjeksiyon işleminin tamamlanması ve işlem sonrasında gündelik hayata devam edilebilmesi (Hexsel vd., 2007: 417; Kassir vd., 2019: 3; Verma vd., 2015: 12072) gibi tıbbi ve teknik gerekçeler

³ Saha çalışmalarım esnasında gözlemlediğim kadarıyla, botoks ve dolgu enjeksiyonları ekseriyetle kırışıklık tedavisi için tercih edilmektedir. Bu nedenle, çalışma kapsamında botoks ve dolgu enjeksiyonlarının daha çok “kırışıklıkları giderme” işlevi üzerinde durulmuştur.

gösterilmektedir. Fazla zaman harcamayı gerektirmeyen ve işlemin hemen akabinde kırışıklıklar üzerinde etkisini gösteren botoks ve dolgu teknolojilerinin işlevselliği, kuşkusuz bu uygulamaların popülerliğinin önkoşulu olabilir ama tek başına popülerliklerini yansıtmaya yetmez. Çünkü işlevsellik, uygulamanın salt teknik yanına vurgu yapar, lakin “yaşlanma belirtilerini ertelemenin, yaşlanmaya meydan okumanın ve genç görünümü korumaya çalışmanın neden bu denli takıntılı bir meşguliyet haline geldiğini” (Singh & Kelly, 2003: 274; Singh vd., 2006: 76) açıklayamaz. Örneğin, lisanslı tesislerde profesyonel uzmanlar tarafından enjekte edilen botoks ve dolgu maddelerinin, artık internet üzerinden “botoks ve dolgu kitleri” olarak satışa sunulması ve her türlü riski göz önüne alarak, ev ortamında bireylerin bu maddeleri yüzlerine enjekte etmeleri, “genç bir görünüm peşinde koşma çılgınlığı”nın ciddi boyutlara geldiğinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir (bkz. Brennan vd., 2018), ama bireylerin genç görünmeye yönelik tutumlarını etkileyen faktörler hakkında çok az şey bilinmektedir. İşte bu nedenle, bu uygulamaların teknik özelliklerinden çok, bu işlemler aracılığıyla elde edilmek istenen ve bir yerde “Dorian Gray Sendromu” (Singh & Kelly, 2003: 274) gibi görünen “genç görünüm isteği”nin olası nedenleri üzerinde düşünmek gerekmektedir.

Kimi araştırmacı ve yazar için genç görünme isteği, içinde yaşanılan toplumun sosyal ve kültürel değerlerinin bir sonucudur. Örneğin, “Yüz, günümüz kültürünün aşırı eleştirici yaş gözlemine karşı son derece hassastır” (2013: 19) diyen Margaret Morganroth Gullette’ye göre, uzun ömürlülüğü artırmaya çalışan ama aynı zamanda yaşlanmaya da takıntılı bir toplumda kültürün belirlediği “kader” acımasız gelmektedir. “Modern” kültürün yaşlanmayı erteleme konusundaki baş döndürücü telaşı, baskın bir kültürel varsayıma dayanır: Bedenin kültürel ve teknolojik bir müdahale olmadan “düşüşe geçme” varsayımı. “Doğal” yaşlanmaya karşı olan “düşüşe geçme” varsayımı, bireyleri kaçınılmaz biyolojik sürecin gerilimi ile genç bir bedeni korumanın kültürel

zorunluluğu arasına yerleştirir. Erken ümitsizlik tehdidine neden olan “düşüş” (Gullette, 2013: 61), korkunun herhangi bir “yaşlanma belirtisi” ortaya çıkmadan çok daha önce belirmesine ve bizi davranışsal olarak tetikte tutmaya neden olur; böylelikle, yaşlanmayı geciktirecek “sihirli” maddeler satın almamızı teşvik eder. Ancak farklı bir açıdan bakıldığında, yaşlanmanın işaretlerini üreten şey, yaşlanma korkusudur. İlk kırışıklığı gören ve adlandıran ya da otuzu sona çağıran o endişeli gözdür. Kişinin yaşla birlikte görünüşündeki en ufak bir değişiklik, yaşlanmaktan korkan Dorian Gray’ın yaşadığı duygunun özü ile birdir: “Genç olmama” ya da “gençliği kaybetme korkusu”. Zira Lord Henry’nin Dorian Gray’e gençlik üzerine yaptığı konuşmasında görüldüğü gibi, yaşlı bedenden bir dizi olumsuz anlam okunur ve bu daha sonra yaşlılığın sorunlarının kaynağı olarak kabul edilir. Sosyal görünürlük, çekicilik, beğenilirlik ve saygınlık gibi birtakım kaynaklardan ve fırsatlardan yoksun kalmaya denk düşen yaşlanmaktan ya da yaşlı görünmekten kaçınmak adına yaşlanmayı önleyici/geciktirici ürünler kullanarak yaşlı görünümü gizlemek ya da ertelemeye çalışmak gerekir.

Genç görünmek, yüzle ilgili bir zorunluluktur. Yüz, her türlü yaşlılık göstergesine ve kimlik kaybına karşı sert bir direnişin parçasıdır (Le Breton, 2018: 239). Bireyin sosyal yaşamdaki değeri ve sosyal çevresi ile olan ilişkisi, bedeni üzerinden yansıttığı imaja bağlı olduğundan, kusursuz görünme duygusuna ters düşmemek ve kendini standartlara uygun bir şekilde inşa edebilmek önemlidir. Bu nedenle, bedeni inşa etmeye, görünümü şekillendirmeye, yaşlanmayı gizlemeye davet edilen modern çağın insanını estetik teknolojileri ve uygulamaları her zamankinden daha fazla ilgilendirmeye başlamış, “gençliği ideal olarak benimseyen tüketici toplumlarında beden, yaşlanmaya direnen kültürel uygulamaları çerçevelemenin merkezinde yer alıp, tüketimin odağı haline gelmiştir” (Featherstone, 2010). İdeal olarak gençliği sunması ve desteklemesi açısından özünde gençlik kültürü olan (Twigg, 2004: 61) tüketici kültürünün altında yatan temel varsayım, “gençliğin iyi, arzu edilir ve güzel olması;

yaşlılığın ise kötü ve çirkin” (Healey, 1993: 48) olmasıdır. “Yaşlanmanın kabul edilebilirliği toplumda giderek daralıyor. Yaş alabilirsin, yaşlı olabilirsin ama yaşlı gösteremezsin” (2011: 118) diyen Laura Hurd Clarke’ya göre, yaşlanma karşıtı tüketici kültürü, yaşlanma konusunda endişeyi artırmakta ve yaşlanan bedenini “asi” veya “sapkın/olağandışı” sosyal ve kültürel çerçeveleri, bireylerin bedenlerini “kabul edilebilir bir şekilde” yaşlanmak için yönetme ve değiştirme sorumluluklarını normalleştirmektedir. Beden, kayıp karşısında artan bir endişe kaynağı haline geldikçe ve bireyin gençliğin kendi içindeki avantajlı konumlarını görmesine izin verildikçe birey, yaşlanmayı normallikten sapma olarak görmekte ve genç sermaye biriktirmesi hususunda teşvik edilmektedir (Hurd Clarke, 2011: 28-29).

Diğer taraftan, küresel medya ağları, gençlik mitinin yeniden üretimini sağlayan, beden imajı konusunda normları pekiştiren ve tüketimi teşvik eden en önemli kaynaklardan biri olarak kabul görür. Taina Kinnunen’e (2010: 268) göre, genç görünmeye yönelik istek, normatif bedenin medyadaki genç temsillerinden kaynaklanmaktadır. Televizyon programları ve reklamlar gibi küresel medya ürünleri, yaşlanma karşıtı uygulamaların hem meşrulaştırılmasını hem de geniş çapta tanıtılmasını ve bu uygulamalar hakkında bilgilerin yayılmasını kolaylaştırmakla birlikte (Petersen & Seear, 2009: 268-275), gençlikle ilgili normları benimseme ve anlaşılma biçimlerini de şekillendirmektedir. “Medya, bir sosyal kontrol ve yaş tanımlama aracıdır” (1984: 69) diyen Victoria Secunda için, medyanın amacı, narsisizm yoluyla yaşlanmayla ilgili endişeleri teşvik ederek ve toplumsal hoşnutsuzluğu sürdürerek, bireylere popülerize edilmiş “genç görünme” nin önemini telkin etmektir. Yaşa bağlı bedensel değişiklikler hakkında endişe yaratan medya mesajları (Öberg & Tornstam, 1999: 642), bireylerin yaşlanmayı normallikten sapmanın bir örneği olarak görmelerine izin verir.

“Kültürel güzellik ideallerinde gençliğin ayrıcalıklı olması hiçbir yerde kitle iletişim araçlarında olduğu kadar belirgin değildir” (2011: 103-104) diyen Hurd Clarke gibi, pek çok araştırmacı ve yazar için kitle iletişim araçları, bireylerin yaşlanma sürecinde bedenlerine gereken özeni göstermeleri koşuluyla daha genç ve çekici görünebilecekleri algısı yaratır. Özellikle gündüz kuşağı programları aracılığıyla estetik işlemlerin görünürlüğünün artması, bireylerin bedenlerinden duydukları memnuniyeti azaltmakta ve dahası, yaşlanmaktan endişe duymaya neden olmaktadır. Bu iddianın geçerliğini Türkiye’de “Doktor Beni Baştan Yarat” ve “10 Yaş Genç”⁴ gibi realite şov kapsamında değerlendirilebilecek televizyon programlarının yaygınlığı bağlamında görmek mümkündür. “Sıradan” görünümlü bireyleri estetik işlemlerle değiştiren bu şov programları, gençlik normlarına uymayan bedenlerin değiştirilebilir ve standartlara uygun kılınabilir olduğunu göstermektedir. Bedenlerinden rahatsızlık duyan bireyler, “dramatik” bir şekilde sunulduktan sonra, uzman doktorların dokunuşları aracılığıyla birkaç günde yaşanan “muhteşem” değişimlere yer veren bu programlar üzerinden beden memnuniyetsizliği duyan herkesin bu değişimleri yaşayabileceği öne sürülmekte ve estetik işlemlerin gücü ön plana çıkarılmaktadır. Üstelik kendilerine sunulan idealize edilmiş genç görünümün elde edilebilmesi koşuluyla, bireyin toplumsal kabul göreceği, gündelik yaşamında dikkat çekeceği ve yaşlanmaya dair olumsuz etiketlerden kurtulacağı gibi söylemlere yoğunlaşan bu programların narsistik duyguları kullanarak bireylerin tükettikleri ürünlerle kimlik, imaj ve saygınlık kazanacakları algısını ürettikleri söylenebilir. Bu bağlamda “popüler medya, yeni teknolojilerin toplum, beden ve benlik arasındaki bağları şekillendirme gücünü ilan etmekte ve bireylerin daha genç ve dolayısıyla daha iyi görünebilmek için çeşitli gençlik çalışmalarına katılmalarını teşvik etmektedir” (Furman, 1997: 117).

⁴ “10 Yaş Genç” isimli televizyon programı, orijinali İngiliz formatlı “Ten Years Younger”ın Türkiye versiyonudur.

Buraya kadar ağırlıklı olarak, bir toplum içinde genel kabul gören görünüm standartlarının ve genç görünme isteğinin kitle iletişim araçları, estetik endüstrisi ve tüketim kültürü gibi geniş sosyal güçler tarafından bireylere empoze edildiğini ileri süren görüşlere yer verdim. Genç görünüme ilişkin sosyal ve kültürel tasvirlerin çarpıcı bir biçimde artmış olduğu ve gençliğe vurgu yapan tüketim kültürünün bireyleri gençliğe değer biçmeye yönelttiği kabul edilebilir. Zira kültürel koşullar içinde gelişmekte olan görünüm standartları, yine kültür aracılığıyla da benimsetilmektedir. “Normlar önemlidir, çünkü bizler konumlu benlikleriz, topluma ve kültüre gömülüüz ve çevrede değerli olanla rezonansa giriyoruz. Konumlanmış benlikler olarak direniş mümkün, hatta muhtemel olsa da bir benliğin inşasında kültürel normları nadiren görmezden gelebiliriz” (2003: 791) diyen Martha S. Holstein ve Meredith Minkler’in öne sürdükleri gibi, bireyler olarak kültüre ve topluma kolayca muhalefet edemeyiz. Lakin kültürel kaynakların beden üzerindeki etkisini kabul etmek, kaynakların kullanımlarında ve onların oluşturulma süreçlerinde bireysel failliği göz ardı etmek değildir. Bir bakıma kültürün kabul edilebilir beden ideallerini dikte etmedeki rolünü hiçe saymamakla beraber, bedeniyle kişiler ve dünya arasındaki ilişkilere aracılık eden ve dünyayla bedenleri vasıtasıyla tanışan bireylerin sosyal anlamın yaratılmasına ve bu anlamlara katılma kapasitesine de sahip olduğunu belirtmemiz gerekir (Reischer & Koo, 2004: 307). Bir başka deyişle, hem anlam inşa eden hem de anlamın inşa edildiği beden mevzusu önemlidir.

Bedenin kültürel temsilleri tarihseldir; toplumsal yapının değerleri, değişimleri, talepleri ve arzuları bedene çeşitli şekillerde yansır; fakat bedenin sadece yaşanan bir deneyim olarak kavranmasıyla anlaşılabilceği bir bedenleşme (embodiment) deneyimi de vardır (Turner, 2019: 12). Salt inşacılık üzerine bir yaklaşım, büyük ölçüde kültürel söylem düzeyinde işler ve bireylerin deneyimlerini dışarıda bırakır; bize bedenin dahil olduğu günlük dünyanın fenomenolojisini analiz etmeye izin vermez. Oysaki kültürel

gençlik idealleri, toplumsal değerlerin ve inançların bir göstergesi ve ifadesi olmanın yanı sıra son derece öznedir de. Genç görünme isteğinin popülaritesini salt kültürel zeminde değerlendirmek, bireylerin sadece dış güçlerin etkisinde kaldığını varsaymamıza neden olur. Ancak görünüm standartları, bireylerin bu standartların gerekçesini ve anlamını kaçınılmaz biçimde absorbe ettikleri basit bir durum değildir. “Beden, kültür tarafından deneyimlenir ama insanların bedenlere sahip olduklarını ve kişinin bedenselleştiğini varsaymak da önemlidir” (Turner, 2019: 46-47). Başka türlü ifade edecek olursak, beden, yalnızca “egemen kültürel/toplumsal değerlerin eklemlenmesi değil, aynı zamanda müzakeresi olan bedenleşmiş bir unsurdur” (Resicher & Koo, 2004: 299).

İhtiyaç duyulan şey, öznel deneyimler kadar bu deneyimleri şekillendiren sosyal bağlamı da içine alan sentezlenmiş bir modelden faydalanmaktır. İşte bu nedenle, genç görünmeye yönelik uygulamaların gündelik yaşamdaki tezahürlerini ortaya koyabilmek ve genç görünme isteğinin arkasındaki olası nedenlerin neler olabileceğine ışık tutabilmek amacıyla hareket ettiğim bu çalışmanın temel yaklaşımı, insan pratiklerini anlama çabasına dayanan “fenomenolojik bedenleşme” (Turner, 2019: 15) dir. Bu bakış açısı, hem sosyal normlar hem de bedenlenmiş benlik arasındaki ikiliği aşmamızı sağlar ve dahası, bedeni hem özne hem de nesne olarak kavramsallaştırmamıza izin verir. “Bedenin hem bedensel maddesellik açısından fiziksel bir varlık olduğunu hem de bedensel pratikler açısından toplumsal olarak inşa edildiğini” (Paulson, 2008: 257) savunmak, sosyal yönlerin yanı sıra bedenin öznel deneyimini de dikkate almamızı gerektirir. Elizabeth Grosz’un (1987: 3-9) belirttiği gibi, beden teorileri, hem bedenin biyolojik öğelerini hem de bedenin inşa edilme ve toplumsal olarak biçimlendirilme ya da kültürel olarak belirlenme kapasitesini hesaba katmalıdır. Şöyle ki, “beden öznedir, gündelik yaşamda yerleşiktir ve anlamlarla dolu maddi bir varlıktır” (Gubrium & Holstein, 2003: 207). Bu nedenle, bireylerin bedenlerine ilişkin herhangi bir keşif, hem

bireylerin bedenleri aracılığıyla yaşadıkları deneyimlere hem de bedenlerine yükledikleri anlamlara, düşlere ve hislere katılmalıdır. Diğer taraftan, bedenler, hiçbir zaman tamamen bireysel özneler tarafından yaratılmaz, tarihsel ve toplumsal koşullar tarafından da şekillendirilir (Holliday & Taylor, 2006: 192). Yani beden, salt bireyin kendini aktif bir tarzda kurma pratiği değildir ya da bedenini inşa etme pratikleri bireyin kendi başına icat ettiği bir şey değildir. Bunlar, “bireyin kendi kültüründe hâlihazırda bulunduğu ve ona kültürü, toplumu ya da toplumsal grubu tarafından sunulan, önerilen veya dayatılan örüntülerden oluşur” (Foucault, 2021a: 228). Bu nedenle, bedensel algıları ve yaşanmış deneyimleri anlamak için bu algıların ve deneyimlerin inşa edildiği ve müzakere edildiği sosyal ve kültürel bağlamların da akılda tutulması gerekir. Zira insanların kendileri ve bedenlerine ilişkin anlatıları, sosyal bağlama ve dahil oldukları sosyal etkileşimlerin dinamiklerine her zaman bağlı olacaktır. Bir bakıma, bedenlenmiş benliklerimizi anlamlandırma ve deneyimleme biçimlerimizi şekillendiren sosyal, kültürel ve politik anlamlardır. Arthur W. Frank’ın (1991: 49) da dediği gibi, “öznel deneyimler, her zaman kültürel söylemler ve kurumsal uygulamaların kesişiminde yer alır”.

Bu kapsamda, botoks ve dolgu teknolojileri ile uygulamalarına dahil olan bireylerin genç görünme isteklerini ve yaşlanma sürecini nasıl deneyimlediklerini anlama çabasına dayanan bu çalışma, öznel bedenle ilişkisi üzerinden hareket etmekte, bir bakıma öznelliklerden ilham almaktadır. Ama öznel tutumların da bir yerde sosyal ve kültürel söylemlerden ayrılmadığını göz önünde bulundurur. Yaşlanmanın⁵ merkezinde yer alan beden sorununa hem öznel hem de toplumsal olarak yaklaşan bu araştırmada, fenomenoloji perspektifinin kullanımı, bireylerin bedenlerinin nasıl

⁵ Benim analizimde yaşlanma, totalde yaşlanmaya denk gelmez; yaşlanan beden bir yönüne yani yüze ve yüzdeki kırışıklıklara dairdir. Bir bakıma bu çalışma, yaşlanma belirtilerinden kırışıklıklara sahip bir yüz üzerinden bireylerin yaşlanma sürecini nasıl deneyimlediklerine odaklanmaktadır.

bilincinde olduklarının ve gençliğe yönelik bilgi ve isteğin gündelik hayatta nasıl inşa edildiğinin mikro ölçekte bir tahlilini sunması bakımından yararlıdır. Bedeniyle ilişki halinde olan bireyin bedenleşme perspektifinden yaşlanmayı ele almak, bireylerin yaşlanmaya eşlik eden fiziksel değişimler hakkındaki düşüncelerine ve duygularına ışık tutabilmesi bakımından önemlidir. Tabii ki yaşlanma öznel; “ancak onları kavramsallaştıran ve temsil eden ideallerden, imgelerden ve sosyal uygulamalardan bağımsız olarak mevcut değildir” (Cole, 1992: xxii); bilakis, bu süreç, bir kültürel inançlar, semboller ve pratikler dünyasında yer edinen anlamlı olaylardır da. Bu nedenle, yaşlanma ve genç görünme isteği mevzusunda “hem yaşanmış deneyim hem de nesnel bir mevcudiyet olarak bedene yaklaşmak icap eder” (Turner, 2019: 57).

Öte yandan, gençlik temasını işe koşan botoks ve dolgu teknolojileri ile uygulamalarına ilişkin ilgi, bir yerde bu teknolojilerin ve uygulamaların sosyal rolleri hakkında da sorgulayıcı olmamız gerektiğine işaret eder. Teknik eserleri tek başına ele almaktan ziyade teknolojiler yoluyla inşa edilen anlamları da incelemek gerekir, zira “sosyal yapılar olarak teknolojik araçlar, sosyal ve kültürel kalıplar ve bu kalıplar içindeki değişim olasılıkları hakkında bilgi depolarıdır” (Berg & Lie, 1995: 347). “Teknoloji, bir dizi fiziksel nesneden veya eserden daha fazlasıdır. Aynı zamanda temel olarak belirli bir bilgi, inanç, arzu ve uygulamalardan oluşan bir sosyal ilişkiler ağını ya da kültürü içerir” (1991: 149) diyen Judy Wajcman’ın belirttiği gibi, botoks ve dolgu teknolojileri ile uygulamalarının bir analizi bize “yüze, görünüşe, gençliğe ve yaşlanmanın görünürdeki tehlikesine yani kişinin görünüm yaşına bakmaya takıntılı bir kültürün zaafı ve meşguliyetleri” (Cooke, 2008: 25) hakkında bilgi verebileceği gibi, bedenlerin teknolojik olarak nasıl inşa edildiğini ve bu inşa sürecinde üretilen sosyal ve kültürel normları dikkate almayı da gerektirebilir.

Bu doğrultuda, katılımcıların genç kalma isteklerinin arkasındaki nedenlerin neler olabileceği üzerine odaklandığım bu çalışmada, aynı zamanda beden

modifikasyonu üzerinden cildi pürüzsüzleştirmek, dolgunlaştırmak ve yaşlanmanın gözle görülür belirtilerinin önüne geçebilmek için tıbbi bir uygulama olarak işlerlik kazanan botoks ve dolgu teknolojilerinin bedenlerin yeniden inşasında oynadığı rol kadar, “toplumsal cinsiyet eşitsizliği” ve “yaşlı ayrımcılığı” (ageism)⁶ gibi birtakım pratiklere ilişkin anlamın üretilmesinde ve aktarılmasında oynayabileceği sosyal rollere de yoğunlaşıyorum. Nitekim bu teknolojiler aracılığıyla “beden”, “toplumsal cinsiyet” ve “yaşlanma süreci” çoklu ve karmaşık şekillerde çerçevelenir. Bu çerçevelere daha derinlemesine değinmek, bedenin nasıl değiştirildiği ve bu uygulamalarda yer alan cinsiyetlendirilmiş kültürel normları ve yaşlı ayrımcılığı pratiklerini göz önünde bulundurmak açısından üretken olabilir.

Bu çalışmada kadınlar odak noktasıdır. Lakin bu, kadınları genellikle erkeklerden daha bedensel, yeniden üretim süreçlerine bağlı, duyguların değişen dalgalarına tutsak, yaşamın bedensel alanlarında daha fazla konumlanmış olarak sunmaya çalışan ve bu nedenle, estetik işlemleri kadınlara özgü sayan ve “kadınsı” bir iş olarak etiketleyen literatürdeki görüşlere dayanmak değildir. Bedenin cinsiyetlendirilmiş bir fenomen olarak inşa edildiğine değinen pek çok araştırmacı ve yazar; estetik işlemlerin, güzellik ve gençlik rejimlerinin ve yaşlanmanın her zaman daha kadınsı bir sorun olduğu konusunda ısrarcı görünmektedir (bkz. Balsamo, 1996; Negrin, 2002; Sontag, 1972; Wolf, 1991). Bedenleriyle gurur duymak için yetiştirilen erkeklerin aksine, kadınların kendilerinden ve bedenlerinden hoşlanmamak için sosyalleştirilmeye ve aynı zamanda bedenlerini başkaları için algı nesnelere olarak geliştirmeye erkeklerden daha fazla teşvik edilme eğiliminde olduklarına dair genel

⁶ İngilizcede ageism, hem “yaş ayrımcılığı” hem de “yaşlı ayrımcılığı” anlamlarına gelmektedir. Bu çalışma kapsamında ageism, yaşlı ayrımcılığı anlamında kullanılacaktır. Çünkü yaş ayrımcılığı, kronolojik yaşa işaret etmektedir ve çalışma kapsamındaki kadınlar için kronolojik yaş değil, görünüm yaşı önemlidir. Yani bir kişinin ne kadar genç görünüp görünmediği üzerinden cilt yüzeyinde meydana gelen yaşlanmaya bağlı olarak yapılan “yaşlı ayrımcılığı” söz konusudur. Bu mevzuya, tezin “Alan Çalışması” adlı Üçüncü Bölümünde farklı başlıklar altında yer verilmiştir.

kabul gören bir düşünce hâkimdir (Shilling, 1993). Hem cinsiyetlendirilmiş toplumsallaşmanın hem de kadın bedeninin idealize edilmiş medya imgelerinin bir sonucu olarak görünüşün kadınlar için erkeklerden daha önemli olduğu varsayılmaktadır (Öberg & Tornstam, 1999: 632). Zira estetik endüstrisini destekleyen mantık ve kültürel mitler, kadını yaşlılığın kurbanı, yaşlılık belirtilerini izlemek ve önlemek zorunda olan “risk altında” ki nüfusun bir parçası olarak inşa etmektedir. Yaşlı kadın bedenlerini istenmeyen olarak gösteren, yaşlı ve cinsiyetçi normları pekiştiren ve kırışksız genç bedenlere ayrıcalık tanıyan medya (Hurd Clarke, 2011: 7), beden ile yaşlanmayı cinsiyetçi ideolojiye içkin kılma eğilimindedir (Calasanti & King, 2007; Laws, 1995). Medyada “gençlik miti” altında kesişen mantıklar, yaşlanan kadının genç görünümünü her türlü yolla destekleme zorunluluğu altında “gençlik iradesi” ni üretir ve temel vurgu, kadınların yaşa direnme, görünüşü koruma ve orta yaşlı kalma yolları üzerinedir (Searing & Zeilig, 2017: 15). Bu bağlamda, erkeklerin de yaşlanma karşıtı estetik endüstrisine dahil olduklarına dair kanıtlara rağmen (bkz. Atkinson, 2008), yapılan çalışmaların çoğunlukla kadınlar üzerine yoğunlaşması; medyanın, estetik işlemlerin ve genç görünme arzusunun esas olarak kadınlara yönelik olması ve kadınların bu işlemlerin en uygun üyelerini teşkil ettikleri duygusunu yaratması gibi pek çok etken, birçok teorisyen ve kuramcının beden üzerinde değişiklik arz eden estetik uygulamaların kadınlara yönelik olduğunu düşünmelerine olanak tanımaktadır (Fraser, 2003: 63-64). Lakin kadınların ezici çoğunlukla hem bilimsel çalışmaların hem de medyanın ana hedefi olmuş olması, erkeklerin bu uygulamalara dahil olmadıkları ve görünümüne dikkat etmedikleri anlamına gelmemeli. Erkeklerin de görünüşlerine kadınlar kadar önem verdiklerini ve estetik işlemlerin erkekler için de uygun hale geldiğini kabul ediyor, ancak saha çalışmalarım esnasında erişim güçlüğünden dolayı erkeklerle bir görüşme gerçekleştiremeyip, kadın katılımcılarla bir araştırma yürüttüğümü belirtmek istiyorum. Bununla birlikte, kadınların botoks ve dolgu

uygulamalarına dahil olma ve genç görünme isteklerinin olası nedenlerine odaklanan bu çalışma, botoks ve dolgu teknolojilerini toplumsal cinsiyet bağlamında ele almamı engel teşkil edecek bir durum yaratmamış; aksine, katılımcıların erkeklere referans veren anlatıları, bu uygulamalara toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden yaklaşmama olanak tanımıştır.

Kadınların botoks ve dolgu işlemlerine dahil olma isteklerini anlayabilmek amacıyla “fenomenolojik bedenlenme” (Turner, 2017) yaklaşımından hareket eden bu çalışmada, kadınların bu uygulamalardan ne gibi beklentilerinin olduğunu ya da bu uygulamaların ne tür beklentilere cevap verdiğini ortaya koymaya çalışacağım. Özel deneyimin kaynağı ve bu deneyimin nasıl biçimlendiği mevzusunu göz ardı etmeyen ama öncelikle özünde yoğunlaşan bu çalışma, katılımcıların anlatıları üzerinden ve sosyal antropolojik bir bakış açısıyla şekillenmiş olup, çalışmanın içinde yer alan bölümler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

Tezin “‘Doğal’ ve ‘Doğal Olmayan’ Görünüm Karmaşası” başlıklı bölümünde katılımcıların botoks ve dolgu işlemi yaptırma nedenlerinden biri olan “doğal görünüm” den bahsediyorum. Bu bölümde, ilk olarak, katılımcıların “doğal görünüm” e yükledikleri anlamlardan yola çıkıyor ve “doğal görünüm” e ilişkin atıfların işaret ettiği olası anlamlara yer veriyorum. İkinci olarak, “doğal görünüm” e ilişkin tartışma, “doğal beden” hakkında konuşmanın ne anlama geldiğine dair soruları zorunlu olarak gündeme getirdiği ve “doğal” kavramının kendisini de sorunsallaştırdığı için literatürde feminist teorisyenlerin “doğal” ve “doğal beden” kavramlarını nasıl ele aldıklarına ve bu kavramlara ilişkin bakış açılarına odaklanıyor; sonrasında, “doğal beden” e dair tartışmalar ışığı altında botoks ve dolgu işlemlerine dahil olan katılımcıların bedensel rejimlerini nerede ve nasıl konumlandırmamız gerektiğine değiniyorum. Üçüncü olarak, “doğal” söylemi, doğa/kültür dikotomisine ve bu dikotominin işaret ettiği olası

anlamlara işlerlik kazandırdığından “doğal” ve “doğal olmayan” arasındaki sınırları bulanıklaştırmanın bir yolu olarak, Donna J. Haraway’in (1985) teknolojiyle bütünleşerek bedensel işlevleri geliştirilmiş insana atıfta bulunduğu “makine-organizma melezleri” ne işaret eden siborg (cyborg) figürünün, botoks ve dolgu uygulamaları alanına uyarlanabileceğini ileri sürüyorum. Böylece, bedeni salt “doğa” tarafına ya da salt “kültür” tarafına kaydetmekten kaçınmak adına, bedenin teknoloji ile eklemleme kabiliyetiyle bir siborg varoluşuna sahip olduğunu belirtmenin mümkün olabileceğine inanıyorum. Bunu yaparken, hem biyolojik hem de sosyal olarak kabul edilebilecek bedene ilişkin bu bakış açısını, bireylerin bedenlerini yaşama, deneyimleme ve algılama biçimleri üzerinden “bedenlenme deneyimi” (Turner, 1992, 2017, 2019) ile birleştiriyorum. Dördüncü olarak, teknolojik bir unsur olan botoks ve dolgu uygulamalarının, toplumsal cinsiyet politikalarının aktarılmasında ve anlamın üretilmesinde oynadığı sosyal rollere değiniyorum. Bu hususta, Haraway’in (1985) arzu edilen bir eşitlik ve erkek ile kadın arasındaki kısıtlayıcı ikilemlerden kurtulma amacı taşıyan siborg figürünü, “toplumsal cinsiyet ikiliklerini aşma” bağlamındaki yetersizliği konusunda tartışmaya açıyorum. Söz konusu tartışmayı, katılımcıların gençlik ve yaşlılığa atfettikleri anlamlar üzerinden yürütüyor, bu anlatılara istinaden yaşlanma konusunda kadınların erkeklere nazaran çifte standarda maruz kaldıklarını, lakin botoks ve dolgu uygulamalarına dahil olma ile elde edilen “genç görünüm” ün toplumsal cinsiyete dayalı yapısal eşitsizlikleri ortadan kaldırmayıp, söz konusu ayrımın farklı yollarla sürdürülmeye çalışıldığını göstermeye çalışıyorum. Bilhassa, botoks ve dolgu teknolojilerine yüklenen anlamlar yoluyla bu teknolojilerin toplumsal cinsiyet stereotiplerine katkıda bulunma ve asimetric kalıpları üretme misyonu yüklendiğini ve dahası, uygulanan tekniklerin de kadın ve erkek bedeni üzerinde farklı işlemlerinden dolayı, bir yerde cinsiyetlendirilmiş bedenler üretmeye devam ettiğini öne sürüyorum. Son olarak, bedenin “doğal” kimliğini yeniden inşa edebilmesine rağmen, toplumsal

cinsiyet eşitsizliğinin “doğallaştırılmasını” bozmak için pek bir etkiye sahip olmayan botoks ve dolgu teknolojilerinin “toplumsal cinsiyet teknolojisi” (de Lauretis, 1987) olarak işlerlik gösterdiği argümanı ile tartışmayı sonlandırıyorum.

“‘Genç Görünüm’ İle Gelen Özgüven ve Mutluluk” başlıklı bölümde, botoks ve dolgu enjeksiyonlarının tercih edilme sebeplerinden biri olan, “özgüven sahibi olma”yı ele alıyorum. Kendini güvenle ortaya koyabilme şartının genç görünen bir yüzden geçtiğine vurgu yapan katılımcıların anlatılarından hareketle, kişide beden imajı memnuniyetsizliğine neden olan yaşlanmaya başlayan bir yüzü yenileyebilme işlevine sahip botoks ve dolgu teknolojilerinin kadınlara özgüvenlerini kazanabilmeleri hususunda yardımcı olabileceğine değiniyorum. Bir bakıma bu teknolojilerin salt kırışıklıkları gidermekten ibaret olmayıp, bireyin özgüvenini ve özsaygısını artırması bakımından “terapötik” (Black & Sharma, 2001; Sarrabayrouse & Aires, 2002) faydalara da sahip olduğunu ortaya koymaya çalışıyorum. Bununla birlikte, özgüven meselesini öznellik kadar toplumsal bağlamda da işlemenin gerekliliğine vurgu yapıyorum. Bunun için, botoks ve dolgu uygulamaları ile elde edilen genç görünümün, “içsel” tatmin sağlamak adına arzu edildiği kadar; bireyin kendini dâhil olduğu topluma beğendirmek, toplum tarafından kabul görmek ve onaylanmak ile de ilgili olduğunu, Jean Baudrillard’ın (2021b) “bedeni narsistik kuşatma” kavramından hareketle göstermeye çalışıyorum. “Kendini tanımlama” olarak nitelenen bu narsistik kuşatmanın, etkili ve rekabetçi bir yatırım olduğuna ve bu yolla, kişinin toplum içindeki şansını artırması, başkalarından farkını ve ayırt ediciliğini ortaya koyması bakımından da talep edildiğine vurgu yapıyorum. Böylelikle, botoks ve dolgu uygulamalarının, kadınların kendilerini iyi hissetmelerine ve özgüvenlerinin yerine gelmesine yardımcı olmakla beraber; bu uygulama alanının, toplum içinde bedeni “kârlı kılmayı” telkin eden yeni hedonizmin ve bedeni “narsistik kuşatma” ya hizmet eden/yönlendiren sistemin bir parçası olduğunu da belirtmenin mümkün olabileceğini düşünüyorum.

“‘Hissetme Yaşı’ İle ‘Görünüm Yaşı’ Arasındaki Uyumu Kolaylaştıran Botoks ve Dolgu Enjeksiyonları” başlıklı bölümde, kimi katılımcıların görünüm yaşı (“yaşlı görünüyorum”) ile hissedilen yaş (“kendimi genç hissediyorum”) arasında algılanan “gerilimler” ve “tutarsızlıklar” a ilişkin anlatılarına yoğunlaşıyorum. Görünüm yaşlarına nazaran kendilerini içeriden genç hissettikleri iddiasında bulunan kadınların “iç” ve “dış” beden arasında ayırım yapma eğilimlerini Sharon R. Kaufman’ın “yaşlanmayan benlik” (1986) kavramı altında ele alıyor ve “yaşlanmayan benlik” duygusunun işaret ettiği olası anlamlara yer veriyorum. İlk olarak, yaşlanmayan benlik durumunun Platoncu-Hıristiyan geleneğinin ontolojik ikiliğine (ruh/beden) çağrışım yapan yönleri üzerinde duruyorum. İkinci olarak, düalistik bir bakış açısı içerse de söz konusu ruh/beden ayırımı deneyimine, anlayışı ve etkilerine bedenden ayrılmış bilişsel bir durum olarak değil, baştan sona bedensel olduğu yönünden yaklaşıyorum. Bedenin öneminin küçümsenmeyip, bilakis beden üzerindeki yoğun ilgi nedeniyle, botoks ve dolgu işlemlerinin tercih edildiğine yer veriyor; bu teknolojilerin iç/dış beden bütünlüğünü sağlayabilme ve kadınların kimliklerini yeniden müzakere edebilmelerine olanak tanıma rolüne vurgu yapıyorum. Üçüncü olarak, “botoks ve dolgu uygulamaları ile “iç” bedeni “dış” beden ile hizalama girişiminin kişisel kimlik kadar sosyal kimlik içinde gerekli olduğuna değiniyor, bilhassa yaşlı ayrımcılıklarının üstesinden gelebilmek için bireye bir strateji sunduğunu öne sürüyorum. Diğer taraftan, yaşlılığa ilişkin olumsuz stereotipleri düzeltmeyi amaçlayan, “yaşlanmayan benlik” (Kaufman, 1986) duygusunun kendisinin de bir tür yaşlı ayrımcılığı olduğunu ve yaşlı ayrımcılığı tutumlarını pekiştirdiğini göz önünde bulundurup, yaşlılığa ve yaşlanmaya içkin kılınan olumsuzlukları inkâr etmenin, gençlik kültürünün gücünü ve yaşlanmaya olumlu bir anlam atfetme konusundaki yetersizliği ortaya koyduğu argümanı ile tartışmayı sonlandırıyorum.

“Botoks Enjeksiyonları Aracılığıyla Mimiklerin Kontrol Altına Alınması” başlıklı bölümde, kırıksıklara davetiye çıkardığı düşünölen mimik hareketlerinin önüne geçebilmek ve aynı zamanda yüzde istenmeyen duygusal gösterimi önlemek amacıyla tercih edilen botoks ve dolgu uygulamalarının kimi katılımcılar için taşıdığı önem üzerinde duruyorum. Kas hareketlerini bloke etmesiyle, yüzde mimik oluşumunu engelleyen botoks ve dolgu teknolojilerini, “ifadeden yoksun bir yüz” e sebebiyet verdiği gerekçesiyle eleştiren ve böyle bir yüzden gündelik hayatta kurulan iletişimde herhangi bir anlam çıkarsamanın mümkün olmadığını iddia eden kimi araştırmacı ve yazarların görüşlerine yer veriyor ve bu görüşlerin geçerliliğini katılımcıların anlatıları üzerinden tartışmaya açıyorum. Mimiklere kişilerarası ilişkilerin gidişatı üzerinde önemli bir düzenleyici olarak bakan isimlere karşılık, katılımcıların nazarında, yüz mimiklerine eşlik eden “çizgilerin”, kişinin kendini ifade etme aracı olmaktan ziyade, “gerçek” kimliklerini karşı tarafa “yanlış” aksettiren izlere tekabül edebildiğini öne sürüyorum. Özellikle iki kaş arasındaki çizgiden dolayı, her zaman “sinirli”, “öfkeli”, “kızgın” vasıflara sahiplermiş gibi göründüklerini düşönen kimi kadınların, “ifadeden yoksun, duyguların olmadığı bir yüzü”, kendilerini başkalarına “doğru” bir şekilde yansıtabilme yetisiyle ilişkilendirebildiklerini göstermeye çalışıyorum. Bu yolla, botoks ve dolgu işlemlerini, yüzdeki kırıksıklıkları gidermenin yanı sıra, bir kadının içeride kim olduğunu bedeni üzerinden ifade edebilmesini sağlayabilen ve kimlik ikilemine anlamlı bir çözüm sunabilen teknolojiler olarak ele almanın/belirtmenin mümkün olabileceğini düşünüyorum.

“Yüzün Disipline Edilmesi Hususunda İşlerlik Gösteren Botoks Enjeksiyonları” başlıklı bölümde, yüzde istenmeyen duygusal gösterimin kontrolünü sağlayan botoks enjeksiyonlarının aynı zamanda “yüzün disipline edilmesi” hususunda da etkin olabileceğinden bahsediyorum. Bir bakıma, yüz ifadelerini ve duyguları yönetme isteğinin ayrılmaz bir parçasını teşkil eden botoks uygulamalarının, “disiplinli

bedenlerin üretiminde” rol oynayabileceğini ileri sürüyorum. Katılımcıların anlatılarından hareketle, hem yüze yansıyan mimiklerin denetim altına alınması hem de kırışıklıklar gibi yaşlanmanın bedensel belirtileriyle mücadelede gösterilen bu ilgide beden, düzenlenmesi ve beraberinde yönetilmesi gereken bir alan, bir disiplin “nesnesi” olarak işlev gördüğünü göstermeye çalışıyorum. Bunun için, çalışmanın bu kısmında, estetik teknolojilerinin beden üzerindeki disipline edici etkilerine odaklanıyorum. İlk olarak, estetik teknolojileri aracılığıyla bedenin disipline edilmesini, kapitalist ve ataerkil güçlerin kadınlar üzerinde kurduğu “baskı” biçimi olarak değerlendiren ve estetik teknolojilerine “pesimist” yaklaşan feminist teorisyenlerin bakış açılarına yer veriyorum. Bu bakış açılarına karşılık, estetik işlemlerin “kadınların yapmaya zorlandıkları veya manipüle edildikleri” bir uygulama biçimi olmaktan ziyade, kadınların bedenleri üzerinde bir dereceye kadar kontrol sahibi olabilmelerini sağlayan bir strateji olarak estetik teknolojilerinin bir savunusunu sunuyorum. Estetik teknolojilerinin beden üzerinde “disiplin” kurduğu kadar, kişi için “tatmin edici” etkilerinin de olabileceği üzerinde duruyor; dahası, bu teknolojilerin bir “eylemlilik” ve kadınların kendilerini ifade etme aracı olarak görülebileceğinin altını çiziyorum. Söz konusu “disiplini” de, kişinin amaçlarına ulaşmak için bedeni üzerinde “gönüllü” olarak uygulanabilirliği ve arzu edilebilirliği üzerinden değerlendiriyorum. Bu nedenle, “dış güçlerin” zoruyla bedeni tabii kılan bir disiplin anlayışından çok, bireyin kendi isteğiyle bedenini denetime almasına aracılık eden bir disiplin biçiminden bahsetmenin uygun olacağını düşünüyorum. Bu hususta, Michel Foucault’nun (1988), bireylerin birtakım teknikler vasıtasıyla kendi bedenleri üzerinde uyguladıkları eylem ve disiplin tarzlarına ağırlık verdiği “kendini biçimlendirme teknikleri” kavramının, çeşitli normların ve uygulamaların görünüşte istekli kabulüne bağlı olduğu botoks ve dolgu uygulamaları alanına uyarlanabileceğini öne sürüyorum. Bir nevi duyguların yüze yansımamasına ve yüzdeki kırışıklıkların giderilmesine yönelik, daimi ve kapsamlı bir öz düzenleme

çalışmasını amaçlayan bu uygulama alanının “kendini biçimlendirme teknikleri” (Foucault, 1988) için ileri bir örnek olarak kabul edilebileceğini varsayıyorum.

“Başarılı Yaşlanma’: Yaşlanmadan Yaş Almak” başlıklı bölümde, botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla, genç kalma arzusunu yerine getirmeye çalışan ve mümkün olduğunca uzun süre yaşlanmaya karşı mücadele eden kadınların genelini “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinin temel yönlerini somutlaştırdıklarını öne sürüyorum. Bedensel disiplin rejimleri yoluyla “yaşlanma riskini” yönetme ve “yaşlanma üzerinde yetki sahibi olma” sorumluluğunu bireylere bırakan ve temel vurgusu, “yaşlanmayan fiziksel görünüm” üzerine olan bu model kapsamında, kadınların yaşlanmaya verdikleri anlamların ve deneyimlerin anlamlandırılabilirliğini düşünüyorum. Hiç kuşkusuz başarılı bir şekilde yaşlanma, kadınlara yaş alma sürecinde bedenin geçirdiği değişim ve beraberinde gelen endişelerle başa çıkabilme, yaş kalıplarına karşı kendini savunabilme gibi birtakım getiriler sunar. Fakat ben burada estetik işlemler özelinde ön plana çıkan bu modelin aynı zamanda gençliğin “değeri” ve yaşlanmanın “kötülükleri” hakkında bir dizi varsayımı harekete geçirerek “yaşlanma sürecinden korkma” gibi bir eğilim yarattığını ve yaşlanmaya karşı kabullenebilir bir tavrı engellediğini vurguluyorum. Genç görünüme ayrıcalıklı bir statü veren katılımcıların, yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin “pasiflik” ve “zayıflık” gibi olumsuz çağrışımlar taşıyan anlatılarından hareketle, yaşlanma karşıtı uygulamalardan botoks ve dolgu teknolojilerinin, yaşlanma hususunda bir dizi sembolik ve değer yüklü anlamın üretilmesinde ve aktarılmasında kazanmış olduğu sosyal etkilerden bahsetmenin mümkün olabileceğini ortaya koymaya çalışıyorum.

“Yüzdeki Bireyciliğin ve Benzersizliğin Sonu: Öznenin Ölümü Mü?” başlıklı bölümde ise, genç bir görünüme sahip olabilmek adına botoks ve dolgu teknolojileri vasıtasıyla yüz özelliklerini sildiren bireylerin; “kimliklerini”, “karakterlerini” ve

“benzersizliklerini” yitirdiklerini ileri süren araştırmacı ve yazarların görüşlerine yer veriyor, bir yerde bu uygulamaların “öznenin ölümü” (Jameson, 1988) iddialarına karşılık gelip gelmediğini tartışmaya açıyorum. Post-modernizm akımının dile getiriliş biçimleri arasında yerini alan “öznenin ölümü”; her ne kadar literatürde bilim ve sanattan, edebiyat ve mimariye kadar birtakım kültürel çeşitlemeler üzerinden ele alınıp, farklı bir tınıya sahip olsa da; ben bu manzaraya konumuz gereği botoks ve dolgu uygulamaları kapsamında bakıyor, “öznenin ölümü” argümanını “yüzdeki özgünlüğün yok olması” üzerinden değerlendiriyorum. Bunun için, öncelikle, öznenin ölümünü “üretimde taklit”, “tüketimde taklit” ve “simgesel hiyerarşilerin sonu” şeklinde üç farklı izlek üzerinden işleyen post-modernistlerin toplum analizlerini açmaya çalışıyorum. Sonrasında, üretim ve tüketimdeki taklit pratiğinin bir insanı diğerdan farklı kılan özgünlüğü yok ettiğini ve söz konusu bu tektipleşmenin ise “simgesel hiyerarşilerin sonu” nu getirdiğini dile getiren post-modern savlara karşılık; küresel çapta popüler uygulamalardan botoks ve dolgu işlemlerinin “çoğulluk” içinde bir standardizasyona sebep olduğunu; ancak, özneyi yok etmediğini, dahası bireyleri hem kendi içlerinde hem de dışarıya karşı ayırdığını ve hiyerarşiler yarattığını ileri sürüyorum. Benzer bir uygulamaya (botoks ve dolgu enjeksiyonları), temel bir birliğe (cinsiyet-kadın) ve benzer yüz özelliklerine (kırışksız, genç görünümlü bir yüz) dayanması sebebiyle, Judith L. Goldstein’in (1995) “kadın estetik topluluğu” kavramıyla özdeşleştirdiğim bu topluluğa üye kadınların, bir örneklik ve türdeşliği kırma yönünde başvurdukları “stratejileri” hesaba katabileceğimizi düşünüyorum. Bu nedenle, özellikle, her bir kadının kendini diğerdan farklı kılma hususunda bir ipucu dizisi oluşturan “anlatıları” üzerinde yoğunlaşıyorum. Her ne kadar benzer bir teknik ile benzer yüz özelliklerine sahip gibi görünseler de, kadınların anlatılarının, yapılan işlemin kişinin kendi benliğini ve karakterinin bireyselliğini -gerçekte eşsizliğini- yansıtmaya üzerine kurulu olduğunu göstermeye çalışıyorum. Bir bakıma, genç görünme isteğinin

arkasındaki sebeplerin veyahut genç görünümün kişiye kazandıracağına inandığı niteliklerin, topluluk içinde bireyden bireye farklılık arz ettiğine değiniyorum. Benzer ilgi (genç görünüm) hakkında konuşmanın farklı yolları olarak yorumlayabileceğimiz bu özgül anlatılar yoluyla kurulan kişiselleştirme modlarının veyahut farklı üslup arayışlarının, söz konusu homojenlik içinde kişinin diğerlerinden farkını ortaya koyma olanaklarının bir belirtisi olduğunu varsayıyorum. Buna ilaveten, botoks ve dolgu işlemlerine her kadının farklı bir değer atfettiğinin işareti olan kişisel modların, öznenin topluluk içindeki mesafeyi kurması yönünde iş gördüğü gibi, söz konusu farklılaştırılmış ama bir yerde kolektif olan deneyimlerin, dışarıya karşı bir itibar kaynağı haline gelebildiğini ve simgesel hiyerarşiyi tahkim edebildiğini iddia ediyorum. Bilhassa, genç görünüm çalışmalarına dahil olmayan topluluğa karşı dolaylı ya da doğrudan “dışlama teknikleri” yaratan botoks ve dolgu uygulamaları alanında post-modernizmin “hiyerarşinin yokluğu” söyleminden uzaklaştığını öne sürüyorum. Katılımcıların anlatılarına istinaden, simgesel hiyerarşinin, kronolojik yaştan ziyade bir kişinin ne kadar genç görünüp görünmediği anlamında “yaşlı ayrımcılığı” üzerinden etkisini hissettirdiğinden ve bu topluluk için, “yaşlanmaya teslim olmuş” olanları, “bakımsız”, “özensiz” ve yaşlanma konusunda “hatalı” oldukları imasıyla yetkilendirmenin mümkün olabildiğinden bahsediyorum. Bu kapsamda, modernizme içkin kılınan “bireycilik” ve “simgesel hiyerarşi” gibi niteliklerin post-modernizm ile sonunun geldiğini beyan eden post-modernist söylemlere karşın, kişinin bu uygulamalar yoluyla yaptığı, söylediği ve düşündüğü şeyin öznesi olarak kendini kurmaya devam ettiğinin; dahası, üstünlük ve eşitsizliğin yeni ve daha incelikli bir biçime kavuştuğunun bir savunusunu sunuyorum. Tek bir referansa (genç görünmek) boyun eğme zorunluluğunun sanılanın aksine “öznenin ölümü” ne neden olmadığı gibi, bireyin kendini diğerlerinden ayırma arzusunu kamçulamaktan da geri bırakmadığını; bir yerde herkesin birbirine benzediği yanılsaması yaratan bu sistemde giderek yaygınlık kazanan

hususun, yeni 6znelliklerin yanı sıra yeni hiyerarşı ve ayrımlaşma biçimlerinin inşasının söz konusu olduğu argümanı ile tartışmayı sonlandırıyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE AMACI

Bu araştırma konusunu yaşlanma karşıtı medikal estetik teknolojilerinden botoks ve dolgu uygulamaları ile hizmetleri oluşturmaktadır.

Cildin yaşlanma belirtileriyle mücadele etme hususunda işlerlik gösteren beden yönetimi ve modifikasyonu uygulamalarını keşfetmek ve aynı zamanda bireylerin genç görünme istekleri hakkında alansal bir bilgi sağlamak amacıyla botoks ve dolgu uygulamaları ile hizmetlerine araştırma kapsamında yer verilmiştir.

Kadınların botoks ve dolgu işlemlerine yönelik artan ilgilerinin sebeplerinin yanı sıra bu işlemlere başvurma kararlarını etkileyen toplumsal dinamiklerin neler olabileceği sorunsalı ile hareket ettiğimiz bu çalışma, botoks ve dolgu uygulamalarının bireylere ne anlam ifade ettiği, bireylerce nasıl deneyimlendiği ve bireylerin bu uygulamalardan ne gibi beklentileri olduğu üzerine kuruludur. Bu maksatla, Ankara ilinde yer alan X Estetik Merkezi'nde katılımlı gözlem yapılmış ve botoks ve dolgu işlemi yapan doktor ile uygulama yaptıran farklı yaş aralığındaki kadın katılımcılarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Kapsamlı saha çalışmasından yararlanan bu araştırmanın birinci amacı, katılımcıların bu işlemlere dahil olma isteklerinin gerekçelerine ışık tutabilmek, bir başka deyişle, kadınların kararlarına bakarak, neden bu işlemlere dahil olmaya istekli olduklarını anlayabilmektir. Çalışmanın ikinci amacı, katılımcıların yaşlılık ve gençliğe atfettikleri anlamlar üzerinde durmak ve yaşlanma sürecini nasıl tecrübe ettiklerini ele almaktır. Bedenin bir parçası olan yüzün yaşlanmadaki önemi üstünde duran, bedenlenme ve duygusal deneyimlerle ilgili endişelere odaklanan bu araştırma,

kadınların kendi gerçekliklerini ve kimliklerini nasıl inşa ettikleri, yorumladıkları ve müzakere ettikleri hakkında bir görüş edinmeye çalışmaktadır. Bedene ilişkin öznel deneyimlerin yanı sıra bedenin sosyal inşası üzerinde de yoğunlaşan bu çalışmanın bir diğer amacı, teknolojik bir unsur olan botoks ve dolgu uygulamalarının bedenlerin inşasında ve potansiyel dönüşümlerinde nasıl bir rol oynadığını, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve yaşlı ayrımcılıklarının üretilmesinde nasıl bir sosyal etkiye sahip olabildiğini ortaya koyabilmektir.

Mevcut literatürde estetik (plastik) cerrahi işlemlerine yönelik araştırmalar yoğunlukta, cerrahi olmayan estetik teknolojilerinden botoks ve dolgu uygulamalarına dair çalışmalar nispeten seyrek. Bu uygulamalara ilişkin mevcut çalışmalar da kimyasal peeling, mikrodermabrazyon, lazer cilt tedavileri gibi birtakım gençleştirici cilt bakımı işlemlerini kapsayan genel bir kategori içinde ele alınıp, tek başına çalışılmamıştır. Türkiye’de ise, bu konu ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışmaya henüz rastlanmamıştır. Bu sebeple, literatürdeki boşluğu doldurup, literatüre katkı sağlayacağını düşündüğümüz bu tez çalışması, botoks ve dolgu uygulamaları ile hizmetlerini ele alan alana yönelik ilk çalışma olması bakımından önem taşımaktadır. Salt literatür çalışması üzerine kurulu olmayıp, nitel araştırma yöntemlerinden alan çalışmasına dayanan bu araştırma, botoks ve dolgu işlemlerinin gündelik yaşamdaki tezahürlerini bizzat yerinde gören ve bu işlemleri “gençlik”, “yaşlılık”, “toplumsal cinsiyet”, “beden imajı”, “kimlik”, “disiplin” ve “teknoloji” bağlamında değerlendiren ve tartışan bir araştırma olması sebebiyle değerli görülmekte; söz konusu çalışmanın bundan sonra yapılacak estetik araştırmaları için önemli bir basamak oluşturabileceği düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALAN ARAŞTIRMASI VE ALAN DENEYİMLERİNE DAİR

“52 yaşındayım, kendimi yıpranmış, yaşlanmış hissediyorum. Yirmi sekiz kilo verdikten sonra yüzümde sarkmalar, gevşemeler oluştu ve kırışıklıklar da belirginleşmeye başladı. Özellikle göz çevremdeki derin çizgilerden mutsuzum. Yüzüm konusunda özgüvenim eksik. Uzun bir araştırma sonrası sizde işlem yaptırmaya karar verdim. Kendimi beğenmek istiyorum ve size güveniyorum hocam” diyen Belgin’e⁷ “Ben de inanıyorum ki maksimum on ila on beş dakika sonra seni mutsuz eden kırışıklıklarından kurtulmuş olacaksın” şeklinde karşılık vermişti Doktor Levent.

Yüzündeki çizgilerden rahatsız olduğunu dile getiren Belgin’e karşı, doktorun “genç bir görünüm” hususunda telkin edici vaatlerini inşa ettiği bu konuşmadan sonra, görüşme odasından botoks ve dolgu işlemi yapılan odaya geçilmişti. Belgin’i koltuğa oturtan Doktor Levent, Belgin’in yüzüne ışık tutmuş ve birtakım talimatlar vermeye başlamıştı: “Gülümse”, “alnını kaldır”, “kaşlarını çat”, “öpücük at”. Her bir mimik hareketiyle ortaya çıkan “problemliler” alanları tespit eden Doktor Levent, kırışıklıkların görünür olduğu yerlere kalemle küçük işaretler koymuştu.

Doktor Levent’in “görünür olanla tatmin olmayan ve görünürü basitçe okumayan bakışı, kendisini görünmez ya da gizli olanı keşfetmeye” (Foucault, 2002: 157) yöneltmişti. Bu durumda yaşlanma sürecinin teşhis edildiği ve kaydedildiği noktalar, yüzün yalnızca Belgin’in yaşını “açığa vurma” olasılığının en yüksek olduğunu düşündüğü “kazayağı” çevresi ile sınırlı kalmamış; aynı zamanda yüzü, yaşlanma sürecinin içinde bulunduğu alanlara da bölmüştü. Bu, yaşlanmanın işaretleri

⁷ Tez boyunca adı geçen her bir katılımcı için araştırma etiği gereğince takma isim kullanılmıştır.

olarak “alın çizgileri”, “burun üstü kırışıklıkları”, “dudak üstü çizgileri”, “gülümseme çizgileri” ve “kaş çatma” ifadelerini içeriyordu.

Ayna karşısına geçen Belgin, yüzündeki her bir noktaya bakmış ve “Aaa, en büyük sorunun göz çevremde olduğunu sanıyordum. Bu kadar çok kırışıklık var mıymış yüzümde” şeklinde tepki vermişti. “Gel yüzüne birlikte bakalım [...] Göz çevrendeki kırışıklıkların yanı sıra alınına, iki kaş arasına, burun üstündeki kırışıklıklara ve muhtemelen sigara içmeden kaynaklı dudak üstünde oluşan ince çizgilere botoks; yüzündeki sarkmayı yok edebilmek ve lifting etkisi yaratabilmek için gülümseme çizgilerine ve elmacık kemiklerine ise dolgu uygulamak gerekecek [...] Kaşların aşağı doğru sarkması, yüzünü hem yaşlı hem de kasvetli gösteriyor. Kaşları da botoks ile kaldırarak, sarkmış göz kapaklarının gergin durmasını ve yüzünün genç ve dinamik görünmesini sağlayacağız” diyen Doktor Levent, Belgin’den aynada kendisine dikkatle bakmasını ve bir yerde yüzünün “zayıf” yönlerini tanımasını istiyordu. “Öncelikli olan gözlemcinin bakışı değil, [...] bir hekimin, dolayısıyla karar verme ve müdahale etme gücü olan bir hekimin bakışıydı” (Foucault, 2002: 121) sanki. Aynada yüzünü incelemeye devam eden Belgin’in bakışı, “Gel yüzüne beraber bakalım” diyen doktorun “görünmeyeni görünür kılan klinik bakışı” (Foucault, 2002: 12) ile örtüşmeye başlamış, “Haklısınız hocam” diyen Belgin’in kendi yüzüne olan “masum bakışı” (Goldstein, 1995), daha önce fark etmediği kırışıklıklara doktor aracılığıyla vakıf olmasıyla bir anda “eleştirel bakışa” (Goldstein, 1995) dönüşmüştü. Burnunun sağa doğru yamuk olduğunu karısı Dida sayesinde öğrenen ve dikkatli bir incelemenin ardından kaşlarının, kulaklarının, ellerinin ve bacaklarının kusurlarının da ayrımına varan Luigi Pirandello’nun *Biri, Hiçbiri, Binlercesi* (2018) isimli romanının ana karakteri Moscarda gibi, Belgin de kendi yüzünü yeniden keşfediyormuşçasına dönüp dönüp aynaya bakmaktan alamamıştı kendini.

Bu bağlamda, botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla amaçlanan şey, ikili bir dönüşümü başlatmaktı: Birincisi, kırışıklıkların “silindiği” yüzün “ideal bir yüz” e dönüşümü ve ikincisi, kadının bakışının dönüşümü. Muhtemelen kendi “kusurları” hakkında biraz bilgisi olan Belgin, yüzünün nasıl “düzeltileceği” konusunda bilgi sahibi olduğu kadar, “kusurlarını” görmek için de eğitilmekteydi: “Masum görüşten, eleştirel yargıya dönüştürülen bir bakış” (Goldstein, 1995: 313).⁸ “Doğası gereği bize teşhir edilen tüm nesnelere, yakından incelendiğinde hata ve kusurlarının olduğu görülecektir. En güzel formlarda bile zayıflık, incelik veya kusurlar gibi bir şeyler vardır. Ancak bu kusurları algılayan, her göz değildir. Bu biçimleri düşünmeye ve karşılaştırmaya uzun süre alışmış bir göz olmalı” (1981: 44) diyen Sir Joshua Reynolds’ın ileri sürdüğü gibi, Belgin’in edinmeyi öğrendiği, bu “ayırt edici göz” idi. Doktor Levent, becerilerini ve ürünlerini satıyor, ama aynı zamanda “ayırt edici gözler” i de satıyor gibiydi. Susan Paulson’un (2008) Birleşik Krallık’ın bir şehrindeki güzellik merkezinde güzellik terapisi ve yaşlanan beden üzerine yapmış olduğu “*Beauty is more than skin deep.*” *An ethnographic study of beauty therapists and older women* adlı etnografik çalışmasında ortaya koyduğu gibi, X Estetik Merkezi⁹ de istişareler üzerinden kadınlara “problemlili” bedenleriyle yüzleşme fırsatı sunuyordu. Bu pazarlama stratejisi, kadınların yüzlerinde belki de hiç dikkatlerini çekmemiş olan “kusurlarının” sürekli altını çiziyor; bununla birlikte, kullanılacak ürün sayesinde “mucizevi” bir

⁸ Bernadette Wegenstein ve Nora Ruck’un (2011) da “estetik bakış” olarak adlandırdıkları bu “bakış” ın, bireylerin kendi bedenlerinin yanı sıra başkalarının bedenlerine de bakma eylemini içeren dairesel bir yanı vardır. Zira estetik işlemler aracılığıyla, “kusurları” hakkında bilgi edinen kadınlar, kendi yüzlerinin nasıl düzeltilmesi konusunda eğitildikleri kadar, başka kadınların “kusurlarını” görmeyi de öğrenmektedirler. Böylece, uygulamadan geçen kadınlar ile “gençlik çalışmasına” dahil olmayan kadınlar arasındaki “genç görünüm” e ilişkin farklılık, kadınlar arasındaki eşitsizliğin kaynaklarından birini oluşturur. Bu konuya, tezin “‘Kadın Estetik Topluluğu’: ‘Yeni’ Öznelliklerin İnşasından Simgesel Hiyerarşinin İnşasına” adlı başlığı altında detaylı yer veriyorum (bkz. syf. 184).

⁹ Araştırma etiği gereğince mekân ismine yer verilmemiştir.

çözüm de öneriyordu: “[...] maksimum on ila on beş dakika sonra seni mutsuz eden kırışıklıklarından kurtulmuş olacaksın”.

Belgin’in yüzü konusunda kendi çerçevesini çizen Doktor Levent, ne yapılması gerektiğini söylemiş, ama yine de tercihi Belgin’e bırakmıştı. Bir süre aynada yüzüne bakan Belgin, yalnızca göz çevresi kırışıklıkları için botoks işlemiyle yetinip yetinemeyeceğini düşünüyor gibiydi. Karar verme süreci, basit bir süreç gibi görünse de aslında bilişsel, duygusal ve sosyal faktörleri içeren karmaşık bir süreçti. İşlemin faydaları, kendini iyi hissetme ile sonuçlanacakken; mevcut kaygı, işlemle ilgili korkulardan (iğne ve ağrı) ve tedaviden sonra yüzdeki değişiklikler ve komplikasyonlarla ilgili endişelerden kaynaklanabiliyordu. Ama “masum bakışın gençlik dünyasına geçişte eleştirel yargıya dönüştürülmesi” (Goldstein, 1995: 315), Doktor Levent’in yüzünde işaret koyduğu her bir nokta için ne yapılması gerekiyorsa yapılmasına ikna etmişti Belgin’i. Bu durum, Belgin’in kendi seçimini ve isteğini aktif olarak ifade etmesine rağmen, “kusurları” gören ve ihtiyaç duyulan “tedaviye” karar veren kişinin doktor olduğunu gösteriyordu. “Gören bakış, hükmeden bir bakış” (Foucault, 2002: 63) gibiydi, ancak “bireyin kişisel failliğini kullanma ve egemen rejimin gücüne direnme fırsatları” (Paulson, 2008: 257) da yok değildi. Kimi müşteriler, doktor tarafından yüzde yaşlılığın işaretleri olarak belirlenen noktalara tavsiye edilen botoks ve dolgu enjeksiyonlarının “sınırını” reddedebilmekte ve yapılacak işlemin yüzleri üzerinde kendilerince yaşlılığın işaretleri olarak gördükleri noktalarla sınırlı kalmasını isteyebilmekteydi.

Botoks ve dolgu işlemine başlamadan önce Belgin’in “öncesi” fotoğraflarının çekilmesi gerekiyordu. Fotoğraf kamerasını eline alan Doktor Levent’in ışık altında çıplak gözle yüze odaklandığı “klinik bakışı” (Foucault, 2002), bu defa “teknolojik bakışa” (Balsamo, 1996: 57) evrilmişti. Kamerayı Belgin’in yüzüne oldukça yakın tutan

Doktor Levent, bir önceki aşamada verdiği talimatları yinelemeye başladı: “Gülümse”, “alnını kaldır”, “kaşlarını çat”, “öpücük at”. Her bir mimik hareketi için birer kare alındı. Fotoğraflanan Belgin’in yüzünün “sırlarını fotoğraf makinesi aracılığıyla ifşa eden” (Sontag, 2011: 51) Doktor Levent, bu kareleri makineden Belgin’e gösterdi. Yüzünün en ince ayrıntısının yakın çekime alınmasıyla bir yerde mahremiyeti ihlal edilen Belgin’in, fotoğraflarına bakarken yüzünde hem utanç hem de bir “tiksinme” ifadesi belirmişti. “Olamaz” dedi, “Yüzümde bu kadar çok kırıksıklık olduğunu hiç fark etmemiştim”. Lakin endişeye ve üzüntüye gerek yoktu. Birkaç dakika içinde “bilimsel bir mucize” (Brooks, 2004: 216) olan botoks ve dolgunun “sihirli” etkisi, Belgin’in yüzüyle buluşacak ve abrakadabravari bir şekilde Belgin’in hiç hoşuna gitmediği görünümü geçmişe ait kılınacaktı.

Yüzüne uyuşturucu bir krem sürülen Belgin, sedyeye yatırıldı. Ağrı hissiyatını minimum seviyeye düşürmek amacıyla kullanılan kremin yüzde etkisini göstermesi için bir süre beklenildi. Eldivenlerini eline geçiren Doktor Levent, “Hazır mısınız?” diye sordu Belgin’e. Göğsünün inip kalkmasından heyecanlı olduğu belliydi Belgin’in. Ancak yaşlanmanın gözle görülür belirtilerinde bir azalma olasılığı umuduyla ağrı ve acı yaşamaya da meyilliydi. “Hazırım” diyen Belgin, gözlerini kapatmış, ellerini göğsünde birleştirmişti. Soğutucularda -5 derecede muhafaza edilen ve su çözeltileri ile seyreltildikten sonra dört saat içinde kullanılması gereken ufak bir şişe içindeki botokstan, ince uçlu iğne ile bir doz çeken Doktor Levent, Belgin’in yüzüne yaklaşmıştı. “Alnını kaldır” talimatıyla Belgin alnını kaldırmış, “bırak” demesiyle bırakmıştı. “Derin nefes” al talimatıyla derin nefes almış ve alındaki kas noktalarına ilk enjekte işlemi gerçekleştirmişti. İğneyi çıkarırken bu sefer de Belgin’in nefesini vermesi gerekiyordu. Her enjekte sırasında “derin nefes alıp-verme pratiği”, hem acı ve ağrıyı azaltmak hem de yüz kaslarına istemsiz toksin birikimini engellemek için önerilen bir uygulamaydı.

Belgin'in yüzünde hafif kızarmalar ve ufak ufak kanamalar oluşmaya başlamıştı. Yüzünde iğneden kaynaklanan acı belirtileri ve gözünden akan yaşlara rağmen, işlemin sonuna kadar dayanıklılığını sürdürmeye kararlı görünüyordu Belgin. Doktor Levent, her enjekte sırasında "Evet harikasin, işte böyle devam" şeklinde Belgin'le tatlı tatlı konuşuyor, "Acı eşiği bu kadar yüksek bir müşterim hiç olmadı, keşke herkes senin gibi olsa" sözleriyle bu tür bir rahatsızlığa biraz daha tahammül etmesi için Belgin'i rahatlatmaya ve motive etmeye çalışıyordu. Ara ara peçete ile Belgin'in gözyaşlarını da silen Doktor Levent, "Hangi erkek bugüne kadar senin gözyaşlarını sildi?" şeklinde esprili bir dille konuşmayı da ihmal etmeyerek Belgin'i yaşadığı acıdan bir nebze de olsa uzaklaştırmaya uğraşiyor gibiydi.

"Dolaylı olarak kendi kendine şiddet içeren" (Davis, 2002) bu görüntüde, yaşlanma gibi amansız bir gücün neden olduğu güçsüzlük duyguları, Patrick Peretti-Watel ve Jean-Paul Moatti (2006) tarafından öne sürüldüğü gibi, bireyin kontrol hissini yükseltmek için gönüllü risk alma ve acıya katlanma eğilimlerini artırabiliyordu. Bir bakıma "beden modifikasyonunun ağırlı biçimlerine katılım, kişinin ağırlı beden sınavlarına sessiz bir kararlılıkla dayanma yeteneğinin bir parçasını kapsıyordu" (Atkinson, 2008: 78). "Çoğu kadın, yaşlılık kabahatinden kaçınmak adına binlerce kez bedenlerini teslim etmeye ve acılara katlanmaya hazırdır" (2020: 152) diyen Claudine Sagaert'in belirttiği şekilde, botoks ve dolgu işlemi yaptıran kadınlar, zamanın karmaşasına apar topar bırakılmış bedenin yaşlanmaya başlama ihtimaline sahip olduklarını bildiklerinden, her şeye razı oluyor gibiydiler. Bireylerin yaşlanma sürecinin olumsuz sonuçlarından sakınmak için büyük ölçüde motive oldukları ve arzu edilen "gençlik" hedeflerine ulaşmak maksadıyla prosedürle ilişkili psikolojik sıkıntıya tahammül etmeye hazır oldukları görülmekteydi. Nihayetinde işlemde duyulan endişeden çok, beklenti daha fazlaydı.

“Göz çevresi”, “iki kaş arası”, “alın”, “burun üstü” ve “dudak üstü” ne botoks; “elmacık kemikleri” ve “gülümseme çizgileri” ne dolgu enjeksiyonu uygulanmış ve işlemin sonuna yaklaşılmıştı. Son dakika, Belgin’in çene hatları belirgin olmasına rağmen çene ucunun biraz geride olmasından dolayı gıdı görünümünün olduğunu belirten Doktor Levent, bu görüntüyü yok etmek ve yüzü daha ince göstermek için çene ucuna 1 mililitre kadar dolgu uygulamasını ücrete dahil etmeden gönüllü olarak yapmış ve işlemi tamamlamıştı.

Yüzünde kanamaların olduğu noktalar, pamukla silinmiş ve iğneden kaynaklı ağrı hissetmemesi için Belgin’in yüzüne buz kompresi uygulanmıştı. Henüz “yeni” yüzünü görmeyen Belgin, heyecanla ve aynı zamanda merakla bu sürecin bir an önce bitmesini bekliyordu.

Ve işte o an gelmişti. Yüzünde istediği dönüşümü aynada gören Belgin, “İnanılmaz, kırıksıklıklarımın eser kalmamış, hem de bu kadar kısa sürede” şeklinde mutluluğunu dile getirmişti. Müşteri memnuniyeti her zaman önemliydi. Yüzün dönüşümü, bu değişiklikler bireyi mutlu ettiği sürece tamamlanmış kabul ediliyordu Doktor Levent tarafından. Belgin’in beden düzeyinde sunulan sonuçları anında görmesi ve hissetmesi, Doktor Levent’in soyut bilimsel iddialarda bulunmadığının göstergelerindendi. Lakin Belgin’in botoks enjeksiyonu ile uyuşan yüzünde herhangi bir mutluluk ifadesi görmek mümkün değildi.

İstenilen görünüm elde edildikten sonra da “yaşayan kişi durağan bir görüntüye, bir fotoğrafa dönüştürülüyordu” (Goldstein, 1995: 317). Yeni görünümü aynada görmek yeterli değildi, bu “gerçekliğin” “sonrası” fotoğrafı ile belgelenmesi gerekiyordu. Tekrar fotoğraf makinesi karşısına geçen Belgin’in bu sefer alnını kaldırması, kaşlarını çatması, gülümsemesi ve öpücük atması gerekmiyordu. Zira istese de yapamazdı. Yüzü hareket etmiyordu. Bu hareketsizlik, işlemin başarılı olduğunun göstergesiydi. Nitekim

bu işlemlerde ulaşılmak istenilen niyet, mimik hareketlerini dondurarak, kırıxıklıkları gidermek ve altı ay süre zarfında oluşabilecek kırıxıklıkların önüne geçebilmektir.

“Fotoğraf çeken kişi hem talan eder, hem de muhafaza, hem itham eder hem de kutsar” (2011: 79) diyen Susan Sontag’ın sözlerinin işaret ettiği gibi, yüzün her detayını görünür kılan Doktor Levent’in yakın çekimlerinin amacı, hem kaybolup giden bir geçmişi hem de geleceği muhafaza ederek; geçmişi, şimdiki ve gelecek zamanı (altı aylık süre) Belgin’e göstermektir. “Öncesi” ve “sonrası” fotoğrafları yan yana getiren Doktor Levent, bu yolla hem kendi becerisini hem de Belgin’in geçirdiği dönüşümü kanıtlamış oluyordu.

Yüzündeki çizgilerden kurtulan Belgin’in bu kez makinede “mükemmelliğe” ulaşmış halinin “donmuş” bir imgesini görüyorduk. Değiştirilmiş yüzüne “öncesi-sonrası” fotoğraflarına bakarak tanıklık eden Belgin’in “gerçekten inanılmaz!” sözleri, bir makine vasıtasıyla “eski” ve “yeni” görünümleri karşılaştırmaya imkân tanıyan fotoğraflarda sergilenen gençlikten alınan keyfin ifadesiydi. Linda T. Sanford ve Mary Ellen Donovan’ın (1999: 246) sözleriyle, “Her gün karşımıza çıkan imgeler arasında benlik duygumuzu ve benlik saygımızı en çok etkileyen, belki de aynalar ve fotoğraflarda gördüğümüz benlik imgelerimizdir. Bir resmin bin sözcüğe bedel olduğu gibi, bir ayna ya da fotoğraftaki görüntümüz de benlik değeri duygumuzu hemen ve derinden etkileyebilir”. Botoks ve dolgu işleminden önce ve bu işlemlerden sonra Belgin’in duygu durumundaki değişiklikler de tam olarak bu yöndeydi. Uygulamadan önce yüzündeki kırıxıklıklardan mutsuz olduğunu ve kendine olan güvenini yitirdiğini söyleyen Belgin, kısa bir süre içinde kaybettiği güveni bu işlemler aracılığıyla tekrar kazanmıştı.

“Tüketici kültürünün ana temalarından biri dönüşümdür” (2010: 197) diyen Mike Featherstone’ın belirttiği gibi, öncesi ve sonrası fotoğraflar; harcanan zamanın,

paranın ve enerjinin değerinin “kanıtı” olarak sunuluyordu. Kadınlar değiştirilmiş yüzlerine “öncesi-sonrası” fotoğraflarına bakarak tanıklık ediyorlardı. Fotoğraflardan beklenen, “idealleştirilmiş görüntüyü” (Sontag, 2011: 32) bireyin kendisine sunmasıydı. Görünüşün mevcut durumuna ilişkin farkındalık, kişinin kendi geçmiş fotoğraf görüntüleriyle karşılaştırılarak keskinleştiriliyordu. Görüntüler karşılaştırmaları davet ediyordu: Onlar, kişinin ne olduğunu ve çaba sarf ederek ne olabileceğinin sürekli hatırlatıcılarıydı (Featherstone, 1991: 178). Fotoğraftaki gençlik sonsuza değin kalıcılaşıyor ve o an ebedileşiyordu. Her numune bir yadigâra dönüşüyordu. Ancak yüzdeki genç görünüm için aynı şey söylenemezdi. Yüzde kalıcılık süresi kısıtlı olan botoks enjeksiyonlarının etkisi, bir altı ay sonrasında azalacak ve kırışıklıklar yüzde yeniden belirmeye başlayacaktı. Altı ayın sonunda “eski” görünüme tekrar kavuşmak kaçınılmazdı.

Saha notlarımdan seçtiğim bu görüntü, yaşlanmayı önleyici ve geciktirici medikal estetik teknolojilerinden botoks ve dolgu işlemlerinin kullanımına yönelik eğilimin “yakından görünümü” dür. Kimi kadınlar, işlem öncesinde, özel hayatlarından beslenme alışkanlıklarına kadar her şey hakkında doktor ile konuşurken; kimi “bu kırışıklıklardan kurtulmam için ne gerekiyorsa yapalım” sözleriyle bir an önce uygulamayı yaptırmak ve gündelik hayatına devam etmek ister. Uygulama öncesi doktor ile yapılan ön görüşmeler, bireyin tercihine bağlı iken; her kadının bu işlemlerden geçmesi gereken prosedürler aynıdır. Yüz yakından incelenir, “öncesi” fotoğrafı alınır, acıyı hafifletmesi için yüze uyuşturucu krem sürülür, botoks ve dolgu işlemi başlar, işlem bitiminde yüze buz kompresi uygulanır, kişi “yeni” yüzüne ilk olarak aynada bakar, “sonrası” fotoğrafına geçilir ve kişi “yeni” görünümünü “eski” fotoğrafı ile karşılaştırarak dönüşümü teyit etmiş olur. Doktor Levent, uygulamadan geçen her kadına gitmeden önce son uyarılarını yapar: “Botoks ve dolgunun yüze oturması yedi ila on günü bulabilir”. “Gün içinde hafif bir baş ağrısı, mide bulantısı ve

halsizlik olabilir”. “Yüzde ağrı, ödem ve kılcal damarların hasarına bağlı olarak kanın cilt altında toplanmasıyla yüzde morarma meydana gelebilir”. Ama endişelenmeye gerek yoktur, birkaç güne kadar bu komplikasyonlar geçecek ve yüzdeki morarmalar kaybolacaktır. Aynı zamanda yirmi dört saat içinde uyulması gereken kurallar da vardır: Duş alınmayacak, spor yapılmayacak, yüz masajından kaçınılacak, güneş ışınlarına maruz kalınmayacak, alkol kullanılmayacak, yüz yıkandığında kurulamak için havlu ile yüze baskı uygulanmayacak, gece yüzün üstüne yatmamak için özen gösterilecektir.

Bedenlenme (Turner, 1992, 2017, 2019) ve duygusal deneyimle ilgili anlatılara dayanan bu çalışmada, hem uygulayıcının hem de tüketicilerin yaşlanmanın önüne geçebilmek ve genç görünebilmek adına bedenin yönetimine ve değiştirilmesine ilişkin bakış açılarına yer vermek için, yaşlanma karşıtı medikal estetik teknolojilerinden botoks ve dolgu işlemleri üzerine bir araştırma yapmaya karar vermişim. Plastik cerrahiye tahtından ettiği ileri sürülen (Sarwer & Crerand, 2004: 105) ve küresel olarak en çok tercih edilen uygulamaların başında geldiği söylenen (Slevec & Tiggemann, 2010: 68) botoks ve dolgu uygulamalarının “popüleritesindeki çarpıcı artış” (Sarwer & Crerand, 2004; Sperry vd., 2009) beni bu konu üzerinde araştırma yapma hususunda cezbetmişti. Türkiye’de söz konusu “popülerliğin”, özellikle kitle iletişim araçlarının bu uygulamalara ilişkin artan ilgisi bağlamında görünür olduğunu söylemek mümkün. Misal, günümüz görsel medya pratiklerinden “Çağla İle Yeni Bir Gün” gibi gündüz kuşağı programlarında konuk edilen doktorların botoks ve dolgu prosedürleri konusundaki bilgilerine başvurularak bu işlemlerin ön plana çıkarılması; dizi ve filmlerde (Yalan Dünya, Şahane Hayatım, Plastik Rüya), komedi ve talk şovlarda (Güldür Güldür Şov, Konuşanlar) botoks ve dolgu uygulamalarının konu olarak işlenmeye başlanması denk geldiğim hususlar arasındadır. Ayrıca uzman bir kadro tarafından botoks ve dolgu işlemleri de dahil olmak üzere cilt ve saç bakımı gibi bir dizi prosedürden geçen yarışmacıların baştan aşağı “yenilendiği” “10 Yaş Genç” gibi

“realite şov” kapsamında görülebilecek televizyon programlarının yaygınlığı da dikkat çekicidir. Bu programlar üzerinden izleyici olarak bana geçen şey ise, botoks ve dolgu işlemlerinin artık “zengin” ya da “ünlüler” in işi olmaması; bilakis erkekler ve kadınlar, “genç” ve “yaşlılar” ve farklı sosyo-ekonomik statülerdeki insanların çoğunun “görünüş iyileştirme” adına “iğne altına yatabiliyor” olmalarıdır. Ancak artan popülaritesine ve yaygınlığına rağmen bireylerin bu işlemlerle neden ilgilendiği ve bu prosedürlere yönelik tutumlarını etkileyen faktörler hakkında çok az şey bilinmektedir. Özellikle Türkiye’de bu konuya ilişkin herhangi bir çalışma yapılmamış olması literatürdeki en büyük “açık” lardan biri iken; genç görünümü önemli bir belirleyici olarak tanımlayan televizyon programlarının da bireylerin “genç görünme” isteklerinin nedenleri üzerinde detaylı durmaması, bireylerin bu uygulamalara dahil olma gerekçelerini anlamamıza yardımcı olmamaktadır. Gündüz kuşağı programlarına konuk olan uzman doktorlar; botoks ve dolgunun ne olduğu, “doğal” botoksun nasıl yapıldığı, botoks ile mimiklerin kaybolup kaybolmadığı, botoksun faydaları kadar zararlarının neler olabileceği gibi daha çok bu uygulamaların teknik yanına ağırlık verirken; sadece “beden memnuniyetsizliği” ni itici bir güç olarak ele alan ve görünümü değiştirmekle “yaşam kalitesinin” de artacağı güvencesi veren “10 Yaş Genç” gibi programlarda ise, estetik işlemlere ve faydalarına iki yönden yaklaşıldığı ve tasvir edildiği görülür: İlk olarak, güzellik ve gençlik ideallerinden sapmayı kabul edilemez olarak ele alırlar ve bu bağlamda, bireyde bir “eksiklik” duygusunu teşvik edip, kişiyi yüzdeki kırışıklıkların giderilmesi gereken “muhtaç biri” şeklinde yansıtırlar. İkinci olarak, fiziksel olanın dönüştürülmesi ile hayatın tüm alanlarının yenilenmesi arasında açık ve güçlü bir bağlantı çizerler. “Yeni bir siz” vaadi sunan bu tarz programlarda botoks ve dolgu işlemlerinin esas işlevlerinden biri, bireylerin “eksiklik” ve “değersizlik” duyguları içinde algıladıkları yüzleriyle barışmalarını sağlamak şeklinde lanse edilir. Botoks ve dolgu işlemlerinin fiziksel ve ruhsal açıdan değişim isteyen bireylerin tercihi olduğu

ileri sürülürken; bireyi “benlik ya da beden ile aktif bir ilişki kurmaya iten daha derin kişisel, sosyal, kültürel ve psikolojik faktörlerin” (Elliot, 2010: 465) neler olabileceğine dair detayların neredeyse tamamen dışarıda bırakıldığı görülür. Bu tarz güncel meselelerle ilintili olarak, bu konuya duyduğum ilgi, botoks ve dolgu uygulamalarının bireylere ne anlam ifade ettiğini, bireylerce nasıl deneyimlendiğini ve bireylerin bu uygulamalara yönelik tutumlarının, inançlarının ve beklentilerinin neler olabileceğini katılımcıların anlatıları üzerinden bir “anlama” kavuşturma ihtiyacının sonucuydu. Simone de Beauvoir’ın (2020a: 14) da ileri sürdüğü gibi, “bir durum ancak başkalarının deneyimleriyle ilişkili olarak anlam kazanabilir” idi. Bu bağlamda, bu uygulamaların gündelik yaşamdaki tezahürlerine ilişkin “alansal bir bilgi”, hem kadınların genç görünme isteklerinin nedenleri hakkında hem de bedenin temsil edildiği, deneyimlendiği ve değiştirildiği yollara ilişkin daha incelikli bakış açısı geliştirmemize yardımcı olabilirdi.

Çalışmanın ilk etabında beni bu tür uygulamalar hakkında bilgilendirecek ve müşterileriyle görüşmeme izin verecek bir doktor bulmam gerekmişti. Botoks ve dolgu işlemi yaptıran bir arkadaşım vasıtasıyla birkaç yıl öncesinden tanışıklığım olan Doktor Levent’le bu çalışmayı pekâlâ yürütebilirdim. Yüz yüze yaptığımız görüşme esnasında tez çalışmam için yapacağım araştırmaya ilişkin kendisine kısa bir bilgi verdim ve “katılımlı gözlem” yapabilmem için müşterileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirmem gerektiğini, dahası yapılan uygulamanın her aşamasında (işlem öncesi, işlem esnası ve işlem sonrası) bulunmak istediğimi belirttim. Saha çalışmamı belirli bir mekânda botoks ve dolgu işlemi yaptıran kadınlarla sınırlı tutmamın¹⁰ ve yerinde gözlem ve görüşme yapmak istememin nedeni, “bireylerin faaliyetlerinin sadece

¹⁰ Diğer taraftan, görüşmelerin mekân içinde sınırlı tutulması, çeşitli güçlükleri de beraberinde getirdi. Mekânın “resmiliği”, katılımcılarla daha detaylı konuşmama engel teşkil ettiği gibi; bu “kısıtlılığın”, katılımcıların anlatılarına da yansıdığını belirtmem mümkün.

faaliyetin içinde gerçekleştirildiği yapılar ve kurumlar açısından betimlendiğinde anlam kazanmış olmasındandı” (Walsh, 2014: 32). Botoks ve dolgu işlemi yaptıran “dışarıdan” katılımcıları çalışma kapsamına dâhil etmem durumunda, bireyin işlem öncesi yüzü ile işlem sonrası yüzü arasındaki değişimi, işlemin nasıl gerçekleştiğini ve doktor-müşteri ilişkilerini yakından görebilme imkânı bulamayacaktım. Yaklaşık iki saat süren görüşme sonrasında Doktor Levent’in bana seve seve yardımcı olacağını ve müşterileriyle görüşmelerimi ayarlamak için elinden geleni yapacağını söylemesiyle botoks ve dolgu işlemi yapılan mekânda insanların hayatlarına ortak olma konusundaki onayı almıştım.

Araştırmaya 2021 yılının Haziran ayında başladım.¹¹ Araştırma, Doktor Levent’in Ankara ilinde yer alan X Estetik Merkezi’nde gerçekleştirildi. Bu çalışmanın verileri, bir (1) doktor ve yaşları 27 ila 62 arasında değişen otuz bir (31) kadınla¹² yapılan derinlemesine mülakatlardan elde edildi. Her ne kadar araştırmanın başlangıcında hem kadın hem de erkek müşterilerle görüşmeler gerçekleştirip, bir karşılaştırma yapmayı düşünmüş olsam da bu mümkün olmadı. Botoks ve dolgu uygulamalarının erkek tüketicilerinin de olduğunu Doktor Levent’ten öğrendiğimde erkek müşterileriyle de görüşmem konusunda bana yardım edip edemeyeceğini sormuştum. “Erkekler kendini çok göstermek istemiyor. Zira bu alan, erkeklerin kendilerini güçlü gösterebilecekleri bir alan olarak görülüyor. Daha çok kendilerini 'zayıf' gördükleri bir alan. Kendi iş yerinde, işinin başında iken bir erkekle rahat rahat

¹¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulu’nun 17/05/2021 tarihli toplantısında “araştırmanın etik açıdan uygun olduğuna” ilişkin 8/161 sayılı kararı ile alan çalışmalarına başlanmıştır.

¹² Söz konusu kadınlar arasında eğitim durumu (lise, üniversite mezunu, öğrenci) ve medeni durum açısından çeşitlilik vardır. Ayrıca sosyoekonomik bakımdan belirli bir gelir düzeyine sahip bu kadınlar; doktor, hemşire, avukat, iç mimar, yüksek ziraat mühendisi, kabin memuru, güzellik uzmanı, emekli, ev hanımı gibi farklı mesleklerden kadınlardır. Bu durumda kültürel sermaye ve habitusun yanı sıra mesleki statü ve çalışma hayatı koşullarının, araştırmaya dâhil olan kadınların genç görünüm çalışmalarına katılma deneyimlerini şekillendirdiği söylenebilir.

konuşursun, sana bu imkânı seve seve verir, çünkü gücünü gösterebileceği yerdir orası, kendi alanının ‘efendisidir’. Ama genç görünmek uğruna iğne altına yatan bir erkek kendini göstermeyeceği gibi -özellikle de bu bir kadınsa-, bu konu hakkında da konuşmayı istemez” diyen Doktor Levent, yine de birkaç erkek müşterisiyle bu durumu konuşmuş ve olumsuz geri dönüş almıştı. X Estetik Merkezi’ndeki varlığım, araştırmaya dâhil olmak isteyen katılımcılarla sadece atanmış randevularla sınırlıydı, bu da erkek müşterilerle denk gelme şansımı daha da kısıtlamıştı. Bir bakıma erkekler, botoks ve dolgu işlemi alanında mevcut bir grup olsa bile, benim için “görünmez” bir grup haline geldi.¹³ Erkekler arasında botoks ve dolgu uygulamalarının artan “popülaritesine” rağmen, saha çalışmamın bu sınırlayıcı etkisini hesaba katarak, yalnızca kadınların botoks ve dolgu işlemi kullanımına odaklanmam gerekmişti.

Doktor Levent’in katılımıyla beraber toplamda otuz iki (32) katılımcı ile yürütülmüş olan bu araştırma, katılımcıların “çalışmanın amacının farkında oldukları ve sözlü onay verdikleri anlamına gelen açık etnografi” (Paulson, 2008: 258) olarak gerçekleştirildi. Her bir katılımcıya “bilgilendirilmiş onam formu” verildi ve anlaşılır bulunmayan kısımlar hakkında bireylere detaylı açıklamalarda bulunuldu. Araştırmaya dâhil olmak isteyen katılımcılarla yapılan görüşmeler, X Estetik Merkezi’nde yüz yüze gerçekleştirildi ve katılımcıların isteğine bağlı olarak yaklaşık yarım ila bir saat arasında sürdü.

Görüşmeler, müşteriler ve doktor ile farklı biçimlerde ilerledi. Botoks ve dolgu işlemi yaptıran gönüllü kadın katılımcılarla gerçekleşen derinlemesine mülakatlar, bireylerin botoks ve dolgu uygulamalarına başvurma nedenlerinin ve gençlik hakkında

¹³ Her ne kadar erkek müşterilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilememiş olsam da yüzüne botoks ve dolgu işlemi uygulayan Doktor Levent’in deneyimleri ve kadın katılımcıların erkeklere referans veren anlatıları, botoks ve dolgu uygulamalarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele almamı sağlamıştır (bkz. syf. 79-98 arası).

düşüncelerinin yanı sıra yaşlanma sürecine ilişkin tutum ve deneyimlerinin tartışılmasını içeriyordu. Doktor görüşmesi ise, botoks ve dolgu işleminin ne olduğu, yüzde hangi bölgelere hangi ürünün kullanıldığı, bu ürünlerin yan etkileri, botoks için ideal yaşın kaç olduğu gibi daha çok teknik bilgi ve uzmanlık gerektiren konulara dair olmakla birlikte, yaşlanma sürecine yönelik kişisel yanıtları ve deneyimleri üzerineydi. Araştırmaya dâhil olan katılımcılar, botoks ve dolgu işlemi yaptırmalarına ilişkin anlatılarında çeşitli tutumlar ve katılımlar sergilediler; ama benim bu çalışmadaki amacım, temsili bir örneğe ulaşmak değil, bireysel anlayışlara ve deneyimlere odaklanmaktı.

Hem Doktor Levent hem de işlem yaptıran katılımcıların izin vermeleri koşuluyla botoks ve dolgu uygulamalarının klinik çalışmalarını da izleme fırsatım oldu. Yerinde yapılan gözlemlerde; doktor-müşteri ilişkisi, doktorun uygulama yaptıran kişiyi ikna etme yolları ile kişinin bu işlemlerden ne tür beklentilerinin olduğu, doktorun bireye sunduğu vaatler ve işlem sonrasında kişinin memnuniyeti ya da memnuniyetsizliği gibi konulara dikkat ettim. Bu bağlamda, yerinde gözlem yapmak, doktor ve müşteri karşılaşmalarında doktor-müşteri ilişkileri hakkında bazı önemli detayları da keşfetmemi sağladı.

Yerinde gözlem yapmak, bir yerde botoks ve dolgu uygulamalarının gerçekleştiği mekâna dikkat etmeyi de gerekli kılıyordu. X Estetik Merkezi'nde dikkatimi çeken hususları üç açıdan ele almam mümkün. Birinci olarak, kadınların birbiri ile denk gelmediği bu mekânda “kadın topluluğu”¹⁴ diyebileceğimiz bir topluluk

¹⁴ “Topluluğun yokluğu” ndan kastım, bu işlemleri yaptıran kadınların “bir arada” var olmaması. Bu kadınlar, kuşkusuz birbirleriyle hiç karşılaşmazlar ve iletişim halinde olmazlar, ama diğer taraftan bu uygulamaya katılmak onun kullanıcıları arasına da girmek demektir. Bir bakıma “genç bir yüz” talebi onları bir araya getirir. Bu nedenle, benzer bir uygulamaya (botoks ve dolgu teknolojileri), temel bir birliğe (cinsiyet) ve evrensel bir standartlar dizisine (genç bir yüz) dayanan botoks ve dolgu

bulunmuyordu. Kişisel deneyimlerimden ve popüler kültür temsillerinden hareketle karşılaştırma yapacak olursam, bir kuaför salonu ya da bir güzellik merkezinde olduğu gibi sıra bekleyen, yaptırmak istedikleri işlemler hakkında birbirleriyle fikir alışverişinde bulunan ya da gündelik hayatlarından bahseden kadınlara burada rastlanmıyordu. Ve yine kuaför ve güzellik salonlarında olduğu gibi, kadınların genelde “makyaj ve saç modeli hakkındaki seçimlerini yapılandıran bir dizi deneyimleri yanlarında taşıyarak” (Gimlin, 1996: 522), “Şu renk ya da şu saç kesimini istiyorum” gibi çok talepkâr müşteri yaklaşımı da yoktu bu mekânda. Kuaför ve güzellik merkezlerinde yüze ve saça sonsuz sayıda şekil verilebilirken; X Estetik Merkezi’ne yalnız gelen kadınlar, tek bir istekte bulunuyorlardı: “Kırışıklıklardan kurtulmak”.¹⁵ Kısaca, “modaya” yönelik alternatif seçeneklerin olmadığı bu merkezde, teknik yeterlilik ile kırışıklıkların giderildiği tek bir yüz seçimi vardı, o da “genç görünen bir yüz”.

Botoks ve dolgu uygulamalarından geçmenin kadınlar için “hassas” bir konu olduğunu dile getiren Doktor Levent, randevuları ona göre ayarlıyor, mekâna giriş çıkışlarda bile bir kadının başka bir kadınla denk gelmesi mümkün olmuyordu. “Yalan Dünya” isimli dizide botoks işlemi yaptırmak için kliniğe giden kadınların giriş ve çıkışlarda tanınmamak adına yüzlerine maske, güneş gözlüğü takmaları ve saçlarında peruk kullanmalarına benzer şekilde; herhangi bir işlemde geçmemiş gibi “doğal halim bu” diyebilmek veyahut başkaları tarafından eleştirilmemek gibi birtakım sebeplerle

uygulamalarının, Judith L. Goldstein’in (1995) “kadın estetik topluluğu” dediği şeyi oluşturduğu ileri sürülebilir (Detaylı bilgi için bkz. syf. 184).

¹⁵ Bu ifade ile bireylerin yüzleri üzerinde sınırsız sayıda talepte bulunamayacaklarını anlatmak istiyorum. Talep, “kırışıklıkların giderildiği” tek bir yüz seçimine yöneliktir, lakin bu “genç görünümlü yüzün” kişiye sağladığı ya da sağlayacağını düşündüğü beklentiler, arzular bireyden bireye farklılık arz eder. Sadece yüzde kırışıklıkların giderilmesine değil, bir kadının bireyselliğini de ifade edebilmesine aracı olan botoks ve dolgu uygulamalarının hazlarla, kimliklerle ilişkili olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Bu konuya tezin “Alan Çalışması” kısmında farklı bölümler ve başlıklar altında detaylı yer veriyorum.

botoks ve dolgu enjeksiyon işlemleri yaptırdıklarını gizleyen alandaki kadınlar için de bu konu, “derin bir karanlık sır” (Gimlin, 2000: 86) gibiydi adeta. Araştırmaya dâhil olmak istemediğini “Botoks ve dolgu yaptırdığımı kocamdan saklıyorum. Oturup sana mı anlatacağım” sözleriyle belirten bir müşteri gibi benzer düşüncede olan kadınların mevcudiyeti, kadınların bu konudaki hassasiyetlerini görünür kılıyordu. Bu bağlamda, kadınlarla çalışmayı sürdürmek de o kadar kolay olmadı benim için. Tabii diğer taraftan, botoks ve dolgu işlemleri yaptıran nedenlerini benimle paylaşmaya istekli olanlar da yok değildi.

İkinci olarak, belli başlı kadınlıkların disiplin altına alındığı bu tür mekânsallıklara gösterilen ilgi, “klinik bakış” ve “disiplin uygulamaları”nın Foucaultcu analizlerine de çekilebilir. “İşlevsel”, “sonuç odaklı”, “cerrahi olmayan” yaşlanmayı geciktirici estetik uygulamalardan botoks ve dolgu uygulamaları ile hizmetleri sunan X Estetik Merkezi, Michel Foucault’nun *Kliniğin Doğuşu* (2002) adlı kitabında yer verdiği 17. ve 18. yüzyıl kliniklerine iki açıdan çağrışım yapar: Birincisi, “klinik bakış”; ikincisi ise, “disiplin uygulamaları”¹⁶.

Doktor Levent’in “kritik gözü” (Goldstein, 1995: 319), Foucault’nun (2002) “klinik göz” ü ile çok şey paylaşır: Yüzün incelenmesi, kırışıklıkların alın, göz çevresi, iki kaş arası şeklinde kodlanması, “yüzün parçalara ayrılıp, bu parçaların ‘kusurlu’ olarak tanımlanması” (Balsamo, 1996: 56) ve “patolojikleştirilmesi” (Straughan, 2010: 658), doktorun “bilen ve karar veren klinik bakışı” (Foucault, 2002: 120) ile mümkünken; doktorun talimatıyla kaşları çatmaktan, alını kaldırmaya, gözleri kısmaktan öpücük atmaya kadar birtakım hareketler, bir yerde bedeninin doktor karşısındaki

¹⁶ Çalışma kapsamında söz konusu disiplini, “kadınların yapmaya zorlandıkları veya manipüle edildikleri” bir uygulama biçimi olmaktan ziyade, bireyin amaçlarına ulaşmak için bedeni üzerinde “gönüllü” olarak uygulanabilirliği ve arzu edilebilirliği üzerinden ele alıyorum (Detaylı bilgi için bkz. syf. 125-151 arası).

“gönüllü uysallığına” tekabül eder. İşlem sonrasında yirmi dört saat içinde uyulması gereken kurallar ise, müşterilerin bedenlerinin doktor tarafından “reçete edilen” belirli bakım tekniklerine göre disipline edilmesine karşılık gelir. Kısaca bu işlemler ve uyulması gereken kurallar, bedenin klinik bir değerlendirmesine ve belirli uygulamalar ve ürünler aracılığıyla ele alınabilecek “sorunlu alanlar” ın izolasyonuna bağlıdır.

Diğer taraftan, X Estetik Merkezi’ndeki doktor-müşteri ilişkisi, Foucault’nun üzerinde durduğu kliniklerdeki doktor-hasta ilişkisinden farklıdır. Bu ilişki, Foucault’nun kliniğinde olduğu gibi, “ [...] doktor ve hastanın tarafsızlaştırılmasından, aralarındaki azami farkın sürdürülmesinden, [...] paradoksal olarak hastanın dışsal bir olgu olup, parantez içine alınmasından [...]” (Foucault, 2002: 27-28) meydana gelmez. X Estetik Merkezi, müşteriye salt “nesneleştirilmiş bir kaynak” (Philo, 2000: 17) gibi davranmaktan ziyade, müşteriye rahatlatmaya da yöneliktir. Foucault’nun kliniği yalnızca fiziksel rahatsızlıklardan söz ederken; X Estetik Merkezi, bedensel “problemlerin” araştırılmasının yanı sıra bedensel kaygıların hafifletilmesi üzerine kuruludur. Bir başka deyişle, yalnızca bilgilendirici ve pratik bir hizmet sunmakla kalmayan X Estetik Merkezi, aynı zamanda müşteriye dinlemek, müşteriye rahat hissettirmek gibi birtakım sosyal ilişkileri içerir ve duygusal destek sunar.

Yalnız, Doktor Levent’in sunduğu bu duygusal destek, Debra Gimlin’in (1996) Long Island’da (New York) bir kuaför salonunda gerçekleştirdiği *Pamela’s Place: Power and Negotiation in the Hair Salon* isimli alan çalışmasında, müşterilerle duygusal bağ kurmaya çalışan kuaförler gibi, kendisini müşterilerinin arkadaşları veya sosyal eşitleri olarak görmek istemesinden kaynaklanmaz. Gimlin’e (1996: 512-515) göre, kuaförlerin eğitim ve sosyoekonomik geçmişlerinin yanı sıra mesleklerine ilişkin kültürel imajları, statü farkı ile sonuçlanmaktadır. Kuaförlere müşterilerinden daha düşük bir statü veren sosyal hiyerarşi, güzellik uzmanlarının kendi alanlarının “efendisi”

olarak konumlarını tehdit etmektedir. Bu tehdide yanıt olarak kuaförler, kendileri ve müşterileri arasındaki statü farklılıklarını geçersiz kılmak için kendilerini çeşitli zamanlarda müşterilerinin arkadaşları, sırdaşları veya terapistleri olarak konumlandırarak müşterilerinin “iyi olma halini onaylayan, geliştiren ve kutlayan duygusal çalışma” (Hochschild, 2003: 165) ya yönelirler. Kuaförler tarafından gerçekleştirilen duygu çalışması, kendilerini müşterilerinin sosyal eşitleri olarak hayal etmelerine yardımcı olur ve bu yolla, müşteriler üzerinde profesyonel kimliklerini kurmuş olduklarını düşünürler. Düşünürler, çünkü söz konusu duygu çalışması, kuaförlerin profesyonel kimlik iddialarını baltalamaya da hizmet eder. Şöyle ki, kendi uzmanlıklarını müşteriler üzerinde kanıtlayamayan kuaförlerin sorunu, müşterilerin onların tecrübelerine güvenmiyor olması ve onların önerilerinden ziyade kendi istediklerini kuaförlere yaptırmak istemeleridir. Bu açıdan bakıldığında, Doktor Levent, Gimlin’in (1996) ele aldığı Pamela’nın kuaförleri gibi, kendisini hizmet ettikleri kadınlarla sosyal olarak eşit kılmak için yapmaz bunu. Doktor Levent’in sunduğu duygusal destek, kendisini müşterilerinin arkadaşları veya sosyal eşitleri olarak gördüğü anlamına gelmediği gibi, müşterileri üzerindeki etkisini sınırlamaya da hizmet etmez. Buradaki duygu çalışması, karşılıklı bir arkadaşlığın göstergesinden ziyade öncelikle satılan hizmetin bir parçasıdır. Örneğin, kişisel bilgilerin paylaşımı yalnızca bir yönde işler: Müşteriden doktora. Doktor Levent, müşterilerinin hayatlarının mahrem ayrıntılarını dinler ama verdiği destek, uzmanlık üzerinedir. Yani o, bu duygu çalışmasını daha çok uzmanlık alanlarına ilişkin özel bilgilerini vurgulayarak yapar. Aynı zamanda duygu çalışması yapmış olsa da karar mercii yine doktorun kendisidir. Doktorun otoritesinin varlığı ve uzmanlığı müşterilerce kabul edilir. Bunun sebeplerinden biri, Anthony Giddens’in (2016: 91) öne sürdüğü gibi, bilimin ve teknik uzmanlığın halk arasındaki “işlevsel”, “pragmatik”, “verimli” gibi betimlemelerinin tipik olarak bilim üzerinden iş gören kişiye saygıyı ve güveni getirmesi olabileceği gibi;

bu “güven” in diğeri bir sebebi, botoks ve dolgu uygulamalarının bireylerin genellikle üzerinde kendi teknik bilgi ve becerilerinin yetersiz kaldığı uygulamalardan biri olması olabilir.¹⁷

Üçüncü olarak, X Estetik Merkezi, işçiliği, teknolojik araçları ve bedende yapılan değişiklikler ile bir dizi duygusal karşılaşmayı bir araya getiren bir alandır. Metnin girişinde yer vermiş olduğum etnografik özüt, yaşlanmayı önleyici ya da giderici etkilere odaklanılan bu mekânda, botoks ve dolgu işleminin dolaylı “terapötik” (Black & Sharma, 2001; Sarabayrouse & Aires, 2002) faydalara sahip olma kapasitesini de göz önüne sermektedir. Katherine Hayles’in (1997) “bedensel kaygı” olarak adlandırdığı durumla ilgilenen X Estetik Merkezi’nin hem terapötik hem de “tedavi” alanı olarak işlev görmesi bir yerde mekânın melezliğine işaret eder. Bu melezlik, botoks ve dolgu uygulamalarına “mutluluk”, “özgüven” ve “gençlik” gibi birbiri içine geçmiş kavramlar üzerinden anlam atfeden katılımcıların anlatıları yoluyla açığa çıkar. Şöyle ki, bu tür mekânlara “Müşterilerin özgüvenini yerine getirmenin ve beden imajını iyileştirmenin merkezi” olarak bakan Doktor Levent için bu işlemler, estetik amaçların ötesine geçmektedir: Botoks ve dolgu uygulamaları salt kırışıklıkları gidermekten ibaret değildir. Kişinin özgüvenini ve özsaygısını artırması bakımından terapötik bir etkiye de sahiptir. Benzer şekilde müşterilerin de daha iyi göründüklerinde kendilerini daha iyi hissetme eğiliminde olduklarını belirtmeleri, Doktor Levent’in bu yöndeki iddiasını destekler niteliktedir.

¹⁷ Bu ifade, kadınların botoks ve dolgu işlemlerinin ne olduğuna dair bir fikirleri olmadığı ve “bilinçsizce” bu uygulamalara dâhil oldukları anlamına gelmemeli. Botoks ve dolgu uygulamalarına ilişkin bilgi, doktorun kendisinden öğrenilebilirken; diğer taraftan, bu bilginin, özellikle kitle iletişim araçları vasıtasıyla herkese açık olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Söz konusu araçlar, sosyal çevre, kişisel merak gibi çeşitli kaynaklar, uygulamalara dair bilgiyi ulaşılabilir kılar ve birey, işlem hakkında malumat edinebilir. “Teknik bilgi yetersizliği”nden kasıt, botoks ve dolgu enjeksiyonlarının risk içermesi ve bireyin herhangi bir uzmanlığa sahip olmadığı sürece kendi üzerinde uygulamayacağı işlemler olmasıdır. Bu sebeple, iyi bir doktor seçiminin yanı sıra doktora duyulan güven, bireylerce önem arz etmektedir.

Kadınların, “gençlik terapisini sadece dış beden ve dış görünüm için değil, iç beden ve benlik duygusu için de kullanmakta” (Paulson, 2008: 257) olmaları, gençlik bakımının fiziksel değişiklikler kadar psikolojik yönlerinin de olduğunu göstermektedir. Micheal Atkinson’ın, estetik işlemlerin “piyasada sunulan en iyi psikoterapi” (2008: 78) olduğunu iddia etmesinde görüldüğü üzere, “iç” ve “dış” beden, benlik duygusuyla etkileşime girerken, gençlik terapisinin kullanımı yoluyla bedenin öznel deneyimini dönüştürme potansiyelinin kabulü vardır (Paulson 2008: 263). Sander L. Gilman’ın (1998) savunduğu gibi, estetik işlemler sadece bedensel düzeltmeyi değil, aynı zamanda ruhu “iyileştirme” kabiliyetine sahiptir. Bedenin öznel deneyimlerini inşa etmede biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin bu etkileşimi ise, yaşanan bedenlenme kavramıyla ilgilidir (Turner, 1992, 2019).

Ankara ilinde yer alan X Estetik Merkezi’nde yürütülmüş olan bu çalışma, alan deneyimlerimden de anlaşılacağı üzere nitel araştırma yöntemlerinden alan araştırması üzerine kuruludur ve katılımcı gözlem tekniğine bağlı kalınarak gerçekleştirilmiştir. Alanda çalışılan topluluğun üyeleri ile yüz yüze ilişkiler kurmayı gerektiren ve buna imkân veren katılımcı gözlem, hem yaptığım araştırmanın içinde yer almama hem de bireylerin deneyimlerine ortak olmama fırsat tanımıştır. Tek bir mekânda araştırma yapılmasının sebebi, botoks ve dolgu işlemi yapılan mekânlara erişim güçlüğünden kaynaklanmıştır. Ankara’da botoks ve dolgu uygulaması yapan birkaç doktora e-posta üzerinden çalışmam hakkında detay verip, yüz yüze görüşme için randevu talebinde bulunmuş olsam da farklı mekânlarda çalışma yürütme girişimim başarısız olmuştur. Zira bir araştırmacının “estetik” alanında alan çalışması yapma isteği, doktorun “zamanından feragat etmesi” demek olduğu kadar, doktor-müşteri mahremiyetini de bir dereceye kadar açması demektir.

Saha çalışmaları, araştırmacının istediği bir planda ilerleyemediği için alan çalışmaları ve araştırmaya dâhil olmayı kabul eden katılımcılarla olan görüşmeler, günlük gerçekleştirilememiştir. Bu görüşmeler, araştırmacının istediği gün ve saatlerde değil, daha çok katılımcıların uygun gördükleri gün ve saatlerde yapılmıştır.

2021-2022 yılları arasında belirli aralıklarla yürütülen bu araştırmada, gözlem yapmanın yeterli olmadığı durumlarda, yapılan işlemin ve doktor-müşteri konuşmalarının akışını bozmayacak şekilde, araştırmanın amacına uygun ve duruma göre oluşan açık uçlu sorular sorulmuştur. Görüşmeler, izin verilmesi durumunda dijital olarak kaydedilmiş, izin verilmediği durumlarda yazılı olarak notlar alınmıştır. Gözlemlerim ve aldığım notlar birbirinin benzeri ve tekrarı olmaya başlayınca, alan çalışmasının kâfi olduğu düşünülüp, 2021 yılının Haziran ayında başlamış olduğum alan çalışmasının 2022 yılının Eylül ayında sonlandırılmasına karar verilmiştir.

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde toplanan “hikâyeler”, nitel analiz yöntemi ile “gençlik”, “yaşlılık”, “toplumsal cinsiyet”, “beden imajı”, “kimlik”, “disiplin” ve “teknoloji” gibi çeşitli bağlamlarda değerlendirilmiş olup, anlatılar arasındaki bağıntılar yakalanıp kavramsallaştırılmıştır. “Doğal görünüm”, “sosyal görünmezlik”, “estetik sermaye”, “yüzde istenmeyen duygusal ifadelerin önüne geçme”, “yaşam değişiklikleri”, özgüven-benlik saygısı”, “gelecek kaygısı”, “ölüm korkusu”, “partneri kaybetme endişesi”, “çekicilik”, “iç/dış beden bütünlüğü”, “başarılı yaşlanma” şeklinde yapılan bu kavramsallaştırmalar, kategorilere ve gerektiği ölçüde alt kategorilere ayrılmış, sonrasında bütün kategoriler tezin amacına ve içeriğine uygun olarak bütünleştirilerek değerlendirip analiz edilmiş ve mevcut literatür bağlamında yorumlanmaya çalışılmıştır. Alan çalışması ve yazım aşamasını eşzamanlı yürütmeye çalıştığım bu süreç, anlatıların yoğun bir şekilde incelenmesi ve mevcut literatüre tekrar tekrar yönelmeyle titizlikle gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALAN ÇALIŞMASI

3. 1. “Doğal” ve Doğal Olmayan” Görünüm Karmaşası

3. 1. 1. “Doğal Görünüm” e Yüklenen Anlamlar

Yüz kaslarının aktivitesini bloke ederek, bireylerin “kaşları çatma”, “alnı yukarı kaldırma”, “gözleri kısma” gibi birtakım mimik hareketlerinde bulunma girişimini engelleyen botoks ve dolgu enjeksiyonlarının, literatürde “yüz ifadesi kaybı” (Singh & Kelly, 2003: 273), “zombi bir görünüm” (Gimlin, 2000: 79), “donmuş bir yüz” (Cooke, 2008: 28) ve “maske benzeri bir yüz” (Featherstone, 2010: 204) ile sonuçlanıp, yüzdeki “doğallığı” yok ettiği savunulsa da; Doktor Levent, doğru bir teknik ile yapılan botoks ve dolgu işlemlerini, yüzde “doğal görünümü” bozmayan teknolojik müdahaleler olarak değerlendiriyordu.

“Sanılanın aksine botoks ve dolgu işlemlerinin donuk, ifadesiz bir yüz ile sonuçlanması gerekmez. Uygulanan doz miktarı ile doğal bir görünüm elde etmek mümkündür. Dolguyu fazla kullanırsanız yüzü şişirir ve yüzü kullanılmaz hale getirir. Kaşların kuyruk kısmına kullandığımız botoksun fazlası, kaşların aşırı yukarı kalkmasına, kişinin bir anda ‘Mr. Spock’ gibi görünmesine ya da ‘şeytan yüz’ dediğimiz bir ifadeye kavuşmasına yol açabilir. Benzer şekilde dudaklarda kullandığımız dolgu da aşırıya kaçmadan enjekte edilmeli ve dudaklara doğal bir görünüm kazandırılmalıdır. Örneğin, dudakta üçgen yapıyı sağlamak önemlidir. Aksi halde dudak, sosis gibi görünür ve dolgu işlemi yaptırıldığı başkaları tarafından rahat anlaşılır. Ben işlemlerimde her zaman doğal bir görüntü yaratmaktan yanayım” diyor

Doktor Levent'e göre, botoks ve dolgu uygulamalarının yüz anatomisini ve kas yapısını iyi bilen uzman doktorlarda yaptırılması, bireyin memnuniyeti açısından önemliydi. Yanlış işlemlerle yüzdeki "doğal" ifadeyi bozmanın yanı sıra bu tür işlemlerin birtakım komplikasyonlara yol açma ihtimali de vardı: "Dudak dolgusu esnasında dudağı besleyen damara dolgu yapılması, dudağın beslenmesini önler ve bu da bir zaman sonra dudağın çürümesine ve kişinin dudaksız kalmasına neden olabilir. Damara uygulanan enjeksiyonlar ile göz damarlarının tıkanmasına yol açıp, kişinin gözünü bile kör edebilirsin. Kişi gençleşmeye geldim der, mahvolur gider. Kısacası bu tür işlemler; yapmasını bileni vezir, bilmeyeni rezil eden işlemlerdir. Yüzü şansa bırakmamak için botoks ve dolgu enjeksiyonlarının doktorlara yaptırılması önemli. Şimdilerde bu işlemlere, güzellik salonları ve hatta kuaförlerde bile yer verilebiliyor.¹⁸ Makul fiyatları nedeniyle bireyler, Sağlık Bakanlığı'ndan onaylı olmayan yerlerde, işin uzmanı olmayan kişilere bu uygulamaları yaptırmayı tercih ediyorlar. Ancak unuttukları bir şey var: Yüzde yirmi daha ucuz olsun diye rastgele bir yerde işlem yaptırırsan, yıllarca sorun yaşayabilirsin".

Doktor Levent için "doğal görünüm"; uygulanan doz miktarında aşırıya kaçmama, "becerikli eller" vasıtasıyla yüz hatlarını (kaş ve dudakların yapısı gibi) bozmadan enjeksiyon uygulama ve bununla ilişkili olarak yapılan işlemin başkaları tarafından fark edilmemesi gibi anlamlarla örülüydü.

Benzer şekilde, botoks ve dolgu işlemi yaptıran katılımcılar da bu teknolojilerin yüze "doğal" bir görünüm kazandırdığı yönünde hemfikirdi. Katılımcıların anlatılarında "doğal görünüm" e atfedilen anlamlar, botoks ve dolgu uygulamalarının plastik

¹⁸ Bu konuya David B. Sarwer ve Canice E. Crerand da *Body Image and Cosmetic Medikal Treatments* (2004) adlı çalışmalarında yer vermişler ve bu prosedürlerin herhangi bir tıbbi uzmanlık dalından bir hekim dışında "uzman olmayanlar" tarafından gerçekleştirilmesini engelleyen bir düzenleme olmamasını şartırtıcı bulduklarını belirtmişlerdir.

cerrahinin “doğal bulunmayan” müdahaleleri ile karşılaştırılmasına dayanıyordu ve bireyin botoks ve dolgu enjeksiyonları yaptırıp yaptırmadığının başkaları tarafından ne kadar kolay tespit edilip edilemediği üzerine kuruluydu.

Medyaya atıfta bulunarak Seda Sayan, Ajda Pekkan gibi popüler kültüre mal olmuş figürler üzerinden örnek veren 38 yaşındaki Bade’ye göre, plastik cerrahi, bireyi “doğal görünmeme” riskine atan teknolojik bir müdahaleydi. “Şişkin dudaklı, pinpon topu gibi yanakları olan kadınlardan biri olmak ve onlara benzemek istemiyorum. Estetik olanların hepsi birbirinin aynısı, aynı fabrikadan çıkmış seri üretim gibiler. Estetikli simalar birbirini andırıyor ve bu durumda kendileri hariç herkese benziyorlar. Ama botoks ve dolgu yüz hatlarını bozmuyor, doğal görünüyorsunuz ve etrafımda kimse bu işlemi yaptırdığımı ben söylemediğim sürece anlamıyor. Tabii burada uygulayıcıya çok iş düşüyor. Doktoruma güveniyorum. İstedğim şeyin sonucunu o benden daha iyi biliyor. Doktoruma güvenmesem doğallık konusunda tedirgin olurum, ama olmuyorum” diyen Bade, “doğal olmayan görünüm” ü plastik cerrahi ile eş tutuyor ve estetik cerrahiyi, güzelliğin standartlaştırılmış ideallerine yönelik bir işlem olarak görüyordu. “Şişkin dudaklar”, “pinpon topu gibi yanaklar”, bir yerde modaya uygun arzular gibiydi ve plastik cerrahi, Anne Balsamo’nun (1992: 213) “moda cerrahisi” dediği işlevsel olmayan nedenlerle yapılan ameliyatlara daha uygun bir etiket olabilirdi. Ama Bade’nin anlatısına göre, botoks ve dolgu işlemlerinin temel hedefi, “normallik” ve “işlevsellik” idi: “Doğal” görünümü bozmadan kırıksıklıkları gidermek ve genç görünümü olabildiğince uzatmaya çalışmak. Buradaki “doğal görünüm”; ideale eşitti, sınırları aşmamaktı. Yüz üzerinde ne kadar az oynanır ya da işlem yapılırsa safiyetini o ölçüde koruması demektir. Aksi takdirde mevcut ideallere uymayan işlemler, uygunsuz ve kınanması gereken bir hâl alıyor ve kadın bedenini “doğal olmama” suçlamasına açık hale getirebiliyordu.

Aynı zamanda Bade, plastik cerrahiye nazaran ameliyatsız bir işlem olan botoks ve dolgu uygulamalarını, “kolay” ve “zahmetsiz” bir işlem olmasının yanı sıra yüzdeki kalıcılık süresinin kısıtlılığı nedeniyle tercih ediyordu. Bade için botoks ve dolgu maddelerinin yüzde kalıcı olmaması, bu teknolojilerin en büyük özelliği idi. “Şayet memnun kalmazsam birkaç ay sonra yüzümdeki etkisinin yok olacağını bilmek rahatlatıcı” diyen Bade’ye göre, herhangi bir aksilik söz konusu olduğunda “eski” görünümüne er ya da geç kavuşacağını öngörebilmek, botoks ve dolgu teknolojilerini “güvenilir” kılıyordu. Ancak her şeye rağmen bu riski göze alamayan Bade, “doğal görünmek” kadar, doktora duyulan güvenin de önem arz ettiğini belirtmişti: “Yüzünü doktorun ellerine bırakıyorsun. İşlemin olumsuz sonuçlanmaması için doktor seçimi önemli” diyen Bade’ye göre, uygulayıcının güncel ve uygun eğitimi almış olması önemliydi. “Doğal bir görüntü” elde etmek isterken, “doğallıktan” çıkabilme ihtimali her zaman vardı. Her ne kadar ameliyatsız bir işlem olması, botoks ve dolgu işlemlerini “güven verici” kılsa da bu işlemler de risk içerebiliyor ve birtakım komplikasyonlara yol açabiliyordu: “Becerikli” olmayan kişilere yaptırılan botoks ve dolgu uygulamaları, yüzde istenmeyen izler ve deformasyonlar bırakarak şekil bozukluklarına neden olabiliyor ya da botoks ve dolgu maddelerinin yüze aşırı enjekte edilmesi, yüze ifadeden yoksun görünen “zombi bir görünüm” (Gimlin, 2000: 79) kazandırabiliyordu. “Göz kapağında sarkma ve yüzde asimetri oluşma” (Singh vd., 2006: 76) ihtimali de cabasıydı.

Bade gibi 27 yaşındaki Eylem de botoks ve dolgu uygulamalarının yüze “doğal bir görünüm” kazandırdığını “Abartılmadığı sürece botoks ve dolgu ile yüz estetikli gibi görünmüyor [...] Ufak dokunuşlarla doğal bir görüntü elde etmek mümkün” sözleriyle ortaya koymuş, “doğal görünüm” ü, botoks ve dolgu işlemlerinin yüz ifadesini değiştirmemesi üzerinden ve teknolojik modifikasyonları yüzde tespit etmenin zor veya imkânsız olduğu bir görünüm olarak anlamlandırmıştı.

Teknolojik müdahaleden geçmiş olsalar bile başkaları tarafından herhangi bir işlemden geçmemiş gibi “genç” görünmeyi isteyen Bade ve Eylem, botoks ve dolgu teknolojilerini plastik cerrahinin “aşırı” veya “dönüştürücü” süreçlerine kıyasla daha “gündelik”, “doğal” ve “rutin” bedensel işlemler olarak çerçevelemekteydiler. Botoks ve dolgu uygulamaları, Kathryn Pauly Morgan’ın (1991: 35) işaret ettiği gibi, “kendine özgünlüğü” ve “benzersizliği” yaratmak için tercih edilen teknolojilerdendi. Yüzdeki görünümü önemli ölçüde değiştirmek yerine var olan görünümü optimize etmeye, sahip olduklarından en iyi şekilde yararlanmaya ya da kendilerinin en iyi versiyonu olmaya çalışıyorlardı. “Arzu, çelişkiliydi: Teknolojinin izin verdiği dönüşümü istiyorlar, ama temelde varlığından habersiz bir şekilde istiyorlardı. Onu öyle bir şekilde istiyorlardı ki, teknoloji onlara dönüşecek” (Ihde, 2014: 541). Böyle bir arzu dâhilinde kullanıcı, teknolojinin sunduğu “genç görünen bir yüz” e sahip olmayı istiyor, ancak teknolojik olarak dönüştürülmüş bedene vurgu yapan dönüşümleri istemiyordu. Teknolojiye “güç” atfetmekten ziyade, teknolojinin “arka plana geri çekilmesini” (Ihde, 2014: 542) talep ediyor, “gücün” kendinde olduğuna başkalarını ve aynı zamanda kendini ikna etmeye çalışıyordu.

Botoks ve dolgu işlemlerini yüze “doğal bir görünüm” kazandırdığı savıyla tercih eden katılımcılar, “doğal görünüm” ü başkalarının yüzlerine ne yaptırdıklarını anlamamaları üzerine inşa etmekle beraber, yaptırdıkları işlemleri de başkalarından gizliyorlardı. Kadınların bu işlemleri yaptırma konusunda rahat olduklarını ama bir başkasıyla paylaşma konusunda bir o kadar da rahatsız hissettiklerini belirten Doktor Levent’in “Bir kadın müşterime botoks işlemi yapıyorum. O esnada telefonu çaldı. Arayan kocasıydı. Kocası ‘Neredesin?’ diye sordu. Kadın, ‘Kızılay’dayım hayatım, bir on dakika sonra evdeyim’ dedi [...] Kadınlar gizliyor. Kimse bilmesin istiyorlar. Arkasındaki neden de herhangi bir işlemden geçmemiş gibi doğal halim bu demek istemeleri. Başkaları tarafından kendilerine ‘estetik sayesinde genç’ denmesini

istemiyorlar” şeklindeki ifadesi, katılımcılardan Bade ve Eylem’in üzerinde durduğu “işlemden geçmiş ama geçmemiş gibi” görünen yüzün “doğallığı” na denk düşer nitelikteydi. Bir başka deyişle, işlemin “doğallığından” ziyade manipüle edilmiş görünümünü “doğal” olarak göstermeye çalışıyorlardı. “Kimseye yüzüme yaptırdığım şeyleri söylemiyorum. Çünkü bir işlem sayesinde şimdi eskisinden daha iyi görüldüğümün bilinmesini istemiyorum” diyen 39 yaşındaki Gökçen’in anlatısındaki “doğal görünüm” e yapılan atfın işaret ettiği husus da, bireylerin kendileri dışında bir başkasının yüzdeki teknolojik müdahalenin varlığını fark edememesi üzerine inşa edilmesiydi. Bir yerde estetik müdahalenin özü, William Egginton’un (2007: 181) belirttiği gibi, onun gizliliğinde yatıyorken; estetik işlemlerle yüzde başlayan değişimin başkalarınca fark edilmesini istemeyen kimi katılımcıların, “doğallığı” yansıtan bir yüze verdikleri değer de ortadaydı.

Katılımcıların botoks ve dolgu enjeksiyonları yaptırmalarını başkaları ile paylaşmama durumları, Debra Gimlin’in *Cosmetic Surgery: Beauty as Commodity* (2000) isimli çalışmasında, estetik işlemde geçmiş kadın katılımcıların, “doğal olmama” suçlamalarına maruz kalmamak için bu işlemleri başkalarından gizlemeleri ile benzer niteliktedir. Gimlin’e (2000: 94) göre, kadınlar, teknolojik olarak değiştirilmiş bedeninin bir “aldatmaca” olduğunun bilincindedirler ve benliğin gerçek dışı bir temsili olduğu suçlamalarıyla uğraşmamak için teknolojik müdahalelerden geçtiklerini başkalarından saklarlar ve “özgün” olduklarına başkalarını ikna etmeye çalışırlar. Llewellyn Negrin’in (2000: 83) belirttiği üzere, estetik uygulamalardan geçen bireylere yönelik yapılan itirazlardan biri, estetik işlemlerin “gerçek” benliği “sahte” bir maskenin ardına gizlemesidir. Zira estetik uygulamaların meydana getirdiği “yapaylık”, kullanıcının kendisinin olmadığı bir şeyi taklit etmesi ve “gerçek” yüzünü gizilleştirerek şeffaflığı tehdit etmesi anlamında pek çok insan için bir “aldatma” ve “sahtekârlığın” işareti olarak görülebilmektedir (Goldstein, 1995: 312).

Botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla “doğal” yaşlanmaya direnirken, “doğal bir görünüm” için çaba gösteren katılımcıların bu işlemleri başkaları ile paylaşmaktan kaçınmalarının bir başka nedeni, botoks ve dolgu işleminin toplum nazarında “doğal” sayılmamasıydı. “Doğallık” söylemi üzerinden kadınları “doğal kadın” ve “doğal olmayan kadın” şeklinde kategorize etmeye kadar giden anlatılara da alan çalışmalarım esnasında rastlamak mümkündü.

“Botoks ve dolgu yaptırmakla bitmiyor ki! Yüzdeki etkisi geçince her seferinde yenilenmesi gerekiyor. Vallahi zor iş. En iyisi yüzünle barışık olmak ve doğal kalmak” şeklinde botoks ve dolgu yaptırdığı için arkadaşının eleştirilerine maruz kaldığını belirten 51 yaşındaki Burcu, “‘Her zaman doğallıktan yanayım’ gibi ezbere konuşan çok doğalcı var. Onlara bu fırsatı vermemek için çoğu yakınımından botoks ve dolgu yaptırdığımı gizlemek durumunda kalıyorum. Ben botoks yaptırınca doğallıktan çıkıyorum, onlar makyajlı suratlarıyla doğal sanıyorlar kendilerini. Doğalım dedikleri hallerini doğal mı sanıyor bunlar? Bu çete asla tükenmez [...] Yahu, her kadın aynaya bakıp daha genç görünmek istemez mi? Bu hayatta kendine bakacaksın, çünkü ölene kadar o yüzle, o vücutla yaşayacaksın. Kendine bakmasan, işleminden geçmesen, onların tabiriyle ‘doğal’ kalsan bu sefer de ‘Ay yaşlandı, tipe bak!’ diye dünyanın zorbalığını yapacaklar. Kendine bakınca da ne bu genç kalma çabası!” ifadeleriyle, botoks ve dolgu yaptıran kadınları “gömme çabası” içinde olan insanlara bir yerde kimsenin “doğal” olmadığı gözüyle bakıyordu. Mevcut gençlik müdahaleleri ile yaşlı bir görünüme karşı mücadele edilmesi gerektiğini ileri süren Burcu, “baskıcı ve doğalcı” kadınlık normlarına direnme arzusu gösterirken; diğer taraftan, bu işlemleri yakınlarından gizlemesiyle Clive Seale’nin (2014: 147) “bir bireyin aşağı ve kusurlu olarak kasten etiketlenmesini sağlayan sosyal bir acı çektirme çeşidi” olarak tanımladığı “damgalanmak” tan da kaçınıyor gibiydi.

Estetik işlemleri reddetmenin, “doğal” bir bedene dair “romantik” kavramları bir yerde pekiştirdiğini savunan Anne Balsamo (1992: 226); burunlarını deldiren, küpe takan ve dövme yaptıran kadınlar gibi estetik işlem yaptırmayı seçen kadınların da bedenlerini “kültürel kimliklerini sahnelemek için bir araç” olarak kullandıklarının göstergesi şeklinde yorumlanabileceğini öne sürer. Balsamo’nun bu iddiası, gençlik ve güzelliğin kültürel olarak inşa edilmiş doğasını vurgularken, öte yandan bedenin “neo-romantik” kavramlarını da zayıflatma eğilimi taşır. Ancak Burcu’nun ifadesi, botoks ve dolgu işlemlerinin; burun deldirmek, küpe takmak, makyaj yapmak ya da saç boyatmak kadar toplumsal açıdan kabul görmediğini serimler niteliktedir. Bu durumda “doğal beden” söylemleri, Elizabeth Grosz’un (1994: x) belirttiği üzere, genel olarak kültürel veya sosyal önyargılara karşı dayanıklı olarak işlev görmeyi bir yerde sürdürüyor gibidir ve “estetik işlemlerin eleştiriye tabii bir faaliyet” (Gimlin, 2000: 85) olduğunun göstergelerindedir. Bu sebeple, yüzde herhangi bir işlem yapılmamış gibi bir yüze denk düşen “doğal görünüm” ün işaret ettiği husus, değiştirilen görünümün arkasındaki süreçleri gizlemeye yöneliktir ve güçlü bir sosyal/kültürel zorunluluğu ortaya koymaktadır.

Genele baktığımızda, katılımcıların anlatılarındaki “doğal görünüm” ün işaret ettiği anlamları iki açıdan ele almak mümkündür. Birinci olarak, katılımcıların ifadelerinde “doğal görünüm” e ilişkin atıflar, “iyi” ve “kötü” estetik işlemler arasında ayırım yapmak üzerinedir. “İyi” estetik işlemler, “doğal görünüme” ulaşmayı başarır; “doğal görünüm”, yüzde değiştirilen görünümün arkasındaki iğne izleri, morluk ve şişlik gibi komplikasyon izlerinin kalmaması ve “herhangi bir işlemde geçmiş gibi görünmeyen yüz” anlamında sonucun doğallığıdır. Bu bağlamda botoks ve dolgu işlemleri, plastik cerrahiye nazaran daha “doğal”, “kabul edilebilir” ve “güven verici” olarak algılanır. İkinci olarak, “doğallık” söylemi, estetik olarak değiştirilmiş görünümlerin aksine “doğal görünüm iyidir” vurgusu ile estetik işlemleri eleştirmek

üzere harekete geçirilir. Suzanne Fraser'e (2003: 71) göre, "doğal" söylemi, kendi varoluşumuzun (yani doğanın ürünleriyiz) koşulu olarak konumlandığı için, "doğal olmayan", bilinçli algının ötesinde bir varoluş düzenini temsil eder. "Gariplik, bizim 'normal' i gündelik dilde 'doğal' a alternatif bir şekilde sıklıkla kullanmamızdır" (2019: 31) diyen Bryan S. Turner için de, doğaya uyan şey, sosyal beklentiye uyan şeydir. Bu açıdan bakıldığında, geleneksel olmayan, "doğal olmayan" olarak gösterilmeye açıktır. "Doğal"ın bu versiyonu, "normatif" olmayan davranışların kınanması için zemin sağlayarak kadınlara karşı disipline edici bir "strateji" olarak kullanılabilir. Buna karşılık, bu uygulamalardan geçen kadınların da estetik işlem kullanımını haklı çıkarmak ve savunmak için karşı bir strateji içinde hareket ederek, estetik işlemlerin "doğallığı bozmadığını" ileri sürdükleri söylenebilir. Fraser'in (2003: 137) savıyla, yanlış olmaktan ziyade güven uyandırmayı amaçlayan bir terim olarak "doğal" söylemi, estetik işlemler gibi tekno-bilimsel/kültürel uygulamaları meşrulaştırmaya hizmet ediyor olabilir. Nitekim "doğal" bir görüntü yaratmaya çalışan Doktor Levent'in ve "doğal bir görünüm" elde etmeye çalışan katılımcıların anlatılarındaki "doğallık", estetik "normallik" yaratmaya yöneliktir. Ancak diğer taraftan bu "normallik", katılımcıların estetik kanıtlardan kaçınmalarında ve işlem yaptırdıklarını başkalarından gizlemelerinde görüldüğü üzere, botoks ve dolgu işleminin kendisinin "alışılmışa aykırı" olduğuna işaret eder. Bir bakıma katılımcılar, "normal/doğal" bir görünüm elde ettiklerini düşünebilirler, ancak bu işlemlere katılımları onları hala "doğal olmayan" olarak işaretlemeye devam eder.

Kısaca "doğal görünüm", botoks ve dolgu işlemlerinin kullanımını hem haklı çıkarmak hem de reddetmek için kullanılabilir. Söz konusu bu durum, "doğallık" söyleminin kullanım şeklinin ve içeriğinin aslında ne kadar çok yönlü, karmaşık ve spesifik olduğunun göstergesidir.

Dahası, “doğal görünüm” e ilişkin tartışma, “doğal beden” hakkında konuşmanın ne anlama geldiğine dair soruları gündeme getirmekte ve “doğal” kavramının kendisini de sorunsallaştırmaktadır. Bu sorunsal üzerinde yoğunlaşmak için bir sonraki başlık altında, öncelikle feminist literatürde “doğal” ve “doğal beden” kavramlarının nasıl işlendiğine yer verilecek, sonrasında botoks ve dolgu uygulamalarına dahil olan katılımcıların bedensel rejimlerini nerede ve nasıl konumlandırmanın gerektiği üzerinde durulacaktır.

3. 1. 2. “Doğal Beden” e Karşı “Doğal Olmayan Beden”

Literatürde feminist teorisyenlerin “doğal” ve “doğal beden” kavramlarına ilişkin bakış açılarında bir ayrılık söz konusudur. Feminizm içindeki temel ayrılık, kendilerini “özcü” olarak adlandıran feministler ile kendilerini “sosyal/kültürel inşacı” olarak adlandıran feministler arasında yaşanmaktadır.

Özcü vizyona sahip feministler için “doğal beden” e tekabül eden şey; kültürel baskı ve etkilerden arınmış, tarihsel değişime meydan okuyan, kültürden bağımsız veya kültür öncesi var olan saf ve orijinal bir varlıktır (Fraser, 2003; Negrin, 2002; Shilling, 1993). Beden, belli pratik ve politikalarla inşa edilmiş olmayıp, onun dışında işleyen, sabit ve değişmez bir özdür (Gatens, 2018: 27). Doğuştan gelen, değişmeyen olarak kabul gören beden, organik bütünlüğü dokunulmaz, biyolojik bir verili beden fikri ile ilişkilendirilmiştir (Negrin, 2002: 29).

Buna karşın, “özcü” perspektiften bakan feministler tarafından kültür öncesi var olduğu iddia edilen “doğal beden”, insanların kültür içine doğması gerçeğiyle bertaraf edilir. “Doğal beden” görüşüne karşıt olan feministlere göre, beden, “doğal varoluş olguları” olmayıp, içinde sergilendikleri kültürle ilişkilidir ve bu nedenle, beden, “doğal” olmanın aksine sosyal olarak inşa edilmektedir (Grosz, 1994: 17-18; Reischer

& Koo, 2004: 297; Turner, 2019: 11). Misal, Elizabeth Grosz (1987: 2), kadın veya erkek bedeninin sabit, somut bir töz ve aynı zamanda kültür öncesi verili bir varlık olarak görülemeyeceğini ileri sürer. Grosz'a (1994: x) göre beden, "Tarih dışı, kültür öncesi veya doğal nesnelere olarak herhangi bir basit şekilde yeterince anlaşılabilir" ve bu bağlamda beden, ancak toplumsal olarak kayda geçirilerek belirli bir biçime sahip olur. Moira Gatens ise, *İmgesel Bedenler* (2018: 9-12) adlı kitabında, çeşitli öznellik biçimlerini oluşturmaya yardımcı olan görüntülere, sembollere, metaforlara ve temsillere atıfta bulunmak için "imgesel" terimini kullanır. "İmgesel beden" kavramı; genetiğin değil, gücün/iktidarın ürünü olarak bedene işaret eder. Yani çokluk, değişim ve sonsuz olasılıklar anlamında bedeni statik ve bir şekilde öngörülebilir olarak görme eğiliminin üstesinden gelinebilir ve beden, "sosyal ve tarihsel olarak spesifik uygulamaların" (Gatens, 2018: 41) bir etkisi olarak anlaşılabilir. Bu bakış açısına göre, beden, kültür tarafından şekillendirilmemiş bir toplum öncesi bedenle karıştırılmamalı, ancak kültür tarafından şekillendirilen bir beden olmalıdır (Fraser, 2003: 33; Twigg, 2004: 60). Judith Butler'ın (2014) iddiasıyla, beden, içine yerleştirildiği kültürel ve sosyal bağlamlardan soyutlanamaz ve bu bağlamda "kültürel anlamlarla yorumlanmayan bir bedene başvurulamaz" (2014: 54). Zira salt anatomik bir beden, kültür aracılığıyla hâlihazırda inşa edilmemiş hiçbir "olgusal" beden yoktur. Bireysel ve kültürel varoluşumuz, mevcut anlayışlardan yararlanacak şekilde vücut bulur veyahut cinsiyetlendirilir (Fraser, 2003: 32-33) ve bu, tarihsel temelli, ortak bir kültürel fantezinin dışavurumudur (Gatens, 2018: 43). Mesele şu ki, "beden, asla tarihin dışında değildir ve tarih de asla bedensel varlık ile beden üzerindeki etkilerden bağımsız olamaz" (Connell, 2016: 138) ve beden, kültürün üzerinde çalıştığı veya anlamamız için kültüre ihtiyaç duyduğumuz biyolojik bir veri veya temel değildir; daha ziyade, belirli kültürel koşullar tarafından mümkün kılınmıştır. Bedenin olasılıkları ve yaşayabilirliği, ilk keredede kültüre, onun kaynaklarına ve tercihlerine bağlıdır (Fraser, 2003: 99-100).

Öte yandan “doğal beden” in kültür öncesine işaret etmesi, “doğal” kavramını tartışmalı bir hale getirdiği gibi, birçok feminist ve post-modern kuramcı için doğa/kültür dikotomisine ve bu dikotominin işaret ettiği olası anlamlara da işlerlik kazandırdığı için kabul görmemektedir.

“Doğal” kavramı; doğa ile kültürü, kadın ile erkeği, zihin ile bedeni, aktivite ile edilgenliği ve kamusal ile özeli karşı karşıya getiren, Batı kültürü ve felsefesinin temelini oluşturan birbirine kenetlenmiş ikilikler sisteminden yararlanır (Fraser, 2003: 61). “Doğal beden” söylemi, ekseriyetle, erkeği kadına göre ayrıcalıklı kılan bir söylem olarak işlerlik kazandığından “doğal” veya kültür öncesi bedene yapılan atıflar, normatif ikili cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kategorilerini yeniden üretme eğilimindedir (Fraser, 2003; Kirkup, 2000). Doğa sorunsalı toplumsal cinsiyet sorunsalıyla iç içe geçmiş olduğundan doğa/kültür ikiliği, kadın kimliğinin kültürün dışında kurgulanmasına yol açmış (Plumwood, 2020: 11-13) ve kadınlar uzun zamandır “kültür”, “akıl”, “zekâ” gibi erkekleri temsil eden kategorilerin aksine; “beden”, “duygu” ve “doğa” kategorilerini temsil etmeleriyle bir dizi hiyerarşik kültürel karşıtlık içinde konumlanmışlardır (de Beauvoir, 2020a: 143; Harding, 1986: 23; Pacteau, 2005: 149). Nitekim Batı geleneğinde doğa; betimleyici değil, daha çok siyasal bir kategori olarak işlev görmüş ve bu bağlamda doğa, kültürün (erkek) kendinden ayrı tutup aşağı gördüğü, dişil olanı içeren tabii durumdaki “öteki/başka” olarak tasarlanmıştır (Plumwood, 2020: 14). Kültürün doğa üzerinde ayrıcalıklı olduğunu ve insan/ataerkil varoluşun doğanın “ilkel” ve azalan güçlerine karşı bir mücadele oluşturduğunu öne süren paradigma içinde kadınlar, doğaya erkeklerden daha yakın görülürler ve dolayısıyla ikincil kabul edilirler ve kadınlık, sosyal olarak kültürün kendisine karşı tanımlandığı tartışılmaz bir kategori şeklinde inşa edilir (Balsamo, 1996; de Beauvoir, 2020a; Fraser, 2003; Harding, 1986; Ortner, 1974). Özellikle kadın bedenleri, erkeklerin doluluğuna göre bir eksiklik, erkeklerin becerileri ve yetenekleri açısından bir yetersizlik, erkeklerin aşkınlığına

kıyasla kadınların doğallığının ve içkinliğinin bir kipi olarak oluşturulmaya hizmet etmiştir (Grosz, 1994: xiii). Bu bağlamda, “‘doğa’ olarak tanımlanmak demek, fail-olmayan ya da özne-olmayan olarak, aklın ve kültürün kazanımlarının yer aldığı ‘ön plan’ ın ‘çevresi’ ya da görünmez ‘arka plan’ olarak tanımlanmak demektir” (Plumwood, 2020: 15).

“Doğal” söylemi, bedeni değişmez olarak inşa ederken, aynı zamanda bedenini ve genel olarak doğanın “okunabilir” ve “kontrol edilebilir” bir biçimde tasavvur edilmesini de sağlar (Fraser, 2003: 133). Bu argümanı estetik işlemler nezdinde değerlendirecek olursak, “doğal” olanın estetik işlemlere yönelik söylemler içinde dolaşıma girmesinin nedenleri arasında, “‘doğal beden’ in ‘sanatçı doktor’ tarafından şekillendirilebilecek bir hammadde veya kil olarak tasavvur edilmesi” (Fraser, 2003: 135) yer alır. Bu anlamda başarılı estetik işlemler, “usta” bir sanatçınıninki gibi tanımlanamaz bir “dokunuş” gerektiren bir yetenek meselesi haline gelir: Tıpkı “[...] Ben işlerimde her zaman doğal bir görüntü yaratmaktan yanayım” ifadesiyle, botoks ve dolgu enjeksiyonları ile değiştirilmiş yüzü, müdahalenin tüm izlerini gizleyerek “doğal” olarak sunan ve bedeni yeniden inşa eden Doktor Levent gibi. Doğa ve kadın, Batı düşünce tarihi boyunca bedenle yakından ilişkili olduğu için Doktor Levent’in “doğal görünüm” söylemi, estetik işlemleri kadınsılaştırmaya yönelik bir söylem olarak okunabileceği gibi; aynı zamanda, kadın bedenlerini kendi müdahalesinden önce pasif ve bir şekilde kültürün dışında konumlandığı şeklinde de yorumlanabilir. Bu görüş üzerinden ilerlersek, burada bedeni değiştirerek doğaya karşı koyabilen doktorun kendisidir. Bedenin doğayla hizalanması, bilimin doğanın “efendisi” rolü aracılığıyla bedeni bilimsel müdahale, kontrol ve iyileştirmenin mantıksal nesnesi olarak yeniden konumlandırmaya hizmet eder (Fraser, 2003: 167). Sanatçı olarak doktor ve sanat eseri olarak beden metaforu yoluyla kadınlığın yinelenmesine katkıda bulunan sanat etrafındaki çağrışımlar, nesneleştirici erkek bakışı ve edilgen kadın nesnesini kullanır ve

sağlamlaştırır; bu da geleneksel edilgenlik unsurlarını yeniden üretir (Fraser, 2003: 135). Diğer taraftan, estetik işlemden geçmiş kadında “doğa” yine de varlığını korumaktadır ama tutsak edilmiş, doktorun arzusuna göre şekillendirilmiştir. Dolayısıyla şöyle bir paradoksa varılır: Erkek (doktor), hem kadında doğayı yakalamak ister hem de bu biçim değiştirmiş bir doğa olduğu için kadını yapaylığa yargılı kılar. “Kadın, doğa olduğu kadar karşı-doğadır da” (de Beauvoir, 2020a: 195). Nitekim bahsi geçen “doğallık”, kültürel yollarla elde edilen ve açıkça insan/erkek yapımı bir gençliğe atıfta bulunan bir “doğallık” tır (Hilhorst, 2002: 12).

Genele baktığımızda, doğa ve kültür tanımları kapsamında ele alınan “doğal” ve “doğal olmayan” beden tartışmalarında beden, süregiden bir mücadele alanıdır. Özcü yaklaşımlar, bedeni “doğal” ve “değişmez” olarak görme ve “insan doğasını değiştiremezsin” çıkarımına ulaşma eğiliminde iken; özcü görüşe karşıt perspektifler ise, beden ve bedeni çevreleyen anlamları kültüre içkin kılmaları sebebiyle, “doğal beden” kavramını kısmen geçersiz ve gereksiz kabul ederler. Beden üzerine yapılan “doğalcı” vurgunun, çoğu teorisyen için tatminkâr olmadığı açıktır. Zira insan bedenlerine ilişkin “doğalcı” görüşler, “bedenin inşası” olarak kavramsallaştırılabilecek konu hakkında çok az şey söyleme eğilimindedirler. Bu sebepten dolayı, birçok feminist, doğa/kültür ikileminin hatalı bir şekilde “doğal” olanın kültürün dışında ve dolayısıyla güç ilişkilerinin dışında varsayıldığını iddia eder. Oysaki bu nitelikler, “biyolojimizle ilgili ortak fikirlerin tezahürleri ya da bunlara verilen tepkiler olmakla birlikte, kültürel olarak kurulmuş imgesel bir bedenin sonucudurlar” (Gatens, 2018: 42). Raewyn W. Connell’in (2016: 123-124) da dediği gibi, “neyin doğal olduğu ve doğal farklılıkların nelerden oluştuğuna ilişkin kavrayışımızın kendisi kültürel bir oluşum, kendimize özgü düşünüş biçimimizin bir parçasıdır”. Sherry B. Ortner’in (1974: 72-76) söyleyişiyle, “kadınlar, doğaya daha yakın oldukları için değil; kültürler, kadınların doğaya daha yakın görünmelerini sağlayan semboller ve fikirler üreterek, kadınları

ikincil kılabilmek adına kadınları doğa ile ilişkilendirmektedir”. Böylelikle, “doğal beden”, tüm bedenlerin kaçınılmaz olarak kültürel söylemler ve normlar tarafından şekillendirildiğini ve kontrol edildiğini kabul etmeyen yanıtıcı bir yapı olarak görülür.

“Doğal beden” i estetik işlemler kapsamında ele alacak olursak, “özcü” bakış açısından “doğal beden”; kırışıklık önleyici kremler, saç boyaları, makyaj, plastik cerrahi ve ameliyatsız estetik işlemler gibi teknolojik müdahalelerle değiştirilmemiş ve buna göre kültürden etkilenmemiş bir bedendir. “Doğal beden” perspektifinin savunucuları için “doğallık”, mevcut güzellik ve gençlik normlarının dışında var olmalı; “doğal olma” yolunda kırışıklıklara ve sarkan bir cilde hem izin verilmeli hem de bu süreç beklenmelidir (Dull & West, 1991; Gagne & McGaughey, 2002).

Kadınların doğa alanına tabii kılınmasını şart koşan özcü görüşler, “romantik” bir kadın ve doğa anlayışını birleştirir gibidir ve argümanları bir yerde kadınlara “doğaya bağlılık” ve “doğallık” gibi erdemler yüklemeye yöneliktir (Plumwood, 2020: 20). Bu nedenle, araştırma kapsamındaki katılımcıların bedensel rejimlerinin, kadın doğasına atıfta bulunarak kadınlara “kalıcı/değişmez” nitelikler bahşedip, kadınları “doğal beden” e boyun eğdirmeye ve yaşlanmayı kadınlar için “doğal” bir süreç haline getirmeye çalışan özcü perspektifin karşısında yer aldığı söylenebilir. Zira özcü perspektiften “değişmez” kabul edilen beden, botoks ve dolgu işlemlerine başvuran katılımcıların anlatılarında görüldüğü gibi reddedilebilir, kamufle edilebilir ve teknolojik müdahale yoluyla değiştirilebilir bir bedendir. Bedenin sınırlarını ne kadar çok kontrol edip değiştirebilirsek, bireyin bedenini neyin oluşturduğu ve bedende neyin “doğal” olduğu konusundaki belirsizliğimizin o kadar büyük olduğunu iddia etmek aşırı basitleştirme olmaz. Lakin bunu söylemek kültürün, bedeni istediği herhangi bir şekilde biçimlendirmek konusunda mutlak bir güce sahip olduğu görüşünü benimsemek anlamına gelmediği gibi, doğayı tamamen massetmeyi ve değersizleştirmeyi kabul

etmek anlamına da gelmemeli. Doğayı reddetmek, hiyerarşiyi sürdürmenin bir yolu olmanın yanı sıra, “bedeni inşa eden kültür, böyle bir hiyerarşi üzerinden kavrandığında beden, ‘biyoloji kaderdir’ formülasyonunu ‘kültür kaderdir’ şeklinde tersine çevirebilir” (Butler, 2014: 53). “Doğallığın” bedende kalıcı bir temel olmaksızın sosyal olarak belirlenmiş kriterlere dayandığı savunulabilir, ancak bu, bedenin “tabula rasa” olduğu anlamına gelmez. Beden sadece sosyal ilişkiler tarafından kısıtlanmaz ve bunlarla donatılmaz, aynı zamanda bu ilişkiler için bir temel oluşturur ve bu ilişkilere katkıda bulunur (Reischer & Koo, 2004: 307; Shilling, 1993: 13); sosyal anlamların alıcısı olduğu kadar üreticisidir de (Shilling, 1993: 70).

Grosz’un (1994: 21) belirttiği şekliyle, beden; doğal veya ham, yani toplum dışı veya toplum öncesi bir beden olmadığı gibi, bedenin kendisi de kendi önemli maddiliğinden yoksun, salt toplumsal ve kültürel anlamlandırmaların bir etkisi olarak görülemez. Beden, yalnızca dışsal toplumsal baskılarla kazanmış, işaretlenmiş değil; aynı zamanda bizzat doğanın kendisinin sosyal inşasının ürünleri, doğrudan etkileridir. Bedene hem doğal hem de kültürel olarak doğa ile kültür arasında bir eşik terim (Grosz, 1987: 7) şeklinde yaklaşmak ve bu bağlamda, doğal ve toplumsal ya da kültürel olanın etkileşimini göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Bedeni aynı anda hem biyolojik hem de sosyal bir fenomen şeklinde ciddiye almak, natüralist ve sosyal inşacı yaklaşımlar arasında bir tür yeniden hizalama üretmek demektir. Bu türden bir girişim, doğayı kültürel yaşamı mümkün kılan bir zemin olarak yadsınamayacak bir gerçeklik olarak kabul eder ve beden kadar doğanın da edilgenliğe mahkûm edilemeyeceğini, çünkü doğanın da sabit değil, dönüşüme açık olduğunu savlar. Karşı çıkılan husus, “değişmez” kabul edilen doğa fikrinin, bedenin tarihsel ve kültürel inşasında eşitsiz ve ayrıcalıklı doğa-kültür hizalanmalarını üretmesidir.

Dahası, bedene ilişkin bu görüş bize, natüralist ve sosyal inşacı bakış açılarının kısmen indirgemeci ve determinist eğilimlerinin ötesine geçen bir yaklaşımın ana hatlarını sunar ve bedenin bireyler için neden önemli olduğunu anlamaya yardımcı olarak insan bedenlenmesinin önemini ortaya koyar. Turner'ın (2019: 12) ileri sürdüğü gibi, bedenin kültürel temsilleri tarihseldir, fakat bedenin sadece yaşayan bir deneyim olarak kavranmasıyla anlaşılabilirdiği bir bedenleşme (embodiment) deneyimi de vardır. Bir başka deyişle, beden, kültür tarafından dolayımlanır, ama aynı zamanda insanların bedenlere sahip olduklarını ve kişinin bedenselleştiğini de varsaymak mühimdir (Turner, 2019: 46-47). Nitekim “Bedenimiz sayesinde dünyadayızdır, dünyayı algılarız, dünyaya tutunuruz; dolayısıyla bedenimizi nasıl algıladığımız, kavradığımız, dünyayı algılamamızın, anlamamızın anahtarlarından birini oluşturur. Biyolojik olgular bizi belirlediği için değil, bizim o olguları anlama ve yorumlama biçimimiz, dünyayı yaşama tarzımızı kurduğu için biyolojik etkenlerin göz ardı edilmemesi gerekir” (de Beauvoir, 2020a: 22). Bireylerin bedensel deneyimlerini tanımlamada kullandıkları dille ilgilenmeyen hem özcülük hem de inşacılık, bize bedenin dahil olduğu günlük dünyasının fenomenolojisini analiz etmeye izin vermez. Bu sebeple, “bedenin hem bedensel maddesellik açısından fiziksel bir varlık olduğunu hem de bedensel pratikler açısından toplumsal olarak inşa edildiğini” (Paulson, 2008: 257) savunmak; biyolojik ve sosyal yönlerin yanı sıra bedenin öznel deneyimini de dikkate almak açısından önemlidir.

Bu doğrultuda, bir sonraki başlık altında, “doğal” ve “doğal olmayan” beden arasındaki sınırları bulanıklaştırmanın bir yolu olarak, Donna J. Haraway'in (1985, 1991, 2000) teknolojiyle bütünleşerek bedensel işlevleri geliştirilmiş insana atıfta bulunduğu “makine-organizma melezenmesine” imkân tanıyan siborg (cyborg-cybernetic organism) figürünün, botoks ve dolgu uygulamaları alanına uyarlanabileceğini ileri sürüyorum. Böylece, bedeni salt “doğa” tarafına ya da salt

“kültür” tarafına kaydetmekten kaçınmak adına, bedenın teknoloji ile eklemleme kabiliyetiyle bir siborg varoluşuna sahip olduğunu belirtmenin mümkün olabileceğine inanıyorum. Bunu yaparken, bedeniyle ilişki içinde olanın bireyin kendisi olduğunu göz ardı etmeden, hem biyolojik hem de sosyal olarak kabul edilebilecek bedene yönelik bu bakış açısını, bireylerin bedenlerini yaşama, deneyimleme ve algılama biçimleri üzerinden “bedenlenme deneyimi” (Turner, 2019) ile birleştiriyorum.

3. 1. 3. Teknolojik Müdahale Yoluyla Bedenlenme: Siborg Figürü

Haraway (1985: 5), özcü “doğal” kategorisini reddederek, “doğal olmayan” beden anlayışını, organik ve teknolojik olanın melez bir varlığına tekabül eden siberetik bir organizma (cyborg) olarak sunar. Organik holizm fikrine karşıt olan Haraway (1991: 162), organik olmayanla yeni bağlantılara girerken sürekli olarak değişime uğrayan melez bir beden kavramını savunur. Onun perspektifinden beden, sınırları sabit ve değişmez olmaktan ziyade; geçirgen, akışkan ve sürekli değişime açık olan melez bir varlıktır ve bu hususta, Haraway’ın “doğal” ve “yapay” olanın ayırt edilemez olduğu siborg kavramı, “doğal” bedenın teknoloji ile aşıldığına dair bir görüşü teşvik eder.

“Bedenlerimiz neden derilerimizle sınırlanmak ya da en iyi ihtimalle derinin altında kalanları kapsamak zorunda olsun?” (1985: 61) şeklinde sorgulayıcı bir konum alan Haraway, teknolojik müdahaleyi, bedenlenmenin kritik bir yönü olarak görür: “Bizim için teknolojiler, mahrem bileşenler ve dost benlikler olabilir” (1991: 178). Biyo-teknolojilerin bedenlerimizi yeniden şekillendirme ve fizyolojik işleyişi daha verimli kılabilmek hususunda önemli araçlar olabileceğine ilişkin iddiasını; virüs vektörlerinden, genetiği değiştirilmiş dalgıçlara, kalp implantlarından, mikro-elektronik cihazlara kadar insan-makine melezlerine yer veren bilimkurgu romanlarından örnekler

vererek desteklemeye çalışır (Haraway, 1991: 179). Haraway (1991) için, çağdaş bilimkurgunun yanı sıra “modern” tıp da organizma ve makine arasındaki bağlantılara işaret eden siborglarla doludur: “Belden aşağısı felçliler ve diğer ağır engelli insanlar, teknolojilerle karmaşık hibritleşmenin en yoğun deneyimlerini yaşarlar” (1991: 178).

Siborgun insan-teknoloji ilişkisinin bedenliliğine dair bir figür olduğuna kuşku yoktur. Beden, organik olanla organik olmayan, “doğal” olanla “yapay” olan arasında bir varlıksa eğer, metafizik söylemin bedeni “doğal olan” tarafına kaydeden temsilleri karşısında bedenin, bu eklemleme kabiliyetiyle bir siborg varoluşuna sahip olduğunu belirtmek mümkün olacaktır. Keza, günümüzde Haraway’ın siborg figürlerine yakından aşinayızdır. Bedenlerimizin “eksilen” kısımlarının yerine konan veya bedensel işlevlerimizi düzeltmek ya da geliştirmek üzere yerleştirilen yapay eklentilere, biyo-teknolojik ve biyo-tıbbi gelişmeler sonucunda bir hayli alışmış bulunuyoruz: Kontak lenslerden, kalp pillerine, diş implantlarından, biyonik kollara, hemodiyalizden, in vitro döllenenmiş embriyolara kadar birtakım teknolojik “yenilikler” gibi (Haraway, 2010: 10; Le Breton, 2019: 212). Ayrıca siborglaşma, gündelik hayattaki duygulanımların psiko-farmakolojiye (Prozac gibi sakinleştiriciler) başvurularak programlanmasında olduğu gibi, daha az görünür teknik tarzlarda da gerçekleşir (Le Breton, 2019: 213). Hatta canlı-makine çiftleşmesinin, tıbbi uygulamaların dışında gündelik hayatın her alanında yaygınlık kazandığını ileri süren Chris Hables Gray (1995), günlük yaşantıda eylemlerimize aracılık etmede işlerlik gösteren otomobil, telefon, kulaklık ve bilgisayar gibi bedenle zaman zaman entegre olan araçlarla yaşanan birlikteliği “yarı-siborg” olarak adlandırmayı önerir.

Kısaca, “Siborg yalnızca Robocop değildir, aynı zamanda kalbinde pil takılı olan bir büyükannedir” (Gray vd., 1995: 2), “gözüyle füze tetiği çekebilecek araçlarla bütünleşmiş bombardıman pilotudur” (Le Breton, 2019: 213). Çeşitli psiko-

farmakolojik ilaçlarla uykuyu, stresi kontrol etmeye çalışan ya da kontak lensler ile görüş açısına netlik kazandıran insandır.

Psiko-farmakolojiden, iletişim araçlarına, tıbbi protezlerden gündelik hayata kadar insanın dünyayla ilişkisinin hemen her alanını besler durumda olan teknolojilerin yeni bedenlenme biçimlerinin olasılıklarını sunduğu alanlardan biri de estetik teknolojileri alanıdır. Llewellyn Negrin'in (2002: 29) de belirttiği üzere, insanın bedenine müdahale etme ve yeniden şekillendirme konusunda işlev gören genetik mühendisliği ve estetik teknolojileri gibi "yeni" biyo-teknolojilerin ortaya çıkışı, doğanın değişmez bir gerçeği olarak lanse edilen beden anlayışını kökten değiştirmiştir. Teknoloji ve organizmanın bu birlikteliğinde, beden, artık salt doğa tarafından belirlenmiş olarak görülmekten ziyade, sosyal ve kültürel bir yapı olarak da görülmeye başlar. Bir uygulama olarak estetik işlemler; tarihsel, çevresel, genetik ve sosyal olarak konumlanmış ve bilgilendirilmiş bir bedeni değiştirdikçe, natüralist kimlik kavramları da teknolojik olarak yer değiştirmektedir (Gibson, 2006: 51).

Bu kapsamda "teknolo-tıbbi-siber bir bedenlenme kültürü" (Gibson, 2006) içinde botoks ve dolgu teknolojilerinin de organik ve teknolojik olanın melezlenmesi yoluyla bir "teknolo-beden" inşa ettiğini söyleyebiliriz. Söz konusu insan-teknoloji birlikteliği, deri altına enjekte edilen botoks ve dolgu maddeleri ile kasların dondurulmasında ya da deri altındaki dokuların doldurulmasında tercüme bulur. Bu durumda her ne kadar katılımcıların "doğal görünüm" e atfettikleri anlamlar, "doğal", "modifiye edilmemiş" gibi görünen genç bir yüz olsa da bir yerde beden, kendi başına "doğal" olmaktan ziyade müdahale edilmiş bir bedene tekabül etmektedir. Bir başka deyişle, "doğal görünmek", "doğal olmak" ile aynı şey değildir. "Doğal görünüm" e yönelik anlatılardaki beden, "düzenleyici uygulamaların alanı haline gelen" (Turner, 1995: 260) bir bedendir: "'Tecrübeli' bir doktor ve 'gizli' teknolojik müdahalelerin işbirliğiyle

sonuçlanan bir proje” (Balsamo, 1996: 3) olarak sunulur. Bedenin bir “proje” haline geldiğini kabul etmek ise, teknolojik araçlar yoluyla biyolojik determinizmin sınırlarının aşılabileceğini; “bedenin görünüşünün, boyutunun, biçiminin ve hatta içeriğinin yeniden inşaaya açık olduğunu kabul etmeyi gerektirir” (Shilling, 1993: 5).

Öte yandan, beden-teknoloji birlikteliği, botoks ve dolgu uygulamalarına dahil olan kimi katılımcıların nazarında aynı anda hem arzuya hem de huzursuzluğa paraleldir. “Botoks ve dolgu ile tamamen başka bir yüz, başka biri olmak istemiyorum. Yine Gaye olarak kalayım ama daha genç, daha aydınlık görünen bir yüzüm olsun istiyorum. Diğer taraftan, ciddi bir problem yaşamaktan da korkuyorum. İlk defa yaptırarak olmamın yanı sıra size saçma gelebilir ama vücudumda yabancı bir madde taşıyacak olmam beni rahatsız ediyor. Botoksun yılan zehri¹⁹ olduğunu söylüyorlar, tedirgin olmuyor değilim” diyen 34 yaşındaki Gaye’nin anlatısı, teknolojik müdahalenin varlığını kabullenmeye ve aynı zamanda bu kabullenışı reddedip, “doğal” bir görünüm kazanmaya çalışmaya atıfta bulunur. “Oluşturduğumuz örüntüye bir türlü dahil edilemeyen rahatsız edici hadiseler söz konusu olduğunda, kendimizi yerleşik varsayımları bozmasınlar diye bunları yok sayarken ya da çarpıtırken buluruz” (2007: 60) ifadesinde Mary Douglas’ın işaret ettiği gibi, Gaye’nin teknolojiye ilişkin bu ikircimli hali, bedenin “doğal” bir kategori olduğunu düşünmeye olan yatkınlığından kaynaklanıyor gibidir. Nitekim hem Gaye olarak kalmak hem de daha genç görünen bir yüz istemektedir. Teknolojinin bedenini istila etmesinden huzursuzdur, bilmediği bir madde bedenine enjekte edilecektir; ama bir yandan da, “doğal” yaşlanmanın bedenine uğramasından kaçınır. Teknolojiye atfedilen “belirsizlik ya da muğlaklık anlamındaki müphemlik” (Bauman, 2015: 81), Gaye’deki hoşnutsuzluğa işaret eder. “[...]”

¹⁹ Doktor Levent’in belirttiğine göre, toplum içindeki yaygın kanı, botoksun yılan zehri olduğu yönündedir. Lakin botoks, Clostridium botulinum isimli bakteriden elde edilen bir toksindir. Literatürde de “Clostridium botulinum bakterisi tarafından üretilen A tipi ekzotoksinin saflaştırılmış bir kristal formu” (Singh & Kelly, 2003: 273) olarak geçer.

Müphemlikten rahatsız olur, onu bir tehdit olarak algılarız. Müphemlik, olasılık hesaplarını altüst eder, ezberlenen eylem kalıplarının bağlamalarını birbirine karıştırır” (2014: 13) diye yazan Zygmunt Bauman’a (2015: 81) göre, “gizem ve muamma duygusu veren müphemlik”, birbirinden farklı varlıkları, bir grup altında toplayıp karşıtlık oluşturmasıyla onları kutuplaştırır. “Sınıflandırmak, bölmek ve ayırmaktır. Sınıflandırma öncelikle şunu koyutlar: Dünya, ayrı ve farklılaşmış varlıklardan oluşur. Daha sonra, her bir varlığın belli bir gruba ait olduğunu ve bu grubun da -toplu olarak- başka varlıkların karşıtı olduğunu varsayar” (Bauman, 2014: 12). Bir başka deyişle, sınıflandırma; dâhil etme ve dışlama eylemlerinden oluşur ve her bir adlandırma eylemi dünyayı “verilen isme uyan” ve “uymayan” varlıklar olarak ikiye ayırır (Bauman, 2014: 13). Bu bağlamda, Gaye’nin bedenine eklemlenecek teknolojiyi “doğal beden” kategorisine katma hususunda kararsızlık yaşamasında görüldüğü üzere, beden ve teknolojinin biraradalığının uyumsuzluğu, bağdaşmazlığı söz konusudur. İnsan-teknoloji bütünlüğü, düzensizlikle eşdeğerdir. Bu düzensizliğin temel belirtisi, birbirine karşıt varlıkların olağan sınıflandırma sistemine uygun hale getirilecek şekilde kategorize edilememesidir. Düzensizlikle ilgili davranışımız, “benimsediğimiz sınıflandırmalara ters düşen ya da onları alt üst eden her tür nesneyi veya fikri uygunsuz görme tepkimizdir” (Douglas, 2007: 59). İşte bu durumda doğan belirsizlikten ve kararsızlıktan dolayı, müphemlik bir düzensizlik ve aynı zamanda bir rahatsızlık olarak yaşanır: “[...] vücudumda yabancı bir madde taşıyacak olmam beni rahatsız ediyor. Botoksun yılan zehri olduğunu söylüyorlar, tedirgin olmuyor değilim” diyen Gaye gibi.

“Düzensizlik örüntüyü bozar, ama aynı zamanda örüntünün esas malzemesini de sağlar. Düzensizliğin mevcut örüntüleri tahrip edici bir yanının olduğunu kabul etmekle beraber, olanaklar içerdiğini de kabul ederiz. Bu yönüyle düzensizlik, hem tehlikeyi hem de gücü simgeler” (Douglas, 2007: 122). Şöyle ki, botoks ne dost ne de düşmandır; belki de her ikisidir. “Karar verilemeyenler” in bir üyesi olarak botoks, hem ilaç hem de

zehir içermesiyle bir farmakon gibidir (Cooke, 2008). Gençliği yüze kazandırmasıyla “deva”, “ilaç” gibi anlamlara gelirken; kasların aktif yapısını engellemesi ve “doğal görünümün” önüne geçebilme tehlikesi barındırmasıyla “zehir” dir. “Bu kapasitesinden dolayı farmakon, her şeyden önce, müphem olduğu için güçlü ve güçlü olduğu için müphemdir: Hem iyi hem kötü, hem kabul edilebilir hem de kabul edilemezdir. Neticede farmakon, ne ilaçtır ne zehir, ne iyidir ne kötü, ne içeridir ne de dışarı” (Bauman, 2014: 84). Bu sebepten, botoks enjeksiyonlarının Gaye’de endişe yarattığı söylenebilir, ancak insan-teknoloji ilişkilerine bağlı olan dönüşümsel etkilere de göz yumulur: Yaşlı görünmekten kaçınmak adına, beden ve teknolojinin zorunlu biraradalığı. Botoks etkisini gösterebilmek için bedene muhtaçken, beden de gençliğe kavuşabilmek için botoksa muhtaçtır. Bu durumda Gaye, Douglas’ın (2007: 63) sözleriyle, “normal dışılık ile bilerek yüz yüze gelir ve onun da dahil olduğu yeni bir gerçeklik örüntüsü yaratır”.

Bu kapsamda Gaye’nin “arada kalmışlığını” yansıtan anlatısındaki beden, Haraway’in (1985, 1991, 2000) organik ve teknolojik olanın melez varlığına işaret eden sibernetik bir organizma (cyborg) olarak sunduğu beden anlayışının göstergelerinden biri halini alır. “Kültürel” ve “doğal” ın ontolojik birleşiminin bir anlayışını temsil eden bu görüntüde, kadın bedeni salt teknolojiye indirgenmediği gibi, tamamen doğallığa da tabii değildir; beden ve teknoloji bütünleşik bir varlıktır. Bu, artık bedenin ne salt doğal ne de salt kültürel olan yaşam formlarına içkin kılınmadığı, aynı anda her ikisini de taşıma yeteneğine sahip olduğu anlamına gelir. Teknoloji ve organizmanın bu karışımıyla doğa ve kültür yeniden işlenir; “birisi artık diğerkinin kendine mal edeceği ya da kendine dahil edileceği bir kaynak teşkil etmez” (Haraway, 2000: 51).

Teknolojilerle bedensel olarak ilişki kurma yollarına odaklanan Don Ihde’nin (2014: 541) işaret ettiği gibi, “birtakım kapasiteler, kişinin çıplak kapasitelerinden

farklıdır”. İnsan kapasitelerini görme, duyma ve hissetme gibi birtakım işlevler üzerinden ele alan Ihde’ye (2014: 539-540) göre, kişi; pratiklerini, alışkanlıklarını ve çalışmalarını teknolojiler aracılığıyla bedenlileştirerek (embodied) eylemlerine işlerlik kazandırabilir. Örneğin, gözlük takan kişi dünyayı gözlük aracılığıyla görürken, bir işitme cihazı bunu işitme için ve görme engelli insanın bastonu dokunsal hareketlilik için yapar. Teknik, bir insan eylemi içinde eser ve kullanıcının simbiyozudur: Dünya gözlük aracılığıyla görülür, işitme cihazıyla duyulur, bastonla hissedilir ve bahsi geçen teknolojiler, bir “yarı-ben” statüsünü oluşturur. Ihde, teknoloji dolayımıyla bedenlenme ilişkilerini görsel, duyuşsal ve dokunsal ilişkilerle örneklendirerek yola çıkarken, ben de botoks ve dolgu uygulamalarını bu ışık altında ele almayı aynı derecede anlamlı buluyorum. Şöyle ki, “Yaşlanacağız, bu kaçınılmaz. Ama yaşlanacağız diye de kendini salmak gerekmiyor, cilde gereken özeni göstererek yaşlanma sürecini yavaşlatabiliriz. Bu süreci kontrol etmek için düzenli olarak botoks ve dolgu yaptırıyorum” diyen 57 yaşındaki Jülide, yaşlanmanın “doğal” ve kaçınılmaz olduğunu vurgularken, bir yandan da botoks ve dolgu teknolojileri ile “doğal” yaşlanmaya aktif şekilde direnmektedir. Botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla, yaşlanma belirtilerinin önüne geçebilmekte ve teknolojiyi bedeninin bir parçası haline getirerek genç bir görünüme kavuşabilmektedir. Beden ile bütünleşen botoks ve dolgu maddelerinin aracı rolü, gençliği mevcut kılmasıdır. Bu bağlamda, Jülide gibi diğer katılımcıların da doğa tarafından şekillenen ve buna bağlı bir yaşam biçiminin gelişimini ya da bedenin dayattığı kısıtlamaları mevcut teknolojiler aracılığıyla kontrol edemedikleri söylenemez. Botoks ve dolgu teknolojileri, “bedenlenmenin kritik bir yönünü teşkil eder” (Haraway, 1991: 180) ve kadınlar bedenleri aracılığıyla “teknolojik müdahaleyi hayata geçirir ve temsil ederler” (Elliot, 2010: 465). “Doğal” ancak bireysel olarak “istenmeyen” yaşlanma sürecine direnme konusunda botoks ve dolgu teknolojileri, insanların kendilerini yaşlanma gibi doğanın zorunluluklarından kurtulmalarını sağlamada

arabuluculuk üstlenebilmektedir. “Doğal” olarak yaşlanmanın önüne teknolojik araçlarla geçebilmek ise, “doğal beden” i, “insanların müdahale edemediği ve gidişatının insan eylemi ile değiştirilemediği kapalı bir sistem olarak” (Tiles & Oberdiek, 2014: 254-255) görmekten bizi alıkoymaktadır ve “doğal bir beden yoksa yaşlanmanın da doğal bir yolu olmadığını” (Twigg, 2004: 63) tanıtlamaktadır.

3. 1. 4. Toplumsal Cinsiyet İkiliklerini Aşma Bağlamında Siborg Figürünün Yetersizliği

Haraway (1985, 1991, 2000), bedenin bütünlüğünü teknolojilerin “tecavüzünden” korumaya çalışanlara karşı, insanın teknolojik araçlarla bütünleşmesi durumunun tarihsel olarak yaygın ikilikler arasındaki sınırların bulanıklaşmasını temsil ettiğini ileri sürer. Teknolojik müdahaleler; insan/makine, doğa/kültür, erkek/kadın gibi hiyerarşik karşıtlıkları bozarak, verimli yeni birliktelikler üretebilir (1985: 60; 1991: 152; 2000: 52). Organizma-makine çiftleşmesi; erkeği ve kadını bu kadar sorunlu yapan arzunun yapısını, dili ve toplumsal cinsiyeti tahayyül eden gücü belirsiz kılan ve böylece Batılı kimliğinin, doğanın ve kültürün, köle ve efendinin, beden ve zihnin yeniden üretim tarzlarını alt üst eden çiftleşmelerdir (Haraway, 1985: 57; 1991: 176). Kartezyen cinsiyetçi düalizmin doğasında var olan sorunların çözümü, tekno-bilimi/siborg figürünü organik bir bütünlük lehine reddetmek yerine, insanlarla diğer canlı ve cansız varlıklar arasındaki tüm kategori sınırlarını yeniden çizme yeteneğiyle kucaklamaktır (Kirkup, 2000: 7). Zira “Tek görme, kötü yanılsamalar üretir, çünkü her biri, diğer bakış açısından hayal edilemeyen tahakkümleri ve olasılıkları ortaya çıkarır” (Haraway, 1991: 154). “Siyasi mücadele, her iki perspektiften de aynı anda görmektir” (Haraway, 1985: 15).

Teknik olanın ve organik olanın birbiri içine göçmesi gerektiği üzerinde duran Haraway, “cinsiyetsiz” bir toplum efsanesi aracılığıyla yeni bir bilinç inşa etmeyi önerir: “20. yüzyıl endüstriyel kimliklerinin sıradan kurgusundan bir kaçış” (1991: 180-181). Şimdiye kadar “verili” ve “organik” görünen kadın bedeninden kaçış, teknolojiye erişime dayanır. Kadınların beden ve bedeninin doğayla olan ezici ilişkilerinin üstesinden gelebilmeleri için sibernetik organizmalara ihtiyaç vardır (Haraway, 1985, 1991, 2000). Bir bakıma kadınlar, “makinelere ortak akrabalıklardan, kalıcı olarak kısmi kimliklerden ve çelişkili bakış açılarından korkmadıkları” (Haraway, 1991: 154) bir siborg dünyasında siborg kadını olabilirler. Toplumsal cinsiyet ikiliklerinin aşılması ve teknolojinin eril anlatılarının istikrarsızlaştırılması isteniyorsa, kadınların teknolojileri benimsemeleri ve bunları kendi amaçları için kullanmayı öğrenmeleri gerektiğine inanan Haraway (1991: 163), kadınların teknolojileri reddetmeleri durumunda, kendilerini kültürün dışında inşa eden ve doğayla aynı hizaya getiren geleneksel ataerkil ikiliği yineleme riskiyle karşı karşıya kalacaklarından dem vurur.

Haraway’ın beden söylemi, kadınları baskıcı ve ikili karşıtıların kısıtlamalarından ve sınırlamalarından kurtaracak yeni bir konum arayışını içerir ve siborg kavramı, arzu edilen bir eşitlik ve erkek ile kadın arasındaki kısıtlayıcı ikilemlerden kurtulma amacı taşır. Ancak siborg dünyasının gerçekçi olmayan idealist veya ütöpik bir yanının olduğuna da vurgu yapmak gerekir. Zira toplumsal cinsiyetin ve diğer farklılıkların aşıldığı, metafizik ayrımların artık olmadığı bir durumu tasavvur eden Haraway’ın *Cyborg Manifestosu* (1985, 1991), sınıfsız bir toplumda ortaya çıkabilecek ve ikili zıtlıkların üstesinden gelinebilecek “ütöpik” alanlar arayışına girer. Ütöpiktir, çünkü ikili kategorileri terk etmesi bağlamında bu tür bir ideal toplum tasarımının, “gerçeklik” ile özdeşleşmeme durumu söz konusudur. Konumuz açısından bakıldığında, Haraway’ın (1985, 1991, 2000) insan-organizma eklemlenmesine işaret eden siborg figürü, daha önce değinildiği gibi, “doğal beden” ve “doğal olmayan beden”

arasındaki sınırların netliğini silen botoks ve dolgu uygulamalarına uygunken; “siborg figürü, doğallaştırılmış cinsiyet kimliklerinin hiyerarşik ikiliklerini tersine çeviren ve yerinden eden versiyonlarıdır” (Haraway, 1985: 55) iddiasıyla tutarlı değildir. Bilakis, bu işlemlerin arkasındaki motivasyonları, toplumsal cinsiyete vurgu yapmaksızın ele almak imkânsızdır ve bu doğrultuda, Haraway’in (1985, 1991, 2000) ikili zıtlıklar arasındaki hiyerarşiyi kırmanın bir yolu olarak öne sürdüğü siborg figürünün “toplumsal cinsiyet ikiliklerini aşma” bağlamında botoks ve dolgu enjeksiyonları işlemine ne kadar uygun olduğu tartışılır.

Söz konusu tartışmayı, bir sonraki başlık altında, katılımcıların gençlik ve yaşlılığa atfettikleri anlamlar üzerinden yürütüyorum. Öncelikle, bir kadın için “genç” ve “yaşlı” olmanın ne demek olduğunu bedenlenme dolayımı ile ortaya koyan kadın katılımcıların, erkeklere nazaran yaşlanma konusunda çifte standarda ve cinsiyetlendirilmiş yaşlı ayrımcılığına maruz kaldıklarına işaret eden anlatılarına odaklanıyor; buna karşılık, Doktor Levent’in yaşlanma konusunda erkeklerin de “baskı”yı deneyimleyebildiklerine dair söylemlerine yer veriyorum. Bu anlatılara istinaden, yaşlanma hususunda kadınların ve erkeklerin yaşadığı baskının doğasının farklı olduğunu ve botoks ve dolgu uygulamalarına dahil olma ile elde edilen “genç görünüm”ün toplumsal cinsiyete dayalı yapısal eşitsizlikleri ortadan kaldırmayıp, söz konusu ayrımın farklı yollarla sürdürülmeye çalışıldığını göstermeye çalışıyorum. Bilhassa, katılımcıların botoks ve dolgu uygulamalarına yükledikleri anlamlar yoluyla bu teknolojilerin toplumsal cinsiyet stereotiplerine katkıda bulunma ve asimetric kalıpları üretme misyonu yüklendiğini ve dahası, uygulanan tekniklerin de kadın ve erkek bedeni üzerinde farklı işlemlerinden dolayı, bir yerde cinsiyetlendirilmiş bedenler üretmeye devam ettiğini öne sürüyorum. Son olarak, bedenin “doğal” kimliğini yeniden inşa edebilmesine rağmen, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin “doğallaştırılmasını” bozmak için pek bir etkiye sahip olmayan botoks ve dolgu teknolojilerinin “toplumsal cinsiyet

teknolojisi” (de Lauretis, 1987) olarak işlerlik gösterdiği argümanı ile tartışmayı sonlandırıyorum.

3. 1. 4. 1. Yaşlanmanın Çifte Standardı

43 yaşındaki Buket’in “Kocamın yaş aldıkça kendine olan güveni ve sakinliği sinirimi bozuyor. Erkekler açısından yaşlanmak ve kırışıklıkları olan bir yüze sahip olmak sorun değil. Her ne hikmetse erkeklere yaşlı kurt denirken, biz kadınlar yaşlandıkça kartlaşmış, işe yaramaz olarak görülüyoruz” şeklindeki anlatısı, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında yaşlanan bir kadının, yaşlanan bir erkekten daha olumsuz yargılandığını gösterir ve yaşlanmanın bir kadın için “sonun başlangıcı” olarak görüldüğünü iddia eden Susan Sontag’ın (1972) “çifte yaşlanma standardı” kavramına karşılık gelir. Sontag’a (1972: 36) göre, “modern” toplumlar, erkek ‘güzelliğinin’ iki standardına izin verir: Delikanlı ve erkek. Buna nazaran sadece bir kadın ‘güzelliği’ standardı vardır: Genç kız. Bir erkekte görünüm standartları bir kadına göre daha serbest olduğundan; bir erkek, gençliğin pürüzsüz ve çizgisiz cildini kaybettiğinde üzülmez. Çekiciliğin bir biçimini bir başkasıyla değiştirmiştir. Lakin kadınlar için her kırışık, her çizgi bir yenilgidir. Bir kadının kaderi, bir erkeğinkinden çok daha fazla, en azından “kabul edilebilir” bir görünüme bağlıdır. Bu varsayım, erkekliğin “yaş aracılığıyla ve ona referansla inşa edilmediğine” (Hearn, 1995: 97; Meadows & Davidson, 2006: 295) işaret ederken; kadın güzelliğinin kültürel idealine ulaşma ve sürdürme yetenekleri temelinde yargılanan kadınların, “yaşlı” ve “kadın” kategorilerine aynı anda üye olmaları nedeniyle “cinsiyetlendirilmiş yaşlı ayrımcılığına” (Ginn & Arber, 1996) tabii tutulduklarını, bir bakıma yaşlanma hususunda çifte standarda maruz kaldıklarını gösterir.

“Çifte yaşlanma standardı” (Sontag, 1972), kadınların “sosyal görünmezlik” algıları ile de mevcut kılınmıştır. “Yüzüm konusunda bu kadar takıntılı hale gelmemin sebebi, kocamın benden yaşça küçük olması. Kendimi onun yanında daha iyi hissetmek istiyorum. Erkeklerin -ki bunlardan biri de kocam- sizden yaşça küçük kadınlara bir nedenle baktıklarını anlıyorsunuz. Bu bakışın arkasındaki neden açık: Pürüzsüz ve genç bir yüz [...] Sanki ben yanında değilmişim gibi. Genç değilseniz ve genç görünmüyorsanız görünmezmişsiniz gibi hissediyorsunuz. Bu yüzden standartlarımı yüksek tutmam gerekiyor” diyen 61 yaşındaki Leman, mevcut gençlik ideallerinden sapmanın özellikle “yaşlı” kadınları “görünmez” hale getirdiğini savunmuş ve bu nedenle, kendisinden yaşça küçük kocasının yanında kendini iyi hissetmek adına bu işlemleri tercih ettiğini belirtmişti. Leman’ın anlatısı, Laura Hurd Clarke ve Meridith Griffin’in (2008: 653) öne sürdükleri gibi, “genç görünüm sayesinde fiziksel ve sosyal olarak görünür olma ile yaşlanmanın gerçekleri arasındaki gerilimi” vurgulamaktadır. Bedenin ve benliğin kültürel açıdan eşdeğer olarak anlaşıldığının açıkça farkında olan Leman, “kadınlığın fiziksel belirtilerinin olumsuz bir bileşeni sayılan ‘kusurları’ ortadan kaldırarak, kültürel açıdan daha kabul edilebilir bir benlik inşa edebileceğine inanır” (Gimlin, 2000: 88). Kim T. Mueser ve diğerlerinin (1984: 469) “yüz çekiciliğinin bedensel çekicilikten daha önemli” olduğunu iddia etmelerine benzer şekilde, Leman için de sosyal görünmezlik; kırışıklıklar ve sarkık bir cilt gibi gözle görülür yaşlanma belirtilerinden kaynaklanmakta ve bu durum, Leman’ın botoks enjeksiyonları aracılığıyla kronolojik yaşını algılanamaz hale getirmeye zorlamaktadır. Leman’ın, partnerinin “bakışına” tabii olmadığı ve giderek daha görünmez hale geldiği yönündeki düşünceleri, ileri yaşın özellikle bir kadın için “sosyal bakımdan değerden düşme” ve “çekici olmama”nın bir göstergesi gibidir ve bu bağlamda, şayet genç görünürse yani yaşını göstermezse, o vakit “daha kabul edilebilir bir partner olabilir” in yankılarını taşır.

Yaşlı bir görünüme sahip olmanın kadınları “görünmez” hale getirdiğini “Geçen zamanın beni etkilemediğine başkalarını ikna etmek istiyorum. Beğenilmemekten, dikkate alınmamaktan korkuyorum [...] Bir kadın gençken çekici görünüyor ve ayrıcalıklı muamele görüyor. Bu hayatın her alanında böyle. İlişkilerinizde, işinizde ve hatta alışverişte” sözleriyle ortaya koyan bir diğer katılımcı 38 yaşındaki Necla’nın sözleri, Sandra Lee Bartky’nin (1999: 67) “Hayranlık verici bakışların kaybı, orantısız bir şekilde kadınlara düşer. Görmemiz, aynı zamanda görülmemiz ve çekici görünmemiz gerekiyor. Bir kadının değeri, sadece kendi gözünde değil, başkalarının gözünde de büyük ölçüde görünüşüne bağlıdır” açıklamalarıyla uyumludur. Toplumsal bağlam ne olursa olsun, yani ister alışverişte ister işte, “kadınların toplumsal değerine ve bedenlerinin toplumsal anlamına yönelik hâkim tavırların etkileri, maruz kaldıkları muamelede belirgin hale gelir” (Gatens, 2018: 17).

Dahası, çağdaş tüketim kültüründe çekicilik standartları gençlik özellikleriyle tanımlandığından (Aberga vd., 2020) fiziksel görünüm, Pierre Bourdieu’nun (2015) beden rolünü vurgulayan teorisini tamamlayarak, sosyolojik tabirle “sermaye” biçimi şeklinde giderek daha fazla kavramsallaştırılmaktadır (Anderson vd., 2010; Mears, 2015). Bourdieu’nun (2015: 37) eğitimsel, sosyal ve entelektüel bilgiyi içeren finansal olmayan kazanımlara işaret eden “kültürel sermaye” kavramı içine “estetik sermaye” de dahil edilebilir. Buradaki sözde “estetik sermaye” (Aberga vd., 2020), kadının gençliğidir. Nasıl ki iş zekâmız, eğitim düzeyimiz ve başkalarıyla bağlantılarımız finansal, beşeri ve sosyal sermayemizi artırıyorsa, estetik niteliklerimiz de bize çeşitli sosyal, finansal ve kişisel ayrıcalık ve belki de sembolik ve maddi zenginlik biçimleri kazandırabilir (Anderson vd., 2010: 565). Gençliği satın almak; bireylerin statü, güç, sosyal değer ve arzu edilirlilik gibi daha sembolik zenginlik biçimlerinden, istihdam sonuçları gibi daha ontolojik şeylere kadar farklı türde estetik sermaye biriktirmesine yardımcı olabilir (Anderson vd., 2010: 572). Tıpkı gençliği çekicilikle eşitleyen ve

gündelik yaşamın her alanında sosyal geçerliği korumanın gençlikten geçtiğine vurgu yapan Necla gibi.

Literatürde yaşlanma temasının güçlü bir cinsiyetçi yanının olduğunu dile getiren ve yaşlanmanın çifte standardını doğrulayan pek çok çalışma mevcuttur. Bunlardan Francine M. Deusch ve diğerleri (1986), yaş ilerledikçe kadınların daha az çekici bulunduğunu ve “düşüş” ün kadınlar için daha olumsuz yaşandığını iddia ederler. Bir erkeğin sosyal değeri ve hatta algılanan fiziksel etkisi, genellikle yaşla artarken; kadının ise azalır (Barrett & von Rohr, 2008: 360). Fiziksel çekicilik, kadınların “yargılanma” durumunu şekillendirdiği için, kadın yaşlandıkça görünüm korunmalıdır (Gimlin, 2000: 90). Simone de Beauvoir (2020a: 196; 2020b: 246), kadınlar ve fiziksel çekicilik arasındaki bu ilişkiyi, çekiciliğin gençlikle eş anlamlı tutulmasından dolayı, yaşlanmanın erkeklere kıyasla kadınlar için özellikle “travmatik” olduğunu öne sürerek bir adım daha ileri götürür ve bu nedenle, “yaşlanmayla ilişkili genç görünümün kaybı, erkeklere göre kadınlar için daha zararlıdır” (Aberga vd., 2020: 1). Nancy Etcoff (2000), kültürün, erkek yüzlerindeki ya da bedenlerindeki yaş ipuçlarına dikkat etmezken; kadınların daha genç görünmek için baskı altında olduklarını “Hollywood filmlerinde, erkekler her yaşta başrolde olsalar da bir kadın otuzlu yaşlarının ortasına geldikten sonra, kendisinden daha yaşlı bir karakter olarak rol alır, ancak daha genç bir kadını canlandıramaz” (2000: 67) sözleriyle örneklendirir. Yaş ideolojisi ve yaş politikalarının kadınlardan yana işlerlik gösterdiğini ileri süren Margaret Morganroth Gullette’ye (2013: 42) göre, kadınlar erkeklere oranla daha genç yaşlarda kültürle yaşlandırılmakta, “kadınların erkeklerden daha erken yaşta daha yaşlı oldukları kabul edilmektedir” (Barrett & von Rohr, 2008). Genellikle gençlik ve kadınlık arasında bir bağlantı kurulduğuna işaret eden Eileen Fairhurst (2005), fiziksel yaşlanmanın bir parçasına içkin kılınan “çürüme temasının”, kadınları sınırlayan, toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyetçi bir tema olarak dolaşıma girdiği iddiasında bulunur. Catherine Itzin ve Chris

Phillipson (1995), kadınların “asla doğru yaşta olmama” deneyimini yaşadıklarını ve yaşa bağlı toplumsal cinsiyet dezavantajlarının üstesinden gelmek için olabildiğince genç görünmeye çalıştıklarını dile getirirler. Peter Öberg ve Lars Tornstam (1999) ise, erkeklerin yaşlanma ve yaşa bağlı bedenlerindeki değişiklikler konusunda daha az endişe duyduklarını; buna karşılık, kadınların bedenlerinden duydukları memnuniyetin yaşla birlikte azaldığını savunmuşlardır.

Gözden geçirilen literatürün çoğu, kadınların yaşlanmanın fiziksel görünüşleri üzerindeki etkileri konusunda erkeklerden daha fazla kaygılandıklarını ve yaşlanan görünüşlerini erkeklerden daha olumsuz değerlendirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Çifte yaşlanma standardı, görünüm standartlarının kadınlar için erkeklerden daha yüksek ve daha baskıcı olduğu konusunda ısrar eder. Kadınlar için söz konusu standartlar gençlikle eşitken, erkeklerin bu konuda daha fazla seçeneği vardır. Yaşlanma, kadınlarda görsel çekicilik ya da cazibe kaybı ile ilişkilidir. Bu sebeple, gençlik ideali ışığı altında algılanan çekicilik kaybı, bir kadının sosyal geçerliği ve kimliği için bir tehdit teşkil edebilmekte (Hurd Clarke, 2002: 430) iken; daha ileri yaştaki bir erkek, toplum nezdinde yakışıklı ve karizmatik kabul edilebilmektedir (Sontag, 1972). Barry D. McPherson’un (1990: 243) savunduğu şekilde, yaşlanma süreci “bir erkeği güçlendirirken, kademeli olarak bir kadını yok eder” gibidir.

Bu çalışma kapsamına dahil olan kadın katılımcıların anlatıları, genç görünümün kadınlar için erkeklerden daha önemli olduğunu ve kadınların görünüşlerini korumak için erkeklerden daha fazla iş yapmalarının beklendiğini öne süren araştırmalarla uyumlu görünmektedir. Naomi Wolf (1991) ve Susan Sontag (1972) gibi feminist yazarların yaşlanmanın çifte standardı hakkındaki görüşleri ile paralellik sergileyen anlatılar, kadınların değerinin erkeklere kıyasla daha çok genç görünüşlerinden kaynaklandığını ve yaşlanma konusunda kadınların erkeklerden daha olumsuz bir

şekilde yargılandıklarını yansıtır niteliktedir. Yaşlanmayla ilgili endişe, cinsiyetle ilgilidir. Kadınlar, daha erken yaşlanma konusunda en çok endişelenenlerdir. Erkekler için herhangi bir sorun teşkil etmediği düşünülen yaşlanma, kadınlar tarafından estetik sermayelerinin büyük bir kaybı olarak anlamlandırılmakta ve bu da “kadınların olabildiğince genç görünmek hususunda yaş kalıplarının dezavantajlarını ortadan kaldırmaya yönelik çabalarının erkeklerden daha olası” (Itzin & Phillipson, 1995) olduğu yönünde bir düşünceye sebebiyet vermektedir.

Katılımcıların anlatılarından yola çıkarak, yaşlanmanın estetik sermayelerini aşındırdığını hisseden, bu nedenle, görünüşlerine erkeklerden daha fazla önem veren ve belirli bir yaştan sonra yaşlı görünmekten kaçınmaya başlayan kadınların nazarında yaşlanmanın çifte standardının var olduğunu öne sürebiliriz. Ancak “Niye erkekler yaşlı mı kalsın? Tabii ki erkekler de botoks ve dolgu yaptırıyor. Bana düzenli olarak gelen birkaç erkek müşterim var [...] Ben de kendime botoks ve dolgu yapıyorum. Göz çevremde ve alnımda botoks, çenemde dolgu var” diyen Doktor Levent, bu tür işlemlerin tamamen “kadın işi” olduğuna dair düşüncenin geçersizliğini öne sürmüş ve genç kalma isteğinin salt kadınlara özgü bir durum olmadığını belirtmişti.

Erkeklerin daha genç ve çekici görünen bedenler (özellikle yüz çevresinde) arayışında olmaları ve estetik müdahaleleri denemeye olan isteklilikleri, Michael Atkinson’un (2008) estetik işlemler geçiren Kanadalı erkekler üzerine yaptığı *Exploring Male Femininity in the “Crisis”: Men and Cosmetic Surgery* isimli çalışmasında belirttiği haliyle, erkeklerin duyarlılıklarının veya alışkanlıklarının değişmekte olduğunun bir göstergesi gibidir.

Bu doğrultuda, botoks ve dolgu uygulamalarının kadınlar kadar erkekler için de cazip hale gelmesi durumunu, botoks ve dolgu teknolojilerinin cinsiyetsiz/nötr olarak işlevsellik gösterdiği şeklinde mi yorumlamak gerekir? Bir başka deyişle, botoks ve

dolgu teknolojileri mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kırma potansiyeline sahip midir? Ya da tam aksine, geleneksel stereotiplerin sürdürülmesinde ve yeniden üretilmesinde işlerlik kazanan yeni bir teknolojik uyarlama mıdır?

Bu soruları yanıtlayabilmek ve teknolojilerin sosyal rollerini anlayabilmek için katılımcıların anlatılarından hareket ederek, feminist literatür ve sosyal çalışmalarda “toplumsal cinsiyet ve teknoloji” anlayışına yönelik bakış açılarına yer vermemiz gerekiyor.

3. 1. 4. 2. Botoks ve Dolgu Teknolojilerinin Cinsiyetlendirilme Yolları

Cinsiyet ve teknoloji arasında karşılıklı olarak şekillenen bir ilişkinin varlığını kabullenen ve teknolojilerin toplumsal cinsiyet ilişkilerinin hem kaynağı hem de sonucu olduğunu öne süren Wendy Faulkner (2014) için teknolojik eserler, kullanıcılar tarafından yorumlanıp, çoklu yapılara tabii tutulabildikleri için cinsiyetlendirilebilmektedirler. Cinsiyetlendirmenin bir yönü, teknolojiye bağlanan sembolizmdir (Faulkner, 2014: 228). Örneğin, teknolojik ürünlerde kullanılan kadın ve erkek dilinde toplumsal cinsiyet sembollerinin ve teknoloji söylemlerinin karşılıklı olarak şekillendirilmesi oldukça belirgindir: Botoks ve dolgu uygulamalarının genelde erkeklerden ziyade kadınların kullanımıyla ilişkilendirilmesi sonucu bu teknolojilerin “kadınsı” olarak cinsiyetlendirilmesi gibi. Faulkner’e (2014: 228) göre, bu cinsel metaforun teknolojik eserleri etiketlemek için kullanımı, hem mesajı yansıtır hem de pekiştirir. Bu heteroseksüellik normdur ve heteroseksüel ilişkileri “doğallaştırmak” için hareket eder. Ancak, botoks ve dolgu teknolojilerinin kültürel imgeleri ile bu imgeleri uygulama arasında uyumsuzluk vardır. Botoks ve dolgu işlemlerine erkeklerin de dahil olması durumu, bu teknolojileri “kadınsı” olarak cinsiyetlendirme konusunda “başarısız” gibidir.

Diğer taraftan, botoks ve dolgu teknolojilerini “Amaan erkekler de bir şeyden eksik kalsın!” sözleriyle salt kadınlara özgü kılmaya çalışarak cinsiyetlendirmeye ve “kadınsı” bir davranış olarak gördükleri botoks ve dolgu işlemlerini erkeklere yakıştırmayıp, gençliği kadınlara has bir durum olarak inşa etmeye çalışanlar, kadınların kendisiydi. Bir anlamda “bu alan, biz kadınların alanı, erkekler müdahale etmesin” minvalindeki kadın katılımcıların sözleri, bu alanı kadınlarca “korunan bir alan” haline getirmekteydi. “Bakışın nesnesi olmak” öteden beri kadına dair bir durum olageldiği için, “görünüm kaygısı” kadınlara özgü sayılmaya devam ediyordu. Valerie Walkerdine’nin (2003: 242) belirttiği gibi, kadın kimliğinin ve bireyselliğinin başlıca taşıyıcısı addedilen nitelik, “bakışın nesnesi olmak” yönündeki teşviklere dayandığından; erkeklerin görünüm odaklı yeni kimliklerini hayata geçirmek ve bu kimliklerin öznelere olmak için “feminenleşmeye”²⁰ yönelmelerinin eleştirisi, kadınlar açısından “feminen olanın” nasıl kendine has bir önem kazandığını ortaya koyuyordu. Estetik işlemlere başvurmanın bir kadın için “normal” olduğunun ama bir erkek için “normal” olmadığına yankılarını taşıyan kadın katılımcıların ifadeleri, öznelleşme ve öznellik tarzlarının üretilmesinde kadınlığı/kadınsılığı merkeze koyma çabalarını yansıtmakla birlikte; var olan cinsiyetlendirilmiş güç ilişkilerini ve erkek ile kadın görünümüne dair dikotomileri de yeniden üreterek, genç görünüm üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirebilmekteydi.

Dahası, konu yaş gizleme tekniklerine geldiğinde cinsiyete dayalı çifte bir standart var gibi görünüyor. “Botoks ve dolgulu erkek mi, kesinlikle hayır!” şeklinde erkeklerin gençlik uygulamalarında yer almasını eleştiren kadın katılımcıların varlığı,

²⁰ Erkeklere atfedilen “feminenleşmeye” yönelik bu hareket, botoks ve dolgu işlemi yaptıran erkeklerin bu alanda kendilerini göstermek istememeleri ve doktor tarafından genç görünme isteklerinin mesleki gerekliliklere dayandırılması ile sekteye uğratılmaya çalışılır. Bu durum, erkeklerin kendilerini “geleneksel” hâkim söylemlerle özdeşleştirme çabalarının ve heteroseksüel erkek kimliklerinin kırılmaşmasını istemediklerinin göstergesi şeklinde yorumlanabilir ki, bu konuya ilerleyen sayfalarda detaylı yer verilecektir.

yaş gizleme tekniklerini kullanan erkeklerin genellikle kadınlar tarafından kınanma ihtimaline açık olduklarının göstergelerindendi.

Bu bağlamda, yaşlanmanın görsel belirtilerini gizlemek ve bunlara karşı koymak için bu tür uygulamalarla uğraşan erkeklerin kadınlardan önemli ölçüde daha olumsuz bir şekilde değerlendirilmeleri, kadınların ve erkeklerin gençlik uygulamalarında nasıl yer almalarının beklendiği konusunda çifte bir standart yaratır ve nihayetinde yaşlı görünüme ilişkin normların cinsiyete dayalı olduğu söylenebilir.

Öte yandan botoks ve dolgu teknolojilerini cinsiyetlendirme, kadın ve erkeklerin botoks ve dolgu işlemi yaptırma gerekçelerinin arkasındaki evlilik, aile ve iş hayatı gibi birtakım sosyal nedenlerle de görünür kılınır. Örneğin, Doktor Levent'in gençliğinin, kadınların özel ilgi alanı olmamasına ve hem erkeklerin hem de kadınların kendilerini en iyi şekilde sunmaları gerektiğine inanmasına rağmen, sorunu ele alma biçimi, yaşlanmaya verdiği anlamlara göre farklılık gösterebilmekteydi. “Erkek müşterilerimden biri Murat Bey. Kendisi bir şirkette finans müdürü. Şirkete genç elemanlar geldikçe kendini rahatsız hissedenlerden. Bu yüzden göz çevresi ve nasolabial dediğimiz gülümseme çizgilerine botoks ve dolgu uyguluyoruz” diyen Doktor Levent, Murat'ın botoks ve dolgu yaptırma nedenini mesleki gereklilikler üzerinden resmederken; “Kocasının ‘eskiden çok güzeldin, şimdi kendine bakmıyorsun’ ithamları üzerine bana gelen Nevin Hanım, kocasının başka kadınlara ilgisi olduğunu biliyordu, ama kendisinin de yılların yorgunluğunu yansıtan bir yüze sahip olduğunun farkındaydı. Göz kapakları sarkmış, göz çevresi kırışmıştı ve dudak kenarlarında sigara içmekten meydana gelen çizgiler mevcuttu. Kocasının mobingi üzerine ‘Anka kuşu gibi küllerimden nasıl doğarım’ derdindeydi” şeklindeki anlatısıyla, Nevin'i bu uygulamalara iten nedeni “partneri kaybetme endişesi” ne dayandırmıştı.

Botoks ve dolgu işlemini kendi yüzünde de uygulayan Doktor Levent'in genç görünme isteği, tıpkı Murat'ta olduğu gibi, tamamen iş hayatına yöneliktir. Genç görünümün; hem ürünü, hem becerisini hem de verdiği hizmeti satmasına yardımcı olduğunu “Kendime botoks ve dolgu yapmamın sebeplerini genç görünmek, seçilebilirlik ve rekabet olarak sıralayabilirim. Bu sebepler, iş hayatım için önemli. Bir bakıma işim gereği satış politikası içindeyim. Yani doğrudan satış [...] Bana uygulama yaptırmaya gelen kişilere kendimi pazarlıyorum. Kırklı yaşlarında çizgileri olan bir doktora kimse botoks ve dolgu yaptırmaz. Güven duymaz. Kendine yapmadığını bize yapıyor der” sözleriyle ortaya koyan Doktor Levent, sağladığı hizmetleri meşrulaştırmak ve müşterilerine “tedavi” sonuçları konusunda güvence vermek için ürünleri ilkin kendi tüketmekte, bu prosedürlerin oldukça görünür bir işte kendisine rekabet avantajı sağladığını düşünmekteydi. Burada dikkat çeken husus, Doktor Levent'in, kendisinin ve aynı zamanda Murat'ın bedensel rejimlerindeki değişimleri birincil olarak çalışma hayatına bağlarken; Nevin'e yapılan işlemin amacını, kocasının olumsuz bakışları ve yorumları üzerine aile hayatının bir tamamlayıcısı ya da kurtarıcısı olarak öne sürmüş olmasıdır. Bir bakıma, Doktor Levent ve Murat'ın bedenleri üzerinde çalışma arzuları, mesleki kazançla ilgili performanslarını sürdürmeyi arzulamalarından kaynaklanıyorken; Nevin, kocası için görsel ve cinsel çekiciliği sürdürmeye veya artırmaya çalışıyor gibidir. Bu “bilişsel akıl ve duygusal arzu dikotomisinde” (Turner, 2017: 116) Nevin, özel duygular ve heyecanlar dünyası içine yerleştirilir; ancak, Murat'a akli ve kamusal sorumluluğu vurgulayan roller atfedilir. Bu bağlamda, Doktor Levent'in kadın ve erkeklerin görünüşleriyle ilgili endişelerine yönelik analizi, erkek ve kadınların botoks ve dolgu işlemlerini seçme kararlarına ilişkin farklı açıklamalar oluşturmalarının olası nedenlerinden birini aydınlatmaktadır: “Cinsiyetlendirilmiş bedenlerin kültürel anlamı, bedensel uygulamaları açıklamak için başvurulabilecek söylemsel mantığı belirler” (Balsamo, 1992: 219).

Diğer taraftan, Fraser'in (2003: 88) öne sürdüğü gibi, "estetik işlemlerin temsili, bu işlemlere katılan erkekleri de belirli yollarla sorunsallaştırarak sadece kadınlığı değil, aynı zamanda erkeklığı ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin kendisini de inşa eder". Erkeklerin bedensel rejimlere dahil olmaları, "erkeklığe tekil olarak yapılandırılmış ve sorunsuz bir cinsiyet kimliği olarak bakmaya yönelik geleneksel eğilimlerde" (Atkinson, 2008: 68) bir kırılma yaşandığının işareti olarak görülebilir. Connell'in (2016: 272) belirttiği şekliyle, kadınlık kadar erkeklığe dair birçok genel nokta tarihseldir: İlişkiler değişir, yeni erkeklik biçimleri ortaya çıkabilir ve öbür biçimler kaybolabilir. Benzer bir noktaya Ayşe Saraçgil, Osmanlı ataerkil ve patrimonyal sistemden Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte yeni erkeklik modellerinin ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin inşasının izini sürdüğü *Bukalemun Erkek* (2005) adlı kitabında değinir. Türkiye'de, 19. yüzyılın ilk yarısında kendini göstermeye başlayan modernleşme sürecinin, özellikle erkek kültürü ve ataerkil yapılar üzerinde derin etkileri olduğunu ileri süren Saraçgil'e (2005: 11) göre, "kadınlığın yanı sıra erkeklik temsilleri de farklı tarihi dönem ve kültürel ortamlarda hep aynı kalan, değişmez bir gerçeklik değildir". Bu durumda, bedene dair temsil ve ideolojilerin, bedensel teknik ve uygulamalarla da çoğaltılabilir ve değiştirilebilir olduğu söylenebilir. Tıpkı, kadınlar kadar artık erkeklerin de estetik işlemlere başvurması ve "görüntü" nün erkekler için de önem arz etmeye başlaması gibi. Aynı zamanda bu, konumuz açısından, erkeklerin bedenlerini Atkinson'un (2008: 69) "yeni eril" olarak adlandırdığı yollarla yeniden şekillendirmenin "yenilikçi" yollarını keşfediyor olduklarının göstergesi olarak da yorumlanabilir. Bir bakıma, erkeklerin genç görünüme ilişkin isteklilikleri, hegemonik erkeklığın parçalanmasını yansıtmaktan ziyade, genç görünümü kendilerine mal edip, yeniden biçimlendirmelerinin bir örneği olarak da ele alınabilir. Nitekim yukarıda yer verilen Doktor Levent'in anlatılarından, erkeklerin estetik iddialarının mesleki gerekliliklere bağlanmakta olduğunu ve bedenlerinin, çalışma hayatındaki somutlaşmış

estetik sermayelerinin bir parçası haline getirildiğini çıkarsamak mümkündür. Bir nevi botoks ve dolgu işlemleri, gençlerin varlığıyla tehdit edilen değişen bir çalışma ortamıyla başa çıkma zorunluluğunun yarattığı stresi azaltmak için başvuru bir “beden yönetimi tekniği” (Balsamo, 1996: 67) olarak tanımlanır. Böylece erkeklik inşası, bireysel düşüş ve kayıp deneyimini daha sorunlu hale getiren rekabetçiliği ve kamusal savunmasızlığı vurgulayabilmektedir (Arber vd. 2003; Twigg, 2004). Erkekliğin “hırslı” ve “güçlü” bir şekilde iş odaklı olarak yeniden onaylanması, erkeklik ve estetik işlemler arasında ittifak için bir alan yaratır (Fraser, 2003: 30). Başarı için gençliğin önemine yapılan vurgu, kıdem vurgusunun gençlik enerjisi ile birleştirildiği bir erkekliğin işareti (Calasanti & King, 2018; Meadows & Davidson, 2006; Whitehead, 2002) olarak görülebilir.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinde erkeklere kendi sınırlarını üretebilmeleri hususunda belirli yollarla “güç” sağlandığını “hegemonik bir erkeklik örüntüsü” olarak ele alan Connell’in (2016) ifadelerine dayanarak, botoks ve dolgu uygulamaları kapsamında erkekliğin yeni inşasının, “otorite ve teknolojiyi birbirine bağlayan bir ideolojiyle ilişkilendirilmekte” (2016: 168) olduğunu ileri sürebiliriz. Zira botoks ve dolgu uygulamaları, hem kadın hem de erkekler tarafından tercih edilen uygulamalar olsa dahi, burada ters yüz edilen bir ilişkiden ziyade, birtakım yollarla anlamlandırılan teknolojiler, genelde erkekler tarafından “otoritelerini ve ayrıcalıklarını gösteren araçlar” (Winner, 1986: 25) olarak kullanılabilir. Şöyle ki, erkeklerde genç bir yüz önemli olabilir ama bu aynı zamanda mesleki gereklilik ile ima edilen eylemle ilgili olmaya devam eder. Bir başka deyişle, “‘hegemonik erkeklik’ tarafından dikte edilen erkeklik biçimi, ‘eylem’ ile ilgili iken; ön plana çıkartılmış bir kadınlık ise, öncelikle ‘görünüş’ ile ilgilidir” (Moore, 2010: 110). John Berger’in (1977: 47) dediği gibi, “erkekler hareket eder, kadınlar görünür”. Bu iki beden diktesi, kadın ve erkeklerin benzer uygulamalardan geçmesi, ancak farklı beden ideallerine sahip olacak şekilde

etkileşime girmesi ile sonuçlanır. Bedene yönelik bu iki taraflı muamele, cinsiyetler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin yeniden üretilmesinde rol oynar.

“Geleneksel erkeklik biçimlerini ortadan kaldırmış gibi görünse de yeni erkeklik biçimleri için ortam yaratan” (Connell, 2016: 196) bu uygulamalar, erkeklerin iktidarının ve kadınların erkeklere tabii kılınmasının ayakta tutulduğunun işaretleri olarak okunabilir. Söz konusu tabii kılınma, gençlik uygulamalarının kadınsı çekiciliğin standartlaşmasını içerir ve bu uygulamalar, kadınsı çekiciliğin, erkeklerde olduğu gibi mesleki yeterlilik ve otorite ile bağdaşmaz kabul edilmesiyle, klişeleşmiş toplumsal cinsiyet farklılıklarını ön plana çıkarmaya devam eder. Buradaki temel asimetrinin ve çifte standardın iktidarla ilişkili olduğu söylenebilir. Keza, botoks ve dolgu uygulamaları kapsamında “etkin bir toplumsal cinsiyet süreci, bir erkeklik politikası ve erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini kurumsallaştıran pratikler” (Connell, 2016: 271) söz konusudur. Ashley Mears’ın (2015: 23) ileri sürdüğü gibi, toplumsal cinsiyet iktidar alanını yapılandırır ve bu bağlamda, kadınların ve erkeklerin estetik sermayelerinin eşit olmayan değer çıkarımı ile karşılaşılır: Bir kadının gençleşmeye yönelik çıkarımın kendini erkeğe beğendirmek olduğu şeklindeki tanımlamalar ile mesleki statü kaybının, erkeksi gençlik görünümünün bedeli olarak kabul görmesi hegemonik örüntünün ta kendisidir.

Botoks ve dolgu teknolojilerini cinsiyetlendirmenin bir başka yönü ise, botoks ve dolgu maddelerinin kadın ve erkek yüzünde hangi noktalara, ne kadar enjekte edilmesi gerektiğiyle görünürlük kazanır. “Kadınlara yapılan her işlemin erkeklere de yapıldığı söylenemez. Maskülen yüz hatların bozulmadan işlemin yapılması erkekler için önemli. Kaşların botoksyla yukarı kaldırılması ya da dudak dolgusu bir erkek tarafından istenmeyen işlemlerdir” şeklinde sözlerine devam eden Doktor Levent, her ne kadar botoks ve dolgu uygulamalarının kullanım açısından cinsiyetlendirilmediğine

vurgu yapmış olsa da, erkeklere “erkeksi” hatları bozmadan işlem yaptığını belirtmesiyle yapılan işlem türünü cinsiyetlendirmektedir. “Kadınsı” nitelikleri yüzde istememek, “erkeksi” bir kaygının varlığını ortaya koyabiliyordu.

Doktor Levent’in bu yaklaşımının bir benzerine Kiersten R. Coleman ve Jean Carruthers’un (2006) *Combination Therapy with BOTOX and Fillers: The New Rejuvenation Paradigm* isimli çalışmalarında da rastlanır. “Kaşların yalnızca duygusal durumu değil, aynı zamanda cinsiyeti, yetki ve otorite seviyesini de yansıttığını” (2006: 182) ileri süren Coleman ve Carruthers için, yaşlanmanın işaretleri arasında görülen kaş sarkması, erkeklerde “normal” dir, erkeklere “liderlik” ve “güç” izlenimi verir. Baskın görünümlü yüzlere sahip erkeklerin sosyal statüsü daha yüksek olduğundan (Mueller & Mazur, 1996), estetik işlemlerle bir yüzü “kadınsı” yapmak, algılanan baskınlığı ve otoriteyi azaltır (Boothroyd vd., 2007; DeBruine vd., 2006). Buna karşılık, kadınlarda kaş sarkması, bir güç izlenimi uyandırmaktan ziyade, daha çok duygusal duruma içkin kılınır. Tıpkı Doktor Levent’in kaşların kuyruk kısmına botoks enjekte ettiği esnada “Birkaç gün içinde yirmili yaşlarında görünmeye başlayacak ve kasvetli görünümünden kurtulacaksınız” şeklinde kadın müşterisine yönelik vaadinde görüldüğü gibi, kadınlarda kaşın yanal inişi, hem yaşlılık hem de üzgün ve hayal kırıklığına uğramış bir yüz ifadesi ile karakterizedir.

Kısaca, cinsiyetlendirilmiş bedenlerin bu tür farklı muameleleri, feminist beden ve görünüş araştırmalarının bir iddiasını destekler görünüyor: “Herhangi bir fiziksel niteliğin varlığının veya yokluğunun anlamının, üzerinde görüldüğü bedenin cinsiyetine göre değişmesi” (Balsamo, 1996: 69).

Bütüne bakıldığında, botoks ve dolgu teknolojilerinin, kadınlar ve erkekler tarafından kullanımlarında bir yorum esnekliği barındırsa dahi hem maddi hem de sembolik olarak cinsiyetlendirilmekte olduğu söylenebilir. Zira erkek ve kadın

arasındaki cinsiyete dayalı sınır, fiziksel bedeni yeniden inşa etmenin “yeni” teknolojik yollarına rağmen, yoğun bir şekilde korunan bir sınırdır (Balsamo, 1992: 208). Bir başka deyişle, görünüşte istikrarlı sınırların (doğa/kültür) yerini teknolojik yenilikler alsa bile, diğer sınırlar (kadın/erkek) daha dikkatli bir şekilde korunmayı sürdürmektedir ve geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve birçok geleneksel kadınlık anlayışının tersine çevrilmek yerine yeniden üretilip, teyit edildiği görülmektedir.

Üstelik botoks ve dolgu teknolojileri, “ideolojik olarak toplumsal cinsiyet çıkarlarının işleyişine hizmet edebilmekte ve sonuç olarak geleneksel toplumsal cinsiyetçi güç ve otorite kalıplarını güçlendirebilmektedir” (Balsamo, 1992: 208). Bu bağlamda, bu teknolojiler, teknolojilerin verimlilik ve üretkenliğe katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin güç ve otorite biçimlerini ortaya koyabilmelerine yardımcı olduğunu ileri süren Langdon Winner’ın “politik araçlar” (1986) olarak adlandırdığı teknolojilerden biri olarak işlevlik kazanmaktadır. Nitekim yaşlanma konusunda hem erkekler hem de kadınlar “baskıyı” deneyimleyebilmekte, ancak her birinin sosyal konumu göz önüne alındığında baskının doğası farklı olmaktadır. Bu teknikler, ister kadın ister erkek tarafından tercih edilmiş olsun, cinsiyetlendirilmiş yönü sabit kalır, erkek bedenleri için kadın bedenlerinden farklı şekillerde çalışır ve geleneksel olarak cinsiyetlendirilmiş bedenler üretmeye devam eder. Bu sebepten, toplumsal cinsiyet kimlikleriyle ilişkili olarak cinsiyetlendirilen botoks ve dolgu teknolojileri, Teresa de Lauretis’in (1987:2-3) “toplumsal cinsiyet teknolojileri” kavramıyla özdeşleştirilebilir. de Lauretis bu kavramını toplumsal cinsiyete dayalı özneyi ve cinsel tahayyülü üreten söylemler, uygulamalar ve kurumlar olarak ele alır, yani toplumsal cinsiyetin olanaklarını ve sınırlarını kavramsallaştırmaya yönelik hazır semboller ve görüntüler olarak. Bu bakış açısından hareketle, toplumsal cinsiyeti bir dizi toplumsal teknolojinin, tekno-sosyal ya da biyomedikal aygıtın ürünü ve süreci olarak düşünmek olasıdır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyetli öznenin oluşturulmasında,

hayata geçirilmesinde ve yeniden inşa edilmesinde aracılık üstlenen botoks ve dolgu işlemlerinin de, toplumsal cinsiyetin kendisini neyin oluşturduğuna dair genel anlayışlara katkıda bulunması bakımından bir “toplumsal cinsiyet teknolojisi” şeklinde işlev gördüğü öne sürülebilir.

Bir “toplumsal cinsiyet teknolojisi” (de Lauretis, 1987) olarak botoks ve dolgu uygulamalarına atfedilen sosyal roller burada oldukça açıktır: Toplumsal cinsiyet stereotiplerine katkıda bulunmak ve asimetrik kalıpların üretilmesine yardımcı olmak. “Aslında sorun teknoloji değil, teknolojilere cinsiyetçi yaklaşan ve onları anlamlandıran bizleriz” diyen Michelle Stanworth’un (1987) belirttiği gibi, birçok teknolojik eser, kullanıcılar tarafından yeniden yorumlanabilir veya birden fazla yapıya tabii tutulabilirler. Bir bakıma, “toplumsal cinsiyetin toplumsal inşası ile teknolojinin toplumsal inşası arasında, her birinin verili ve değişmez olmaktan ziyade karakter olarak icra edilmiş ve süreçsel olarak görüldüğü bir paralellik vardır” (Faulkner, 2014: 226). Hem Doktor Levent hem de kadın katılımcılar, toplumsal cinsiyete dayalı kavramları kullanır ve her bir anlatı, “toplumsal cinsiyet hakkında geniş çapta benimsenen fikirlerin yanı sıra, beden ve onun sunumu aracılığıyla toplumsal cinsiyetin maddi ifadesi üzerinde etkilidir” (Fraser, 2003: 93). Bu düşünceden hareketle, botoks ve dolgu teknolojilerine atfedilen anlamlandırmalar yoluyla bu tür uygulamaların toplumsal cinsiyet klişelerini yansıtmaya ve güçlendirme eğiliminde oldukları söylenebilir. Zira botoks ve dolgu işlemleri, toplumsal cinsiyetin inşasında “yeni” olarak kabul edilebilecek olana pek az katkıda bulunmaktadır. Bununla, botoks ve dolgu uygulamalarına ilişkin anlatıların, çok tanıdık kadınlık ve erkeklik kavramlarını yineleme eğiliminde olduğunu kastediyorum. Kısmen bu bölümde ele alınan anlatılar aracılığıyla hem geleneksel hem de yeni yollarla cinsel tahayyülü yeniden üreten bir toplumsal cinsiyet teknolojisinin varlığından söz etmek mümkündür. Bu yönüyle,

botoks ve dolgu teknolojileri, toplumsal cinsiyete dayalı bağlamlarda kullanıldıkları için toplumsal cinsiyet politikalarına sahip teknolojilerdendir.

Judith Butler (2014: 89), toplumsal cinsiyete dayalı bedeni, “zaman içinde töz görünümünü üretmek için katılaştıran, oldukça katı bir düzenleyici çerçeve içinde tekrarlanan bir dizi eylem” olarak tanımladığında, “doğallaştırılmış” toplumsal cinsiyet kimliklerinin sosyal ve kültürel olarak yeni teknolojik oluşumlarla yeniden üretildiği mekanizmaya işaret eder. Buna istinaden toplumsal cinsiyet teknolojilerinin de, “cinsel tahayyülün tarihsel-kültürel oluşumlarından yararlanan kaynaklardan” (Fraser, 2003: 38) biri olması ve bu yolla, toplumsal cinsiyet paradigmaları üzerinden inşa edilmesi muhtemeldir. Tıpkı botoks ve dolgu teknolojilerinin “bedenin ‘doğal’ kimliğini yeniden inşa edebilmesine rağmen, özelleştirilmiş toplumsal cinsiyet kimliğinin ‘doğallaştırılmasını’ bozmak için pek bir etkiye sahip olmaması” (Balsamo, 1992: 219) gibi. Bu sebeple, öyle görünüyor ki, “beden, biyo-teknoloji içinde hem doğa hem de kültür düzenine ait olarak yeniden kodlanırken; toplumsal cinsiyet, insan kimliğinin ‘doğallaştırılmış’ bir unsuru olmaya devam ediyor” (Balsamo, 1992: 208).

3. 2. “Genç Görünüm” İle Gelen Özgüven ve Mutluluk

3. 2. 1. Beden Memnuniyeti ve Duygu Durumu (Özgüven ve Mutluluk) Arasındaki İlişki

Botoks ve dolgu enjeksiyonları, “ruhsal açıdan iyileştirici” gerekçeler için de tercih edilebilmekte; bir bakıma bu işlemler, katılımcıların kendilerine olan güvenlerini tazeleyebilme hususunda işlerlik gösterebilmektedir. “Kimileri için bu işin duygusal bir zamanı var, mutlu olmak için geliyorlar” diyen Doktor Levent’in dediğine göre, beden tatmini ve memnuniyeti ile özgüven arasında ilişki vardır. Botoks ve dolgu

uygulamaları aracılığıyla “yüzlerindeki kırışıklıklardan, yorgun ifadeden kurtulan ve dinç bakışlar elde eden kadınlar” mutlu olabilmekte ve bu tür etkinliklerle kaybettikleri “özgüveni” geri kazanabilmektedirler.

Botoks ve dolgu uygulamalarının kadınlara ruhsal iyilik ve özgüvenlerini geliştirme konusunda yardımcı olabildiğini savunan Doktor Levent’in anlatısına benzer şekilde, araştırmaya dâhil olan kadın katılımcıların anlatıları da, botoks ve dolgu işlemlerinin beden imajını²¹ değiştirebileceği ve bu yolla, bireyin benlik saygısını iyileştirebileceği ya da arttırabileceği iddiası üzerine kuruludur. Gençlik ile mutluluk ve özgüven arasındaki ilişkiyi işaretleyen katılımcıların anlatıları, gençliğin iyi görünmenin bir parçası olduğu ve iyi görünmenin ise kadınları mutlu ettiği varsayımına dayanır: “Etek giymişim ve gün içinde çorabım kaçmış gibi. Nasıl ki çoraptaki delik, bana kendimi kötü hissettirirse, yüzüm için de aynı şey geçerli. Yüzümde kırışıklıklar olmadığı vakit, omuzlarım düzeliyor, kendimi rahat hissediyorum” sözleriyle botoks ve dolgu teknolojilerini “özgüven sağlama gücüne sahip ve beden imajını iyileştirmenin aracı” (Ring, 2002: 598) olarak anlamlandıran 41 yaşındaki Melahat’ın, kendini güvenle ortaya koyabilme şartının genç görünen bir yüzden geçtiğine vurgu yapması gibi.

Özgüven üzerinde önemli bir etkiye sahip olan beden imajının (Seidah & Bouffard, 2007), bir yerde kendini güvenle ifade etmenin bir yolu olduğuna değinen

²¹ Kişinin görünüşünden ne derece memnun olduğu veya olmadığı ile karakterize edilen beden imajı (Sarwer & Crerand, 2004: 104); kişinin bedenine, özellikle de fiziksel görünüşüne, şekline ve estetiğine karşı çok boyutlu bir öz-tutum (Cash & Pruzinsky, 2002) olarak tanımlanır. Bir bakıma “fiziksel görünüm”, beden imajının önemli bir bileşeni olarak değerlendirilir. Bu sebeple, beden imajı ve estetik işlemler birlikte düşünüldüğünde akla özellikle bedeni şekillendirme prosedürlerinin gelmesi muhtemeldir ki, beden imajına yönelik araştırmalar da daha çok fiziksel özellikler üzerinedir: Meme büyütme, liposuction, abdominoplasti gibi (bkz. Cash vd., 2004; Sperry vd., 2009; Stormer & Thompson, 1996). Lakin beden imajının “yüz görünümü” bağlamında da ele alınabileceği ve bedenin bir parçası olarak yüzün de beden imajı üzerine etkilerine dâhil edilebileceği savunulabilir. Zira tipik olarak bir bireyin en göze çarpan ve tanımlayıcı fiziksel özelliklerinden birinin yüz olduğu göz önüne alındığında, kişinin beden imajını belirlemede yüzün belirgin rolüne değinmek mümkün olacaktır.

diğer bir isim de 37 yaşındaki Hazal'dır. "37 yaşında olup, daha genç göründüğümü bilmek beni mutlu ediyor, kendimle barışık olmamı sağlıyor" diyen Hazal için "genç görünen bir yüz", kendisi hakkında olumlu imgeler yaratmasının ve kendini değerli hissetmesinin bir koşuludur.

Bedene duyulan güvensizlik, kendine duyulan güvensizliğe işaretir ve bu güvensizlik de arzu edilen moral durumunu yaratması beklenen teknolojilere başvurmaya götürür kişiyi: Tıpkı Melahat ve Hazal'ın botoks ve dolgu işlemlerini tercih etmelerinde olduğu gibi. Bu bağlamda, kırışksız bir yüz ile tanımlanan gençliği bedenlerinde hisseden Melahat ve Hazal'ın, görünümündeki değişikliklerle başa çıkabilmelerine yardımcı olan botoks ve dolgu uygulamalarında "güçlenmenin önemli yanlarını" (Giddens, 2019: 147) gördükleri söylenebilir. Estetik teknolojilerinin kendine güveni artırmanın bir aracı olarak resmedilmesi, Jeanette Winterson'ın *The Stone Gods* (2008) isimli bilimkurgu romanında da karşımıza çıkar: "Sabitleme işleminin ve lazerimizin olması müthiş. Gerçekte elli sekiz yaşındayım ama sabitleme işlemi ile yirmi yaşında görünüyorum ve harika hissediyorum [...] Artık kimse korkunç görünmek zorunda değil. Teknoloji, kendine güven için bir zafer" (2008: 62) diyen Pink gibi; yaşlanma konusunda bedenleri üzerinde kontrol sahibi olabilmelerini sağlayan botoks ve dolgu teknolojilerinin "gücüne" dair inanç, "kendine güvenmek" ve "kendini iyi hissetmek" gibi niteliklere atıfta bulunan katılımcıların çoğu için ortak bir gerekçedir.

Bu kapsamda, botoks ve dolgu uygulamaları salt kırışıklıkları gidermekten ibaret değildir, bilakis "bir bireyin özgüvenini ve özsaygısını artırması bakımından terapötik" (Black & Sharma, 2001; Sarrabayrouse & Aires, 2002) faydalara da sahiptir. Zira katılımcıların botoks ve dolgu enjeksiyonlarını dış görünümü düzeltmenin yanı sıra özgüvenlerini geri kazanabilmeleri için de tercih ettiklerini dile getirmeleri, bu

uygulamaların fiziksel değişiklik meydana getirdiği kadar psikolojik etkilerinin de olduğunu göstermektedir. Sander L. Gilman'ın (1998) savunduğu gibi, estetik işlemler sadece bedensel düzeltme hususunda değil, aynı zamanda ruhu “iyileştirme” konusunda da işlevseldir; ya da Robert Bocock'un (2014: 83) belirttiği haliyle, “fiziksel gereksinimleri giderdiği gibi duygusal arzuları da doyurur”. Özgüveni yitirme gibi bir kayıpla denk kılınan yaşlanma, yetersiz algılanan ve bireyde hoşnutsuzluğa sebep olan bedene enjekte edilen botoks ve dolgu maddeleriyle giderilebilir ve arzu edilen beden imajı ile moral durumu sabitlenebilir. Böylelikle, “mutluluk”, “özgüven” ve “gençlik” gibi birbiri içine geçmiş kavramları içine alan anlatılar yoluyla dönüşen imajlarına atıfta bulunan bireyler, bu yeni imajın kendilerini temsil edeceğine dair duydukları inanç doğrultusunda güvenle bakabilirler. Bu durumda, kimlik konularına değinmek, duygulanım, his ve duygu siciline ulaşmak için derin bir dönüşümün gerekli olduğu ortaya çıkar (Davis, 1995). Dönüşüm yalnızca beden üzerinde gerçekleştirilen değişikliklere bağlıysa tamamlanmış sayılmaz, aynı zamanda hissedilen bedene de kaydedilmelidir. Fiziksel değişikliklerin yeni bir beden-benliğe entegre edilebilmesi ise, ancak deneyimlendiği şekliyle dönüştürülmüş beden aracılığıyla mümkündür (Wegenstein & Ruck, 2011: 49).

Öznellik bizi buralara getirir ama bu öznellik hissiyatının, toplumsal bir bağlam içinde anlamlı hale gelebileceği de öne sürülebilir. Zira botoks ve dolgu uygulamaları, kendini beğenmek kadar, kendini dâhil olduğu topluma beğendirmekle de ilgilidir. Nancy Etcoff'un (2000: 13-14) dediği gibi, kendimiz için yarattığımız imaj, aynı zamanda başkaları için yaratılan bir imajdır, kendimizi başkalarına görünmek istediğimiz gibi göstermeye çalışırız. Ki, bu, aynı zamanda, başkaları tarafından kabul görme ya da onaylanma arayışının da göstergesi olabilir ve bu göstergeyi, Jean

Baudrillard'ın (2021b) “bedeni narsistik kuşatma”²² kavramından hareketle ele almak mümkündür.

“Tüketim sisteminin stratejisi, yani arzu stratejisi varoluşumuzun maddiliğini ve eğlencesini kuşatır” (2021b: 101) diyen Baudrillard’a göre, birey öncelikle kendini beğenmeye ve kendinden hoşlanmaya özendirilir. Zira kendini beğenme, başkalarınca beğenilme şansını artırır. “Baştan çıkarma işi, tüketimde kendi üstüne döner, ama diğer yandan göndergesi daha çok başkasının yargısı ve beğenisidir” (Baudrillard, 2021b: 113). İlginin en güzel nesnesine dönüşen beden, şefkati, hayranlığı ve özseverliği kendi yararına tekelleştirir. Buradaki amaç, bireyleşme ve kendini tamamlama sistemi olarak düzenlenen bu narsistik yeniden kuşatmanın aynı zamanda etkili, rekabetçi, ekonomik tipte bir yatırım olmasıdır. Böylelikle haz aracı olarak sahip çıkılan beden, kapitalist amaçlara bağlı bir yatırımdır (Baudrillard, 2021b: 166-167). Bir bakıma bedene yapılan yatırım, bedeni kârlı kılmak içindir. Sahip çıkılan bu beden aracılığıyla hazcı bir verimlilik hedeflenir. Bryan S. Turner’ın (2019: 98) deyişiyle, “Hedonistik bedene düşkünlük, rekabetçi performansı artırmak için vardır”: Genç görünüm, “içsel tatmin” sağlamak adına arzu edildiği kadar, kişinin toplum içindeki şansını artırması için talep edilir. Aksi halde, yaşlanma belirtileri göstermeye başlayan bir yüz, beden imajı memnuniyetsizliğinin kilit bir kaynağı olabilmekte ve “bir kadının sosyal geçerlik duygusu, benlik saygısı ve kimliği için bir tehdit” (Hurd Clarke, 2002: 430) oluşturabilmektedir. “Kırışıklıklarım derinleşmeye başladıkça huzursuzluğum artmaya başladı. Kendime olan güvenimi yitirdim. Yaşlanmaktan korkuyorum. Çünkü yaşlanmak; istediğini giyebilmekten, istediğin mekânlara girebilmekten, kısacası istediğin gibi hareket edebilmekten mahrum kalmak demek bana göre” sözleriyle, genç

²² Narsistik kavramına yer verilmesi, bir kınama veya kadınların davranışlarını onaylamama telkini taşıyor, daha çok bir zevk/haz anlamında kullanılıyor.

görünüm kaybını, bireyin kimlik duygusunu ve özgüvenini olumsuz etkileyen bir durum olarak anlamlandıran 52 yaşındaki Fethiye gibi.

Gençliğin kendi içindeki avantajlı konumlarını gören Fethiye'nin, şayet genç görünürse istediği gibi giyinebileceğini, istediği mekânlara girebileceğini ve istediği gibi hareket edebileceğini düşünmesinde görüldüğü üzere, genç sermaye biriktirilir. Bu da bir yerde genç görünmenin öznel bir kaygı olduğu kadar toplumsal bir kaygıya da denk düştüğünü gösterir. Yaşlanmanın fiziksel gerçekleriyle ilgili artan kaygı ve buna eşlik eden kimlik duygusu ile sosyal geçerliliğin/değerin kaybedilmesi endişesinin altında Fethiye için gençlik standardının yattığı ileri sürülebilir. Fethiye tarafından önce yüzde başlayıp, daha sonra bedenin sınırlılıkları şeklinde bir süreklilik olarak formüle edilen yaşlanma, “toplum içinde marjinalleşmeye ve bazı toplumsal ilişkilerden kişisel veya psikolojik olarak çekilmeye” (Turner, 2017: 149) denk düşer niteliktedir. Bu sebeple, Fethiye'nin bireycilik ve aktifliğe (sosyal hayata katılım) değer biçen gençlik idealine yaklaşımı, kendisine toplumsal değer kazandırmanın başlıca yollarından biri gibidir. Bir bakıma görünüşün, her şeyden önce öznenin varoluşunu ve kimliğini doğrulamak için bir araç olduğunun göstergelerindedir (Sagaert, 2020: 149). Aksi halde yaşlanma, bireyi kendilikten yoksun bırakmaya, var olmayışa ve şahsi olarak kendine saygı duymanın zor hale geleceği noktaya değin bir eksikliğe yol açabilmektedir.

Diğer taraftan, genç görünüm ile elde edilen özgüvenin, bir yerde toplumun üzerinde uzlaştığı kodlara ve genel modellere dâhil olmak ile ilgili olduğu ve kadınların genç görünüm taleplerinin, daha geniş kültürel mülahazalar -belirgin genç görünüm vurgusu ve en önemlisi bir kadının değerinin görünüşüyle ölçüldüğü varsayımı- tarafından şekillendirilmiş olduğu akla gelebilir. Nitekim her ne kadar kişiselleşmiş gibi görünse de, özgüveni yansıtacak unsurun her kadın için aynı olduğu görülür: “Genç

görünüm”. Ancak bu durum, bireyselliği tehdit eden homojen bir kitleye takabül etmez. Zira özgüvene yönelik anlatılar, bir kadının kim olduğunu ya da kim olmak istediğini meşrulaştırma arzusuna yönelik olduğu gibi, kişinin kendi benliğini ve bireyselliğini yansıtmaya üzerine kuruludur. Bu durumda, özgüven sahibi olmaya yönelik farklı üslup arayışlarının, bireyin diğerlerinden farkını ortaya koyma olanaklarının bir tezahürü olduğu savunulabilir. Aynı zamanda bireylerin kendilerine toplum içinde bir yer bulma ve kimlik edinme süreci, başkalarınca beğenilme ve onaylanma sürecini de kapsamakta ve bu süreç, bireyde kendini tanıma deneyimleri yaratarak, kişilerin “ben” duygusu geliştirmelerini olanaklı kılan önemli bir çerçeve sağlamaktadır.

Bu kapsamda, kişide beden imajı memnuniyetsizliğine neden olan yaşlanmaya başlayan bir yüzü yenileyebilme işlevine sahip botoks ve dolgu uygulamaları, bir yandan kadınlara özgüvenlerini kazanabilmeleri, kendilerini değerli hissedebilmeleri ve öznelliklerini ortaya koyabilmeleri hususunda yardımcı bir araç olarak görülebileceği gibi; öte yandan bu uygulamaların, toplum içinde bedeni “kârlı” kılmayı telkin eden yeni hedonizmin ve bedeni “narsistik kuşatma”ya hizmet eden sistemin bir parçası olduğunu belirtmek mümkün görünmektedir.

3. 3. “Hissetme Yaşı” İle “Görünüm Yaşı” Arasındaki Uyumu Kolaylaştıran Botoks ve Dolgu Enjeksiyonları

3. 3. 1. “İç” Benlik ve “Dış” Benlik Arasında Ayrım Yapma Eğilimleri: “[...] Kendimi yaşlı hissetmem de yüzüm aksini söylüyor”

Kimi katılımcıların “görünüm yaşı” (yaşlı) ile “hissedilen yaş” ı (genç) arasında algılanan “gerilimler” ve “tutarsızlıklar” a ilişkin anlatıları, zamanla değişen bedenlerine nazaran içsel olarak değişmediklerine vurgu yapar: “Hayat dolu bir kadını. Ama ruhen

olmasa da vücudumdaki gençliğimde azalma oldu. Yüzümdeki kırışıklıklar ve çökmeler beni rahatsız etmeye başladı [...] Kendimi yaşlı hissetmesem de yüzüm aksini söylüyor” sözleriyle görünüşünün içsel ya da “gerçek” benliğini yansıtmadığı savında olan 56 yaşındaki Nihan gibi. Nihan için benlik, bedenün fiziksel sınırlarını aşılıyor gibidir. Bedeni yaşlansa dahi kim olduğu içeridedir: “Hayat dolu bir kadınıım”.

Sharon R. Kaufman (1986), Amerikalılarla yapmış olduğu bir yaşam öyküsü çalışmasına dayanarak şunu öneriyor: “Yaşlı insanlar, kendilerinden bahsettiklerinde, yaşlanmayan bir benlik duygusunu ifade ederler - yaşlılıkla birlikte gelen fiziksel ve sosyal değişimlere rağmen sürekliliği koruyan bir kimlik-” (1986: 6-7). “Yaşlı” görünen görüntülerine rağmen, kimi insanlarda yaşlılığın içsel anlamı olmadığını ileri süren Kaufman’ın *The Ageless Self: Sources of Meaning in Late Life* (1986) isimli çalışmasında, “yaşlanmayan benlik” olarak adlandırdığı bu duyguyu, Nihan da zamanla değişen bedenine oranla içsel olarak değişmediğine yaptığı vurgu ile ortaya koymuştu.

Yaşlanmayan bir benlik duygusunu “Aslında yaşlanmışım gibi hissetmiyorum ama yüzümdeki çizgilerden dolayı yaşlı görünüyorum. Kırışıklıklar, yaşlı gösterdiği gibi yorgun da gösteriyor. Artık düzenli olarak botoks ve dolgu yaptırıyorum. Yüzümde kırışıklıkların belirmesine fırsat vermemeye çalışıyorum” sözleriyle dile getiren diğer bir katılımcı 49 yaşındaki Gülsüm’dü. Nihan gibi Gülsüm’ün de görünüşü, kendi hisleriyle çelişmekte, “içsel benlik ve dışta yaşlanan bedensel değişim arasındaki bu tutarsızlıkta” (Turner, 1995: 261) “bedeni, benliğine ihanet eder gibiydi” (Hurd Clarke, 2001: 454).

Peki, katılımcıların seslerinde ve anlatılarında ifade bulan “yaşlanmayan benlik” (Kaufman, 1986), gerçekte neye karşılık gelir? Açık olan şu ki, “yaşlanmayan benlik”, beden ve ruhun hiyerarşik karşıtlıklar olarak görüldüğü Platoncu-Hıristiyan geleneğinin ontolojik ikiliğini akla getirmektedir. Zira dış görünüşte yansıtıldığı şekliyle

yaşlanmanın fiziksel süreçleri ile genç kalan içsel veya öznel “gerçek benlik” arasındaki deneyimsel bir farklılığa atıfta bulunma durumu, ruh/beden dikotomisine çağrışım yapar gibidir: “Yaşlanan bedenin altında kapana kısılmış genç bir benlik” (Biggs, 1997: 566). Beden ve ruh arasındaki tutarsızlık, Nihan ve Gülsüm’ün görünüm yaşından ziyade “ruhsal yaş” ı ön planda tutmalarında yaşanır. Görünüm yaşlarına rağmen kendilerini genç hissetme eğilimindedirler ve bu da nihayetinde içsel deneyim (“kendimi genç hissediyorum”) ile dış görünüş (“yaşlı görünüyorum”) arasında kaçınılmaz bir gerilime yol açar. Bir başka ifadeyle, hissedilen kimlik ve görünüm arasındaki ilişki, “görünüm yaşı” ve “hissedilen yaş” arasındaki çelişki açısından eklemlenir (Hurd Clarke, 2001: 450) ve bu durumda yaşlanma süreci, “zamanla yaşlanan bedenler ile genç kalmayı sürdüren ruhlar arasındaki bir çatışma” (Andrews, 1999: 301) olarak sunulmaktadır.

Katılımcıların özelinde, bedenin kaçınılmaz “düşüşü”, beden ve benlik arasındaki gerilimin farkındalığını artırıyor gibidir ve bu sebeple, birey için beden, “içteki benliği ifade etme olanaklarını maskeleyebilen yabancılaşmış bir ‘ürün’” (Featherstone & Hepworth, 1991) halini alabilmektedir. Görünümde meydana gelen değişikliklere rağmen “içeriden” kendilerini genç hisseden katılımcıların anlatıları bir yerde “kendilerini genç bir benlik duygusunun dış sunumunu temsil etmeyen ve psikolojik olarak kısıtlayabilen dışsal yaşlı bir form tarafından kapana kısılmış” (Featherstone & Hepworth, 1991: 378) olarak deneyimlediklerini gösterir: “Aynaya baktığımda yaşlı ve yorgun görünüyorum. Bu görüntü bana kendime bakmıyormuşum gibi hissettiriyor” sözleriyle, yüzüne, yüz çizgilerinin karşısında kendini kararsızlığa iten bir başkalık duygusuyla bakan Nihan gibi. Aynada gördüğü yansıyan görüntüsü ile içsel görüntüsü veya hissettiği kimlik arasında bir tutarsızlık yaşadığına vurgu yapan Nihan, yüzünü aynada incelerken onda kendini bulmanın doyumunu seyrek yaşamakta ve bu hissiyat, “görüntüsünü kendisinden ayrı bir ‘nesne’” (Sanford & Donovan, 1999: 247) olarak görmesine yol açmaktadır.

Lakin anlatılar, düalistik bir bakış açısıyla dolu olsa da aslında söz konusu ruh/beden ayrımı deneyimi, anlayışı ve etkileri, bedenden ayrılmış bir bilişsel fenomen değil, baştan sona bedenseldir. Yani yaşlanan yüz ile ısrarla genç hissedilen benlik duygusu arasındaki ayrılık, Bryan S. Turner'in (1995: 258-260) de belirttiği gibi, "içsel gençliğin öznel duygusu ile biyolojik yaşlanmanın dışsal bir süreci" arasındaki tutarsızlıktır ve "yaşlanma deneyimi" ne dayanır. Dahası, kadınlar, "bedeni; bireyin yaşamın gidişatına, zamana ve mekâna bağlayan bir hapisane olarak gören geleneksel Platoncu-Hıristiyan bakış açısından" (Öberg, 1996: 702) farklı olarak, ruh/beden ilişkisinde bedenin önemini küçümseme eğiliminde de değillerdir. Beden, yaşlanmaya yazgılı olduğundan göz ardı edilmesi gereken ya da ruhun bütünlüğünü korumak adına dışarı atılması veyahut kurtulunması gereken bir "fazlalık beden" (Le Breton, 2019) değil, bilakis bireyin dikkatle üzerine eğilmesi ve teknolojik olanaklarla düzeltilmesi gereken bir bedendir. Benlik duygusu ile yaşlanan beden arasındaki huzursuz ve çoğu zaman çelişkili ilişki dile getirilmiş olsa dahi kişi, yaşlanma ile tehdit edilen kimlik duygusunu yeniden kurmak ya da inşa etmek için mücadele etmeli, botoks ve dolgu işlemleri ile yaşlanma belirtilerine "karşı koymaya" çalışmalıdır. Gençlik müdahalelerinin kullanımının, görünüşleri ile hissedilen kimlik duygusu arasındaki uyumu kolaylaştırdığını iddia eden katılımcılar için botoks ve dolgu işlemleri, "yaşlanmış bir yüzün artık içsel bir benliği ifade edemediği, yani bireylerin yaşlı bir yüz ile genç bir benliğin tutarsızlığını deneyimledikleri durumlarda bireye bir çözüm sunabilir" (Featherstone, 2010: 203-204). Nitekim kimi katılımcıların botoks ve dolgu uygulamalarına başvurma motivasyonları, bireyler tarafından bedenlerini hissettikleri durum ile aynı hizaya getirme girişimleri şeklinde çerçevelenmiş ve ifade edilmiştir. Botoks ve dolgu uygulamaları ile yaşlı görünümünden uzaklaşma ihtiyacı, bedenin öznel benlik anlayışını yansıtmakta başarısız olması gerçeğinden kaynaklanır. Bu işlemler aracılığıyla, görünüm yaşı "gerçek benlikler" e göre ayarlanmalıdır: Genç bir görünüm.

“İç” ve “dış” beden botoks ve dolgu teknolojileri yoluyla birleşmesi ile görünüş artık benliği ifade eder hale gelir. Bir bakıma “beden” ile “benlik” arasındaki bölünme, istikrarlı bir içselliği ya da benliği, doktorun botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla beden üzerinde ortaya çıkarması ya da yansıtması ile son bulur. Hissetme yaşı ile görünüm yaşı arasındaki fark ortadan kalkıp, birbirini dengeler. Böylelikle, botoks ve dolgu uygulamaları, “sonsuz ‘yeniden şekillenme’ ve ‘silme’ çağrısı ile yaşlanma sürecinin beden imajı problemini çözüp” (Featherstone, 2010: 203), kişinin kendisiyle arasında hissettiği sapmayı azaltma, yani “iç” ve “dış” beden özdeş olmasını sağlama rolü üstlenebilmektedir.

Diğer taraftan, Peter Öberg “Çocukluk gibi yaşlılık dönemi de beden en çok değiştiği dönem olmasına rağmen, benlik nasıl yaşlanmaz ve değişmez olabilir?” (1996: 702) şeklinde kendini “ruhen genç” hissedene kimi yaşlı insanların “yaşlı bedenlerde yaşayan genç insanlar” olduklarına şüpheyle yaklaşır ve Öberg gibi yaşlanmayan benliğin bir yanılsama olduğuna vurgu yapan Molly Andrews de retorik olarak sorar: “Yaşlılar, aslında genç insanlar mı? Yok canım! Yaşadıkları onca yıla, öğrendiklerine ve dönüşmekte olan benliklerine ne oluyor? Yıllar boş kaplar değildir, o dönemlerde önemli şeyler olmuştur. Bu yıllar neden önemsizleştirilmeli? Onlar, insanların hayatlarını oluşturan şeylerdir” (1999: 309) diyen Andrews’e göre, içsel olarak “yaşlanmama ideali” baştan çıkarıcı olsa bile nihayetinde yanlıştır ve kişinin kim ya da ne olduğunu inkâr etmesini gerektirir.

Andrews’e (1999) karşılık, “bedenlerini hissettikleri (yaş) ile hizalama girişimi” nin (Gimlin, 2000: 89-90), “kendini tam anlamıyla evinde hissetmeyen” (Hearn, 1995: 105-106) kadınlar için kimliklerini yeniden müzakere etme stratejisi olabileceğini ileri sürmek ihtimal dâhilindedir. Zira botoks ve dolgu uygulamaları, yukarıda yer verilen anlatılarda da görüldüğü üzere, kadınların bedenlerini, kendilerini görmek istedikleri

biçimde yeniden inşa etmek için kullandıkları bir işlemdir. Bir bakıma, bu uygulamalara dâhil olan kadınlar, bedenlerinin kendilerini temsil etmediğini düşünen kadınlardır ve söz konusu kadınlar için botoks ve dolgu enjeksiyonları, psişik ve fiziksel benliğin birbiriyle daha bütünleşmiş olduğu, daha somutlaşmış bir benlik duygusunun elde edilmesini sağlayan araçlardır. Bu durumda, estetik işlemlerin benliği maskelemekten ziyade, bir bireyin gerçekte kim olduğunu doğru bir şekilde yansıttığını savunmak ve estetik işlemleri, iç ve dış beden bütünlüğünü sağlayacak şekilde “bir kadının kendini bedeninde ‘evindeymişçesine’ hissetme mücadelesinin bir parçası” (Davis, 1995) şeklinde sunmak mümkündür. Nitekim estetik işlemler, gençlikle ve genç görünüm ile ilgili olmanın yanı sıra kimlikle ilgilidir. Kim olduğu duygusuna uymayan bir bedende var olduğunu hisseden bir kadın için estetik prosedürler, bedeni aracılığıyla kimliği yeniden inşa etmenin ve dahası, söz konusu kimliği kabullenmenin bir yolu haline gelir. Buradaki mesele, “yeni bir bedene sahip olmak kadar, kendi bedenine de sahip olmaktır” (Frank, 1991: 64).

Mike Featherstone’nun (1991: 187-193) işaret ettiği gibi, modern tüketim kültüründe görünüm, sergileme ve izlenimlerin yönetimine büyük önem veren yeni bir benlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Öznenin içselliğinin bir dışsallık çabasına dayandırıldığı bu yeni benlik anlayışında, “kişisel bir referans noktası olarak tasavvur edilen” (Bordo, 1998: 193) ve kişisel kimliğin dayanağı olan beden, “ben” in amblemine dönüşür (Le Breton, 2019: 27). Bir bakıma, bedenin yüzeyinin, benliğin göstergesi yani bireylerin “gerçek” karakterlerinin sembolü haline gelmiş olmasıdır (Shilling, 1993). Öznenin içselliği, sürekli bir dışsallık çabasıdır, kendi olmak için kendi dışına yerleşmek gerekir (Le Breton, 2019: 27) ve bu nedenle, yeterli bir estetik işlem, bir kişinin gerçek kimliğinin doğru bir yansımasını sağlayan bir uygulama olarak görülür (Thevoz, 1984: 72-74). Tıpkı, “kişinin daha güçlü bir uyumunu yaratmak için bedeni ve ruhu bir araya getirerek, bireyin kendini bir görünümün içinde görmesi”

(Goldstein, 1995: 319) bağlamında işlerlik gösteren botoks ve dolgu teknolojileri gibi. Beden, içsel benliğin bir yansıması olarak inşa edildiğinde, botoks ve dolgu uygulamaları, sadece yüzde kırışıklıkların giderilmesinde değil, bir kadının “içeride” kim olduğunu ifade edebilmesi hususunda da aktif bir rol oynayabilmektedir. Zira katılımcıların botoks ve dolgu teknolojilerini “dış” ve “iç” beden arasındaki mesafeyi azaltmak şeklinde anlamlandırmaları, estetik işlemlerle değiştirilmiş bedenlerini “gerçek” benliklerinin bir ifadesi olarak deneyimlediklerini gösterir. Bu nedenle, genç bir yüze kavuşarak süreci onarmayı vaat eden ve aynı zamanda içsel “yaşlanmayan benlik” için daha fazla uyum ve ifade potansiyeli sağlayabilen (Featherstone, 2010: 204), kısaca bedenin ikircikliğine son verebilen botoks ve dolgu enjeksiyonlarının, “bir kişinin ‘içsel’ varlığını ‘doğru’ bir şekilde aksettirebilen araçlar” (Negrin, 2000: 83-84) olarak anlam kazandığı ileri sürülebilir.

Botoks ve dolgu uygulamaları aracılığıyla “iç” bedeni “dış” beden ile hizalama girişimi, kişisel kimlik kadar sosyal kimlik için de gereklidir. “Yaşlı görünüyorsan, senin için her şey bitti gibi bir durum var. Eğlenemezsin, istediğin gibi gezip tozamazsın, hatta makyaj bile yapamazsın. ‘Eline şiş al, otur ve örgünü ör’ dercesine bakanlar var bana. İyi de yüzümdeki kırışıklıkların varlığı yaşlı olduğum anlamına gelmiyor ki! Her şeyi yapabilecek enerjiye hala sahibim” diyen 62 yaşındaki Nesibe’nin anlatısında görüldüğü gibi, “sosyal kimlik, kişinin çevresindeki kişiler tarafından kendisine hissettirilen bedensel ifadeler ve tezahürlere dayanan ve bu yolla aktarılan ‘sosyal bilgi’ ye dayanmaktadır” (Öberg, 1996: 706). “Beden, bireyin kendisini başkalarına ifade edebilmesinin bir parçası” (Negrin, 2000: 92) olarak görüldüğünden, Nesibe için de, kendini doğru ifade edebilmenin bir yolu, içsel gençliğini yüzünde yansıtmasına yardımcı olacak olan botoks ve dolgu uygulamalarıdır.

Nesibe'nin anlatısının işaret ettiği diğer bir husus, böyle bir girişimin, yaşlı ayrımcılığının üstesinden gelebilmek için de bireye bir strateji sunabilmesidir. Her ne kadar, “Hayatımızda hem fiziksel hem de psikolojik yeni zorluklarla karşılaştığımızda, aynı kalsak bile o vakit değişiyoruz. Yaşlılığın bu bakımdan hayatın diğer evrelerinden hiçbir farkı yoktur. Değişiklikler çoktur ve gerçektir, bazılarının yaşlanmaya ve yaşlılığa karşı koyma girişiminde yaptığı gibi onları inkâr etmek olası değildir” (1999: 309) diyen Andrews için, benliğin sürekliliği, yaşsızlıkla aynı şey değilse de; H. B. Gibson'un (2000) bu konuya yaklaşımı farklıdır: “Bireylerin ‘kendimi yaşlı hissetmiyorum, içimde genç hissediyorum’ dedikleri zaman ifade etmeye çalıştıkları şey, bilhassa ‘yaşlı’ görünen bir insanın genel olarak ne olması ve ne yapması gerektiğiyle ilgili yanlış klişeyle özdeşleşmedikleridir” (2000: 775). Tıpkı görünüm yaşına rağmen içten genç olmaya vurgu yapan Nesibe'nin anlatısının da bir yerde “toplumsal olarak dayatılan kimlikten (yaşlı), yaşlı bireylerle ilgili kalıp yargılardan ve yaşlanmanın fiziksel gerçeklerinden uzaklaşmayı” (Hurd Clarke, 2001: 458) yansıtır nitelikte olması gibi. Bir başka deyişle, “düşüşe geçme” ve “gerileme dönemi” olarak tasvir edilen yaşlılığın/yaşlanmanın sebebiyet verdiği yaşlı ayrımcılığından bir kaçış (Featherstone & Hepworth, 1991: 380) gibidir. Bu nedenle, bireyin kendi yaşına yönelik öznel tutumu ile onun bedenlenmesi arasında bir “kopukluk” şeklinde deneyimlenen ve hissedilen yaş ile görünen yaş arasındaki gerilimlerden doğan yaşlanmayı, botoks ve dolgu enjeksiyonları ile “maskeleme” stratejisi, bireyin kendini “evinde” hissedebilmesine yardımcı olabildiği kadar, yaşlanmayı ve yaşlılığa içkin kılınan olumsuzlukları inkâr etmenin bir yolu da olabilmektedir.

Diğer taraftan, yaşlılığa ilişkin olumsuz stereotipleri düzeltmeyi amaçlayan “yaşlanmayan benlik” (Kaufman, 1986) duygusunun kendisinin de bir tür yaşlı ayrımcılığı olduğunu ve yaşlı ayrımcılığı tutumlarını pekiştirdiğini göz ardı etmemek gerekir. Kevin E. McHugh'un (2000) ileri sürdüğü gibi, orta yaşların uzatılması, sürekli

gençlik arzusu ile yarışmaktadır ve yaşlılık için örtmecelerin teşvik edilmesi anlamına gelmektedir. “Örtülü mesaj, orta yaşın belirsiz bir şekilde uzatılması yoluyla kişinin derin yaşlılığı ve gerilemeyi uzakta tuttuğudur” (McHugh, 2000: 106). Zira içeriden hissedilen kimliğin devamlılığıyla ilgili olan “yaşlanmayan benlik” (Kaufman, 1986), süreklilik ve tutarlılığa övgüde bulunurken, değişim ve yaşlanmanın olumsuzluklarına da çağrışım yapmaktadır. Kısaca yaşlanmayı ve yaşlılığa içkin kılınan olumsuzlukları yadsıma, gençlik kültürünün gücünü ve yaşlanmaya olumlu bir anlam atfetme konusundaki yetersizliği ortaya koymaktadır.

3. 4. Botoks Enjeksiyonları Aracılığıyla Mimiklerin Kontrol Altına Alınması

3. 4. 1. Botoks İşlemi İle Yüzde İstenmeyen Duygu Belirteçlerinin Önüne Geçmek

“Kırışıklıklara davetiye çıkaran hususlardan biri, mimiklerdir. Yüzümüzde yaptığımız mimiklerin farkında olamıyorsak, bunun en güzel çaresi botoks” diyen Doktor Levent’in belirttiği gibi, denetlenemeyen ve önüne geçilemeyen mimik hareketleri, botoks teknolojileri aracılığıyla kontrol altına alınabilmektedir. Sinir uçlarına bağlı kasların aylarca felç olmasına neden olan botoks enjeksiyonları ile bireyin yüz kaslarının kasılma kabiliyeti kısıtlanmakta ve buna bağlı olarak kırışıklık oluşumunun önüne geçilebilmektedir (Coleman & Carruthers, 2006; Singh & Kelly, 2003; Verma vd., 2015). Lakin yüz kaslarına uygulanan ve yüzde mimik hareketi oluşumunu engelleme konusunda işlevselliğe sahip olan bu teknolojik müdahale ile bireyler, botoks enjeksiyonlarından önce yaptıkları gibi “kaşları çatmak”, “alnı yukarı kaldırmak” ve “gözleri kısmak” gibi duyguları “doğal” bir şekilde her zaman ifade edememektedirler. Bu sebeple, mimikleri bir bireyin en önemli alametifarikası olarak

gören Debra Gimlin (2000), Grayson Cooke (2008), Mike Featherstone (2010), Gurminder Singh ve Martin B. H. Kelly (2003) gibi isimlerce; botoks ve dolgu teknolojilerinin “yüz ifadesi kaybı” (Singh & Kelly, 2003: 273), “zombi bir görünüm” (Gimlin, 2000: 79), “donmuş bir yüz” (Cooke, 2008: 28), “maske benzeri bir yüz” (Featherstone, 2010: 204) ile sonuçlanması muhtemeldir. Tıpkı Philip K. Dick’in *Androidler Elektrikli Koyun Düşler Mi?* (2016) isimli bilimkurgu romanında insanı bir robottan ayıran temel niteliklerden birinin duyguları yansıtan mimikler olması gibi, bir yerde “ifadeden yoksun bir yüz”, kişiyi bir robottan farksız kılmaktadır. Ancak, belirli yüz ifadelerini oluşturamamak botoks yaptırmayı tercih eden katılımcılar için “problem” değil, aksine bir “nimet” tir. Fredric Brandt’ın (2003: 58-59) deyişiyle, “Hareket yok, kırıksıklık yok. Kırıksıklık yok, endişe yok!” tur.

Botoks enjeksiyonlarının, mimiklerini kontrol altına alma konusunda “başarısız” olanlar için “başarılı” bir teknoloji olduğunu “Bir noktadan sonra yaşınız hakkında depresyonda hissetmeye başlıyorsunuz. Yüzünüzle ne kadar çok şey yaptığınızı, farklı yüz ifadelerinin cildinizin kalitesini nasıl etkilediğinin farkına varıyorsunuz. Kendi çabalarımla asla kurtulamayacağım bu kırıksıklıklardan, herhangi bir büyük iş yapmak zorunda kalmadan botoks ve dolgu ile kurtulmuş oluyorum” sözleriyle ifade etmişti 37 yaşındaki Ayşin. Ayşin gibi 31 yaşındaki Irmak da kırıksıklıkların aktif yüz ifadelerinden kaynaklandığının farkındaydı, kırıksıklıkların önüne geçebilmek adına alınması gereken önlemlerden biri olan “mimik hareketinde bulunmama” durumunu içselleştirmişti. Fakat konuşurken ve duygularını ifade ederken, alnını kullanmaktan ve kaşlarını çatmaktan kaçınmak konusunda kontrollü davranmadığından, istemediği duygusal gösterimi önlemek amacıyla botoks ve dolgu işlemini tercih ediyordu: “Gündelik yaşamımda yüz mimiklerini çok kullanan biriyim. Botoks sayesinde artık alnımı kullanmıyor ve kaşlarımı çatmıyorum [...] Botoks ile yüzümde oluşabilecek kırıksıklıkları önlemeye çalışıyorum”.

“Kaşları çatmanın, alını kaldırmanın ya da gülümsemenin nesi yanlış? Tüm bunlar nasıl oluyor da kötü bir şeymiş gibi algılanmaya başladı?” (2008: 29) sözleriyle botoks enjeksiyonlarını, mimik yoksunluğuna sebebiyet vermesi üzerinden tartışmaya açan Cooke (2008), esasen “normal” olan bu eylemlerin, yüzde kırışıklık oluşturan “yazı biçimleri” olarak görülmeye başlanmasıyla birlikte “olağandışı” hale geldiğini iddia eder. Bu şema içinde bireyler tarafından kaşları çatmanın ya da gülümsemenin yüze zarar verdiği, bir bakıma zamanın içinden geçen yüzün büyük bir tehlike altında olduğu düşünülmektedir ve “tehlikede olan yüz” de botoks enjeksiyonları ile kurtarılabilir. Fakat diğer taraftan, botokslu bir yüzde başka bir “tehlike” doğar: Gündelik yaşamda iletişimin bir parçası olan mimiklerin botoks enjeksiyonları ile kontrol altına alınarak iletişimin “donması”.

3. 4. 2. “[...] Botokslu bir yüzle sinirlendiğimi gösteremiyorum, kaşlarım hareket etmiyor”

Erving Goffman (2021: 9), adına iletişim denen anlam alışverişinde beden, dilden aşağı kalır bir araç olmadığını söyler. Başkalarıyla bir arada olduğumuz esnada meydana gelen olaylar bütünü içerir temel davranış kaynakları; insanların farklı durumlarda isteyerek ya da istemeyerek sürekli kullandığı jest ve mimikler, bakışlar, duruşlar ve sözlü ifadelerdir. Bunlar, yönelim ve katılımın görünen işaretleridir ve büyük ifade gücü ve bedendeki seçkin konumuyla yüz de tam olarak anlamın merkezidir; kişi onun sayesinde kendini duruma göre uyarlar, gündelik yaşamı öğrenen iletişimlerdeki karşı karşıyalıkta kendini anlatmaya çalışır (Le Breton, 2018: 110). Bu sebeple, sözsüz insan iletişiminin en zengin kaynaklarından biri olan yüz, kişinin duyguları ve tutumları gibi karmaşık bilişsel durumlar ve özellikleri hakkında anlam üretimine yol açıp (Re & Rule, 2016: 221), sosyal etkileşimde büyük rol oynar ve

kişilerarası ilişkilerin gidişatı üzerinde önemli bir düzenleyicidir (Hwang & Matsumoto, 2016: 271-272).

Yüz hareketleri, her etkileşimi ritüel olarak vurgulayan jestlerin ve mimiklerin de uyduğu “yüklenilen lehçe” nin içinde yer alır (Goffman, 2021). Etkileşim ritüelleri, her şeyden önce bedensel davranışların ve yüz hareketlerinin düzene konmuş ve karşılıklı olarak anlaşılır mizansenleridir (Le Breton, 2018: 146). Yüzler, aynı ifade düzenini paylaşarak birbirlerinin karşısında ayna işlevi görür, sözlerin karşılıklı yankısını göreceli bir açıklıkla (yanlış yorumlama olasılıklarıyla birlikte) gösterirler. Baş sallama, kaşları çatma, alnı kaldırma, bakıştaki genel ton gibi yüzdeki her hareket, ifade oyunuyla, etkileşimin gelişimiyle ve kişilerin karşılıklı yüklenme düzeyiyle ilgili bir yorumdur. Yüzden kimi zaman karşılıklı bir ilişkinin gelişimini öngörülemez kılan o bulaşıcı duygulanım etkisiyle, ilgi ya da sıkıntı, su üstüne çıkan duygular, konuşmayı bitirme kaygısı ya da konuşmadan alınan haz okunur (Le Breton, 2018: 146-147). Büyük olasılıkla kişiler arasındaki ilişkilerde tümevarım gibi işleyen yüz ifadesi, öyle kolay kolay kurtulamadığımız bir duygu uyandırır. Bir sevimlilik ya da güvensizlik hareketi, bir merak, bir kaygı, kimi zaman da bir çağrı doğar (Le Breton, 2018: 71). Yüzden okunan çıplaklık, kırılğanlık ya da tersine soğukkanlılık, görünüşteki açıklık, onu bir alışveriş anahtarına, etkileşimin niteliğiyle ilgili bir belirtiyeye dönüştürür. Bu açıdan yüz, bir başkasıyla olan ilişkiyi simgeler. Başkasının karşısında, kendisinin en duyarlı, en ifadeli göstergesidir kişinin yüzü (Le Breton, 2018: 150-151). Bu bağlamda, David Le Breton’un (2018: 169) sözleriyle, “insan dünyada yüz çizgileriyle, bakışıyla, yüzünün çıplak derisiyle var olur”.

Mimiklerin bir bireyin en temel kişisel ifadesi olduğuna Michel de Montaigne’nin *Denemeler*’inde (2019) de rastlamak mümkündür. “Yüzüm benim yerime yanıt vermeseydi, gözlerimden ve sesimden isteğimin ne kadar basit olduğu anlaşılmasaydı, bunca zaman kavgasız dövüşsüz yaşayamaz, patavatsız bir özgürlükle

aklıma gelen her şeyi haklı haksız söyleyemez, olayları cesurca değerlendiremezdim” (2019: 348) diyen Montaigne, yüz ifadesinin ve mimiklerin iletişimdeki rolüne değinir. Montaigne için yüz ifadesi güçlü bir güvence vermese dahi dikkate değmez de değildir. Mimikler, konuşmada ifade edilmeyen duruma dair bilgileri tamamlayabilir ve bu yolla, konuşma esnasındaki boşlukları hem yansıtabilir hem de telafi edebilir (Cartmill & Goldin-Meadow, 2016: 311-315).

Goffman’ın (2021: 19) “anamlı düzenin sürdürülmesinin teminatı, yaşanan olaylara karşı dışa vurulan herhangi bir şeyin yüzle uyumlu olması gerekir” şeklinde mimiklerin iletişimdeki rolüne ilişkin iddiası, “Çocuklarıma kızdığımında her zaman kaşlarımı çatarım ve ikisi de kızdığımı anlar, bir şey söylememe gerek kalmazdı. Ama botokslu bir yüzle sinirlendiğimi gösteremiyorum, kaşlarım hareket etmiyor. Kızgın olduğumu artık yüz ifademle değil, sözlü ifadelerle belirtiyorum” diyen 40 yaşındaki Dilek’in anlatısındaki “hareketsiz” bir yüzde yüz hatlarına bakarak yargıya varmanın imkânsızlığıyla tutarlılık kazanır. “İfade organı olarak görülen yüz” (Le Breton, 2018: 71), botoks enjeksiyonlarının “doğal” çizgileri bozması ve silmesiyle, yüzde açığa çıkabilecek duyguları gizlemekte ve aynı zamanda “kelimeler ve işaretlerle karşılaştırılabilir ve sözlü ifadelerin yerini alabilecek” (Cartmill & Goldin-Meadow, 2016: 309) mimiklerin kaybolmasıyla iletişimi koparmakta, yüz karşı tarafa bir mesaj iletememektedir.

Le Breton (2018: 141), etkileşim boyunca taraflardan her biri karşısındakinin önünde ayna işlevi gördüğünden, kişinin kendini karşısındakiyle özdeşleştirebileceğini, hareketlerini, mimiklerini tanıyıp, bu göstergeler sayesinde alışverişi bildik bir biçimde yürütebileceğini ve anlam açısından ilişkinin güvenli bir seyirde gelişebilmesi adına karşısındakine ilişkin yeterince bilgi toplayabileceğini söyler. Zira insan yüzünü biçimlendirmeye elverişli olan mimikler, hissedilen ya da etkilenilen şeyi en çok

gösteren yüz ifadeleridir. Bir bakıma, “duygu deneyimimizle yakından ilişkili olan yüz kas aktivitesi, tepkilerimizin dışarı yansımasıdır” (Etcoff, 2000: 121). “Duygular, toplumsal bir duruma ve bir olaya özgü bir ilişki içinde belli bir bireyde doğar” (2018: 127) diyen Le Breton için, duygu; hem ifade, hem anlam, hem ilişki, hem de bir alışverişin düzenlenmesidir. Hissedilen duygu, fiziksel dışavuruma yansıdığı için kişinin dünyayla ilişkisinde duygusal ton, aynı zamanda bir başkasıyla olan ilişkiyi yansıtır ve dolayısıyla da kişinin düşünce etkinliğini içerir. Ama “[...] botokslu bir yüzle sinirlendiğimi gösteremiyorum, kaşlarım hareket etmiyor” diyen Dilek’in anlatısının işaret ettiği gibi, botoks işlemi yaptırmış bir kişinin pek hareketli olmayan yüzü, görüşmenin ya da iletişimin gelişimini belirleyen sistemli mimikleri sergileyemediği gibi duyguları da vurgulayamaz.

Diğer taraftan, bir bireyin duyguları hakkında anlam üretimine yol açan mimikler, kimi katılımcılar özelinde kişilerarası ilişkilerin gidişatı üzerinde önemli bir düzenleyici olarak görülmez. Aksine mimik hareketinde bulunma durumu, iletişimi sekteye uğratmakta, mevcut izler iletişimi zorlaştırmaktadır. Bir sonraki başlık altında detaylı üzerinde duracağım gibi, özellikle iki kaş arasındaki çizgiden dolayı, her zaman “sinirli”, “öfkeli”, “kızgın” vasıflara sahiplermiş gibi göründüklerini düşünen kadınların “ifadeden yoksun, duyguların olmadığı bir yüzü”, kendilerini başkalarına doğru bir şekilde yansıtabilme yetisiyle ilişkilendirdikleri görülür. Bir başka deyişle, yüz mimiklerine eşlik eden çizgiler, gündelik hayatta kurulan ilişkilerde kişinin kendini ifade etme aracı olmaktan çok, “gerçek” kimliklerini karşı tarafa “yanlış” aksettiren izlere karşılık gelebilmektedir. Bu bakımdan, bazı katılımcılar için, botoks ve dolgu teknolojilerinin mimik hareketinde bulunma eylemine ket vurması bağlamında taşıdığı önemden bahsetmek ve bu teknolojileri bir kadının kim olduğunu yüzü üzerinden ifade edebilmesini sağlayabilen ve kimlik ikilemine anlamlı bir çözüm sunabilen teknolojiler olarak ele almak mümkün görünmektedir.

3. 4. 3. Olumsuz Duyguların İfadesi Olarak Görülen ve Yadsınan İki Kaş Arası Çizgisi

İletişim esnasında, yüz ifadesi ve mimiklerden birtakım anlamlar çıkarsamanın mümkün olduğuna vurgu yapan yukarıda bahsi geçen söylemler; beden, içinde bulunduğu sosyal dünyanın bir simgesi veya göstergesi olarak metaforik açıdan, “okunabilir” bir metin gibi görüldüğüne işaret etmektedir. Mary Douglas’ın *Doğal Semboller* (2018) adlı çalışmasında öne sürdüğü gibi, beden, sosyal anlamların yazıldığı bir “metin” ise, bu anlamları deşifre etmek için ortak bir kelime dağarcığı, ortak bir sembol seti gereklidir.

Botoks ve dolgu uygulamaları alanında, yüzdeki kırıksıklıklardan okunan “ortak sembol seti”, genellikle “iki kaş arası çizgi” nin işaret ettiği anlamlara yöneliktir: Bir kişi baskın bir eğilime sahipse, öfkeli ya da kırgınsa ve saldırganlıkla hareket ediyorsa öfkeli bir yüz ifadesine sahip olacaktır. Bir yüzün baskınlık algısını yönlendiren özelliklerinden biri ise, “kaşların çatılması” dır (Re & Rule, 2016: 237).

Bu, yüz ifadeleri tarafından iletileni, bireyin “kişiliği” hakkında bir mesaj olarak kabul etmeye de karşılık gelmektedir: “Kırıksıklıklar sadece yaşlanmanın bir sonucu değil. İçsel gerilimden doğan duygulardan dolayı yüzümüzde yaptığımız mimiklerle, sürekli yinelenen hareketlerle de oluşabiliyor kırıksıklıklar. Kırıksıklıkların arkasında duygular var. Şaşırarak, üzülme, sinirlenme, kızma gibi birtakım duyguların dili, yüzümüzde kırıksıklık olarak beliriyor. Misal, iki kaş arasındaki çizgi, senin sinirli bir yapıya sahip olduğunu gösteriyor olabilir [...] Bu duygular yaşanırken yüzümüzde izini bırakıp gidiyor. Bir bakıma imzasını atıyor denebilir” sözleriyle kırıksıklıkların oluşumunda duyguların önemine vurgu yapan ve aynı zamanda yüzü, duyguların açığa çıktığı ve biçim kazandığı sahne olarak bir “itiraf” a dönüştüren Doktor Levent gibi.

Doktor Levent'in ifadesi, "insanın ruhu yüzüne yansıyormuşçasına" (Le Breton, 2018: 58) "insanın yalnızca yüz çizgilerine bakarak, onun özel dünyasını, duygusal durumunu gün ışığına çıkardığı, içselliğini açıkladığı savında olan fizyonomiyi" (Le Breton, 2018: 86) çağrıştırır gibidir. Bir kişinin karakterinin ve kişiliğinin, yüzünün özelliklerinden açıkça algılanabileceği ve okunabileceği fikrine işaret eden fizyonomide (Featherstone, 1995: 234; Hassin & Trope, 2000: 837; Wegenstein & Ruck, 2011: 37) olduğu gibi, Doktor Levent de kişiliğin yüz görünümünü şekillendirdiği iddiasında bulunur.

Temeli Antik Yunan'a kadar uzanan fizyonomi (Hassin & Trope, 2000: 837), 16. ve 17. yüzyıllarda, özellikle Batı'da yaygınlık kazanır ve fizyonomi ile yüz, yaygın biçimde "ruhsallaştırılır". Bedenin, en göze çarpan bir parçası olarak algılanan yüz, ruh hareketlerinin göstergesi olarak görülmeye başlar: Çocuksu, ağırbaşlı, tasalı, sıkkın, alaycı, güleç, yapmacık, iyi yürekli gibi sıfatlar, yüz üzerinden bireyin içsel durumunun yansımaları olarak psikolojik yorumlandırmayı dil düzeyinde yankılar (Le Breton, 2018: 30-31). Başka türlü söylersek, karakterini bir dizi belirtinin belirlediği insanla ilgilenen fizyonomi, yüzün benliğin bir yansıması olduğu şeklindeki popüler varsayımlara dayanmaktadır: Bir kişinin içsel karakterinin veya kişiliğinin yüzüne yansıtacağı veya yüzünde parlayacağı gibi (Featherstone, 2010: 193). Bu bağlamda, karakteri, yüz görünümünden değerlendirme girişimine işaret eden fizyonomi (Re & Rule, 2016: 221), sayısız yüzde bireysel bilmecenin kişilik türleri içinde çözülmesini sağlayacak birtakım gizli sınıflandırma ilkeleri bulmaya çalışır ve yüz, toplumsal planda insanın tek gerçekliğine dönüşür (Le Breton, 2018: 31). İnsan yüzünü biçimlendirmeye elverişli olan mimikler, "ruhun hareketlerinden doğar" (Le Breton, 2018: 40) savından hareketle, yüz, "duygusal ifadelerin birincil yeri" (Mueser vd., 1984: 469) olarak, birey tarafından hissedilen şeyi en çok gösteren ya da yansıtan beden parçası haline gelir.

Beden ve yüz görünümlerinin çözülmesi gereken bir içselliğin apaçık ifadesi olduğu yönündeki ön kabulden hareket eden ve yüz yapısını insanın karakteriyle ilişkilendiren fizyonominin yankılarına katılımcıların ifadelerinde de rastlamak mümkündür. Katılımcıların belirttikleri yüz de, “ruhun açığa çıktığı, biçim kazandığı sahne” (Le Breton, 2018: 81) gibiydi. Bir yüz analitiği, bir duygular analitiğiyle ilişkilendirilebilir mişçesine yüz çizgilerinin insanın içinin yansımasının işaretleri olduğu düşünülüyordu. Duyguların bir yansıması olan mimikler, “anlık” yüzde beliriyor olsa bile kimi katılımcılara göre, zamanla yüzde derinleşen ve kalıcılık kazanan çizgiler, kişiyi her zaman “sinirli”, “öfkeli” ve “kızgın” gösteren işaretlerdi. Özellikle iki kaş arasındaki çizgiden dolayı, “olumsuz” vasıflara sahiplermiş gibi göründüklerini düşünüp, karşı tarafa kasten yanlış bir izlenim verdiklerine ve aynı zamanda başkalarının da sosyal olarak onlara tepki verme biçimlerini etkilediğine inanmaktaydılar, yalnız kendileri “o değil” idi.

“Güzellik uzmanıyım ve işini ciddiye alan biriyim. Kaş arası çizgim beni çok rahatsız ediyor. İşim gereği güler yüzlü ve yumuşak bir ifadeye sahip olmam lazım. Bana sinirli ve öfkeliymişim gibi bir ifade kazandırıyor bu çizgi. Kızgın görünen ifadeyi yok etmek için botoksu tercih ediyorum” diyen 43 yaşındaki Tülay ile “Botoks yaptırmadan önce iki kaş arasındaki çizgi yüzünden kızgın ve öfkeli görünüyordum ve işyerimdeki çoğu kişi, şaka yapılamayacak, mesafeli biriymişim gibi davranıyordu bana. Ama öyle gördükleri kişi ben değildim [...] Artık öfkeli görünmek istemediğimden düzenli olarak botoks yaptırıyorum” diyen 39 yaşındaki Eylül, kendi içsel durumları ile yüzlerindeki ifadenin birbiriyle uyuşmadığını düşündükleri için “olması gereken yüzün dışında yanlış bir yüz” e (Goffman, 2021: 18) sahip oldukları kanısındaydılar sanki. Gündelik yaşamlarında iyi bir ruh halinde olsalar bile iki kaş arasındaki derin çizginin kendilerini sürekli “kızgın” ve “sinirli” gösterdiğine inanıyorlar ve bu çizgiyi olumsuz duyguların bir ifadesi olarak kabul ediyorlardı.

“Kişi, kendi yüzünün dile getirdiği ya da doğru dürüst gizleyemediği varsayılan şeyler hakkında ve başkalarının düşsel yansıtmasından doğacak anlaşılma konusunda yanlış anlaşılma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu bilir” (2018: 110) diye yazar Le Breton. “Başkalarının bakışı, kişinin kendine bakışından üstündür” (2018: 42) diyen Le Breton’a göre, “yüz kaygısı” içinde birey, kırıksıklık gibi duygusal durumlara işaret edebilen birtakım göstergelerden hareketle yüz şifresinin çözülebileceği kanısına varır. Nitekim yüz, başkalarının sosyal yargılarını oluşturmada beden diğer alanlarından daha belirleyicidir (Mueser vd., 1984; Peters vd., 2007). Bunun nedeni, kısmen, duyguları dışa vuran ve sosyal etkileşimlerde önemli bir rol oynayan yüzün vücuttan daha belirgin olmasıdır (Peters vd., 2007: 940-941). Bu sebeple, duygular, Laura Hurd Clarke’nin (2001: 449) ifadesiyle, bireyin “iç” ve “dış” benliklerini birbirine bağlayan ve iç benliğini başkaları tarafından görünür kılan önemli hususlardan biri gibidir.

Öte yandan yüze ruhun toplandığı yermiş gibi tavır takınan ve yüz çizgilerinden karakterin belirlenebileceğini öne süren yaklaşımlara karşıt görüşe sahip isimlerden Hyisung C. Hwang ve David Matsumoto’ya (2016: 274) göre, yüz ifadelerini anlarken yapılabilecek en büyük hatalardan biri, birçok farklı yüz davranışını duygusal ifadeler olarak anlamak ve yorumlamaktır. Duygular, yüz ifadelerinin işaret edebileceği mesajlardan sadece biridir. Bir başka deyişle, kırıksıklıkları salt duygulara içkin kılıp, tek bir çizgiye “öfkeli”, “kızgın”, “baskın karakter” gibi anlamlar yüklemek, içsel durumun her zaman yüz biçimine göre değerlendirilebileceği anlamına gelmemelidir. Yüz ifadelerinin arkasındaki etkenlerden birinin duygular olduğu ve duygusal deneyimlerin yüzde kırıksıklık gibi kalıcı izler bıraktığı kabul edilebilir; ama söz konusu çizgiler, salt duygulara indirgenemez. Bilakis; yüzdeki çizgi ve kırıksıklıkların sebebi; genetik faktörlerden, travma koşullarına, yaşamı değiştiren olaylardan, güneş ışınlarına maruz kalmaya (Gibson, 2006: 53; Huang & Miller, 2007: 402) kadar değişiklik arz

edebilmektedir. Benzer şekilde, Daniel E. Re ve Nicholas O. Rule (2016: 235) için de, “içsel” yaşam bir kırıksıklıktan ya da bir alnın yüzeyinden okunamadığı gibi, bir karakter analizine de gitmek mümkün değildir. Kişilik, bir kişinin sergilediği bilişsel, duygusal, tutumsal ve davranışlar özellikleri kapsayan bir kavram olduğundan, tek bir çizginin bireyin genel karakterini yansıttığı savında bulunmak çok büyük bir girişim olacaktır. Yüzdeki çizgilerin bir kişinin karakteri hakkındaki tüm bilgileri verdiğini ileri sürmek ihtiyatsızlık olur ve gerçeklerden uzaktır (Re & Rule, 2016: 238). Yüz görünümü, bireyin kişiliğinin bir unsuru olabilir; ancak bu ipuçlarının genellemelere vurulmaması gerekir. Zira bir yüzü şimdiki zamanda yargılayabiliriz ama yüz özelliklerinden ve çizgilerinden geçmişi ve geleceği tahmin edemeyiz (Oommen & Oommen, 2003: 191). Yüz, her türlü anlam belirsizliğinden uzak olmadığı gibi, “bir karakterin rölövesini apaçık, basit ve tutarlı bir figür halinde ortaya koyabilecek bir unsur da değildir” (Le Breton, 2018: 57).

Ancak katılımcıların nazarında yüz, “fiziksel baskınlık” hakkında genellemede bulunmaya en açık alan (Re & Rule, 2016: 235) olarak kabul görür. Belki de bu yüzden birey, -her ne kadar ne kendi görüntüsünü (kendisini görmeden) sunan kişi ne de ona bakan kişi, aynı anlamların paylaşıldığından emin olamasa da- (Le Breton, 2018: 112), yüz görünümünün kişiliği yansıttığını ve bu yolla, karakter analizinin yüzden deşifre edilebileceğini varsayar. Diğer taraftan, iki kaş arasındaki çizgiyi; “sinirli”, “asabi” gibi birtakım karakter özelliklerinin göstergesine içkin kılan Doktor Levent ve katılımcıların anlatılarındaki ayrım, kadınların “içeride” kim olduklarının göründüklerinden farklı olduklarını savunmalarında belirgindir: Görünüm, karakteri dikte etmektedir; lakin bedenle ruh birbirini yankılamaz, birbirine koşut yollar izler. Yüz ifadelerinin karakterle doğru orantılı olmadığı düşünülür. Kişi, başkalarıyla olan etkileşimlerinde yüzünün, içsel durumunu doğru temsil edecek şekilde yorumlanmasını bekler (Goldstein, 1995: 320). İki kaş arası çizgi, öz imge (benlik) üzerindeki olumlu etkilerin öngörülebilmesini

bozma tehdidinde bulunur. Bu durumda yüzün yeniden düzenlenmesi ve “onarılması” gerekmektedir: Tıpkı “iç” durumun yüzde doğru bir yansımasının sağlanmaya çalışılmasında, yüzdeki çizgilerden okunabileceği düşünülen duyguların izlerini silen botoks ve dolgu teknolojilerine başvurulması gibi.

“Dış” bedenlerini “iç” benlikleriyle ilişkilendirmeyi reddeden katılımcılar için yansıtmak istedikleri imaj; “sinirli”, “öfkeli” ve “asabi” şeklinde bir imaj değildir. Botoks ve dolgu teknolojileri, “bu psikolojik gerginlikleri ve sosyal rahatsızlığı hafifletmek için hızlı, verimli ve oldukça rasyonel bir çözüm sunar” (Atkinson, 2008: 81). Bireye gençliğini geri kazandırmanın yanı sıra yüzde istenmeyen duygu belirtilerinin de önüne geçme yönünde bir “fırsat” gibidir. Ruhun özellikleri ile yüzünkiler karşılaştırılır ve “sihirli bir değnek” benzeri işlev gören botoks enjeksiyonları ile kişinin hisleri yüzle tutarlı hale gelir: İki kaş arasındaki çizgiden kurtulmakla fiziksel olanla manevi olanın birbirine bağlandığına inanılır. “Her zaman üzgün ve sinirli görünen bir yüzüm olduğunu düşünüyordum. Gülümsüyordum ama iki kaş arasındaki derin çizgi yüzünden gözlerim üzgün ve mutsuz bakıyor gibiydi. Bu sebeple kaşlarımın arasına botoks yaptırıyorum. Bir buçuk yıla yakın kaşlarımı çatmayı bıraktım” diyen 34 yaşındaki Reyhan’ın anlatısının işaret ettiği üzere, botoks enjeksiyonları, kas hareketini kontrol eden sinir uyarılarını bloke ederek, “yanlış” bir duygusal mesajı, yani “mutsuz”, “üzgün” ve “sinirli” görünmeyi silmekte; yüzün, bireyin kendi isteğinin dışında görünmemesine aracılık etmesiyle, bireyin kendi benliğini ve karakterini “doğru” bir şekilde yansıtmaya olanak sağlamaktadır.

Yüzde istenmeyen duygusal gösterimin kontrolü, botoks enjeksiyonlarının temel etkilerinden biri iken, aynı zamanda bu enjeksiyonların “yüzün disipline edilmesi” hususunda işlerlik gösterdiğini söylemek de mümkündür. Bir bakıma, yüz ifadelerini ve duyguları yönetme isteğinin ayrılmaz bir parçasını teşkil eden botoks uygulamaları,

“disiplinli bedenlerin üretiminde” rol oynayabilmektedir. Zira hem yüze yansıyan mimiklerin denetim altına alınması hem de kırışıklıklar gibi yaşlanmanın bedensel belirtileriyle mücadeleye gösterilen bu ilgede beden, düzenlenmesi ve beraberinde yönetilmesi gereken bir alan, bir disiplin “nesnesi” olarak işlev görmektedir.

Bu bağlamda, bir sonraki bölümde, estetik teknolojilerinin beden üzerindeki disipline edici etkilerine odaklanıyorum. İlk olarak, estetik teknolojileri aracılığıyla bedenin disipline edilmesini, kapitalist ve ataerkil güçlerin kadınlar üzerinde kurduğu “baskı” biçimi olarak değerlendiren ve estetik teknolojilerine “pestimist” yaklaşan feminist teorisyenlerin bakış açılarına yer veriyorum. Bu bakış açılarına karşılık, estetik işlemlerin “kadınların yapmaya zorlandıkları veya manipüle edildikleri” bir uygulama şeklinde ele alınamayacağını öne sürüyor ve kadınların bedenleri üzerinde bir dereceye kadar kontrol sahibi olabilmelerini sağlayan bir strateji olarak estetik teknolojilerinin bir savunusunu sunuyorum. Estetik teknolojilerinin beden üzerinde “disiplin” kurduğu kadar, kişi için “tatmin edici” etkilerinin de olabileceği üzerinde duruyor; dahası, bu teknolojilerin bir “eylemlilik” ve kadınların kendilerini ifade etme aracı olarak görülebileceğinin altını çiziyorum. Söz konusu “disiplini” de, kişinin amaçlarına ulaşmak için bedeni üzerinde “gönüllü” olarak uygulanabilirliği ve arzu edilebilirliği üzerinden değerlendiriyorum. Bu nedenle, “dış güçlerin” zoruyla bedeni tabii kılan bir disiplin anlayışından çok, bireyin kendi isteğiyle bedenini denetime almasına aracılık eden bir disiplin biçiminden bahsetmenin uygun olacağını düşünüyorum. Bu hususta, Michel Foucault’nun (1988), bireylerin birtakım teknikler vasıtasıyla kendi bedenleri üzerinde uyguladıkları eylem ve disiplin tarzlarına ağırlık verdiği “kendini biçimlendirme teknikleri” kavramının, çeşitli normların ve uygulamaların görünüşte istekli kabulüne bağlı olduğu botoks ve dolgu uygulamaları alanına uyarlanabileceğini ileri sürüyorum. Bir nevi duyguların yüze yansımamasına ve yüzdeki kırışıklıkların giderilmesine yönelik, daimi ve kapsamlı bir öz düzenleme/özdisiplin çalışmasını

amaçlayan bu uygulama alanının “kendini biçimlendirme teknikleri” (Foucault, 1988) için ileri bir örnek olarak kabul edilebileceğini varsayıyorum.

3. 5. Yüzün Disipline Edilmesi Hususunda İşlerlik Gösteren Botoks Enjeksiyonları

3. 5. 1. “Mimikleri kontrol edebilirsen, yaşlanmayı da kontrol edebilirsin”

Katılımcıların gençleşmeye yönelik anlatılarının işaret ettiği olası anlamlar; bir kadının cildinin, “kırıksız” ve “pürüzsüz” olması gerektiği yönündedir. İdeal olarak hiçbir “aşınma”, “deneyim”, “yaş” veya “derin düşünce” belirtisi göstermemelidir. Kırıksızlıklar kontrol edilmeli ve deyim yerindeyse “demir irade” tarafından yönetilmelidir. “Mimikleri kontrol edebilirsen, yaşlanmayı da kontrol edebilirsin” diyen Doktor Levent’in dediği gibi, ifadeli bir yüz, ifadesiz bir yüzden daha kolay çizgiler ve kırıksızlıklar oluşturur. Bu sebeple, kadınlar “güçlü” duyguları bastıramıyorsa, en azından yüzün duyguları kaydetme eğilimini engellemeyi öğrenmelidirler. Katılımcılardan 38 yaşındaki Necla, bu “soruna” farklı bir çözüm bulmuştur: “Kaşların arasına yapıştırılan bir yara bandının, kaşlarını çatmak istediğinde cildi çektiğini ve yüzde meydana gelen bu gerilmenin kaşları çatmaman için bir hatırlatma görevi gördüğünü yakın zamanda bir arkadaşımдан öğrendim”. Ancak kırıksızlıkları bu şekilde “yönetmek” her koşulda mümkün olmadığından en “pratik” uygulama, yüz ifadelerini “disipline etme” hususunda rol oynayan botoks işlemidir.

Katılımcılar, yüzde meydana gelen “kırıksızlıklar”, “çizgiler” ve “sarkmış bir cilt” ile karakterize ettikleri yaşlanmanın fiziksel göstergelerini inkâr etmekle kalmazlar, aynı zamanda yüz ifadelerini ve duyguların temsillerini de sürekli olarak kontrol etmeye çalışırlar. Zira “gülümseme”, “kaşları çatma”, “gözleri kısma” ve hatta “çiğneme” gibi

temelde herhangi bir yüz hareketi, sonunda en yaygın yaşlanma belirtilerinden birine yol açabilir: Kırışıklıklar. Bu durumda kırışıklıkları gidermenin en hızlı ve “güvenli” yöntemlerinden biri olan botoks enjeksiyonu, kas hareketini kontrol eden sinir uyarılarını bloke ederek, bireyin yüz kaslarının kasılma yeteneğini kısıtlar (Sarrabayrouse & Aires, 2002: 233; Singh vd., 2006: 71) ve bu yolla, yüzde yansımaları bulan “duygu yönetimi”²³ ne (Hochschild, 1979) yardımcı olur.

Yüzün duygusal ifadesinin kontrolü, botoksun temel etkilerinden biridir. Bireyin yüzü üzerindeki gönüllü “öz disiplini” ve “öz denetimi”, botoks enjeksiyonları aracılığıyla ve doktorun yardımıyla istenmeyen duygusal gösterimi önlemek için hayata geçirilir. Bilinçli ve dönüşlü bir öz gözetim tarafından kontrol edilen gücün “nesnesi” haline gelen duyguların yüze yansımaması için kullanılan botoks enjeksiyonları, yüz ifadelerini yönetme projesinin ayrılmaz bir parçasını teşkil eder. Bu bağlamda, yaşlılığın bedensel belirtileriyle mücadeleye gösterilen bu ilgede botoks ve dolgu teknolojilerinin, yeni gözetim ve denetim biçimlerinden biri olduğuna ve bu teknolojilerin “disiplinli bedenlerin üretiminde” oynadığı rolün önemine işaret etmek olası hale gelebilir.

Feminist literatür içinde birçok teorisyen ve eleştirmen tarafından estetik teknolojileri, kadın bedenlerini “kolonileştiren”, kadınsı güzellik ve gençlik ideallerine göre bedeni şekillendiren ve müdahale eden “baskıcı” bir teknoloji türü olarak ele alınır. Estetik teknolojilerinin kadınların bedenlerinin nesneleştirilmesinde ve boyun

²³ Arlie W. Hochschild (1979); cenazelerde üzgün, düğünlerde mutlu hissetmek gibi birtakım duygusal deneyimlerin sosyal yapıya ve kurumsal kısıtlamalara göre nasıl şekillendirildiğini ve yönlendirildiğini açıklamak için “duygu yönetimi” kavramını kullanırken; benim analizimde bu analitik kavram, botoks teknolojileri aracılığıyla kadın katılımcıların duyguları ve yüz gösterimleri üzerindeki gönüllü kontrollerini tanımlamak için kullanılıyor. “Duygu yönetimi” terimini, özellikle “bireylerin duygularını bir duruma uygun hale getirmek için teşvik etmeye ve engellemeye çalıştıkları bir çalışma türü” (Hochschild, 1979: 551) olarak değil, kırışıklık oluşumunun önüne geçebilmek adına yüz ve yüz görüntüsünün yönetimini ve disiplinini belirtmek için ele alıyorum.

eğdirilmesinde işlev gördüğünü iddia eden araştırmacılardan Anne Balsamo (1996), Kathryn Pauly Morgan (1991), Naomi Wolf (1991), Pippa Brush (1998), Susan Bordo (1995) gibi isimler için, bu disiplinler uygulamaların stratejisi, kadınlara bedenlerinin “yetersiz” olduğunu empoze etmek ve bu doğrultuda kadın bedenlerini “uysallıkla” eğitmektir. Yaşlanmayla ilgili olarak kadınlar, estetik bakışlarını kendilerine çevirmeye, bedenlerini sosyokültürel normlara uyacak şekilde araştırmaya ve disipline etmeye daha fazla teşvik edilirler (Bordo, 1995). Estetik işlemleri, hem disiplinler hem de kadınlık pratiği olarak gören isimlerce (bkz. Balsamo, 1996; Brush, 1998; Morgan, 1991; Wolf, 1991), bu disiplin gücünün bedeni işgali neredeyse tamdır: Kadın bedeni “onu keşfeden, parçalayan ve yeniden düzenleyen bir iktidar makinesine girer” (Etkoff, 2000; Morgan, 1991).

Kimi feminist düşünür, estetik uygulamalarına yönelen kadınları ataerkil bir ideolojinin “kurbanları” olarak görme eğilimindedir ve bu nedenle, estetik teknolojilerine verdikleri baskın tepki, daha çok bir “reddetme” yönünde olmuştur. Bu düşünürlerden Morgan (1991) için, kadınların bilincini işgal eden ve onları kendi kendini denetleyen özneler haline getiren, gücü elinde tutan erkeklerdir. Estetik işlemleri, erkeklerin onayını kazanmak adına idealize edilmiş kadın güzelliğini ve gençliğini gerçekleştirme girişimi olarak ele alan Wolf’a (1991) göre ise, kadınlar, erkek arzusunu tatmin etmek konusunda kendilerini nesneleştirmeye çalışan baskın ataerkil güçler tarafından umutsuzca yönlendirilirler. Estetik işlemlere dahil olmaları için kadınlar üzerinde büyük bir baskı vardır. Teknolojik “gençlik kültü” (Gullette, 2013); reklam, medyadaki makaleler, sözde başarı öyküleri gibi birtakım ataerkil ideolojilere hizmet eden kitle iletişim araçları vasıtasıyla kendisini çeşitli şekillerde zorlar (Morgan, 1991) ve kadınların kendilerini “kusurlu” görmelerini teşvik eder (Bordo, 1995). Örneğin, “Kültür, yaşlanmaya izin vermiyor, yaşlanma konusunda bireyleri taciz ediyor ve bireye ‘yaşlanmanın iyi olmadığını’ öğretiyor” (2010: 247-248)

diyen Abigail T. Brooks'a göre; medyada yer alan haberler ve reklamlar yoluyla kadınlar, yaşlanmayı önleyici uygulamalara ve teknolojilere maruz kalmaktadırlar. Bu tür bir maruziyet, kadınların yaşlanma hususunda kötü hissetmelerine ve yaşa bağlı değişiklikler hakkında yüzlerinde ve bedenlerinde “bir şeyler yapma” konusunda harekete geçmelerine yol açabilmektedir. Bu anlamda “egemen kültür”, bireylere yaşlanmayla ilgili kaygı duymayı ve bedenleri, çürüme ile gerileme/düşüş belirtileri içinde endişeyle okumayı öğretmektedir (Twigg, 2004: 61).

Feminist eleştiri ile güdülenen bu itirazlara göre; estetik ölçütler de, erkeklerin inisiyatifine bırakılmıştır. Francette Pacteau (2005: 46), “Kusursuz bir kadın yaratmak, tam anlamıyla söylemek gerekirse, aklın, yani erkeklerin işidir” derken; estetik işlemlerin eril bir geleneğe dayandığını ileri süren isimlerden Teresa Ebert (1992- 1993) ise, erkek kriterlerinin egemen olduğu bir tüketici toplumunda kadınların gençlik ve güzelliğin çelişkili beklentilerine maruz kaldıklarını ileri sürer. “Güzellik, altın standardı gibi bir para birimi sistemidir. Her ekonomi gibi siyaset tarafından belirlenir ve Batı’da modern çağda erkek egemenliğini sağlam tutan, en iyi inanç sistemidir” (1991: 12) sözleriyle, estetik ideallerinin anlamsız ve keyfi olduğunu iddia eden Wolf gibi, “Güzellik talepleri tuzağa düşürür ve zihinleri ele geçirir” (2000: 3) diyen Nancy Etcoff için de, güzellik; milyarlarca dolarlık endüstriler tarafından kullanılan, güzellik ve gençlik imgeleri yaratan ve onları kadın kitleler için afyon olarak satan kullanışlı bir kurgudur.

Çağdaş güzellik ve gençlik ideallerinin kadınlar üzerinde uzun süreli ve yıkıcı etkileri olduğunu savunan isimler (bkz. Lakoff & Scherr, 1984; Wolf, 1991), kadınların hegemonik güzellik ve gençlik idealleriyle başa çıkmaya çalışırken maruz kaldıkları kendine işkenceye, kendini mahrum bırakmaya ve kendini yaralamaya karşı öfkeyi kıskırtır. Kadınsı güzellik ve gençlik standartları hem doğası gereği tutarsız hem de

başarılması imkânsız olduğundan, kadınlar kaçınılmaz olarak idealleri karşılamayan bedenler ve görünümlerle mücadele etmek zorundadırlar (Gimlin, 1996: 506). Bu nedenle kadınlar, genç ve kırıksız bir bedene ulaşma ve bunu sürdürme konusunda başarısızlığa uğradıklarında, temel alınan gençlik ölçütlerine ulaşmak için erkek egemen bir toplumda inşa edilen “kadınlık” uygulamalarına katılarak nesneleştirilmeye teslim olurlar (Bordo, 1995; Davis, 1991; Gagne & McGaughey, 2002; Morgan, 1991; Negrin, 2002). Bu tür bir nesneleştirme, ön plana çıkartılan kadınlıkta temeli olan bedene yönelik belirli bir tutumla vurgulanmaktadır. Geleneksel kadınsılıkta beden, sergilenmesi ve korunması gereken bir şeydir; başka bir deyişle, bir şeyi başarmanın bir aracı olmaktan çok kendi başına bir iyiliktir. Bu nesneleştirme süreci, kadınların bir oyuncak bebek gibi nesne benzeri olma görevini mükemmelleştirmelerini gerektirir ve kadın, kendisine bakıldığını görmelidir (Moore, 2010: 110). Simone de Beauvoir (2020b: 357-358), “Kendini aktif hisseden ve özne olarak gören erkek, kendisini sabit görüntüsünde görmez. Erkek, ona pek ilgi duymaz, çünkü erkeğin bedeni ona bir nesne gibi görünmezken; kadın kendini bir nesne olarak tanıyarak, aynada kendini gerçekten gördüğüne inanır” diye yazmıştır.

Beden üzerindeki sosyal kontrol nedenlerini ataerkil yapıların zorlaması olarak gören ve aynı zamanda görünümünün geliştirilmesinin toplumsal cinsiyet farklılıklarını yaratmanın ve sürdürmenin birincil yolu olduğu konusunda ısrar eden düşünürlere göre, kadın bedenine odaklanma ve bu odaklanmanın altında yatan idealler, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz yapıyı yeniden üretir. Bu araştırmacılar için, güzellik ve gençlik idealleri, kadınları, erkeğin onları istediği bir yere, yani iktidar yapısının dışına koyar. Bu anlamda estetik uygulamaları ve teknolojileri, ataerkilliğin başka bir kılık değiştirmesini temsil eder.

Feminist literatürde estetik uygulamaları ve teknolojilerine “karamsar” yaklaşan perspektife karşılık, estetik işlemlerin “kadınların yapmaya zorlandıkları veya manipüle edildikleri” bir uygulama biçimi olmaktan ziyade, kadınların bedenleri üzerinde bir dereceye kadar kontrol sahibi olabilmelerini sağlayan bir strateji olarak estetik teknolojilerinin bir savunusu sunulabilir. Şöyle ki, teknolojik determinizmin büyük ölçüde yardım ettiği teknolojilerin erkeklerin elinde bir sömürü ve yıkım gücü olarak resmedilmesi, teknolojiyi kadınlığın karşıtı, teknolojiyle bütünleşmekten çok saldırılacak bir şey olarak ortaya koymaktadır (Berg & Lie, 1995: 339). Teknolojiye dair bu determinist bakış açısı, kadınların bedenlerini değiştirmeye yönelik çabalarını, bir “boyun eğme” durumu dışında başka bir şey olarak yorumlamaya yer bırakmamaktadır. Estetik işlemlere yönelik böyle bir anlayıştaki en büyük sorun, “kadınların bedenleriyle olan aktif ve canlı ilişkilerini” (Davis, 1993: 37) hesaba katmakta başarız olması, “kadınlara kadın güzelliği ve gençliğinin ataerkil ideallerine düşüncesiz ve eleştirel olmayan bir yaklaşımla “pasif bir biçimde boyun eğen bedensiz robotlar olarak muamele etmesidir” (Davis, 1993, 1995). Oysaki gençlik ve kadınlık arasındaki bağlantı, yalnızca “baskı” açısından tanımlanamaz. Gençliğin ve genç görünmenin “tatmin edici, olumlu ve hatta heyecan verici boyutları da hesaba katılmalıdır” (Davis, 1993: 30).

Bu bağlamda, estetik teknolojileri ve uygulamalarına ilişkin determinist eleştiriler, toplumsal düzeyde ya da son derece fizyolojik temelli etki düzeyinde işleme eğilimindedir ve sonuç olarak, estetik işlemleri tercih eden kadınların bu tür işlemleri tercih etme nedenlerini ve deneyimlerini neredeyse tamamen dışarıda bırakır. Bir başka deyişle, bu tür bir indirgemecilik, “bireylerin sadece ‘dış güçlerin’ etkisiyle yapay olarak geliştirilmiş gençliğe çekildiğini varsayar ve böylece insanları benlik ya da beden ile aktif bir ilişki kurmaya iten daha derin toplumsal, kültürel ve psikolojik faktörleri göz ardı eder” (Elliot, 2010: 465). Estetik işlemlere dahil olan günlük faaliyetler

hakkında çok az ampirik kanıt sunan, kadınların seslerinin eksik olduğu bu söz konusu eleştirel yaklaşımlarda öznel deneyim hususunda öznenin kendisiyle kurduğu ilişki biçimi değil, daha ziyade “dış güçlerin” oynadığı rol üzerinde durulur. Bu durumda, Davis’in (1991: 29) savıyla, “Estetik işlemler, kadınların bedenleriyle ilgili deneyimlerinden, duygularından ve pratik etkinliklerinden yoksun, bedensiz bir fenomen haline gelir. Bedenlenmiş öznelere olmadan, kişinin bedenini estetik olarak değiştirmenin bir parçası olabilecek heyecan veya zafer deneyimlerine yer yoktur”.

Kadınların estetik işlemlere dâhil olma gerekçelerinin arkasındaki nedenleri, “baskıcı” olarak konumlandırmak, kadınların deneyimlerinin ve tercihlerinin karmaşıklığını gözden kaçırmak olur. Estetik teknolojilerine, salt kadınlık ideolojisi ve gençliğin kültürel tiranlığı tarafından kadınlar üzerinde “mağduriyet” yaratan araçlar olarak yaklaşmaktan ziyade; bir “eylem” biçimi ve kadınların kendilerini ifade etme aracı olarak ele almak daha makuldür. Başka türlü söyleyecek olursak, özne, hâla iktidar ilişkileri içinde konumlandırılmış olarak teorileştirilebilir; nitekim öznenin kendini aktif bir tarzda kurma pratikleri, bireyin kendi başına icat ettiği bir şey değildir. Bunlar, “bireyin kendi kültüründe hâlihazırda bulunduğu ve ona kültürü, toplumu ya da toplumsal grubu tarafından sunulan, önerilen veyahut dayatılan örüntülerden oluşur” (Foucault, 2021a: 228). Tıpkı “Bana kalırsa televizyondaki gençleşmeye yönelik programların yaygınlığı sayesinde kadınların birçoğu botoks ile tanıştı. Ben de onlardan biriyim. Bu programların kitleye ulaşması ve geçmesi daha kolay [...] İnsan ister istemez etkileniyor” diyen 33 yaşındaki Müge gibi. Kitle iletişim araçlarının estetik işlemler konusunda kamuoyu bilincini artırdığı şüphesizdir. Ancak farklılık, “bireylerin de kendi bedenleri ve arzuları üzerinde egemenlik kurma ve kendi kimliklerini tanımlama” (Best & Kellner, 2016: 102) gücüne sahip olduklarını düşünmelerinden kaynaklanır. Bir bakıma gençlik, “yalnızca egemen toplumsal/kültürel değerlerin eklenmesi değil,

aynı zamanda müzakeresi olan bedenlenmiş bir kavram haline gelir” (Reischer & Koo, 2004: 299).

Gençlik teknolojilerinin “kadınlara zarar verip vermediği, baskı oluşturup oluşturmadığı tartışmasını sürdürmenin yanı sıra bu pratiklerin; beklenti, arzu ve çekiciliklerinin envanterini çıkarmaya başlamak gerekiyor” diyen Deborah Caslav Covino’nun (2004: 1) dikkat çektiği haliyle, kadınların gerçekte bu işlemlere başvurmalarına neyin neden olduğu çeşitli ve karmaşıktır. Kadınların bu işlemlere dahil olması, kadınların heteroseksüel açıdan çekici olmak ve görünüşleriyle erkeklerin dikkatini çekmek yönünde olabileceği gibi, tamamen kendilerini tatmin etmek için de olabilir: “Kadınların kendine yaptığı yatırımlar, değişiklikler hep başkaları için sanılıyor. Bir insan bir şeyi sadece kendisi için ya da kendini iyi hissetmek için yapıyor olamaz mı? Mesela, kırışmaya başlamış bir yüzle hayatını geçirecek olan benim. Bu durumu yaşamak ve yaşlı görünmek istemiyorum [...] Her zaman biz kadınları bir kalıba koymaya çalışıyorlar, ‘sen böylesin, böyle olmalısın, sana yakışan bu’ gibi. Biz nasıl mutluyuz, ne istiyorsak onu yapmalıyız. Her konuda olduğu gibi yüzüme botoks ve dolgu yaptırma kararım da tamamen bana ait [...]” şeklindeki sözleriyle, botoks ve dolgu yaptırma kararından bahsederken kişisel tercih dilini kullanan ve genelde başkalarının görünümü ve bedeni hakkındaki görüşlerinden bağımsız hareket ettiğini vurgulayan 36 yaşındaki Selen gibi. Her ne kadar Susan Bordo (1998: 193), “kendim için” ifadesinin, bedenle ilgili kültürel ve toplumsal beklentilere teslim olma varsayımını çürütmek adına üretildiğini ileri sürmüş olsa da; “bireysel seçim” söylemi, Selen’in kendisini pasif bir “gençlik endüstrisi kurbanı” olarak inşa etmekten ziyade, bağımsız bir özne olarak sunma iradesinde olduğunu göstermektedir. Hâkim gençlik rejimlerine katılımı; kendi aktif seçimi, özerkliği ve kendi duygu ve arzularının ifadesi olarak anlaşılır. Bu bağlamda, yaşlanma karşıtı uygulamalar ve teknolojiler, estetik teknolojilerine determinist yaklaşan feministlerin öne sürdüğü gibi,

kadınların genç görünüm için “dış güçler” in baskısına maruz kaldıkları ve teknolojinin “kurbanları” haline geldikleri şeklinde teorize edilemeyeceği gibi, salt bu şekilde yorumlanamaz da. Diğer taraftan, “Eşimin beni olduğum gibi sevdiğini söylemesine rağmen, yüzümdeki çizgilerden memnun değilim [...] Yüzümdeki değişimin farkında. Elbette o da gençlik yıllarındaki gibi bir görünüme sahip değil, ama ben dışarı ile ilgilenmiyorum. Onun da benim gibi ilgilenmediğinden nedense emin değilim” sözleriyle bu işlemlere dahil olma gerekçesini “kocasını için genç görünme” isteğine dayandıran 47 yaşındaki Füsün’un estetik işlem deneyimi, Wolf (1991) gibi yazarların eleştirilerini destekler niteliktedir ve aynı zamanda bu uygulamaların kadınların “tamamen kendileri için” başvurdukları bir işlem olarak övülemeyeceğinin de göstergesidir.

Bu anlatılar, kadınların botoks ve dolgu uygulamalarına katılma nedenlerinin oldukça farklı iki görüntüsünü sunar. Kimi bu işlemlere başvurma gerekçesini idealize edilmiş kadın gençliğini gerçekleştirme girişimi olarak yansıtırken; kimi ne kocalar ne erkek arkadaşlar ne de hayatlarındaki diğer önemli bireyler için genç bir görünüm elde etmeye çalışmadıklarında ısrar ederler. Ancak, bu işlemlerin tercih edilme nedeni ister partnere kendini beğendirme gibi sosyal bağlamların ve görünüme yapılan vurgunun bir sonucu olsun, isterse tamamen kişisel bir isteğe dayalı olsun, üzerinde durduğum ve savunduğum şey, kadınların, botoks ve dolgu uygulamalarına öz iradeleriyle aktif olarak dâhil olmalarıdır. Söz konusu “öz irade”, kadınların bedenleri üzerinde herhangi bir disipline edici gücün bulunmadığı anlamına gelmez. Lakin bu disipline edici güç, bizi denetleyici bir ideolojiden ziyade gönüllü bir öz disiplin anlayışı üzerinde düşündürmelidir. Teknofobik söylemler üzerinden teknolojiye “karamsar/kötümser” yaklaşan feminist tartışma, ataerkil kültür bakış açısıyla kadın bedenlerinin tabii kılındığını vurgular ve iktidarın tamamen erkek egemen ideolojilere gömülü olduğuna dikkat çeker; ancak kadınlar, anlayışlarının ötesinde pasif bir şekilde gençlik taleplerine

boyun eğmiş bireyler olarak tasvir edilemezler. Analizleri yukarıdan aşağıya baskı modellerine dayanan eleştirmenler gibi (örn. Morgan, 1991; Wolf, 1991) iktidar anlayışına tek yönlü yaklaşmak ve gençlik endüstrisinin etkisini, bireylerin nesneleştirilmesiyle ilişkilendirmek, estetik işlemlere dâhil olan kadınların bu işlemi tercih etme nedenlerini tam olarak açıklayamamakla birlikte, bir pasiflik izlenimi yaratır. Burada göz ardı edilen şey, Davis'in (1995) belirttiği gibi, estetik işlemlerin basitçe empoze edilmeyip, alıcıları tarafından da hararetle arzu edilmesidir.

Bu bağlamda, benim burada ilgilendiğim iktidar biçimi, kadınları bu işlemlere başvurmaya tabii kılan bir iktidar değil; daha ziyade, bireyin gönüllü özdenetim ile kendi bedeni üzerinde uyguladığı iktidardır. Bu iktidarın gücü, şiddete veya kamusal yaptırımlara dayanmaz ve kadın bedeninin bir yerden bir yere hareket etme özgürlüğünü kısıtlamaya çalışmaz. Bir bakıma siyasi iktidar, artık merkezi hegemonik iktidar tarzı olarak görülmediği gibi, “devreye giren iktidarın işlevi, ille de yasaklama ya da bir şeye zorlama tarzında bir işlev olmayabilir” (Foucault, 1993: 47).

Bu hususta Michel Foucault'yu takip ederek, “belirli bir devlet içinde vatandaşların bağımlılığını garanti eden kurum ve aygıtlar bütünü” (1993: 98) veyahut “bir öge ya da bir grup tarafından bir başka grup üzerinde kullanılan bir egemenlik sistemi” (1993: 98) olarak iktidar fikrini terk etmeli, bunun yerine belirli bir alanda iktidar ve tabiiyet konumlarını sürdüren uygulamalar, kurumlar ve teknolojiler ağını düşünmeliyiz. Bordo'nun (1995: 167) öne sürdüğü gibi, öznenin zaman zaman kendi baskısını sürdüren güçlerle gizli anlaşmaya girdiği mekanizmalarla yüzleşmemiz gerekiyor. Nitekim disiplinler yalnızca başkaları tarafından tanımlanan terimlerle bedenleri üretken kılmakla kalmaz; disiplinler, kendi üretken amaçlarına ulaşmak için bedenler tarafından da kullanılabilir (Frank, 1991: 58). Disiplini, sürekli kurumların ve otoritelerin bedenler üzerindeki disipline edici etkileri olarak düşünmek, disiplinin

kurumlara bağılı olduğu kadar kurumsal olarak da ne ölçüde bağılı olamayacağını gözden kaçırmak olur.

“İktidarın her şeyi denetleyen ve özgürlüğe hiçbir şekilde yer bırakmayan bir tahakküm sistemi olduğu fikri bana atfedilemez” (2021a: 230) diyen Foucault, iktidarı bireyleri sindiren ya da yok eden bir şey olarak düşünmemek gerektiğini öne sürer. Zira bir iktidar alanı tıkanıp, yönetim ve yapılandırma ilişkisi tek yönlü, sabit ve tersine çevrilemez hale geldiğinde, artık iktidar ilişkilerinden söz edilemez. Böyle bir durumda yalnızca tahakküm vardır ve tahakkümün olduğu yerde iktidar ilişkisi olamaz. Bunun için “İktidar, sadece özgür özneler üzerinde ve bireyler özgür oldukları sürece işleyebilir” (Foucault, 2021a: 74-75). Foucault’nun kullandığı bağlamda “özgür olmak” demek ise, farklı davranış biçimlerinin ve tepkilerin gerçekleştirilebileceği ve değişik tavırların benimsenebileceği bir imkânlar alanıyla karşı karşıya olmak demektir. Dolayısıyla, “iktidar ve özgürlük birbirini dışlayan bir çatışma ilişkisi içinde olmaktan ziyade, çok daha karmaşık bir ilişki içinde yer alır” (Foucault, 2021a: 75). Bu doğrultuda iktidar, sadece kültürel liderler ve kurumlardan değil, aynı zamanda iktidarın doğru ve yanlış, kabul edilebilir ve kabul edilemez, iyi ve kötü, normal ve patolojik versiyonlarını içselleştiren her bir kişiden de kaynaklanır (Foucault, 1993). Yalnızca yerleşmiş, dağınık ve merkezi olmayan düzenleme uygulamalarına değil, aynı zamanda insanın bir dizi içsel kendi kendine hâkimiyet ve kısıtlama teknikleri öğrenmiş olduğu gerçeğine de bağılıdır (Martin vd., 1988). Yani “bireysel denetim” şeklinde işleyen bir iktidardan da bahsetmek mümkündür. “İktidarın işlevinin esas olarak yasaklamak olmadığını, üretmek, zevk üretmek olduğunu kabul ederseniz, o zaman iktidara nasıl boyun eğdiğimiz ve iktidarın nasıl istenilen bir şey olduğu anlaşılabilir” (2021a: 155) diyen Foucault’nun da belirttiği gibi, sadece “olumsuz” bir iktidar anlayışından uzaklaşmalı ve disiplin yoluyla insanın bedenini daha “verimli” kılma yönünde “pozitif bir iktidar”ın da olabileceğini göz önünde bulundurmamız gerekir.

Bu kapsamda çeşitli normların ve uygulamaların görünüşte istekli kabulüne bağlı olduğu botoks ve dolgu uygulamaları alanında, Foucault'nun dediği üzere “aşağıdan bir iktidar” (1993: 100) analizine ihtiyacımız var: “Dış baskılar” üzerinden bedeni şekillendiren mekanizmalardan ziyade, öz disiplin ile kişinin teknolojiler aracılığıyla kendi bedeni üzerinde hâkimiyet kurduğu bir iktidar. Bireylerin kendini geliştirmesi, kendi kendini denetlemesi ve öz bilincine dayanan bu yeni iktidar anlayışı, toplumun üyelerinin özyönetiminde aktif bir rol oynar ve bireylerin kendi bedenleri üzerindeki kontrolleri yoluyla sürdürülür. Böyle bir yaklaşım dikkatleri, devlet ve kurumları gibi büyük iktidar teknolojilerine değil, daha çok bedeni izleme ve kendini kontrol etme projesini teşvik eden “kendini biçimlendirme teknikleri” (Foucault, 1988) gibi yeni etik gerekçeler geliştiren ve sunan, sıradan mikro yönetim teknikleri üzerinde odaklanmaya hizmet eder.

Bu doğrultuda, bir sonraki başlık altında, katılımcıların bedensel rejimlerini Foucault'nun “kendini biçimlendirme teknikleri” (1988) kavramı altında ele alıyor; yüzdeki kırışıklıkların giderilmesine yönelik daimi ve kapsamlı bir öz düzenleme çalışmasını amaçlayan botoks ve dolgu uygulamaları alanının “kendini biçimlendirme teknikleri” (Foucault, 1988) için ileri bir örnek olarak kabul edilebileceğini göstermeye çalışıyorum. Bunun için, ilk olarak, kendini biçimlendirme tekniklerini Grek-Roma felsefesi ile Hıristiyan maneviyatı ve manastır pratikleri özelinde ele alan Foucault'nun bu kavram ile ne kastettiğine kısaca yer veriyorum. İkinci olarak, kendini biçimlendirme pratiklerinin Foucault'daki bağlamsal niteliğine rağmen, bu tekniklerin “yeni” uygulamalarla yeni değerler ve anlamlar kazanarak sürekliliğini koruduğuna değiniyorum. Söz konusu sürekliliği, öznenin kendisini bedeni disipline edici benlik pratikleriyle aktif bir tarzda kurması şeklinde ele alırken; kesintilerin farklı düzenleme tarzları çerçevesinde boy gösterdiğine vurgu yapıyorum. Bir başka deyişle, Foucault'nun üzerinde durduğu dönemlerde dinsel bir hareket üzerine kurulu beden

disiplininin yerini seküler hale getirilen tüketimci odaklı bir beden disiplini almış olsa da, günümüz beden bakım pratiklerinden botoks ve dolgu uygulamalarının işlevselliğinin Foucault'nun kendini biçimlendirme tekniklerine hem “beden disiplini” hem de “benlik kaygısı” açısından benzer olduğunu ileri sürüyorum.

3. 5. 2. Disipline Edici Teknikler Aracılığıyla “Kendini Biçimlendirme” Pratikleri

Delilikten suç, psikiyatriden cinselliğe kadar birtakım konular üzerine yaptığı tarihsel araştırmaları sırasında ağırlıklı olarak, kendiliği nesneleştiren iktidar ve hükümlanlık teknolojileri üzerinde çalışan (Martin vd., 1988: 3) Foucault, ölümünden kısa bir süre önce “Belki de hükümlanlık teknolojileri ve iktidar konusunu fazla zorladım. Kendiliğin başkalarıyla etkileşimleriyle ve bir bireyin kendi kendisini nasıl etkilediğinin tarihiyle, bireysel hükümlanlık teknolojisiyle, kendini biçimlendirme teknikleriyle daha çok ilgileniyorum” (Foucault, 1988: 19) sözleriyle, odak değişikliğine gittiğine dair bir beyanda bulunur. Esasen Foucault, “tahakküm teknolojileri” ne ağırlık vermektan saparak, “kendini biçimlendirme teknikleri” ne kayar, yani bireylerin başkaları tarafından dönüştürölme tarzlarından ziyade, bireylerin kendi kendilerini dönüştürme tarzlarına ağırlık verir. 1981 yılı itibariyle, “Nasıl olur da bir insan kendisini özneye dönüştürür?” sorusuna yoğunlaşan (Martin vd., 1988: 3) Foucault, “yalnızca izin verilen ve yasaklanan eylemlerle değil, temsil edilen duygularla, kişinin yaşayabileceği düşünceler, istekler ve arzularla” (Foucault, 1988: 16) da ilgilenmeye yönelmiştir. “Kendiliğin kendisini nasıl bir özneye dönüştürdüğünün soy kütüğü olacak” (Martin vd., 1988: 4) olan bu yeni projesinde bireylerin kendi üzerinde uyguladığı eylem ve disiplin tarzının anlaşılmasında bir paradigma olarak

“kendini biçimlendirme teknikleri” (technologies of the self)²⁴ kavramını kullanır. Bireylerin kendi araçlarıyla veya başkalarının yardımıyla, kendi bedenleri ve ruhları, davranışları, düşünceleri ve varoluş biçimleri üzerinde belirli sayıda işlem gerçekleştirmelerine ve böylelikle belirli bir saflık, bilgelik, mutluluk, mükemmeliyet ve ölümsüzlük durumuna erişmek için kendilerini dönüştürmelerine izin veren teknolojileri “kendini biçimlendirme teknikleri” (1988: 18) olarak adlandırır.

1982 güzünde Vermont Üniversitesi’nde verdiği *Technologies of the Self* (1988) adlı seminerde Foucault, Yunancada “kendine eğilme”, “kendinle ilgilenme”, “kendine bakma” (1988: 19) anlamına gelen ve bireyler için bir istenç biçimini alan kendini biçimlendirme tekniklerinin ortaya çıkışını tarihsel açıdan birbirini takip eden “Erken Roma İmparatorluğu’nun birinci ve ikinci yüzyıldaki Grek-Roma felsefesi ile Geç Roma İmparatorluğu’nun dördüncü ve beşinci yüzyıllarında geliştirilmiş Hıristiyan maneviyatı ve manastır prensipleri” (1988: 19) şeklinde iki farklı bağlamda ele alır ve incelediği klasik metinlerde benliğin ifşası için kullanılan teknik biçimlerini; sağlık için gerekli perhizler, aşırıya kaçmayan beden hareketleri, sonradan okunmak üzere kişinin kendisi hakkında aldığı notlar ve meditasyon gibi birtakım uygulamalar ve pratikler üzerinden değerlendirir.

Foucault’ya (1994: 51) göre, özellikle ilk yüzyıl metinlerinde dikkati çeken husus, eylemlere getirilen yasaklardan çok, kişinin kendisine göstermesi gereken ilginin üzerinde dikkatle durulmasıdır. Bu olay, Helen ve Romen dünyasında, varoluşun “özel” yönlerine ve kişisel tutuma ilişkin değerlere giderek daha fazla yer veren bir “bireycilik”

²⁴ Self: Foucault felsefesi “kendi” nin başlangıçta ve sonda aynı olmadığı, dolayısıyla kendiliğin yaşam sürecinde içsel ve dışsal etkenlerle biçimlendirildiği bir “dönüştürücü/dönüşümlü” özne görüşü içermektedir.

Teknoloji: Techno-logy terimi Yunanca “techne” ve “logia” terimlerinin birleşimidir. Techne, amacı bir şey yaratma olan ve bir plana göre şekillenen, eyleme dönük bir akletme faaliyeti, logia ise yöntemli bilme edimi, yani bilimsel faaliyet anlamına gelmektedir. Bu nedenle “Technologies of the Self” ifadesini “Kendini Biçimlendirme Teknikleri” olarak anlamamız mümkündür (Foucault, 2021b: 7). *Kendini Bilmek* (2021b) isimli kitabı çevirenin (James Cem Yapıcıoğlu) notu.

in büyümesidir. Söz konusu bireyselliğin ortaya çıkışı, “Rönesans hümanizmindeki gibi ‘ümit verici’ bir potansiyelin işaretini vermeyen, daha çok dışsal düzenle ahenkli bir ilişki tutturmak adına kendini irdeleyerek insani tutkulara nasıl gem vurulacağı üzerine inşa edilmiştir” (Martin, 1988: 50-51). Bu bakımdan bireycilik ile kastedilen şeylerden biri, kişinin nefsiyle ve bedeniyle ilişkilerindeki yoğunluktur; yani insanın kendisini dönüştürmek, düzeltmek, arındırmak ve selametini hazırlamak amacıyla bedenini ve nefsinin bir bilgi konusu haline getirmesidir. Bu, aynı zamanda kişinin bedeni ve nefsi üzerindeki ilgisinin değer kazandığı bir “benlik kültürü” olarak adlandırılabilir şeyin gelişimidir (Foucault, 1994: 52-53).

“Benlik kültürü”nü, “kişinin kendine özen göstermesi” ilkesinin egemenliğinde olmasıyla tanımlayan Foucault (1994: 53-54), bu kültürün gerekliliğinin temelinde yer alan, gelişmesini yönlendiren ve uygulanımını düzenleyen şeyin “benlik kaygısı” olduğunu dile getirir. “Benlik kültürü” teriminden, “benlik kaygısı” izleğinin oldukça genel bir etki alanına sahip olduğunu anlamak gerekir. İnsanın varoluşunu (kimliğini) ortaya koyması için gösterdiği ivediliğe işaret eden “benlik kaygısı”, kişinin kendi kendisiyle ilgilenmesinin gerektiği ilkesi üzerine kuruludur ki, kişi ancak bu yolla, yani kendi kendisinin üstüne düşmesiyle kendini tanır/bilir. “Delfi (Delphic)- Kendini bil prensibi” (Foucault, 1988: 19-20) olarak adlandırılan bu ilke; “bireylerin kendilerini, ‘uygun’ davranış biçimi için ‘doğru’ bir kaygıyla özneler olarak inşa etmeleri gereken araçlara atıfta bulunur” (Coveney, 1998: 460) ve üzerine düşünülen, geliştirilen, yetkinleştirilen veyahut öğrenilen usuller, uygulamalar ve reçeteler biçiminde gelişmiştir (Foucault, 1994: 55). Örneğin, ölçülü bir perhiz sayesinde “kişinin kendi içine dönmesi” ya da “jimnastik aracılığıyla eğitilmesi gereken genç bir beden” gibi denetim ahlakıyla bağlantılı olan “bu uygulamaların arkasındaki neden; cinsel perhiz, fiziksel yoksunluklar ve arınma ritüellerini içerir” (Foucault, 1988: 37) ve “bireylere kimliklerini belirlemek, sürdürmek, onu belirli bir amaç doğrultusunda dönüştürmek

için sunulan veya önerilen” (Garnham, 2013: 39) bu pratiklerin tamamı, iyi bir “bedensel düzenin koşulu” (Foucault, 1994: 146) olarak belirir. Kendini tanımak, kendi bedeni üzerinde denetim kurmanın ve belirli sınırlar çizmenin bir yoludur (Foucault, 2021a: 223). Lakin söz konusu olan “beden üzerine ilgi”, bedeni ön plana çıkarmaktan ziyade, bedeni bastırmakla ilgilidir. Kendine eğilme konusu, ruha karşı üstlenilen yükümlülüklerden ve ruha edilen hizmetlerden oluşan bir ağıdır (Foucault, 1988: 26-27). “Benlik; giyim-kuşam, zenginlik, itibar, araçlar veya mülklerden oluşmaz. Bedenle değil, ruhla ilgili bir prensiptir bu. Ruhunuz konusunda kaygılanmanız gerekir, kendine eğilmenin temel faaliyeti budur” (Foucault, 1988: 25). Sokrates’in insanları kendilerinin üstüne düşmeye ve düşünmeye davet ederken önerdiği gibi, “kendi ile ilgilenme” görevi, bireylere tanrılar tarafından verilmiştir ve kişi, bunu kendi iyiliği için yapmaktadır (Foucault, 1988: 20-21). Foucault’nun Nissalı Gregor’dan alıntılıdığı şekliyle, “Arzuları boyunduruk altına alarak, Tanrının insan ruhuna işlediği tesiri/faydayı geri kazanmak için insanın kendine dikkat etmesi, kendi üzerine eğilmesi ve ruhunun her köşesini araması/araştırması gerekir” (Foucault, 1988: 21).

Hıristiyanlıktaki dünyevi zevklerden vazgeçme anlayışının da, tıpkı antik felsefede olduğu gibi, kişinin kendisine eğilme gerekliliğine konumlandırıldığını görürüz. “Benlik bakımı” ve “kendine özen” şeklinde antik dönemdeki ilkeler üzerinde şekillenen Hıristiyan asketizminin temel unsurlarından biri de, “kendini bilme/tanımaya” zorunluluğuydu (Foucault, 1988: 21). “Aktif bir mücadeleye, kendini dönüştürme çabalarına ve belli kurallara bağlı kalarak tanrısal lütfu elde edebileceğine inanan” (Paden, 1988: 75-76) bireyin, “dış dünyadan ayrı, içsel bir şekilde kavranan kendini bilme” (Martin, 1988: 58) çabası, ruhun arınması ile sonuçlanıyordu. Dinsel bir kaygı doğrultusunda, bedeni yönetmek ve bedene hükmetmek adına dünyevi zevklerden kaçınma anlamına gelen asketizm (Turner, 2019: 142), bedeni düzene sokmak için diyet formu ağırlıklı olmak üzere manastır pratikleri gibi bir dizi disiplin yoluyla işliyordu

(Turner, 2019: 5). Örnek verilecek olursa, Hıristiyanlıkta cinsel asketizm, tenin ayartmalarına antidot olarak dini bir çerçeve içinde formüle edilen bir beden disipliniydi (Turner, 2019: 143). Tutkunun ve arzunun yeri olarak görülen beden, kişinin kendisini Tanrıya adamaktan alıkoyan, dünya düzenini tehdit eden ahlaki yozlaşmanın sembolüydü, bu nedenle diyet ve oruç gibi disiplinlerce bastırılmak zorundaydı (Turner, 2019: 37-38).

Yukarıda yer vermiş olduğum özetle görüldüğü üzere, belirli bir disiplin türüyle ilişkili olan kendini biçimlendirme teknikleri; “bilgelik”, “hakikat”, “ruhun mükemmelleştirilmesi” gibi kimi tutumların kazanılması anlamında bireylerin birtakım eğitim ve modifikasyon biçimleri ile öz iradeyi ima eder (Foucault, 1988: 18). Bir davranış biçimi, bir kendini yönetme, yaşama ne tür bir biçim verileceğine karar verme pratikleri bütünüdür. Kendi davranışlarının öznesi olarak kendini yeniden inşa etmek, yani bir “ahlaki”²⁵ özneleşmedir (Foucault, 2021a). Birtakım “benlik bakım” teknikleri yoluyla, “kendi kendini yansıtan” ve “kendi kendini düzenleyen” özneler olabilmek adına kendine veyahut bedenine dönmek için çabasını esirgememelidir kişi: Bedene uygulanması gereken bakım için idmanlar ve gerekli perhizler ile bireyin yaşamının iyileştirilmesi ve duygusal gereksinimlerin olabildiğince ölçülü bir biçimde giderilmesi söz konusudur (Foucault, 1994: 61-62). Ancak bu yolla hem bedeni hem de ruhu bir düzen içinde tutmak mümkündür. “Beden, salt fiziksel varoluşunda birey için bir anlam ifade etmez. Bütünlük için çabayı, yani ontolojik bağlamda bir çabayı temsil eder. Bu, kendi içinde bir bütünlük sergileme, benlik ve beden düalizmini iyileştirme arzudur” (Becker, 2020: 337). Bu bağlamda, “iç” ve “dış” beden arasında bağlantı kuran kendini

²⁵ Foucault (2021a: 133) burada “ahlak/etik” kavramını davranışlarımıza rehberlik eden ve bize nasıl davranılması gerektiğini bildiren bir kurallar bütünü ya da bu tür kuralların temelini oluşturan bir düşünce anlamında değil; daha çok Helenistik felsefeye özgü olan “insanın kendisiyle kurduğu ilişki” anlamında kullanıyor. Tezin sonraki bölümlerinde geçen “ahlak” kavramını ben de bu anlamda kullanıyorum.

biçimlendirme teknikleri, bedeni disipline etmekten, duygusal ve zihinsel iyiliğe giden bir arayüz biçimi gibidir (Straughan, 2010: 648).²⁶

Kısaca, “insanların belirli yetki ve bilgi rejimleri içinde kendini geliştirmeye yönelik birtakım teknikler aracılığıyla kendilerini anlama ve eyleme geçme yolları” (Rose vd., 2006: 90) olarak tanımlanan “kendini biçimlendirme teknikleri” (Foucault, 1988), “bedenlerin hangi yollarla üretildiği, terbiye edildiği ve disipline edildiği” (Turner, 2019: 3) hususunda “öz disiplin” ile entegre olunan beden yönetimi ve kontrolünün mikro-iktidar sürecinin anlaşılmasında işlerlik gösterir ve aynı zamanda disiplin aracılığıyla kurulan benlik sayesinde sosyo-politik pratik ve teknolojilere hitap eden entegre bir konu ortaya koyar.

Kendini biçimlendirme tekniklerinin Foucault’daki bağlamsal niteliğine rağmen, bu tekniklerin “yeni” uygulamalarla yeni değerler ve anlamlar kazanarak sürekliliğini koruduğu söylenebilir. Süreklilik, öznenin benlik pratikleriyle kendisini aktif bir tarzda kurması ile devam ederken; kesintiler, farklı düzenleme tarzları çerçevesinde boy gösterir. Şöyle ki, Foucault’nun atıfta bulunduğu dönemlerde daha çok maneviyatı güçlü tutmak ve arzulara boyun eğdirmek adına “belirli bir öz-dönüştürme yani bir nevi öz-bakım” (Moore, 2010: 102) için bedenin kontrol altına alınması amaçlanırken; “günümüzde tüketimcilik esaslı bir beden disiplini söz konusudur ve “modern bedensel bakım pratikleri, bedenin yüzeyine benliğin kazandırıldığı bir disipline işaret eder” (Turner, 2017: 36). Modern toplumlarda benlik tasarımının bir beden tasarımı olduğunu öne süren Chris Shilling’e (1993: 1) göre, “beden, modern bireyin bireysel kimlik

²⁶ Söz konusu prensipte her ne kadar beden ve ruh arasında zımni bir ayrım varmış gibi görünse de ahlaki durumun kişisel bir sorumluluk olarak bedenin kontrolüne bağlı olması, beden üzerindeki ilgiyi yoğunlaştırmaktadır. Benlik bakımının hareket noktası, bedeni disipline etmekten geçer. “Teorik açıdan bakılırsa kültür ruh odaklıdır, ama bedenle ilgili endişeler büyük bir öneme sahiptir” (Foucault, 1988: 29). Bir nevi kendini yansıtmaya, kendini çözme, kendini dönüştürme gibi işlevselliğe sahip bu teknikler, benlik ile benliğin dönüşlü bir ilişkisini oluşturur (Garnham, 2013: 39).

duygusu için giderek merkezi bir önem kazanmaktadır”. Modern duyarlılık ve öznellik, benliğin bir temsili olarak bedene odaklanır ve “tüketim kültürü arzusunun baskılanmasını değil, aksine üretimini, genişlemesini ve detaylandırılmasını gerektirir” (Turner, 2019: 29). “Tüketici kültüründe beden bir zevk aracı olarak ilan edilir, arzu edilir ve arzu eder” (Featherstone, 1991: 170). Başka bir şekilde söyleyecek olursak, günümüz bedensel pratikleri, dinsel faaliyetleri geliştirmek için “iç” bedeni kontrol altına almayı amaçlamaktan ziyade sekülerize hale getirilen beden disiplini “dış” bedeni hedefler; iyi görünmek, benlik imgesi sunmanın önemli olduğu bir toplumda kendini iyi hissetmek ile aynı şeydir (Turner, 1985). Bu toplumsal gelişme, bedenin kişisel kurtuluş için disiplininden ve aynı zamanda arzuları boyunduruk altına almaktan; bedenin modern benliğin odağı olarak ifade edilmesini sağlayan bir mekanizmaya evrildiği süreci kapsamaktadır. Bedensel pratikler, artık dini-tıbbi bir çerçevede tutkuların kontrolünü amaçlamaz, onlar şimdi bir bedeni temsil etmeye yardımcı olur (Turner, 2019: 95). “Bir zamanlar tutkulara dair dini baskının bir yüzü olan asketizmin amacı, arzunun tiksindirici eğlencesinden ruhu özgürleştirmek iken” (Turner, 2019: 182); yeni asketizm, “artık arzuyu yaratmak için vardır” (Turner, 2019: 98). Ancak, amaç değişse de teknik değişmez. Her ne kadar dinsel bir hareket üzerine kurulu beden disiplinin yerini sekülerize ve rasyonel hale getirilen tüketimci odaklı bir beden disiplini almış olsa dahi, günümüz beden bakım pratiklerinin işlevselliğinin, Foucault’nun “kendini biçimlendirme teknikleri” ne (1988) iki açıdan benzer olduğu ileri sürülebilir: Birincisi, beden disiplini; ikincisi, benlik kaygısı.

Bu disipline edici teknolojilerin ortaya çıktığını gördüğümüz alanlardan birinin de botoks ve dolgu teknolojileri ile uygulamaları alanı olduğunu söylemek mümkün. Yaşlanmanın ve aynı zamanda mimiklerin kontrol altına alınması hususunda işlerlik kazanan botoks ve dolgu uygulamalarını, “kendini biçimlendirme teknikleri” için ileri bir örnek olarak kabul edebiliriz. Şöyle ki, bireylerin öz yönetiminde bedenlerini

disipline etme isteği ile bütünlüşerek, yaşıllığın bedensel belirtileriyle mücadelede gösterilen bu ilgide beden, düzenlenmesi ve aynı zamanda yönetilmesi gereken bir alan, bir disiplin “nesnesi” olarak işlev görür: Kadın bedenini disipline edici teknikler; kırışıklıkların giderilmesine yönelik, daimi ve kapsamlı bir öz düzenleme çalışmasını amaçlar. “Foucault’nun Sokrates’ten alıntıladediği gibi, nasıl ki “[...] keskin bir bakışa sahip olmak isteyen herkes görmesini sağlayan gözlerine özen gösterir; koşu alanında ustalaşmak isteniyorsa, koşmaya yarayan ayaklara özen göstermek gerekir” (1994: 55-56) ise, genç bir yüze sahip olmak isteyen bireylerin de cildine özen göstermesi gerekmektedir. “Yaşlanma, tenin günahları” (Turner, 2019: 211) gibidir ve bu nedenle “yeni asketizm” (Turner, 2019: 141) olarak görülebilecek bu uygulamada, beden üzerinde bir nevi “kontrol teknolojisi” (Walsh, 2014: 56) yetisi gösteren botoks ve dolgu uygulamaları aracılığıyla disiplin kurulmaya çalışılması gereken beden, asla yaşlanmayan ve düşüncesinde alnını kaldırmayan, kaşlarını çatmayan, yani mimik hareketinde bulunmayan bir yüzdür.

Bir öz kontrol ve denetim projesi olarak “kendini biçimlendirme teknikleri” (Foucault, 1988), yeni bir bireyselliği ortaya çıkarmıştır. Bu yeni bireysellik, kendi kendini denetleyen öznelerin üretimine yöneliktir. Asketik pratikler, öz disiplin yoluyla bireyin düzenli ve özenli bir şekilde kendi içine yoğunlaşmasını şart koşarken (Paden, 1988: 67-68); “gençlik kültü” (Calasanti & Slevin, 2006), kadınlar için bedensel “kusurların” takibinde kendilerini sürekli olarak izledikleri bir dünya yaratmaya yardımcı olmuştur: “Kırışıklıkların oluşmaya başlayıp başlamadığını izleme sürecinde devamlı aynaya baktığımı” söyleyen katılımcılardan 49 yaşındaki Gülsüm ve “Aynayı elime alıp, yüzümdeki çizgilere bakıyorum her gün. Daha da derinleşiyor mu diye. İnanır mısınız, gece başımı yastığa koyduğumda yüzümün üstüne yatmamak için çok uğraşıyorum. Çünkü yastığın yaptığı baskı ile kırışıklıklarımın derinleşeceğine inanıyorum” diyen 56 yaşındaki Muazzez gibi. Bu anlatılarda, kendi kendini izleme ve

inceleme teknolojisi olarak “ayna”, kırışıklıkların ve botoks yaptırma zamanının gelip gelmediğinin takibinde anımsatıcı bir işlev görür. Disiplinin kurucu ögesi olarak, Foucault'nun *The Eye of Power*'da (1980b: 155) yazdığı gibi, “Silahlara, fiziksel şiddete, maddi kısıtlamalara gerek yoktur. Sadece bir bakış. [...] her bireyin bu gözetimi kendisi üzerinde ve kendisine karşı uygulayacağı bir bakış” söz konusudur. Kırışıklıkların kontrolünde kendilerini sürekli aynada gözetleyen Gülsüm ve Muazzez'in öz denetime kendilerini adanmış özneler haline geldikleri söylenebilir; zira söz konusu gözetimde bireyciliğin ve öz yönetimin yankıları vardır. Bu kapsamda, “disiplinsel iktidarın, yalnızca analitik ve ‘hücresele’ olmakla kalmadığı, aynı zamanda bireysellikle bağlantılı” (Foucault, 1992: 193-194) olduğu görülür. Bunun için gerekli olan şey, bedenin zamanı ve hareketleri üzerinde daha hassas ve sürekli gözetim ile elde edilmeye çalışılan bir beden kontrolüdür. “Ayna” ile gözetlenen beden, botoks teknolojileri aracılığıyla “iktidarı kendi üzerinde kendiliğinden etkili kılmaktır; iktidar, bireyin kendi tabiiyetinin ilkesi haline gelmektedir (Foucault, 1993: 254). O halde, Foucault'nun (1992: 252) sözleriyle, “iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görünürlük durumu” nun kadınların kendi iradeleriyle teşvik edilmiş olduğu söylenebilir.

Öz gözetim ile birey, “kendini izleme ve gönüllü öz disiplin teknikleri yoluyla” (Moore, 2010: 96) kendisiyle ve bedeniyle ilişkisini kurar. Denetimle ilgili olarak, “disipline edilmiş beden, düzenleme programı aracılığıyla kendisini tahmin edilebilir kılar” (Shilling, 1993: 95). Botoks enjeksiyonları, aslında kaçınılmaz olanı yani yaşlanmayı ölçülebilir, teknikleştirilebilir ve hesaplanabilir bir diziye dönüştürmektedir: Kırışıklık ve “duygu yönetimi” ne (Hochschild, 1979) aracı olan botoks işlemleri sayesinde altı ay boyunca mimik hareketinde bulunulamayacak ve kırışıklıkların önüne geçilmiş olacaktır. “Gençleşmenin buyruklarından uzaklaşmamak ve kontrol altında tutulan yaşlanmanın ortaya çıkma çabalarını yönetmek için gerçekleştirilen mücadelenin

ev sahipliğini yapan beden” (Sagaert, 2020: 10), bir itaat sistemine içkin kılınır. Foucault’nun (1992: 169) tabiriyle, “geliştirilebilen, kullanılabilen ve aynı zamanda tabii kılınabilen bir beden itaatkâr bir bedendir”. Bu şekilde bedeni üzerinde otorite, kontrol, seçim ve güç uygulayan kadın da, kendi bedeninin “efendisi” olarak görülebilir. Altı aylık süre zarfında kırışıklıkların takibinde “kendini gözetleme disiplini” ne uyulduğu sürece, bedenin kendisi birey için öngörülebilirdir; dolayısıyla öngörülebilir olmak, düzenlemenin hem aracı hem de sonucudur. Keza, Arthur W. Frank’ın (1991: 55) dediği gibi, “disiplin, öngörülebilirlikten başka bir şey değildir”.

Bedenlerin üretimi, kesintisiz bir zorlamanın yalnızca bedensel faaliyetin sonuçlarına değil, bizzat süreçlerine yönlendirilmesini gerektirir. Bu “iktidarın mikro-fiziği” (Foucault, 1993) bedenin zamanını, mekânını ve hareketlerini parçalar ve bölümlere ayırır. Disipline edilmek istenen beden yalnızca güçlü yüz ifadelerinden kaçınmayı değil, aynı zamanda botoks işleminin düzenli kullanımını da şart koşar: Birbirini izleyen her altı ayda bir botoks enjeksiyonunun yenilenmesi gerekmektedir. Bir bakıma genç görünüm, “disiplinin devamlılığı yoluyla icra edilebilecek bir ödevdir” (Bauman, 2018b: 233). Bu ödevin icrası da, altı ayda bir dikkatle izlenen bir faaliyet ritmi biçimini almak zorundadır. Grek-Roma ve Hıristiyanlık düşüncelerinde kişinin kendine eğilmesi durumunun “yalnızca bir prensip değil, aynı zamanda sürekliliği olan bir pratik” (Foucault, 1988: 21) olması gibi, beden bakımı konusunda kurallara uymayı tercih eden bir kadın da bir zaman çizelgesine tabii tutulur. Şöyle ki, kırışıklık oluşumunun önüne geçebilmek adına botoks enjeksiyonu yaptıran katılımcılar, tam da mevcut olan ve olacak olan her şeyi ortadan kaldırdıklarını ve yeni baştan başladıklarını düşündüklerinde ve yüze “donmasını” emrettiklerinde, botoksun yüzdeki etkisinin geçmesiyle bastırılanların geri dönüşüyle karşı karşıya kalırlar. Kırışıklıklar kalıcı olarak giderilemediğinden, birey tarafından gönüllülikle “itaatkâr” kılınan beden, bir altı ay sonrasında kırışıklıkların yüzde yeniden belirmesiyle, disiplin projesini

engellemeye kararlı bir “düşman” haline gelir. Dizginleri eline aldığını, onunla canı istediği gibi oynadığını ve ona yön verdiğini sanan kişiyi egemenliği altına alan yine bireyin yüzüdür (Le Breton, 2018: 14). Yüz kasları, altı ay içinde botokstan arındığında “yüz, maskelediğini açığa vurmaya başlar” (Le Breton, 2018: 11) ve bu durumda yüz ifadeleri, bedensel mükemmelliğin disipline edici projesini alt üst edebilir. Duyguları tekrar ifade eden yüzde zaman yeniden işlemeye koyulduğunda, birey için bir sonraki enjeksiyonun zamanı gelmiş demektir. O vakit, beden üzerinde etkili olan bir “disiplin politikası”, bedenin unsurlarının ve jestlerinin hesaplı bir manipülasyonudur. Enjeksiyon ile bir altı ay daha hareketsiz kalan botokslu yüz, botoksun geri dönüşümlü ve geçici etkilerinden dolayı altı ayın sonunda kırışıklıklara tekrar yer verir ve botoks enjeksiyonu ile yüzün yeniden manipüle edilmesi gerekir. Zaman bedene işlemekte ve zamanla birlikte iktidarın denetimleri de bedene nüfuz etmektedir (Foucault, 1992: 188). Bu nedenle, disiplin, bedenin kullandığı nesne ile sürdürmek zorunda olduğu ilişkiler arasında bir çark düzeni kurar (Foucault, 1992: 188-189). Birey, kırışıklık oluşumuna sebebiyet veren mimiklerin kontrol altına alınması için, bu potansiyel olarak sonsuz teknolojik düzeltmeler döngüsünde kendisini bulur. Karşıt güçler olan gençlik ve yaşlılığın her altı ayda bir birbirine galip geldiği bu döngüde, “beden gözetleme rejimlerine girmek ve kendini yeni disiplin gücüne tabii kılmak; güncel olmak, ‘onunla’ olmaktır” (Frank, 1991: 55-56). Burada disiplin, altı ayda bir tekrarlanan ama her zaman bir üst seviye²⁷ botoks enjeksiyonu gibi “basamaklı olan görevlerin bedene yüklendiği bir tekniktir” (Foucault, 1992: 200). Bu bağlamda, disiplinin, hem bedenin güçlerini artırmakta hem de aynı güçleri azaltmakta olduğu ileri sürülebilir. Foucault’nun (1992:

²⁷ Doktor Levent’in söylediğine göre, uzun yıllar botoks enjeksiyonu yaptırmak, bir zaman sonra kasların bu toksine alışmasına ve yanıt vermemesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle, düzenli botoks işlemi yaptıran kimi katılımcıların yüzlerinde toksinin doz miktarı kademeli olarak artırılarak kullanılmaktadır. Fakat Doris Hexsel ve diğerlerinin (2007: 419) belirttiğine göre, uzun süre botoks işlemi yaptırmak “kas körelmesi” ne de yol açabilmekte ve böyle durumlarda botoks enjeksiyonlarının etkisinin daha uzun bir süre devam ettiği görülebilmektedir.

171) dediği gibi, disiplin, “Tek kelimeyle bedenın iktidarını çözmektedir; bedeni bir yandan artırmak istediği bir ‘yatkınlık’, bir ‘kapasite’ haline getirmekte; diğer yandan da bunların sonucu olarak ortaya çıkabilecek enerjiyi, gücü tersine döndürmekte ve bedeni katı bir bağımlılık ilişkisinin içine sokmaktadır”.

Gençlik arayışı içinde olan kadınların sürekli kendi kendini gözetlemesi ve “zamanın sürekli tersine dönen tekrar döngüsünü benimsemiş olması” (Aveni, 2021: 19) eş zamanlı olarak kadınların kendi bedenleri üzerinde uyguladıkları “baskı” biçimlerinden biri olarak kabul görebilir. Kadınlar, botoks ve dolgu işlemleriyle bedende kurulan disiplinler aracılığıyla “eksiklik, yetersizlik ve aynı zamanda asla yeterince iyi olamama hissini ve inancını bedenlerine empoze etmeye devam ederek” (Bordo, 2009: 27), sonsuz bir yetersizlik döngüsüne kapılmış halde kalabilirler. Ancak, bireyin bedeni üzerinde kontrollü disiplinin sürdürülebilmesi için, “eksiklik” duygusunun sürekli akılda tutulması gerekir: Her altı ayda bir, yüze bir üst seviye botoks enjekte edilse de yüzdeki kırışıklık oluşumunun önüne geçilemeyeceğinin ve botoks döngüsünün sonunun gelmeyeceğinin bilinmesi gibi. “Yokluk, tabii olmayı haklı çıkarır, bu da eksikliği yeniden üretir” (Frank, 1991: 55).

Grayson Cooke’un (2008: 37) dediği gibi, “teknik olarak ‘mükemmelleştirilmiş’ bu yeni ifadesiz yüzün” son derece sınırlı bir ömrü vardır, yaşlanma sürecini daralmış bir tempoda yeniden üreten botoksun etkisi uzun ömürlü değildir. “Yüzleri genç göstermek, artık yaşlanmayacaksınız anlamına gelmiyor. Yaşlanma süreci devam ediyor [...] Yaşlanmayı hiçbir işlemlerle durduramayız, sadece geciktirebiliriz. Bu, bir tür ‘yalancı gençleşme’” diyen Doktor Levent’in de belirttiği üzere, botoks ve dolgu uygulamaları; kişiyi daha genç olduğuna bakmaya, gençliği bedeninde hissetmeye ve hatta buna inanmaya teşvik ederken, kaçınılmaz olarak yaşlılığın bastırılmış işaretleri bir altı ay sonra geri döner: Botoks ve dolgu enjeksiyonlarının yüzde kalıcılık etkisinin sınırlı olması nedeniyle, “aynı gelecek sonluluğın ufku ve sınırındır” (Gibson, 2006: 54).

Görünmez kılınmaya çalışılan yaşlanmaktan kaçınılamamakta, bilakis “biyolojik gerçeğin dehşeti olmaya devam eden” (Becker, 2020: 90) yaşlanma, şimdiki zamanda yaşayan herkesin geleceğinde yer almayı sürdürmektedir. Lakin bu durumun farkında olmak, bu işlemlere başvurmayı engelleyici bir durum teşkil etmez. “Yüzünüz bu görüntüye alışıyor ve devamını istiyorsunuz, yaptırdıkça yaptırmanız geliyor” diyen 41 yaşındaki Melahat gibi benzer düşünceye sahip diğer katılımcılar açısından, uygulamanın sonucundan duyulan memnuniyet, botoks ve dolgu enjeksiyonlarının yaşlanmanın ve mimik hareketinde bulunmanın olumsuz algılarını azaltmanın bir yolu olarak yararlı olduğuna dair inançları beslemekte ve botoks kullanımının tekrarlayan doğasını güçlendirebilmektedir. Bir başka deyişle, yaşlanan yüzler üzerinde “kontrol vaadi”, kişinin yaşamı üzerinde daha fazla denetim hissine sahip olmak isteyen herhangi bir tüketici için cazip olabilmekte ve yaşlanmayı geciktiren ürünler ve hizmetler, tüketiciler “yaşlanmadan yaş almaya” çalışırken ya da genç görünümü korumaya devam ederken “değerli” kaynaklar haline gelebilmektedir (Calasanti & King, 2007: 359). Yaşlanmanın üstesinden gelinemez belki ama en azından katılımcıların izledikleri yol gibi botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla genç görünen bir yüz ile bu kaygıyı bir süreliğine akıldan çıkartmak mümkün olabilir. Maksimum altı ay sürecek “dondurulmuş genç görümlü bir yüz” yaratan ve yaşlanmaya meydan okur gibi görünen bu uygulamalar sayesinde beden, birey açısından tehlike arz etmekten çıkacaktır. Ama altı ayın sonunda eski görünüme tekrar kavuşmak da kaçınılmazdır. Kişinin kendi bedeninin ölümlü yanı, genç kalma düşününün uzun sürmesine imkân tanımaz; zira beden, genç kalmanın “doğal düşmanı” olmaya devam eder ve bu nedenle, altı ayın sonunda tekrar iğne altına yatmak gerekir. Bu durum, Zygmunt Bauman’ın (2018a: 56-57) belirttiği gibi, aslında tam bir paradoks teşkil eder: Yarı dost, yarı düşman beden; mücadelenin hem amacı hem de aracı olmayı sürdürür. Ya da David Le Breton’un (2019: 235-236)

deyişle, “insanlık halinin sonsuz kırılğanlığını hatırlatan beden, hem başarısızlığın hem de kurtuluşun yeri” olmaya devam eder.

Diğer taraftan, bedenleri kontrol etme isteğine, bedenın birey için anlamlarının sorgulanması eşlik eder. Zira beden; kişinin hayata, kendine değer biçmesine olanak tanıyan bir anlam katma etkinliğine sahiptir. “İnsanların bir “ötesine” ihtiyacı vardır” (2020: 263) diyen Ernest Becker’in işaret ettiği gibi; bireyin hayata, kendine ve bedenine anlam vermesi gerekir ki, varoluşunu ortaya koyabilsin. Katılımcılar; kendine bakmak, bedenini korumak ve geliştirmek için bir beden seçmişlerdir ve bunu da bir beden teknolojisi edinerek başarırlar. Şimdiki ve gelecekteki planlarına yönelik, bedene bir güç atfederek, geleceği onun ellerine bırakmışlardır. “Kişinin kendi bedenine hâkim olması ve farkındalığı ancak bedene yaptığı bir güç yatırımının etkisiyle elde edilebilir” (Foucault, 1980a: 56). Beden, gözetim ve denetim nesnesi haline gelir ama aynı zamanda beden, bireyin arzusunun kendi üzerinde yoğunlaşmasını sağlar. “Kişinin kendisini onaylama veyahut kendini olumlama eyleminde rol oynayan” (Tillich, 2000: 86) bu uygulama, bir iktidar çalışması yoluyla kişinin kendi bedenini arzulamasına giden yola aittir (Foucault, 1980a: 56-57). Bu sahiplenme dahilinde oluşan “ben deneyimi”, yalnızca bir gücün denetlenmesi ya da başkaldırmaya hazır bir güç üzerinde kurulan egemenlik deneyimi değil, insanın kendi kendisinden aldığı bir hazzın deneyimidir. Ne ise o olmakla yetinip, kendini bununla sınırlandırmayı kabul etmeyen bireylerin, kendine “haz vermesi” durumu, Foucaultcu bir çerçevede söyleyecek olursak “disiplin ve hazzın birbirini yok etmediği” (1994: 77) nin göstergesidir.

Beden üzerinde birtakım işlemlerin özenli denetimine izin veren bu disiplinler yöntemler ile bedenın güçlerinin sürekli olarak tabii kılınması sağlanırken, bedene itaatkârlık-yarar oranı dayatılır (Foucault, 1992: 169-170). Genç görünmek ve yaşlanmanın izlerine karşı mücadele etmek için kişisel sorumluluk alan kadınlar

tarafından, bu “zorunlu”, “sürekli” ve “düzeltici” disiplin ortamında (Foucault, 1992) estetik işlemlerin “bedene yatırım” olduğu varsayılır ve genç görünme hedefi için birey, istikrarını korumak zorundadır. Grek-Roma ve Hıristiyanlık döneminde beden feragatine dayanan disiplinler uygulamaların temelini bireyin “mutluluğunu”, “ölümsüzlüğünü”, “bilgeliğini” sağlama yönünde önem teşkil etmesi gibi, bir yararlılık temelinde beden temsilini öne çıkaran botoks ve dolgu işlemlerine başvuran kadınlar için de bu işlemler; ödüllendirici, tatmin edici bir psikolojik ve kişisel yaşam sürme fikrine dayanır. “Yaşam değişiklikleri”, “özgüven/benlik saygısı”, “iç-dış beden bütünlüğü” gibi birtakım beklentiye sahip katılımcıların, yüz ve mimikleri yönetme ya da disipline etme sürecinde bedeni gözetim altında tutacak bir denetim ve disiplin teknolojisine başvurmaları gerekir ki, katılımcıların bu yöndeki tercihi, botoks ve dolgu teknolojileridir. Bir doktor yardımıyla “duygu yönetimi” ne (Hochschild, 1979) etki eden ve bedenin disipline edilmesinin kabulü koşuluyla “kişinin kendisini ve bedenini bulmasına yardımcı araç” olarak kullanılan botoks ve dolgu teknolojilerinin bu bağlamda, “tutkulara dair dini baskının bir yüzünü oluşturmaktan ziyade seküler zevklerin kapasitesini teşvik eden” (Turner, 2019: 182-183) bir “kendini biçimlendirme tekniği” (Foucault, 1988) olarak işlev gördüğü söylenebilir.

3. 6. “Başarılı Yaşlanma”: Yaşlanmadan Yaş Almak

3. 6. 1. Gençliği İdealize Etmekten Gerontofobik Söylemlere

“Annem kendine bakmadığı için erkenden yaşlandı. Özellikle iki kaş arası çizgisi çok belirgin. Ben de onun yaşına geldiğimde annem gibi görünmek istemiyorum [...]” sözleriyle yaşlılığı “düşüşe geçme” olarak formüle eden 36 yaşındaki Funda, yaşlanmayı tamamen “bedensel, tahmin edilebilir ve kaçınılmaz şekilde bedeni korkunç kılan bir kehanet” (Gullette, 2013: 19) olarak sunuyor gibidir. Funda’nın ileriye yönelik

“düşüş” anlatısı, Margaret Morganroth Gullette’nin (2013: 34) belirttiği gibi, kaderciliği yansıtır: “Annem gibi görünmek istemiyorum”. Bu ifade, “düşüşün” biyolojik bir kader ve onu yenmenin tek yolunun bunu erkenden bilmek olduğu duygusunu paylaşır” (Gullette, 2013: 53).

Estetik teknolojileri aracılığıyla yüzde meydana gelen değişimlerle ailesel benzerliklerin ortadan kalktığını ileri süren ve bu durumu eleştiren Margaret Gibson (2006: 51) için, “Tekno-tıbbi-siber bir bedenlenme kültürü, başkalarıyla bağlantının hissedildiği veya tanık olunduğu daha dokunaklı ve savunmasız temsilleri ve bedenlenme deneyimlerini görmezden gelme, korkma veya küçümseme eğilimindedir”. Zira estetik müdahaleler ile yanak kemiklerinin yüksekliğini veya belirginliğini değiştirerek yüzün yeniden işlenmesi, burunların, çenelerin boyut ve şeklinin değiştirilmesi, kaş kaldırma gibi işlemlerle, Gibson’a (2006: 58) göre, “nesiller içinde ve arasında atasal benzerliğin genetik düzeydeki izleri silinir. Burnumuzun şekli veya dudaklarımızın kıvrımı kadar, ifade nüanslarının da genetik kontrol altında olabileceğine inanan Paul Ekman (1971) gibi Gibson (2006: 51) için de yüzdeki izler; ebeveynler ve çocuklar arasındaki tavırlar ve jestler, aynı zamanda büyükanne ve büyükbabaların, onların ebeveynlerinin vb. izleridir. Ancak estetik teknolojileri, bu tür benzerliklerin genetik tarihini değiştiremese de, nesiller boyunca özdeşleşme figürlerinin mimetik birleşimlerinin izlerini taşıyan, görünür işaretler düzeyinde paylaşılan somutlaşmaların sürekliliklerini koparır. Böylelikle, ailesel içselliklerin yerinden edilme sürecine karşılık gelen estetik değişim projesi, diğerlerinin bedensel izleriyle bir ilişki ve bunların kaydı olarak daha geniş bedensel tarih sorununu siler (Gibson, 2006: 59-60).

Bu bakış açısı özelinden, bedensel izlerin silinip, ailesel benzerliklerin ortadan kaldırıldığı estetik uygulamalardan birinin de botoks ve dolgu prosedürleri olduğu akla gelebilir. Şöyle ki, bu enjeksiyonlar aracılığıyla kırışıklık görünümünde azalma

sağlanır, lakin bu işlemin etkileri; “alnı yukarı kaldıramamak”, “kaşları çatamamak” ve “gülememek” gibi birtakım yüz hareketlerinde kısıtlamadır. Bu, gülümserken, kızarken ya da öfkeliyken tıpkı annesi, babası veya kız kardeşi gibi görünmenin ya da onları hafızaya ve bedenlenmiş duyguya geri getiren bir jest veya ifadeye sahip olmanın o esrarengiz, “hayalet etkilerini” kaybetmenin karşılığı olabilir. Bu durumda, herhangi bir yakınının yüz ifadesine veyahut yüz hatlarına sahipken, estetik işlemlerle bedenlerini ya da yüzlerini değiştiren bireyler, artık akrabalarına benzemek zorunda değildirler (Gibson, 2006: 58). Tıpkı “[...] Ben de onun yaşına geldiğimde annem gibi görünmek istemiyorum [...]” diyen Funda gibi.

Lakin botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla yaşlanma hususunda kontrol duygusunu kazandığını düşünen Funda için, “aile benzerliğini ortadan kaldırmak” bir sıkıntı teşkil etmez, aksine annesinin taşıdığı izden “kurtuluş” ile kalıtsal kaderi aşmak istemektedir. Annesiyle özdeşleşmenin kaynaklarından biri olan “iki kaş arası çizgisi” ni botoks enjeksiyonları vasıtasıyla sildirme ile bedensel “benzerlikten” kaçınırken, aynı zamanda “kendi kaderinin aktif denetleyicisi” (Bauman, 2018b: 233) olarak kendini de inşa eder ve alışıldık bir ifadeyle “yıllara meydan okumaya” çalışır.

“Annem ve onun yaşlıları için yaşlanmak normal olabilir. Ama günümüzde çoğu kişi gibi ben de yüzüme gereken özeni göstermeye çalışıyorum. Bu yüzden şimdiden önlemimi alıyorum. Annem yaşlanmayı kabul etmiş ve kendini bu haliyle seviyor, evet ama ben elimden geldiğince uzun bir süre iyi görünmeye devam etmek istiyorum. Buna kaliteli bir şekilde yaş almak da diyebilirim” şeklinde anlatisına devam eden Funda, annesinin bedeni üzerinde çalışmamasını, annesinin yaşlanmayı kabul ettiğinin bir kanıtı olarak tanımlar ve bu kabullenmeyi, kendisinin yaşlanmaya dair “direnişi” ile karşılaştırır. Genç kalma arzusunu yerine getirdiğine ve mümkün olduğunca uzun süre yaşlanmaya karşı mücadelede kendisine yardımcı olacağına ilişkin botoks

enjeksiyonlarına olan inancını pekiştiren Funda, kendini ebeveynlerinin nesli ile kıyaslayarak, “zamanından önce yaşlanan” annesinin aksine, mümkün olduğu kadar uzun süre genç görünmeye ve kendisini genç hissetmeye çalışır ve bu yolla, birçok araştırmacının “düşüş” anlatılarına ve yaşlanmanın geleneksel kavramsallaştırmalarına karşı koyduğuna inandığı “başarılı yaşlanma” (successful aging) (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelini de benimsediğini gösterir.

John W. Rowe ve Robert L. Kahn (1997, 1998) tarafından geliştirilen “başarılı yaşlanma” modeli; sağlık, fiziksel ve bilişsel kapasite ve hayata aktif katılım üzerine odaklanır. Bireylerin bedenlerini şekillendirme, tasarlama ve seçme özgürlüğüne sahip olduğuna dikkat çeken bu model kapsamında yaşlanma, bireylerin sorumluluğunda olan özel bir “sorun” olarak tasvir edilir. Yaşlanmanın bireyci odağı, geç tüketim kapitalizmine nüfuz eden kendi kaderini tayin etme retorliğini yansıtır ve sürekli olarak kendi bedenlerimizi seçebileceğimizin söylendiği çağdaş kültürde kolay bir yankı bulur (Bordo, 1995: 247; Brooks, 2010: 239; Holstein & Minkler, 2003: 787). Bireysel seçim, çaba ve davranışa bağlı olan “başarılı yaşlanma”, bedensel disiplin rejimleri yoluyla “yaşlanma riskini” yönetme ve “yaşlanma üzerinde yetki sahibi olma” (Holstein & Minkler, 2003: 788) sorumluluğunu bireylere bırakmanın yanı sıra yaşlanma konusunda “potansiyelin ötesine geçmeyi içermektedir” (Rowe & Kahn, 1997: 433). Nüfus küresel olarak yaşlanırken, “modern” tüketim kültüründeki vurgu, yaşlanmayan fiziksel görünüm üzerinedir ve “başarılı yaşlanma” yı, böyle bir izlenim bırakmadan yaşlanma olarak tanımlamaktadır (Twigg, 2013). Bu kapsamda, başarılı bir şekilde yaşlanma, yaşlanma karşıtı estetik ameliyatlardan ve teknolojilerin artan yaygınlığı ışığında, sadece diyet ve egzersiz yoluyla sağlıklı ve aktif bir bedeni korumak değil, aynı zamanda enjekte edilebilir estetik işlemlerle genç bir bedene ve yüze sahip olmak anlamına gelmektedir (Brooks, 2010: 251). Bir bakıma, kırışıklıkları olmayan ve genç yüz standartlarını örnekleyenler, artık “başarılı bir şekilde yaşlanmış” olarak

adedilmektedirler. Tıpkı Funda'nın yanı sıra kırışıklıkların önüne geçme konusunda ortak bir taahhüt sergileyen kadın katılımcıların genelinin, "başarılı yaşlanma" (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinin temel yönlerini somutlaştırmalarında görüldüğü gibi.

Dahası, genç görünme ihtiyacının illa ki yaşlanırken önem kazanmadığı üzerinde duran ve görünüşe yapılan yatırımın kronolojik yaşla bir ilgisi olmadığına vurgu yapan "başarılı yaşlanma" (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modeli kapsamında "başarılı" bir şekilde yaş alabilmek için erken yaşlarda kendine bakmaya ve özen göstermeye başlamak da önemlidir. "Kırışıklıklarından rahatsız olan herkese botoks ve dolgu işlemi yapıyoruz. Ama yaş sınırında düşme görülmekte. Yirmili yaşlarındaki genç kızlar da bana gelebiliyor ve yüzde en küçük bir yaşlanma belirtisi başlamadan, erkenden önlem almak isteyebiliyorlar" diyen Doktor Levent'in ifadesinde görüldüğü üzere, yaşlanma ile ilgili olarak gerçekleştirilen beden modifikasyonu ve uygulamaları "yaşlı kadınlarla" sınırlı değildir. "Ameliyatsız gençleşme" (Fraser, 2003), "yaşlanma karşıtı uygulama" (Hurd Clarke, 2011), "yaşlanmayı geciktirici" (Muisse & Desmarais, 2010) ve "gençlik iksiri" (Singh & Kelly, 2003) gibi kavramlarla çerçevelenen botoks ve dolgu uygulamaları, her ne kadar yaşlanmaya atıfta bulunarak, "yaşlı" bireylere yönelik bir işlemmiş ve yaşlılıkla bir ilişkisi varmış gibi bir düşünceye sebebiyet verse de; kronolojik yaş, bu prosedürleri yaptırmayı etkilememektedir. Doktor Levent'in bireylerin yaşlanma belirtilerini "maskelemek" için değil, henüz yüzde belirti göstermeyen kırışıklık ve çizgilerin ileriki zamanlarda oluşumunu önlemek adına "genç" kadınlar tarafından da bu uygulamaların tercih edilmekte olduğuna ilişkin anlatısının işaret ettiği gibi, botoks ve dolgu işlemlerine başvuran bireylerin yaşının yirmili yaşlara kadar düştüğü görülmektedir.

"Yüzlerin yaşlanmasına izin vermek yerine, insanlar artık yaşlanmanın ilk belirtilerinde yüzlerinde küçük işlemler yaptırmaya başlıyorlar" (2000: 119) diyen

Nancy Etcoff'un "yaş düşüşü" (2000: 119) olarak adlandırdığı bu durum, bireylerin ellili yaşlarında değil de, otuzlu ve hatta yirmili yaşlarında estetik işlemlere başladıkları anlamına gelir. Etcoff'a (2000: 119) göre, "en yeni trend, hiçbir zaman gözle görülür şekilde yaşlanmamaktır" ve bu bağlamda, teknolojilerin giderek daha fazla yaşlılığın dışı dönük belirtilerini ertelemeye izin vermesi, yaşlı görünmeye karşı daha genç yaşlarda çalışmaya başlamamız gerektiği gerçeği ile kendini gösterir.

"Yaşlı görünmenin bir ileri yaş sorunu olmaktan çıktığının" (Gullette, 1998: 12) göstergesi olan bu ifadelerde yaygın olarak paylaşılan duygunun özü ise, "bedenin, kültürel ve teknolojik bir müdahale olmadan "düşüşe geçmesi" (Gullette, 2013: 19) varsayımdır. "Düşüş, nostalji, hızlanma ve yaş takıntısı bir zamanlar çok yaşlı insanların manzarasıydı" (2013: 57) diyen Gullette'ye göre, daha genç olmaya duyulan özlem, artık orta yaşlarını yaşayanların yanı sıra daha genç insanlar tarafından da defansif anlamda elde edilmek istenmektedir ve bu da "düşüşün" bireylerin yaşam sürecini hâkimiyetine almasının çarpıcı bir kanıtıdır. Bu nedenle, gençlikle meşgul olunması, yaşlanma karşıtı estetik uygulamalarının biyolojik olarak genç bedenlere çoktan sirayet etmiş olması gerçeğiyle vurgulanmaktadır (Negrin, 2002). Zira gençler için gizil bir korku halini alan şey, "yaşlanma kaygısı" dır. "Yaşa bağlı yüz görünümündeki değişikliklerle ilişkili olarak kişide 'kayıp' beklentisine işaret eden 'yaşlanma kaygısı' nın" (Slevec & Tiggemann, 2010: 66) üstesinden gelebilmek için ise, "gençlik" kodları altında ideal bedeni geliştirmek ve bu yolla, yaşlanmayı ya da yaşlı görünmeyi mümkün olduğu kadar ertelemeye çalışmak gerekmektedir. Bu hususta gerekli olan uygulamaların başında da, yaşlanmayı önleyici ürünler ve prosedürler gelir. Tıpkı kendisinde kaygı yaratan yaşlanmanın önüne geçebilmek adına botoks ve dolgu işlemlerine başvuran katılımcılardan 28 yaşındaki Elçin gibi.

“28 yaşımdayım ve henüz yapamadığım çok şey var. Eğitimimi tamamlamadım, evli değilim, çocuğum yok, kariyerim yok. Yani daha gerçekleştiremediğim düşler ve arzular var ve bana göre bunlar gençken olacak şeyler. Çünkü bu zamanlar, henüz çekiciliğinizi yitirmedığınız zamanlar [...] Bedenden ziyade yüzünüz ön planda ve yüz daha çabuk yıpranıyor, yaşınızı ele veriyor. Yaşlı görüldüğüm ya da kendimi yaşlı hissettiğim zaman yaşanmamışlıklarımı yerine getiremeyeceğimi düşünüyorum. Bu yüzden botoks ve dolguyu tercih ediyorum” diyen Elçin, yaşlanma sürecini görünüşü hakkında kendisini endişeli hissetmesine yol açan bir süreç olarak ele almıştı. Yaşlılık, genç bir bedenin vaat ettiklerinden mahrum kalmaktı. Gençlik ise, kendini ifade etme aracıydı ve hayatındaki “şansını” artırma fırsatı olarak daha önemliydi. Bir bakıma gençliğin; kariyer, sosyal statü, kişisel başarı gibi konularda kendisine bir “araç” olarak hizmet edeceği kanısı taşıyordu Elçin. Bundan dolayı, Elçin için botoks teknolojileri, kendisiyle yaşlanma korkusu arasında bir tampon görevi görüyor gibiydi. Botoks ve dolgu işlemleri aracılığıyla, yüz görünümünde birkaç yıl geriye gitmek, daha genç olma inancını destekliyor ve gelecek zamanlarda gerçekleştirilebilir potansiyeller hakkında genel bir iyimserliğe katkıda bulunuyordu.

“Gençliğe özerk bir statü veren” (Hilhorst, 2002: 13) Elçin, yaşlanmayı, yaşanmamışlıklarını gerçekleştirmek için gereken vaktin kaybı olarak anlamlandırdığından, bir şeye geç kalmamak için Simone de Beauvoir’in (2020b) sözleriyle, “gençliği kendinde cisimleştirme” ye çalışıyor gibidir. Nedeni şu ki, daha uygun ya da daha çekici olarak değerlendirilen hedefler, Elçin tarafından gençlik zamanlarında olacak ya da yapılacak hedefler olarak algılanmaktadır. Bu sebeple kırıksızlıkları, yaşamında yanlış gidecek olan her şeyi temsil edecek bir durum kaygısıyla değerlendiren Elçin, düşüncesini ve ilgisini kırıksız bir yüze sahip olacağı gelecek zamana yöneltir. Kırıksız bir yüzü, “gelecek için bir güvence” olarak gören Elçin’in birtakım amaçlara hizmet etmek için istediği/arzuladığı bu türden bir gençliğe “işlevsel

gençlik” de demek mümkündür. Zira “Hayatta iyi olan her şeyin pasaportu” (Calasanti & Slevin, 2001: 53) gibi bir mantık içinde geleceğe yönelik kârlı bir yatırım ile ilişkilendirilen gençlik, bir kişiyi değerli kılan diğer kişisel özelliklerden bağımsız bir statü (Hilhorst, 2002: 13), en azından bireye avantaj sağlayan sembolik bir ikinci şans (Gullette, 1998: 24) sunar gibidir. Bir bakıma “bir silah, bir işaret, saygınlık getiren bir araç, bir tavsiye mektubu” (de Beauvoir, 2020b: 272) şeklinde bir işlevselliğe sahiptir.

Bununla birlikte, gençliği çekicilikle eşitleyen Elçin’in anlatısındaki çekicilik, sosyal olarak daha fazla arzu edilen kişilik özelliklerine atıfta bulunması ve bireyin daha iyi yaşam sürmesine olanak tanınması savıyla, genellemelere işaret eden “hale etkisi” (Dion & Berscheid, 1972; Re & Rule, 2016) yaratır gibidir. Karen Dion ve Ellen Berscheid’in *What is Beautiful is Good* (1972) isimli çalışmalarında, çekici kişilerin çekici olmayan kişilere göre, sosyal ve mesleki açıdan daha başarılı olarak işaretlenmelerinde görüldüğü gibi, Elçin’in anlatısında da çekicilik; özgüven, sosyal değer ve sosyal kabule dayalı bir dizi faktör üzerinde olumlu etkilere sahip olmak şeklinde değerlendirilir ve anlam kazanır. Hale etkisine sahip çekicilik, Anne Haas ve Stanford W. Gregory’e (2005: 452) göre; liderlik, popülerlik, sosyallik, yeterlilik ve evliliğe ilişkin algıları birey için önyargılı hale getirir. Bu yolla çekici kişilerin, çekici olmayan kişilere nazaran daha iyi işler ve daha yüksek kazançlar elde ettikleri, daha fazla flört, cinsel deneyim ve popülerliğin yanı sıra dışadönüklük gibi olumlu psikolojik sonuçların da keyfini çıkararak daha az sosyal kaygı ve yalnızlığa sahip oldukları düşünülür (Andreoletti vd., 2001: 969). “Çekici insanlar, çekici olmayan insanlara göre sosyal olarak daha rahat, daha özgüvenli, daha iddialı ve olumsuz fikirlerden daha az korkma eğilimindedirler” (2000: 49) savında bulunan Nancy Etcoff için de, çekici insanların, “kaderin ve koşulların piyonları olmaktan ziyade hayatlarını kontrol altına aldıklarını düşünmeleri daha olasıdır” (2000: 49).

“Fiziksel çekicilik, kimlik duygusunun merkezinde yer alır” (2002: 440) diyen Laura Hurd Clarke’ın öne sürdüğü şekliyle, bu durum kaçınılmaz olarak Elçin’in yaşlanmaya veyahut yaşlı görünümüne karşı tutumunu etkilemekte ve farklı bağlamlarda “piyasa/sermaye değeri” nin (Baudrillard, 2021b: 164) düşüşünden endişe duymasına yol açmaktadır. Günlük yaşamdaki herhangi bir hayal kırıklığı ya da herhangi bir başarısızlık doğrudan doğruya bedenselleştirildiğinden (Baudrillard, 2021b: 178), “fetişist ve gösterisel bir mantık uyarınca bedeni en parlak, en mükemmel, en işlevsel nesne olarak dışarıya yönelik şekilde oluşturmak amacıyla” (Baudrillard, 2021b: 166) botoks ve dolgu uygulamaları ile gençliği kendinde sabitlemeye çalışır gibidir Elçin. Burada temel olan, Jean Baudrillard’ın (2021b: 166-167) sözleriyle, bedenin “etkili, rekabetçi, ekonomik tipte bir yatırım olmasıdır”. Başka bir şekilde söylenecek olursa, sahip çıkılan beden, “kapitalist” amaçlara bağlı bir yatırımdır: Şayet bedene yatırım yapılıyorsa, bu bedeni kârlı kılmak içindir. Bir kültür varlığı olarak düzenlenen beden, sayısız toplumsal statü göstergelerinden biri olarak güdümlenir. Tıpkı, “Gençlik etiğinin, işlevsel ‘değişim değeri’ ne indirgenerek gençliğin ya da genç görünümünün, gösterge/değer olarak işlev görmesi” (Baudrillard, 2021b: 169) gibi. Günlük yaşamda görünüşün önemi, anlamı ve etkisine ilişkin temel inançlara ve varsayımlara işaret eden “görünüş yatırımı” (Slevec & Tiggemann, 2010: 67) bu bağlamda önem kazanır. Elçin de, toplumsal başarısının tümüyle başkalarının kendisi hakkında sahip olduğu imgeye bağlı olduğunun farkındalığıyla genç görünümü korumaya çalışır.

“Düşüş; orta yaşçılığı ve kırkının, otuzunun, hatta yirmisinin altındaki insanlara sunulan erken ümitsizlik tehdidini birleştirir” (2013: 61) diyen Gullette’nin belirttiği gibi, genç olmak ve genç görünümünün devamlılığını sağlamak, gelecekte başarılı olabilmenin tek iyi vaadi gibidir. Hızlanma, Elçin’in dile getirdiği gibi kariyer kazanmak ya da bir aile kurmak için gereken vaktin kaybı anlamına gelebilmektedir. Zamanın hızlı akışı içinde bir şeylere geç kalmadan, daha doğrusu gençken yapılması

gerektiğine dair düşüncenin gençler için gizil bir korku halini aldığını öne süren Gullette'ye (2013) göre, “düşüşün” bir hastalık gibi önlemez oluşu ve erkenden gelişine dair inancın varlığı, genç bireylerin yaşlanmama konusunda erkenden önlem almalarına yol açmaktadır. Tıpkı yüze gösterilen özen ve dikkatin kendisine uzun vadeli estetik faydalar sağlayabileceği inancını vurgulayan Elçin'in botoks ve dolgu işlemlerini, gelecekteki görünümüne “yatırım yapma”nın bir yolu olarak ileriye dönük terimlerle çerçevelemesinde olduğu gibi.

Üstelik yaşlanmaya karşı alınan önlemlerin de, hızlı yaşam içinde hızlı sonuçlar veren işlemler olması önemlidir. “Kolaya kaçtığımı söyleyen arkadaşlarım var. Onlara göre kremlerle üstesinden gelebilirmişim, neymiş yaşımda çok gençmiş. Kremleri denemedim değil, ama bir etkisini görmedim ve bana göre çok zahmetli, angarya bir iş. Sabah sür, akşam sür, göz çevreine farklı bir şey sür. Oldukça sıkıcı. Üstelik pahalı da. Onlara vereceğim para ile yedi ila sekiz ayda bir gider botoks ve dolgu yaptırırım, daha ekonomik” diyen Elçin, yaşlanma karşıtı uygulamalardan botoks ve dolgu enjeksiyonlarına hiçbir işlemin referans olmadığına dikkat çeker. “İnsanlar artık kimyasal peeling gibi yüz bakımı istemiyorlar. Değişimi, sonuçları anında görmek istiyorlar. Hızlı yaşıyoruz, tahammülsüz bir toplumuz artık. Beş dakika içinde sonuç istiyoruz. Sürüyoruz kremi bir anda kırışıklıklarım gitsin istiyoruz. Böyle bir şey yok. Alt yapısı sağlam kremlerin düzenli kullanılması ile iyi sonuçlar alınabilir tabii ki. Ama bunun için istikrarlı ve sabırlı olmak lazım. Bu yüzden en etkili uygulama, zaman almayan ve hatta işlem sonrasında anında yüzde etkisini gösteren botoks ve dolgu işlemi” diyen Doktor Levent'in anlatısının da gösterdiği gibi, bir bakıma hazzı ulaşmak ve en kısa yoldan tatmin olmak, yüzde anında “kanıtlanabilir” sonuçlar gösteren botoks ve dolgu teknolojileri ile çok daha kolaydır. Sadece bir günde bir doktordan daha iyi sonuçlar alabileceğini bilen Elçin de kremlerle vakit harcamak istememektedir. Bedenlenmiş deneyim, Elçin'e neyin iyi hissettireceğinin ve neyin iyi gelmediğinin

bilgisine izin vermiş ve bu yolla, Elçin teknik geliştirip, yeni bir uygulamaya geçmiştir: Kremlerden botoks ve dolgu enjeksiyonlarına.

Bireylerin yaş alma sürecinde geçen zamanla ve beraberinde yaşanan endişelerle başa çıkabilmek adına bedenlerine iyi bakmaları gerektiğine odaklanan “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinin asıl savlarından biri; bir “hastalık”, “kayıp” ve “düşüş” zamanı olarak yaşlanmaya dair genellemelerin üstesinden gelinebileceğini savunmasıdır. Bu savununun “geçerliğini”, yaşlanma karşıtı medikal estetik teknolojilerinden botoks ve dolgu uygulamalarına başvuran kadın katılımcıların anlatılarına istinaden şu şekilde desteklemek mümkündür: Kritik bir yaş belirteci olan beden, bireyin yaşını tanımlamada temel bir referans noktasıdır; zira Glenda Laws’ın (1995: 114) da ileri sürdüğü gibi, “birinin genç ya da yaşlı olduğuna dair en dolaysız duygumuz genellikle bireylerin bedensel görünümüleriyle karşılaşmalarımızdan kaynaklanır”. Görünüş, kadınların yaşlı ayrımcılığını deneyimleme biçiminin merkezinde yer alır ve bu nedenle, kadınlar, yaş kalıplarına karşı kendilerini savunmak için olabildiğince genç görünmeye çalışırlar. Paul C. Luken (1987: 184), yaşlılıkla ilişkilendirilen damganın “kişinin kaç yaşında olduğuyla ilgili olmadığını, daha ziyade, kişinin belli durumlarda nasıl yaşlı olarak algılandığı meselesi” olduğunu söyler. Burada önemli olan, “kronolojik yaştan ziyade, ne kadar genç görünüp görünmediğimize göre yargılanmamızdır” (Secunda, 1984: 2). “Yaş, kimlikte bir rakamdan ibaret” diyen 62 yaşındaki Nesibe’nin de belirttiği üzere, kronolojik yaş, “yaşlı olmayan” ın “yaşlı” dan ayırt edilmesini sağlayan bir araç değildir (Hurd Clarke, 1999: 425). Baskın kültür içindeki yaşlılık, görsel alanın bozulmasıdır (Furman, 1999). Görselliğin yeniden inşa edilmesi ve kişinin daha sonraki yaşam görünümünün yeniden tanımlanması ise, botoks ve dolgu enjeksiyonları ile mümkün kılınır. Nitekim bu işlemler vasıtasıyla bedenin yaşlanma gibi “doğal” işlevleri görünmez hale getirebilmekte ve kronolojik yaş, artık fiziksel belirteçlerin yokluğuyla veya varlığıyla eşit olmamaktadır.

Mike Featherstone ve Mike Hepworth'ün (1991: 375) belirttikleri şekliyle, yaşa özel bireylerin önüne konulan aşamalar veya geçmek zorunda kalınan engeller, gençliği mevcut kılan teknolojiler aracılığıyla değiştirilebilir ve hatta atılabilir durumdadır. Yaşlanma süreci böylece inşa ve yeniden inşaya sonsuz bir şekilde açık olarak temsil edilebilmekte (Featherstone & Hepworth, 1995: 42-44) ve aynı zamanda görünüm yaşı ile karakterize edilen “engeller”, genç görünümü mevcut kılan botoks ve dolgu enjeksiyonları gibi teknolojiler aracılığıyla ortadan kaldırılabilir. Gençliğin önceliklendirilmesini vurgulayan ve algılanan “doğal” beden süreçler üzerinde bir disiplin duygusu oluşturan botoks ve dolgu işlemleri, yaş alma sürecinde geçen zamanla ve zamanın beraberinde getirdiği endişelerle başa çıkabilmeyi, bir kadının kendisini yaş kalıplarına göre savunabilmesini, “düşüş anlatıları” na karşı koyabilmesini, kısaca kadınların yaşlanmanın sınırlayıcı, olumsuz yaftalamaların ötesinde yeniden güçlenebilmelerini sağlayabilmektedir. Keza “sosyal görünmezlik”, “dikkat çekememe”, “partneri kaybetme endişesi” gibi birtakım “görünüm odaklı kaygılara” (Slevec & Tiggemann, 2010) işaret eden gerekçelerle botoks ve dolgu işlemlerine başvurduklarına değinen katılımcılar, bu teknolojiler yoluyla yaşlanma sürecinde bedensel zamanı gevşeterek, “yaşlı” kadınların gözden uzak tutulması gerektiği fikrini kısmen çürütürler. “Başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modeliyle bağlantılı olan “bedensel zaman yönetimi” ile de bireylerin “yaşlanmadan yaşlanması” (Marshall & Katz, 2006: 77) mümkün olabilmektedir. Böylelikle, gönüllü olarak disipline edildiğinde beden, sosyal ve politik baskı biçimlerine karşı muhalefetin ifade edilebilmesi hususunda güçlü bir sembolik alan sağlayabilmekte (Reischer & Koo, 2004: 303) ve kadınlar, yaşlı görünüme ilişkin eylem ve sözlerle kendini gösteren toplumsal yaftalamalara mukavemet gösterebilmektedirler.

Öte yandan, “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modeli, yaşlılığın damgalanmasına karşı “direnc” yaratabileceği gibi, buna katkıda da bulunabilir.

Bireysel sorumluluk öğretisine ve aynı zamanda “yaşın reddine” dayanan bu model, yaşlanmanın kontrol edilmesi gereken bir şey olduğunu öne sürerek yaşlı ayrımcılığını pekiştirir. Nitekim “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modeli, kadınların bedenlerini “kabul edilebilir bir şekilde” yaşlanmak için yönetme ve değiştirme sorumluluk almalarını teşvik eder, ama bu bakış açısının temelinde kadınları yaşlanmanın fiziksel gerçeklerine direnmeyi zorlayan yaşçı normlar da yatmaktadır. “Yaşlanmama”, “yaşlı olmama” ya da en azından “yaşlı görünmeme” (Calasanti & Slevin, 2006: 3) anlamlarına gelen “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) kavramı, “yaşlanma karşıtı” ile eşitlendiğinden yaşlanma sürecinin kendisi “kötülenmektedir”. Bedeni; üzerinde çalışılacak, biçimlendirilecek ve kontrol edilecek bir proje, öz kimlik ve dönüşlülük alanı haline getiren tüketim kültürü (Featherstone & Hepworth, 1991) bağlamında ortaya çıkan “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modeli kapsamında “yaşlı bedenden bir dizi olumsuz anlam okunur ve bu, daha sonra yaşlılığın sorunlarının kaynağı olarak kabul edilir” (Twigg, 2004: 61). Sara Arber ve Jay Ginn’in (1991) “gerontofobi” adını vermiş olduğu bu eğilim; yaşlıların “terk edilmiş, ayrımcılığa uğramış, değersizleştirilmiş, enerjiden yoksun, bağımlı, fiziksel çekicilikten yoksun ve genellikle kaçınılan insanlar” olarak addedilmesidir. Örneğin, “Bana kalırsa yaşlanmak, korkunç bir şey. Yaşlanmanın güzel hiçbir tarafı yok. Bu nedenle yüzüne ve bedenine özen göstermek önemli” diyen 36 yaşındaki Funda’nın ve “Kırışıklıklar oluşmaya başlayınca geri dönüşün zor olduğunu düşünüyorum. Bir şey olmadan önce önlem almak derdim. Yaşlanma belirtilerini geç hissetmek istiyorum. Hedefim botoks ve dolgu ile genç görünümü uzatmak” şeklinde gençliğe ayrıcalıklı bir statü veren 37 yaşındaki Hande gibi diğer katılımcıların “zamanı durdurma” gibi bir istek doğrultusunda bedenleri ile ilgili meşguliyetleri, başarılı bir şekilde yaşlanmaya yönelikken; yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili anlatıları, “pasiflik” ve “zayıflık” gibi olumsuz çağrışımlar taşır. “Gençliği nihai bir erdem ve yaşlanmayı korkunç bir sorun

olarak tasvir eden” (Sawchuk, 1995: 187) “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinde olduğu gibi, katılımcıların anlatılarında da gençlik; “çekicilik”, “özgüven”, “yaşam değişiklikleri” gibi birtakım arzu edilen sosyal ve bireysel kaynaklara sahip olmak anlamına gelirken; buna karşılık yaşlılık, “her ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken bir acayıplıktır” (Sanford & Donovan, 1999: 405), zira yaşlılık, bahsi geçen kaynaklardan daha azına sahip olmak demektir. Bu nedenle, “giderek artan bir şekilde patoloji, tamir ve onarım gerektiren bir sorun olarak deneyimlenen” (Brooks, 2010: 247) “yaşlanmaktan kaçınılmalı, savaşılmalı, reddedilmeli ve kılık değiştirilmelidir” (Calasanti & Slevin, 2001: 2).

Bu kapsamda “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinin üzerinde durduğu “gençlik” ve “yaşlılık”, Romalıların zaman tanrısı Janus’un, biri geçmişe biri geleceğe bakan iki yüzü (Kellehear, 2012: 359; Wiseman, 2004: 161) gibidir. Roma’da “başlangıçların, geçitlerin, geçişin, zamanın, ikiliğin, kapıların, tünellerin, bitişin iki yüzlü tanrısı” (Beunders, 2011: 421) Janus’un; bir yüzünün karanlığı, diğer yüzünün aydınlığı yansıtmasında olduğu gibi, “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinin Janus-yüzlü karakteri/doğası da “gençliğin ‘değeri’ ve yaşlanmanın ‘kötülükleri’ hakkında bir dizi varsayımı harekete geçirir” (Cooke, 2008: 25). Gençlik, aydınlık ile yaşlılık ise, karanlıkla özdeşdir. Birincisi, “ayartıcı” iken; ikincisi, “kaçınılması” bir şeydir. Gençliğin, ruhsal iyilik ve özgüveni geliştirme hususunda bireye yardımcı olabildiği gibi, aynı zamanda genç görünümün kişiye yaşam değişikliklerinden estetik sermayeye kadar birtakım getiriler sunduğu düşünülür. Gençliğin tam karşısında, onun zıddı olarak yer almasıyla kanıksanan ve Janus’un karanlık yüzünü temsil eden yaşlılık ise, “itici ve istenmeyen bir süreç” (Calasanti & Slevin, 2001; Holstein, 2006; Wolf, 1991) şeklinde karakterize edilir; çünkü yaşlılık; sosyal olarak görünmezlik, başkalarının dikkatini çekememe, özgüvenini yitirme gibi birtakım yoksunluklara denk düşmektedir. Dahası, “Yüzümün yaşlanmasını

izlemek beni rahatsız ediyor. Aynaya baktığımda kırışıklıklarım bana yaşımı ve yaşımınla birlikte ölümü hatırlatıyor” diyen 61 yaşındaki Sunay’ın anlatısında görüldüğü gibi, yaşlanma, “ölümlülük” gibi çağrışımlarla daha da pekiştirilen bir kimlik kaybı olarak anlam kazanabilmektedir.

Bununla birlikte, estetik işlemler ve diğer beden modifikasyon teknolojileri ne kadar erişilebilir olursa, “yaşlı görünmek, kültürel olarak daha da affedilmez hale gelebilir” (Öberg & Tornstam, 1999: 633). Martha B. Holstein, (2006) başarılı yaşlanmanın bireyci etiğinin, fiziksel yaşlanma belirtilerine karşı “düşmanlığı” tetiklediğini savunur: “Başarılı bir şekilde yaşlanmaya yönelik normatif beklentileri karşılayabilmek için bedenlerimizi önemsemezsek -en basit düzeyde ‘kontrol’ varsayımsal olarak kavrayışımız dâhilindeyken- ‘kendimizi bırakmamız’ olarak ve daha sorunlu bir şekilde, kendi yaşlanmamıza suç ortağı olmanın ahlaki başarısızlıkları olarak görülebilecektir” (2006: 316).²⁸ Bir başka deyişle, bireylerin yaşlı göründükleri için suçlanma eğiliminde olmaları, onların özdenetimden yoksun olarak görüldüğü anlamına gelir (Andreoletti vd., 2001: 969-970) ve böylece, yaşlanmanın belirtileri “başarısızlık” şeklinde okunur (Twigg, 2004: 61). Tıpkı gençliği idealize etmeye yönelik yaptığı vurgu ile yaşlanmayı “gençlik emperyalizmine” (Laws, 1995: 118) tabii kılan Funda’nın annesinin yaşlanmasını kişisel başarısızlıkla, “kendini bırakmakla ilişkilendirmesi” gibi.

Bu tür söylemler, “yaşını almış bir kadını artık var olma nedeni olmayan bir varlık” (Sagaert, 2020: 16) gibi gösterme eğilimi taşır. Yaşlılık, kabul edilemez hale, neredeyse bir “kusur” ya da “suç” haline gelir. Yaşlanmak, sadece kadınsı kimliğin kırılma noktasıyla sonuçlanmaz, aynı zamanda vardığı doruk noktası şudur: “Yaşlıyım,

²⁸ Beden üzerinde kontrol duygusunu kazanma ve yaşlı görünmekten kaçınma, “dışarıya” karşı bir itibar haline de gelebilmekte ve simgesel hiyerarşiyi tahkim edebilmektedir. Bu mevzuya, tezin “‘Kadın Estetik Topluluğu’: ‘Yeni’ Öznelliklerin İnşasından Simgesel Hiyerarşinin İnşasına” adlı başlığı altında detaylı yer verilmiştir (bkz. syf. 184).

öyleyse yokum” (Sagaert, 2020: 17). “Bakımsızlık, erken yaşlanma ve kırışıklıklar şu buyruğa yol açar: Kendi kendinin efendisi ol, kendine gösterdiğin özenle bedenine sahip ol” (Sagaert, 2020: 140). Bu bakış açısından “kendine dönme kültürü”, suçluluğun da yer değiştirmesine yol açmıştır. Claudine Sagaert (2020: 141), “Artık hata yapmaktan ötürü, günahkâr olmaktan ötürü, şu ya da bu politik mücadeleye dâhil olmaktan ötürü suçlu değilizdir, fakat kendimize dönmekten sorumluyuzdur” der. Bu bakımdan, bu engeli aşmaya dönük çabalarda bulunmayan kişi, daima yetersiz olma riskine sahiptir. Kırışıklıklar, “kusuru” gösteren işaretler olmakla beraber, “yaşlı” bir kadın, bedenine gereken özeni göstermediğinden ötürü “suçludur”. Zira bireyin bir ölçüde kendi görünüşünün yaratıcısı olduğunun kabul edildiği “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modeli içinde her “nahoş” görünüş, kadının başarısızlığının göstergelerinden biridir. Bu anlayışa göre, genç görünmeyen kadınlar, yaşlanmalarının esas sorumluları olarak ilan edilirler. Kadınlar gençliğin öz iradeye sahip olmak anlamına geldiğini benimsediklerinden bu iradeye sahip olmayanlar, başkalarının gözünde marjinalize olurlar (Sagaert, 2020: 152).

Bu hususta, “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinin gençliğe dair yeni bir söylemi başlattığını inkâr edemeyiz: Gerontofobi ve yaşlanma korkusu ile birbirine paralel işleyen bu yeni söylemde “genç görünüm” çabası, “Zevkten ötürü bir emek haline gelmiş, tatminden ötürü ise bir kaygıya dönüşmüştür” (Sagaert, 2020: 141). Yaşlanmanın alameti olan kırışıklıklar, kendine özen gösterme eksikliğinin göstergesine içkin kılındığında, kötü irade ve ihmalin sonucu olan yaşlılık, “ahlaki kusur” olarak kendine saygı eksikliğinin ifadesi olarak belirir: Yaşlı; “günahkârdır, tembeldir ve görünüşünü düzeltme zahmetine girmeyen kendini unutmuş kişidir” (Sagaert, 2020: 153). Yaşlanmanın kişisel bir başarısızlık meselesi olarak görülüp, yaşlanan gruplar üzerinde baskı kurma biçimine “hegemonya” adını veren Edward H. Thompson ve

Kaitlyn Barnes Langendoerfer'in (2015) işaret ettiği gibi, bu durum, gençliğin idealleştirilmesine karşılık gelir.

Yaşlanmanın kültürel anlamını ya da anlayışını ve özellikle de yaşlı görünmeyi, istenmeyen ve olumsuz bir deneyim olarak pekiştiren (Brooks, 2010: 252) “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinin başarılı olabilmesi için gerekli olan şey, “kendini düşünen, kendi kendini denetleyen ya da düzenleyen, kendisi için doğru kaygıya sahip birey ya da bireyler” in (Coveney, 1998: 464) varlığıdır. Bu sebeple, yaşlanmaktan kaçınmak adına, bireysel seçim ve çaba ile yaşlı bir görünümün üstesinden gelinmelidir (Rowe & Kahn, 1998: 37). Bu kapsamda, Foucault'nun bireyin kendi kendini kontrol etme yoluyla kendi bedeninin hâkimi olma uygulamalarına atıfta bulunduğu “kendini biçimlendirme teknikleri” (1988) ile bir yerde paralellik sergileyen “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modelinin gerektirdiği sorumluluk, özellikle genç bir bedenin korunmasına yöneliktir. Baudrillard'ın (2021b: 163) dediği gibi, “beden bugün kurtuluş nesnesi haline gelmiş ve kelimenin tam anlamıyla ahlaki ve ideolojik işlevi ruhtan devralmıştır”. Bu çağdaş etik alan, bireyleri kendilerini kendi bedenlerinin hizmetine sunmaya zorlar, çünkü “kişinin kendine bakma görevi vardır” (Baudrillard, 2021b: 165). Bedenle ilgilenmek, benliğe bakmakla eşanlamlıdır. Beden tarafından iletilenler, genellikle benlik hakkında bir mesaj olarak kabul edildiği için, Susan Bordo (1995), kişinin bedeninin, bireyin ahlaki durumunu ifade etmeye başladığını not eder. Gençlik, karakterle o kadar yakından bağlantılı görülür ki, bir kadın bunu başaracak ahlaki dürüstlüğe sahip olmalıdır (Reischer & Koo, 2004: 304-305).

Çağdaş toplumdaki bireylerin bedeninden ve yüzünden sorumlu olduğunun kabul edilmesi, bir zamanlar sosyal ve kültürel olarak istenmeyen ve yüzeysellik ve gösterişle ilişkilendirilen “beden çalışmasının” (Foucault, 2021a), günümüzde görünüşü

iyileştirmek için etik öz bakıma dönüştüğünün göstergesidir (Garnham, 2013: 44). Genç olmak, kendine ve bedenine hâkim olmayı betimleyen iradenin bir bedeli olarak ortaya çıkar. “On yaş daha küçük görünmek, rüya bedeni yeniden bulmak, kırıksız bir yüze sahip olmak, tüm bunlar bir o kadar da beden üzerinde bir şeyler yapmaya davetiye çıkaran projeksiyonlardır. Ayrıca mucizeler mucizesi olan botoks, sihirli bir silgi gibi derinin buruşmasını, sarkıkları ortadan kaldıran zamanda geriye gidişi satar. Gençlik kazanılır ve bunu sürdürmek, mükemmelleştirmek ve her gün başucunda tutularak ışığı sönüp gitmesin diye gençliğe gözü gibi bakmak gerekir” (Sagaert, 2020: 153). Diğer taraftan, kategorik buyruk “genç görünmeliyim, çünkü bunu yapmak zorundayım” ise de, kişinin dışarıdan gelen bir kuralın zoruyla değil, kendi kendisinden gelen bir mecburiyetle davrandığı açıktır. Artık disiplin, “dış güçler alanından ve hatta kamusal karar mekanizmalarından çıkarılarak, büyük ölçüde özelleştirilmiştir” (Bauman, 2018b: 158). Buradaki “özelleştirme” ise, sorumluluğun birey üzerinde yoğunlaşmasıdır: Genç görünüm için, bireyin bedeni üzerinde gönüllü olarak kurduğu “disiplin”.

Özetle, yaşlanma, teknolojik araçlar vasıtasıyla, isteğe bağlı ve bireysel olarak müzakere edilebilecek bir şeydir, ancak “tekno-bilimsel uygulamaların tasarımının ve kullanımının altında yatan yaşlı ayrımcılığının karmaşık yollarına dikkat edilmelidir” (2006: 100) diyen Kelly Joyce ve Laura Mamo’nun ileri sürdüğü gibi, buradaki siborg, genç bir bedene yöneliktir. Gençliğin önceliklendirilmesini vurgulayan ve algılanan “doğal” bedensel süreçler üzerinde bir disiplin duygusu oluşturan yaşlanma karşıtı uygulamalar, yaşlanmayla ilgili bir dizi sembolik ve değer yüklü yargı taşır. Bu uygulamalar, yaş alma sürecinde geçen zamanla ve zamanın beraberinde getirdiği endişelerle başa çıkabilmeyi, bir kadının kendisini yaş kalıplarına karşı savunabilmesini, “düşüş anlatıları” na karşı koyabilmesini, kısaca kadınların yaşlanmanın sınırlayıcı, olumsuz yaftalamaların ötesinde yeniden güçlenebilmelerini sağlarken; diğer taraftan, gençliğe değer biçen teknolojilerin artan yaygınlığı, yaşlılığa ve yaşlanmaya karşı

“kabullenilebilir” bir tavrı engelleyebilmektedir (Holstein & Minkler, 2003; Wernick, 1995). Tıpkı “Aynada ne zaman kendime baksam, orada olmayan bir çizgi görmeye başladım. Bende takıntı olmaya başladı bu durum. Bir türlü yaşlanmaya başladığımı kabul edemiyorum. Bu yüzden sürekli itiş kakış halindeyim yüzümle. Kısa bir süreliğine de olsa botoks ve dolgu ile bu sıkıntının üstesinden gelebiliyorum” sözleriyle, bedensel dönüşümü olumlu bir şekilde kabul edemediğini belirten 52 yaşındaki Fethiye gibi.

3. 7. Yüzdeki Bireyciliğin ve Benzersizliğin Sonu: “Öznenin Ölümü”²⁹ Mü?

3. 7. 1. Kişiyeye Özgü Yüz Özelliklerinin ve Yüzdeki Yaşanmışlık İzlerinin Botoks ve Dolgu Enjeksiyonları İle Silinmesi

“Yüz” der, David Le Breton (2018: 54-56) “bireye tekilliğini ve benzersizliğini kazandırır. Zira sürekli ifadenin ve en ince farkların yeri olan yüz, bireyi diğerlerinden ayırıp biricikliği yansıtanın en doğru aracıdır. Yüz bireyi içerir, birey de yüzün tekilliğini. İkisi de birbirine sıkı sıkıya destek olur. Bireyin tekilliğini vurgulayıp, sosyal anlamda ona işaret etme ve kişiyi diğerlerinden farklı kılma konusunda bedende ondan daha uygun bir parça yoktur. Toplumsal planda insanın tek gerçekliğine işaret eden yüz, insanın ayrıcalığıdır”.

Le Breton’un *Yüz Üzerine* (2018) adlı kitabındaki ifadelerine istinaden, “eşsiz bir kişiselik” ortaya koyan yüzün, insanlar arasında bir tür “kesici”, “sınır” işlevi gördüğü ve “bireysel farkın” olumlanmasını sağladığı açıktır. Bu nedenle, birtakım araştırmacı ve yazar için (bkz. Andrews, 1999; Cooke, 2008; Featherstone, 2010; Gibson, 2006; Gimlin, 2000; Singh & Kelly, 2003), botoks ve dolgu enjeksiyonlarının

²⁹ “Öznenin ölümü”, Jean Baudrillard’ın (2021a: 23) belirttiği gibi, bir öznenin biyolojik olarak ölümü değil; bir biçim olarak, yani özneye özgü “belirleyiciliğin” ortadan kaybolması şeklinde algılanmalıdır. Araştırma kapsamında söz konusu kişiyeye özgü “belirleyicilik”, “yüz” üzerinden ele alınmaktadır.

kişiyeye özgü bireyselliğinin izlerini taşıyan yüz özelliklerini “silmesi”, kişinin “benzersizliğini” yok etmesi ile karakterizedir. Nitekim botoks ve dolgu işlemleri ile kırışıklık görünümünde azalma sağlanır; lakin yüz kaslarının aktivitesini bloke eden bu uygulamaların etkileri, yüz hareketlerinde kısıtlamadır: Alın yukarı kaldırılamaz, kaşlar çatılamaz, gözler kısılamaz, dudak üstü çizgilerine uygulanan botoks enjeksiyonları ile ağız istenilen ölçüde açılmaz ve hatta gülünemez. Bu nedenle, botoks işleminin meydana getirdiği bu “ifadeden yoksun” genç görünümlü yüzün, kişinin özgünlüğünü yansıtan yüz biçimini bozup, kişiyi “herkes” gibi olma riski ile karşı karşıya bıraktığını ileri süren geniş bir literatür mevcuttur. Örneğinin, Molly Andrews’e (1999: 316) göre, estetikli simaların birbirine benzediği bu “kalıplaşmış” yüz, bireye “genç bir kadını taklit etmekten başka bir şey sunmaz” ve hatta genç görünme isteği uğruna yaşlanmanın bu reddi, “yaşanan yılları yüzden siler”. Botoks enjeksiyonları aracılığıyla yüz çizgilerini sildiren bireylerin aslında “geçmişlerini” yani yaşanmışlıklarını yok ettiğini ileri süren diğere bir isim de Grayson Cooke’tur. Yaşlanmanın belirtilerinden biri olan kırışıklıkların “görünüm endüstrisi” tarafından açıkça yasaklanmış, hatta “şeytanlaştırılmış” bir süreç şeklinde lanse edilmesini eleştiren ve mimik hareketlerinin olmadığı bir yüzü “donmuş bir yüz” olarak nitelendiren Cooke (2008: 29) için, kırışıklıklar, zamanın ve deneyimlerin yüzde bıraktığı izlerdir. Yüz, izlenim için bir ihtiyaçtır; üzerine olayların yazıldığı, zamanın izlerini gösteren bir yüzeydir. Bir bakıma kayıt cihazı gibi işlev gören yüze üzüntüler, sevinçler, kısaca yaşanmışlıklar kaydedilir. “Yüzlerimiz ve bedenlerimiz tarihsel depolardır” (Gullette, 2013: 18) ve bu bağlamda, yüzdeki günlük olaylara verilen tepkilerin kaydedilmesinin önüne geçen botoks işlemi, sadece ifade potansiyelini bozmakla kalmaz; aynı zamanda Cooke’a (2008: 28) göre, botoks uygulaması ile silinen şey; aslında bir tür “yazı”, “hafıza” ve “tarih” tir.

Botoks enjeksiyonları aracılığıyla oluşturulan “donmuş yüzler” i dünyaca ünlü balmumu müzesi Madame Tussauds’taki karakterlere benzeten Cooke (2008: 25-30),

Madame Tussauds ile botoks enjeksiyonları arasındaki ilişkiyi metafor yoluyla “kayıt yeri”, “arşivleme” ve “zamanın durması” olarak eşleştirir. Madame Tussauds’taki karakterlerin yapımında kullanılan ve kolaylıkla belirli bir forma dönüştürülebilen yumuşak bir madde olan balmumu, insan formunun simülasyonu ve görünümün arşivlenmesi ile ilgili bir dizi çağrışıma sahiptir. Balmumu, bellek tanımlarında bir metafor olarak da kullanılır: Sokrates’in dünyayı algıladığımızda izlenimler edinen zihnimize bilgilerin işlenmesini ifade etmesinin altında yatan malzemenin balmumu olması gibi (Ricoeur, 2017). Bu ilişki göz önüne alındığında, Cooke’a (2008: 30) göre, bir estetik teknolojisi olarak botoks işlemini, bir yazma teknolojisi ve aynı zamanda bir arşiv teknolojisi bağlamında düşünmek olasıdır.

Yüze bir “metin”, deneyimlerin, yaşamın ve genel olarak olayların, yaşanmışlıkların üzerine yazıldığı biyolojik bir yüzey olarak bakan Cooke (2008), yüzdeki bu yazının “arşiv” ile bir ilgisi olduğuna değinir. Arşivle ilgili genel anlayış, kayıtların toplanması ve depolanması etrafında döner. Yazmanın kayıt işlevini tipik bir hale getiren arşivlerin, yazıyı fikirlerin, zamanın ve dolayısıyla belleğin depolanmasına yönelik bir mekanizma olarak kullanmaları gibi, yüz de her birey için zamanın ve deneyimin izlerinin saklandığı ve sergilendiği bir arşivdir. Lakin botoks enjeksiyonlarının “bedenin yaşanmış deneyimi yansıtmaya ve bunlara yanıt verme potansiyelini sınırlamasıyla” (Brooks, 2004: 231) yaşanmışlıkların kanıtı bedenden silinir. Estetik olarak değiştirilmiş yüzün, değişmemiş bir yüze göre yaşanmış geçmişin ve öznel deneyimlerin karmaşıklığının izini daha az taşıdığına ilişkin inanç doğrultusunda, günümüz medikal estetik teknolojilerinden botoks uygulaması, Cooke’un (2008) perspektifinden, bir bakıma arşiv ile oynanan bir oyun gibidir.

Arşivin geçmişin yanı sıra gelecekteki durumu da belirlediğini ileri süren Cooke’a (2008: 33) göre; bu gelecek, altı ay boyunca acı, aşk, üzüntü, keder gibi deneyimlerden yoksun sanal bir tarihin inşa edilmesidir. Neticede toksinin etkisiyle altı

ay boyunca hareketsiz kalan yüze birtakım duygusal tecrübelerin “yazılması” mümkün olmayacaktır. Dahası, “37 yaşındayım. Evli ve iki çocuğum olduğunu bilmeyen biri beni yirmilerimde sanıyor ve bu beni mutlu ediyor” diyen Hande’nin anlatısının gösterdiği gibi, bedenin genç görünmesini sağlama konusunda bedenlerin “yeniden şekillendirilebilir, yeniden inşa edilebilir, makinelerle kaynaştırılabilir, teknolojik cihazlar/donanımlar ve uzantılarla güçlendirilebilir” (Calasanti & Slevin, 2001: 53; Featherstone & Wernick, 1995: 3) olması, Cooke açısından, kişinin yaşını da gerçeğe uygun bir biçimde belli eden gösterge olmaktan çıkarmakta ve zamanın ölçütlerini bulanıklaştırmaktadır. Zira “belirsiz bir yaş” ya da “yaşsızlık” görünümü yaratmaya çalışmakla ilgili olan (Jones, 2004) ve “zamanı geri alma” sözü veren estetik işlemler ile kronolojik yaş, artık yaş normlarının bir göstergesine içkin kılınmamaktadır (Featherstone & Hepworth, 1991: 374). Bir bakıma, estetik işlemler ve gençlik teknolojisindeki ilerlemelerle, Nancy Etkoff’un (2000: 78) öne sürdüğü gibi, “otuzlu, kırklı ve hatta ellili yaşlarındaki bir kadın, yirmili yaşlarındaki bir kadının görünümüne sahip olabilir”. Toni M. Calasanti ve Kahleen F. Slevin’in (2001: 53) “kuşak bulanıklığı” adını vermiş oldukları bu husus, yaşlanma ve yaşlılık kavramlarına eşlik eden anlamların o kadar net olmadığına göstergesidir. Bu durumda, estetik uygulamalar aracılığıyla bireylerin doğum, yaşlanma gibi yaşam deneyimlerinden geçtiklerine dair çok az kanıt gösteren bedenler, bir anlamda “kapalı bedenler” (Fraser, 2003: 95) olarak addedilir; zira yaşın etkilerine geçişe izin vermeye ve görünürdeki “kusurlar” a tahammül etmeye isteksiz olan bu bedenlerden birtakım anlamlar çıkarsamak olanaklı değildir. Le Breton’a (2018: 144) göre, estetik işlemlerle “değiştirilmemiş” bir yüzden yaş, cinsiyet gibi birtakım değişkenler okunabilir. Bu değişkenler çok yönlü bir metin sunar ve bu sebepten, birinin kimliğini saptamanın tek yolu, bedenin en önemli parçalarından biri olan yüzdür. Yüze biçim veren çizgiler, kişinin kendi öyküsüne ve hayat hikâyesine göre biçimlenir. Yüzün her ayrıntısında

kişiyeye özgü bir derinlik yazılıdır. Yüze insanın ayrıcalığı, insan varoluşunun anlam kazandığı en önemli kimlik göstergesi olarak bakan Le Breton (2018) için, yüzün biçimini oluşturan öğelerden birindeki en ufak bir değişiklik, yüzün düzenini ve anlamını bozar. Yüz çizgilerinden kaçmayı istemek, riskleri olan bir dilektir. “Yüz değiştirmek varoluş değiştirmek, o ana dek dünyayla ilişkiyi belirleyen kimlik duygusundan kurtulmak ya da biraz tehlikeli bir biçimde araya bir süreliğine mesafe koymak anlamına gelir” (Le Breton, 2018: 14). Benzer şekilde, Mike Featherstone (2010: 204) da, botoks teknolojileri aracılığıyla yaratılan “ideal veya hayali yüz” e, “zamanın dışında kalan” bir yüz olarak bakar ve botoks enjeksiyonlarının yüzü, hafıza izleri olmayan ve kayıt cihazı olarak çalışmayı bırakan, saf, derli toplu, işaretli bir yüzey haline getirdiğini ileri sürer. Bu yönüyle botoks, “iz bırakma” anlamında değil, “silme” anlamında bir yazı sistemi olarak görülür; Cooke’un (2008: 25) öne sürdüğü haliyle, iyileştirirken zehirlemesi ve yaratırken yok etmesiyle bir farmakon gibidir.

Botoks teknolojisinin mantığı, Margaret Gibson’ın (2006: 52-53) iddiasına göre, diğer beden modifikasyon biçimlerinin görünür politikalarına aykırıdır. Dövme ya da meme büyütme gibi işlemler her zaman olmasa da çoğu zaman bedeni görünürlük mantığına göre işaretlemeyi veya değiştirmeyi amaçlarken; botoks enjeksiyonu uygulanmış yüz, kendi izini silmeyi amaçlar ve yüzü, birikmiş izler ve dönüşümlerin yaşanmış bir tarihi olarak siler: “Tarihsel köklerinden koparılan yüz, tüm gerçekliğini yitirir” (Le Breton, 2018: 89). Llewellyn Negrin (2000: 88) için de, bir kişinin karakterini ifade ettiği düşünülen ayırt edici özelliklerden sıyrılan yüz, arkalarında gizlenen herhangi bir kişi tarafından canlandırılmamış “maskeler” gibi görünür.

Yüzdeki kırışıklıkları gidermesi ve aynı zamanda yüz ifadesi kaybına sebebiyet vermesi ile kişiyeye özgü bireyselliğin izlerini sildiği öne sürülen botoks ve dolgu enjeksiyonlarının, yukarıda görüldüğü üzere pek çok araştırmacı ve yazar tarafından kişinin “kimliğini”, “karakterini” ve “benzersizliğini” yok etmesiyle temellük edilmesi

olasıdır. Zira bu görüşler bağlamında, “ifade çizgilerini ortadan kaldıran” botoks, yüzü “pürüzsüz, boş bir tuval” (Brooks, 2004: 229) haline getirir ve yaşanmışlıkların yanı sıra ifadeden yoksun, duyguların olmadığı “maske benzeri bir yüz” (Featherstone, 2010: 204; Singh & Kelly, 2003: 273), “kişinin kimliğini yitirmesi” demektir. Peki, kişinin “genç görünümlü bir yüz” elde edebilmek adına kişiyi diğerlerinden ayırt edici “farklılıklarını” ortadan kaldırması ve bir yerde “özgünlüğünü” yitirmesi durumu, Fredric Jameson’un (1988: 17) dediği gibi, “öznenin ölümü” veya daha geleneksel bir dilde söylemek gerekirse “bireyciliğin sonu” anlamına mı gelir? Bir başka şekilde soracak olursak, botoks ve dolgu uygulamalarına dâhil olan kadınların bu teknolojiler aracılığıyla “genç görünümlü” ve “ifadesiz bir yüz” kazanması; kadınların birbirine benzemesi veyahut “tektipleşmesi” ile sonuçlanıp, öznelliklerini yitirdiklerine mi tekabül eder?

Bu soruya açıklık kazandırabilmek adına, ilk etapta, literatürde “öznenin ölümü” ile ne kastedildiğine ve bu argümanın nasıl işlendiğine yer vermekte fayda var. Bunun için, bir sonraki başlık altında, “Post-modern durumun ima edilen ama üzerine gidilmeyen özelliğinden biri; öznenin ölümü, bireyselliğin sonu, öznelliğin yeni bir anonimlik içinde sönüşüdür” (2022: 207-208) diyen Jameson gibi “öznenin ölümü” ne işaret eden post-modern teorinin temsilcileri olarak addedilen teorisyenlerin bakış açılarına yer veriyorum. “Sanayi sonrası ya da tüketim/tüketici toplumu, medya ya da gösteri toplumu, yüksek teknoloji toplumu veya çokuluslu kapitalizm denilen; genelde mekân ve zaman tecrübesindeki değişimlerle, yeni bir toplumsal yaşamla ve yeni bir ekonomik düzenle ilişkilendirilen” (Best & Kellner, 2016: 11-19; Jameson, 1988: 15; Jameson, 2005: 15) post-modernizm akımının dile getiriliş biçimleri arasında yerini alan “öznenin ölümü”; her ne kadar literatürde bilim ve sanattan, edebiyat ve mimariye kadar birtakım kültürel çeşitlemeler üzerinden ele alınıp, farklı bir tınıya sahip olsa da; ben bu manzaraya konumuz gereği botoks ve dolgu uygulamaları kapsamında bakıyor,

“öznenin ölümü” argümanına “yüzdeki özgünlüğün yok olması” yönünden yaklaşıyorum. Benim burada izleyeceğim yol, “öznenin ölümü” ne ilişkin iddiaların botoks ve dolgu işlemleri alanında ne kadar “geçerli” olduğu üzerinde durmak ve bu uygulamaların “bireyi kendine has yüz özelliklerinden mahrum bırakıp, bir yerde sıradanlaşmaya/tektipleşmeye götürdüğü” türden söylemlerin doyuruculuğunu katılımcıların anlatıları üzerinden tartışmaya açmak olacaktır.

3. 7. 2. Post-Modern Estetik: Öznenin Ölümü ve Hiyerarşik Ayrımların Çöküşü

Post-modernizme ilişkin değerlendirmeler arasında “öznenin ölümü” üzerine en çok yoğunlaşan isimlerden biri Jameson’dır. “Klasik modernizmin neden geçmişte kaldığını ve post-modernizmin neden onun yerini alması gerektiğini açıklamaya yardımcı olabilecek bir parça eklememiz gerekiyor. Bu yeni bileşen, genellikle ‘öznenin ölümü’ olarak adlandırılan şeydir” (1988: 16-17) diyen Jameson’ın, “öznenin ölümü” ne ilişkin izleğinin üç farklı unsur üzerinde yoğunlaştığını görürüz: Birincisi, “üretimde taklit”; ikincisi, “türetimde taklit”; üçüncüsü ise, “simgesel hiyerarşinin ortadan kalkması”. Bir nevi üretim ve tüketimdeki taklit pratiği “tektipleşmeye” yol açmakta, bu da bir bireyi diğerinden farklı kılacak niteliklerin yok olmasına sebep olup, simgesel hiyerarşilerin sonu ile sonuçlanmaktadır. Şimdi bu hususlara detaylı göz atalım.

“Büyük modernizmler, parmak iziniz kadar hatasız, kendi bedeniniz kadar eşsiz olan kişisel, özel bir tarzın icadına dayanıyordu. Bu, modernist estetiğın bir şekilde benzersiz bir benlik ve özel kimlik, benzersiz bir kişilik ve bireysellik kavramıyla bağlantılı olduğu anlamına gelir” (1988: 17) diyen Jameson’ın iddiasına göre, modern estetik, benzersiz bir benlik kavramıyla bağlantılı iken; post-modern estetik, kişisel yaratıcılığın kalmadığı, her şeyin taklit üzerine oturduğu, kişisel biçimin kaybolması ile

eş değerdir. Girişimci ve iç-yönelimli bireyciliği yansıtan modern dönem estetiğini “Faulkner’in uzun cümlesini veya Lawrence’nin karakteristik doğa tasvirlerini düşünün ya da Mahler’in müzik tarzını” (1988: 15-16) şeklinde birtakım örnekler üzerinden ortaya koyan Jameson için, “eskiden özgün nesnelere sınıfı ve onların kendine özgü üretiliş biçimi ve stilleri varken” (1988, 2005), eşsiz ve kişisel olan anlamında “biçemin sonu” post-modern dönem ile gelmiştir (Jameson, 2022: 38). Zira mekânsal engellerin azalması, dünya pazarının oluşumu, kitle iletişim araçlarının, enformasyonel sistemlerin ve teknoloji bolluğunun oluşturduğu bu “yeni” sistem (Vattimo, 1999: 7-8), nesnelere mekânsal açıdan kişiye yakınlığıyla benzersizliği ve kalıcılığı hedeflemiş olan bir kültürel üretim sisteminde geçiciliği ve çoğaltılabilirliği esas özellikler haline getirmiştir (Harvey, 2019: 379). Dolayısıyla benzersiz ve sınırlı imzası yoluyla temsile ulaşma biçiminde yatan insan üretimi bir zamanlar kendini toplumun geneli için kapatırken; post-modernizm ile herkese açık kılınmış, bu da günümüzün neredeyse evrensel olan “taklit” denebilecek pratiği ile sonuçlanmıştır (Jameson, 2022: 35-357). Bir bakıma “Paul Klee’nin kendine özgü kişisel projesi olmadan çubuk çizimleri” (Jameson, 2022: 208) gibi “biçimsel yeniliğin artık olanaklı olmadığı bir dünyada geriye sadece ölü biçimlere öykünmek, onların sesleriyle konuşmak kalmaktadır” (Jameson, 2005: 18). “Yeniden üretim süreci” ni “ölüm” (kopyalama) olarak nitelendiren Baudrillard’ın (2021a: 111-112) belirttiği gibi, artık göstergelerin istisnai özellik ve özgünlükleri diye bir şey kalmamıştır. Genel bir eşdeğerlik yasası ancak özgün gönderenin ortadan kaybolup gitmesi, yani üretilebilme olasılığıyla mümkün olabilmektedir; ancak ne var ki bu süreç, her türlü özgün varlığı yutan, birbirlerinin tıpatıp benzeri seri varlıklar üreten bir sürecin başlangıcına benzemektedir. “Mamet yalnızca üretiyordu, Rauschenberg ise yeniden üretiyordu. Rauschenberg’i post-modernist olarak düşünmemizi gerekli kılan işte bu adımdır” (2019: 72) diyen David Harvey’e göre de, modernizmde bir üretici olarak sanatçıya atfedilen “ruh” burada gözden çıkarılmaktadır. Yaratan özne efsanesi,

yerini daha önceden var olan imgelerin açık yüreklilikle mülk edinilmesine, alıntılanmasına, parçalar halinde aktarılmasına, biriktirilmesine ve tekrarlanmasına bırakır. Sonuç, her şeyin keskin sınırlarla birbirinden ayrıldığı bir dünyada bu kesintisiz akış içinde her ürünün bir aynılığa dönüşümüdür (Anderson, 2016: 124). Sınırsız bir ürün çeşitliliği varmış gibi görünüyorsa da bu bir yanılsamadır; gerçekte olan, sınırsız sayıda kopyalanarak üretilen imajların bir arada var olduğu kitlesel üretim çağında nesnelere eşsizliği ve hakikiliği denilen şeyin kopyasının ya da kaybının yaşanmasıdır (Vattimo, 1999: 30).

“Her şeyin herkese açık hale gelmesi ve herkesin her şeye erişmesinin bedeli, ‘seçkin’ olarak kabul edilen modernist biçimsel değerlerin yanı sıra onunla ilişkili merkezileşmiş öznenin yıkımıdır” (Jameson, 2022: 356-357). Şöyle ki, üretimdeki taklit pratiğinin beraberinde tüketimdeki taklit pratiğine karşılık geldiği üzerinde duran Jameson (2022: 256-257) için, bir dünya pazarı sistemi yönünde genişleme eğilimleri, yer kürenin totalisine sızmaya başladıkça (Best & Kellner, 2016: 310), tikel bir grubun erişiminde olan mallar, söz konusu grupları imtiyazlı kılmaktan ziyade, artık çokluğu kucaklamaya başlar. 20. yüzyılın ikinci yarısında mal ve hizmetler gittikçe daha büyük gruplar için ulaşılabilir hale gelmiştir (Bocock, 2014: 12). Bilhassa kitle iletişim araçları vasıtasıyla “Newcastlelı bir kadın ‘en son’ Wedgewood modasından haberdar olabilmekte (Bocock, 2014: 23) ve bu da, kişinin başkalarına özgü özellikleri/nitelikleri kendine mal edebilme ihtimali üzerine taklit pratiği ile sonuçlanabilmektedir. Nitekim uzamsal ve zamansal boyutlar arasındaki geçmişteki koordinasyon tamamen ortadan kalktığından, küçük bir öncü birimin yaptığı şeyi, şimdi bütün bir kitle tekrarlayabilmektedir (Bauman, 2019: 140-141). Böylelikle, post-modern gelişimleri bizzat kapitalizmin çerçevesi içerisinde bağlamsallaştıran Jameson (2022), seri üretim ve kitlesel tüketim yoluyla geç kapitalizmin “aynılık”, “yeknesaklık” ve “genellik” doğrultusunda yarattığı eğilimlere dikkat kesilir ve kapitalizmin geç aşamasının,

“bireyin sonu” nu hazırlama tehdidini barındırdığını ileri sürer. Zira sermayenin kültürel mantığının, kitle iletişim araçlarının ve teknolojinin oluşturduğu bu “yeni” koşullar, öznellik ve gündelik hayatın doğasını radikal ölçüde değiştirip (Best & Kellner, 2016: 362), toplumsal alternatiflerden ve alternatif düşünce ve davranış tarzlarından yoksun tek boyutlu bir toplum üretmiştir (Best & Kellner, 2016: 304). Bu teoriye göre, “bireyin sonu” kapitalist ekonominin, onun kültür endüstrilerinin, bürokrasilerinin ve toplumsal denetim tarzlarının ürünü olmakla birlikte; özellikle homojen bir tüketim ve medya toplumu; beğenileri, istekleri ve pratikleri standartlaştırma doğrultusunda iş görmekte ve bu yolla herkes herkesin “benzeri” olmaktadır (Best & Kellner, 2016: 304-311). “Özerk özne” kavramını bir kenara bırakan post-modernistlerce öznenin yaratıcı bir etkililiği kalmayıp, herkes birbirinin taklidi olmaya başlamış ve bu bağlamda özne merkezleştirilmiştir (Best & Kellner, 2016: 40-43). Burada “kurucu bir bilinç” olmaktan ziyade, kim ne yapıyorsa onu yaparak aslında kurulduğunu gösteren özneyi merkezleştirme girişimi söz konusudur. Kısaca üretimin ve tüketim mallarının yanı sıra insanların ve aynı zamanda duyguların standardizasyonu arasındaki eşdeğerlilik ile ortaya çıkan sonuç, “şimdiye kadar hiçbir toplumun bu kadar standardize olmadığı ve beşeri, toplumsal ve tarihsel zamansallık akışının hiç bu derece türdeş olarak akmadığı kavrayışıdır” (Jameson, 2005: 68-69).

Jameson’a (2002: 18) göre, öznenin ölümünün bir nedeni daha vardır ki bu da, “kapitalist sistemin bu geç çağında meydana gelen standartlaştırmanın, farklılıkları ortadan kaldırması” ve bu durumun, simgesel hiyerarşilerin savunucularının iktidar tekellerinin kırılmasına ve kimi sınıflandırmaların bozulmasına zorunlu olarak yol açmasıdır (Featherstone, 2013: 114). Örneğin, simgesel ürünlerin aşırı arzı evresi, hem toplum içinde tektipleşme hem de kültürel başıboşluk ve sınıflandırmaların bozulması eğilimi taşır. Post-modernliğin çoğullukçu demokratik ruhunu yansıtan bu husus, aslında bireyselliği tehdit eden homojen bir kitleye denk gelmektedir. Malların büsbütün

ikame edilebilir olduğu ve bu ürünlere herkesin ulaşabileceği ve birbirini taklit edebileceği yanılısamasını yaratan sürekli değişen bir meta arzı nedeniyle, Jameson'ın (2022: 37-38) iddia ettiği üzere, “öznenin ölümü” ve bireyciliğin sonuna geldiği gibi; “meşru beğeni”, “sınıflandırma ilkelerinin bilgisi”, “hiyerarşi” ve “uygunluk” da kısıtlanmıştır (Featherstone, 2013: 45). Simgesel malların ve tüketim metalarının aşırı arzının ve hızlı dolaşımının yol açtığı enflasyon, malların “toplumsal statü” işaretleri olarak okunabilirliğini açıkça ortadan kaldıracak; birbiriyle karşıtlık içerisinde yapılandığı savunulan kültür ürünlerinde, tüketim mallarında ve hayat tarzları tercihlerinde var olan farkların dayandığı kültürel mantığı tehdit edecektir (Featherstone, 2013: 49). Burada tüketim malları ve bedensel özellikler gibi tekil gruplara özgü hayat tarzlarının ve sabit statü gruplarının olmadığı bir topluma geçmekte olduğumuz ima edilir. Nihai istikrara kavuşturulamayacak ya da sabit toplumsal bölümlere dayalı bir sistemde hiyerarşik düzene sokulamayacak imajların dallanıp budaklanmasına ve enformasyon bolluğuna yaslanan bir post-modern tüketim kültürü doğrultusundaki bu bariz hareket, toplumsal bölünmelerin anlamsız olduğunu akla getirir (Featherstone, 2013: 150). Post-endüstriyel toplum teorisi için teknolojik gelişimi, toplumsal değişimin motoru haline getiren ve meta üretiminin ve tüketiminin mantığının tikel bir altüst oluşa yol açtığını koyutlayan Baudrillard'ın (2021b: 98-101) savına göre, toplumsal ilişkiler değişken kültürel göstergelerle, iletiler ve mesajlarla öylesine dolup taşar ki, bundan böyle sınıftan, kültürel biçimler arasındaki ayrımlardan ya da normatiflikten söz edemeyiz ve hatta “tek boyutlu bir toplum” ile yüz yüze geliriz.

Bu kapsamda, bahsi geçen teorisyenlerin tüm karşıtlıkların ve farklılaşma çizgilerinin infilak edip içe göçtüğünü ileri sürdükleri noktada tüketim kültürü içinde bireyler, öznenin yok olması ve hiyerarşik ayrımların çöküşünü deneyimlemektedir. Bu çöküş, post-modernizmin ileri ayırt edici özelliklerinden, popülizm ve çoğullaştırıcı demokratikleşmeye karşılık gelip (Anderson, 2016: 38; Jameson, 2005: 127), büyük bir

“eşitlik” ve “bireysel özgürlük” getirdiği düşüncesiyle kimileri tarafından selamlanırken; kimileri için, farklılıkların sergilenmesi ya da korunmasının önünde büyük bir engel teşkil eder (Featherstone, 2013: 38-39). Şöyle ki, aynı malların ve aynı maddi ve kültürel ürünlerin gitgide artan paylaşımı, kapitalist pazarların yaşama geçirdiği sınıf farklılıklarının aşılması anlamına gelir (Giddens, 2016: 161) ve bu vaziyet; toplumsal aykırılığın, hiyerarşinin, genellikle iktidarın ve sorumlulukların yarattığı en büyük ayrımcılığın bir düzelticisi olarak gösterilmeye çalışılır (Baudrillard, 2021b: 65). Zira post-modern dünya, “bir sınırlılık dünyası değil, bir iç içelik dünyasıdır; sınırları aşmanın, meleziğin kutsandığı bir dünya” (Anderson, 2016: 131). Günü geçmiş kutuplaşmaları “anlamsızlaştıran” bir uygarlığın muştulanması (Anderson, 2016: 39). Post-modernizmin anlamı, modernleşmenin büyük kuramcılarının olasılık dışı gördüğü şeyin ta kendisidir: Kültürel alanlar arasındaki farklılaşmanın ortadan kalkması (Anderson, 2016: 90). Buna karşılık, kimi araştırmacılar özelinde tikel gruplara tahsis edilen ürün ve metaların neredeyse herkese açık kılınması ve bu ürünlerin daha geniş bir izler kitleye aktarılması, eski sınırların/ayrımların yok olmasına” (Anderson, 2016; Harvey, 2019; Jameson, 1988; Jameson, 2022; Vattimo, 1999) sebebiyet verir. Meta kapitalizminin standartlaştırıcı sonuçları ise, “çoğulluk” içinde hiyerarşiyi silip, insanlığı “biz” e dönüştürürken, hiçbir “diğeri” nin bulunmadığı bir durum üretir (Giddens, 2019: 45-46). Nitekim prestij, statü, toplumsal farklılığa dayalı ereklere olan ve bu doğrultuda kullanılan nesnelere, ayırmaya özelliğini yitirmiş, evrensel boyutlarda hizmete hazır olan göstergelere dönüşmüşlerdir (Baudrillard, 2021a: 115). Bir bakıma zorunlu göstergeler dönemi sona ermiş ve yerini tüm sınıfların ayırım yapmadan yararlanabilecekleri özgür göstergeler dönemi başlamıştır. Modeller artık belli bir kastın tekelinde olmadıklarından sınıai üretim aracılığıyla seriler halinde bütün topluma sunulmaktadır. Nesnelere, çoğunluk tarafından ulaşılabilir nesnelere olarak sunulduğu takdirde herkes olabilecek en mütevazı nesne aracılığıyla modeller dünyasının bir

parçası olabilme hakkını elde edebilmektedir (Baudrillard, 2020: 186). Bu prestij göstergelerinin/değerlerinin bir sınıftan diğerine kaydırılmasıyla birlikte kopyalama dönemine girilmekte (Baudrillard, 2021a: 103) ve birey, kendi ikizi tarafından yinelenildiğinde veyahut kendi kopyasıyla karşı karşıya geldiğinde, bu husus, kişinin bireyciliğine son vermekte, bir anlamda “ölümü” anlamına gelmektedir (Baudrillard, 2020: 166; Baudrillard, 2021a: 141). Bir nevi seri imalat ürünü nesnenin tüketimi ile birlikte, insanlar da özgünlük, stil, nüans ve gerçeklik kaybına uğramakla bir tutulmaktadır (Baudrillard, 2020: 203). Bu koşullarda artık bir özne olmayacaktır, çünkü bir kimliğin tekrarı (kopyası) söz konusu olacağından özne, “ben” ve “öteki” olarak ikili bölünmeyi yaşayamayacaktır (Baudrillard, 2022: 146). Her şeyi aynılaştıran demokrasi akımı (Callinicos, 2001: 88) ile “bölünmüşlük ilkesinin toplumsal tabanı, sınıf mücadelesi, her türlü köktenciliği yitirecek derecede silikleşme durumunda kalmıştır” (Lyotard, 1984: 13).

Görüldüğü üzere, “öznenin ölümü” nü öndeleyen post-modern toplum analizi, “öznenin “ölümü” nü farklı şekillerde ortaya koymakta ve bu argümanı bize açmaktadır. Lakin diğer taraftan, kültür endüstrilerinin bireyselliği ve yaratıcılığı tehdit eden homojen bir kitle kültürü ürettiğini düşünme eğilimi, nesnelerin bireyler tarafından farklı kullanımlarını ve her bir birey için söz konusu nesnelerin ne anlam ifade ettiğini ortaya koyan fiili tüketim süreçlerini açıklamamaktadır (Featherstone, 2013: 43). Bu görüşlerde birey, “dış güçler karşısında çaresiz, pasif bir varlık olarak görünür ve mikro eylem ortamları ile daha kapsamlı toplumsal etkiler arasındaki ilişkiler konusunda yanlış veya yanıltıcı bir görüş benimsenir” (Giddens, 2019: 231). “Birey kendisi olmaktan çıkar, tamamen kültür kalıplarının kendisine sunduğu kişilik türünü benimser ve bu yüzden kesinlikle diğer kişilere benzer veya onların kendisinden bekledikleri kişiye dönüşür” (Giddens, 2019: 251). Kitlelerin ortak bir konsensüs, eğilim ve his alanı haline getirildiği (Vattimo, 1999: 107) bu tür koşullarda bireyin arzularını temsil eden

düşünme, isteme ve hissetme edimlerine de yer yoktur. Bireylerin “düşünceleri, ihtiyaçları, hatta düşleri ‘kendilerine ait değildir’; içsel yaşantıları ancak toplumsal sistemin karşılayabileceği arzuları üretecek şekilde toptan olarak yönetilmekte, programlanmaktadır” (Berman, 2021: 46). Bir bakıma, üretim ve tüketim tecrübelerinden kaynaklanan arzu ve haz, duygusal ve estetik doyumlar gibi kişisel durumlar üzerinde durulmayıp, “yeni öznelliklerin inşası” nda beliren stratejilerin göz ardı edildiği görülmektedir. Oysaki Judith L. Goldstein’in (1995: 324) de dediği gibi, “tüketim kültürünün ördüğü, öznenin hem sorunu hem de çözümü olarak işlev gördüğü ağdır”. Öznenin yabancılaşmasına ve parçalanmasına katıldığı gibi, onu bulma ve ifade etme konusunda endişe duymasına da neden olur. Böylelikle, post-modern görüşlerdeki sorun, Mike Featherstone’nun (2013: 87) öne sürdüğü şekliyle, bireylerin gündelik pratiklerinde bu tecrübeleri fiilen nasıl formüleştirdikleri konusunda pek az kanıt sunmasıdır.

Bu nedenle, “yorumcuların post-moderne yönelik söylemleri ve tecrübeleriyle, post-modern kültür ürünlerini tikel pratiklerde kullanan grup veya sınıf fraksiyonlarının özgül tecrübeleri arasında ayırım yapmak” (2013: 108) Featherstone gibi bana da önemli görünüyor. Bu noktada, post-moderni yalnızca bir “kültürel hareket” olarak ele almakla yetinmeyip, aynı zamanda “post-modern” addedilebilecek göstergelerin, insanlar tarafından gündelik tecrübeleri ve pratikleri esnasında nasıl kullanıldıklarının soruşturulması gerektiğini savunuyorum. Bu sorgulamayı, bireylerin botoks ve dolgu teknolojilerini nasıl yaşantıladıkları ya da bu tecrübeyi gündelik pratikleriyle nasıl bağdaştırdıkları konusundan hareketle yapabileceğimizi düşünüyorum. Bu sebeple, hem çoğulluk ve homojenleşme hem de farklılaşma doğrultusundaki çok boyutlu süreçleri analiz etmeye yönelik girişimde, botoks ve dolgu uygulamalarına dâhil olan katılımcıların tecrübelerinin ve anlatılarının izinden gidiyor, post-modern tüketim kültüründe “öznenin öldüğü” ne dair söylemlerin geçerliliğine kuşkuyla yaklaşıyorum.

Benzer bir uygulamaya (botoks ve dolgu enjeksiyonları /tüketimde taklit) ve benzer yüz özelliklerine (kırıksız bir yüz/üretimde taklit) sahip olmanın estetik işlemlere dâhil olan kadınlar arasında bir “standardizasyon” yarattığını kabul etmekle beraber, genç görünümlü yüz ile elde edilen “aynılığın” ya da mimiklerden yoksun “tektip yüz” ün, “öznenin ölümü” söylemlerine karşılık gelmediğini iddia ediyorum. Bu iddiamı, botoks ve dolgu uygulamalarının “genç görünen yüz” bağlamında bir “benzerlik” meydana getirdiği ama aynı zamanda bu benzerliği kırma yönünde “öznellik” kadar, “sınıf” ı ve “simgesel hiyerarşi” yi kodlamayı da mümkün kıldığı argümanı ile destekliyorum.

Bu doğrultuda, bu bölümü takip eden bir sonraki başlık altında “öznenin ölümü” iddialarına iki açıdan yaklaşıyor ve tartışmaya açıyorum. Baudrillard’ın (2021b: 67-68) belirttiği üzere, tüketim süreci iki şekilde çözümlenebilir: İlk olarak, tüketim pratiklerinin kaydoldukları ve anlamlarını kazandıkları bir koda dayanan anlamlandırma ve iletişim süreci olarak. İkincisi, nesnelerin/göstergelerin bir hiyerarşi içinde statüsel değerler şeklinde düzenlendiği toplumsal sınıflandırma ve farklılaşma süreci olarak. Baudrillard’ın tüketim sürecini çözümlenmeye ilişkin önerisinden hareketle, botoks ve dolgu uygulamalarının bireyler arasında hem standardizasyon yarattığı hem de bireyselliğin, yani kişinin kendini ifade etme biçiminin ve simgesel hiyerarşinin üretilmesine katkıda bulunduğu görüşüne uzanan bir perspektifin geliştirilmesine girişiyorum. Bu uygulamaların bir “çoğulluk” içinde tektipleşmeye sebep olduğu gibi; özneyi yok etmediğini, dahası bireyleri birbirinden nasıl ayırdığını, farklılaştırdığını, hiyerarşiler yarattığını ve dışladığını göstermeye çalışıyorum. Bir bakıma, genç görünme isteğinin arkasındaki sebeplerin veyahut genç görünümün kişiye kazandıracağına inanılan niteliklerin, topluluk içinde bireyden bireye farklılık arz ettiğine değiniyorum. Benzer ilgi (genç görünüm) hakkında konuşmanın farklı yolları olarak yorumlayabileceğimiz bu özgül anlatılar yoluyla kurulan kişiselleştirme modlarının veyahut farklı üslup arayışlarının, söz konusu homojenlik içinde kişinin

diğerlerinden farkını ortaya koyma olanaklarının bir belirtisi olduğunu varsayıyorum. Buna ilaveten, botoks ve dolgu işlemlerine her kadının farklı bir değer atfettiğinin işareti olan kişisel modların, öznenin topluluk içindeki mesafeyi kurması yönünde iş gördüğü gibi, söz konusu farklılaştırılmış ama bir yerde kolektif olan deneyimlerin, dışarıya karşı bir itibar kaynağı haline gelebildiğini ve simgesel hiyerarşiyi tahkim edebildiğini iddia ediyorum. Bilhassa, genç görünüm çalışmalarına dâhil olmayan topluluğa karşı dolaylı ya da doğrudan “dışlama teknikleri” yaratan botoks ve dolgu uygulamaları alanında post-modernizmin “hiyerarşinin yokluğu” söyleminden uzaklaşıldığını öne sürüyorum. Katılımcıların anlatılarına istinaden, simgesel hiyerarşinin, kronolojik yaştan ziyade bir kişinin ne kadar genç görünüp görünmediği anlamında “yaşlı ayrımcılığı” üzerinden etkisini hissettirdiğinden ve bu topluluk için, “yaşlanmaya teslim olmuş” olanları, “bakımsız”, “özensiz” ve yaşlanma konusunda “hatalı” oldukları imasıyla yetkilendirmenin mümkün olabildiğinden bahsediyorum.

3. 7. 3. “Kadın Estetik Topluluğu”: “Yeni” Öznelliklerin İnşasından Simgesel Hiyerarşinin İnşasına

Post-modern tüketim kültürünün, botoks ve dolgu uygulamaları alanına yansımalarını iki şekilde okumak mümkündür: Birincisi, katılımcıların “genç bir yüz” görünümünü için standart uygulama seçeneklerinin küresel çapta “popüler” işlemlerden botoks ve dolgu işlemleri olması ve bu yolla, homojen bir tüketim modeli içinde bulunmalarıdır. İkincisi, botoks ve dolgu uygulamalarının kadınlarda bir “standardizasyon” imajına yol açmasıdır: “Kırışksız genç bir yüz”. Bu bağlamda benzer bir uygulamaya (botoks ve dolgu işlemleri), temel bir birliğe (cinsiyet) ve

evrensel bir standartlar dizisine (genç bir yüz) dayanan bu topluluğun, Goldstein'in (1995) "kadın estetik topluluğu"³⁰ dediği şeyi oluşturduğu ileri sürülebilir.

"Kırışıklıklarından rahatsız olan herkese botoks ve dolgu işlemi yapıyoruz [...]" diyen Doktor Levent'in ifadesine istinaden, gencinden yaşlısına her insana hitap eden bu uygulamalarda "demokratikleşmiş gençlik ideali" nin yansımalarını görmek mümkündür. "Genç görünüm" konusundaki "farklılıkları" eşitsizliğin kaynağı olarak ele alırsak; botoks ve dolgu uygulamalarına başvuran farklı yaş aralığından kadın tüketicilerin, bu teknolojiler aracılığıyla genç bir görünüme kavuşmalarını, "eşitlik" ve "demokrasi" nin temel bir tezahürü olarak görebiliriz. Bir bakıma bu topluluk/çoğulculuk, genç görünüm konusunda "hiçbir bireyin diğeri karşısında imtiyazlı kılınmaması ölçüsünde 'demokratiktir'" (Best & Kellner, 2016: 275). Nihayetinde botoks ve dolgu enjeksiyonları aracılığıyla toplumsal yazgı (yaşlanma) ortadan kaldırılıp, tüm kaderlerin eşitlenmesi (genç görünüm) sağlanır.

"Kadın estetik topluluğu" nun (Goldstein, 1995) post-modernin "çoğunlukçu" ve "demokratik" ruhunu yansıttığı söylenebilirken; diğer taraftan, "farklılıkları ortadan kaldırdığı için ütöpik" (Goldstein, 1995: 315) olduğunu söylemek de ihtimal dahilindedir. Zira bu "eşitlik", tamamıyla biçimseldir: "Kadın estetik topluluğu" (Goldstein, 1995), kadınları bir yerde birleştirirken, aynı zamanda onları hem kendi içlerinde hem de dışarıya karşı bölebilecek veyahut farklılaştırabilecek unsurları da içinde barındırmaktadır. Şöyle ki, her yaştan kadının yüzüne evrensel bir nitelik olarak "genç görünüm" özelliklerinin uygulanmasının, "yüzdeki özgünlüğü" yok ettiği, özgül

³⁰ Bu topluluğa dâhil olan kadınlar, kuşkusuz birbirleriyle hiç karşılaşmazlar ve iletişim halinde olmazlar; ama diğer taraftan bu uygulamaya katılmak onun kullanıcıları arasına girmek demektir. Aşına bakılırsa "genç bir yüz" talebi onları bir araya getirir. Bu topluluğun, insan birliğinin "bütünlüğünden" bahseden herhangi bir kavramın aksine, "uzun ömürlülük" için kurulmadıklarını belirtmekte de fayda vardır. Zira bu uygulamalara katılmak kolaydır; ama aynı şekilde "ilginin, sempatinin, ruh halinin ve modanın farklı bir yöne kayması durumunda terk edilmeleri de kolaydır" (Bauman, 2022: 119).

görünüşlerini sildirmeleri ile her yüzün bir aynılığa dönüştüğü düşünülebilir. Nitekim botoks ve dolgu uygulamaları aracılığıyla elde edilen “genç görünüm”, standartlaşmış görünüm tarzına işaret eden “tekbiçimliğe” denk düşer gibidir: Yukarı doğru kaldırılmış kaşlar, gerilmiş yüzler, doldurulmuş yanaklar ve ifadeden yoksun bir yüz... Bütün bu nitelikler ile yüz bir standarda oturtulur. Teknolojinin beden üzerinde meydana getirdiği “sınırsız dönüşüm”, kültür/estetik endüstrisinin sunduğu modeller ve şablonlarla sınırlıdır; böylelikle teknolojinin şekillendirdiği haliyle gençlik, fazlasıyla tanıdaktır. Bu durumda “teknolojinin bedeni sınırsız dönüştürme kapasitesi, ayrışma için bir katalizör olmak yerine, yakınsama için bir teknoloji haline gelmiş gibi görünmektedir” (Egginton, 2007: 188). Peki, kişisel farklılıklar böyle yok olabiliyorsa, bir bireyin kendi olmasının güvencesi ne olabilir? Bu homojenlik içinde her kadın “sıradanlaşabilir” ve birbirinin benzeri olabilir; lakin diğer taraftan, bu sıradanlaşma, bu uygulamaların yalnızca kişinin kendisini temsil ettiğini öne süren söylemler tarafından titizlikle bertaraf edilir. Topluluk içindeki her bir kadının benzersiz bir potansiyelin farkına varmak ve kendisini her zaman olması gereken kişiye dönüştürmek istemesi ile tekdüzelikten bireyler ortaya çıkar.

Bu bağlamda, söz konusu “aynılığın ya da tektipleşmenin” doğasının iki nedenden dolayı aldatıcı olduğu savunulabilir. Birincisi, bireyselliğin artık pek bir önemi kalmadığı, her şeyin taklide yaslandığı ve bu yolla “öznenin ölümü” nün gerçekleştiği üzerine vurgu yapan post-modern söylemlere karşılık, “kadın estetik topluluğu” (Goldstein, 1995), kendi içinde bireyselliği/özneliği tehdit eden homojen bir kitle oluşturmaz. Bu iddianın geçerliliği hususunda öncelikle bu homojenleşmeyi bozma yönünde bireylerin başvurdukları “stratejileri” hesaba katabiliriz. Misal, tektipleşmeye itirazlardan biri, “doğallık” söylemidir. “Sanılanın aksine botoks ve dolgu işlemlerinin donuk, ifadesiz bir yüz ile sonuçlanması gerekmez. Uygulanan doz miktarı ile doğal bir görünüm elde etmek mümkündür [...]” diyen Doktor Levent’e göre, kişinin bir

başkasından farkını yansıtan yüzdeki özgünlük ve “doğallık”, “doğru dokunuşlar” ile muhafaza edilebilir. Benzer şekilde, kimi katılımcılar nazarında da botoks ve dolgu enjeksiyonlarının etkileri, “fabrikadan çıkmış seri üretim” gibi benzer yüz özelliklerine sebebiyet verdiği inanan plastik cerrahinin “doğal bulunmayan” müdahaleleri ile karşılaştırılmasına dayanır ve bir başkasına benzemeden, standart yüz özelliklerine sahip olmadan, “doğal” görünümü koruyarak kırışıklıkları gidermek ve genç görünümü olabildiğince uzatmaya çalışmak botoks ve dolgu uygulamaları ile mümkündür.³¹

Dahası, estetik söylemi, Goldstein’in (1995: 312) belirttiği gibi, bir kadının yalnızca “kim olduğunu” değil, aynı zamanda “kim olmak istediğini” de meşrulaştırma arzusunu desteklemelidir. Neticede gençlik dünyası, hayal edilen veya arzulanan bir benliğin görünür maddi bedene geçmesi gereken bir dünya, “bireysel kimlik anlatılarına bir dış biçim kazandırma yolu” (Giddens, 2019: 90) dur. Örneğin, “aynaya baktıklarında gördükleri yüz ile hissettikleri yaşın birbiriyle uyuşmadığını, hissettiklerinden daha yaşlı göründüklerini” dile getiren kimi katılımcılar için botoks ve dolgu uygulamaları, görünüşleri ile hissettikleri kimlik duygusu ve hissettikleri yaşları arasındaki uyumu kolaylaştıran araçlardandır veyahut bedenlerini hissettikleri şekilde aynı hizaya getirme girişimlerinden biridir. İçsel olarak hissedilen gençlik, yaşlı bir görünüm ile tezat teşkil ettiğinden; botoks ve dolgu uygulamaları aracılığıyla içsel gençlik, genç bir yüz ile dengelenir ve bu yolla, görünüş artık benliği ifade eder hale gelir. Bir bakıma içeriden kim olduğu duygusuna uymayan beden, estetik işlemler vasıtasıyla kimliği yeniden müzakere etmenin bir yolu olabilir.³²

Bununla birlikte, Cooke (2008), Le Breton (2018) ve daha pek çok isim için, yüz çizgileri, bir kişinin kimliğini ve karakterini ortaya koyan çizgilere tekabül etse de; kimi

³¹ Bu konuya ilişkin detaylı bilgiye “‘Doğal’ ve ‘Doğal Olmayan’ Görünüm Karmaşası” başlıklı bölümde yer vermiştik (bkz. syf. 55).

³² Bu konuya ilişkin detaylı bilgiye “‘Hissetme Yaşı’ İle ‘Görünüm Yaşı’ Arasındaki Uyumu Kolaylaştıran Botoks ve Dolgu Enjeksiyonları” başlıklı bölümde yer vermiştik (bkz. syf. 104).

katılımcılar için yüz mimiklerine eşlik eden “çizgiler”, gündelik hayatta kurulan ilişkilerde kişinin kendini ifade etme aracı olmaktan ziyade, “gerçek” kimliklerini karşı tarafa “yanlış” aksettiren izlere karşılık gelebilmektedir. Özellikle iki kaş arasındaki çizgiden dolayı, her zaman “sinirli”, “öfkeli” ve “kızgın” vasıflara sahiplermiş gibi göründüklerini düşünen bazı kadınlar, karşı tarafa kasten yanlış bir izlenim verdiklerine ve aynı zamanda başkalarının da sosyal olarak onlara tepki verme biçimlerini etkilediğine inanmaktadırlar. Bu nedenle, botoks ve dolgu işlemleri ile iki kaş arası çizgiden “kurtulan” katılımcıların “ifadeden yoksun, duyguların olmadığı” yüzleri, “kişiliklerini yansıtan şeffaflıktan yoksun bir yüz” (Gibson, 2006: 312) anlamına gelmez. Bilakis, “hareketsiz bir yüz”, kişinin kendini başkalarına “doğru” bir şekilde ifade edebilme yetisiyle ilişkilendirilebilmektedir.³³ Böylelikle, botoks ve dolgu işlemleri, sadece yüzdeki kırışıklıkların giderilmesinde değil, bir kadının içeride kim olduğunu bedeni üzerinden ifade edebilmesi hususunda da aktif bir rol oynayabilmekte, kimlik ikilemine anlamlı bir çözüm sunabilmektedir.

Geçmişteki genç görünümlü yüze öykünerek, enjeksiyonlar aracılığıyla “yüzün yeniden üretilebilirliği” ile “değişmeye”, “gençliği taklit etmeye” ve “kopyalanmaya” yönelik söylemlere bir yerde itiraz niteliği taşıyan kadınların üslupları/anlatıları, teknolojik müdahaleden geçmiş olsalar bile yapılan işlemin kişinin kendi benliğini ve karakterinin bireyselliğini -gerçekte eşsizliğini- yansıtmaya üzerine kuruludur. Aynı zamanda bu anlatılar, her bir kadının kendini diğer bir kadından farklı kılma hususunda kullandıkları bir ipucu dizisi oluşturur. Şöyle ki, söz konusu standardizasyon imajlarının üstesinden gelebilmek adına katılımcılar için bu uygulamalar, kişiselleştirme modlarını içerir. Her ne kadar kadınların ilgilendikleri konu (genç görünmek) ortak olsa dahi, her bir kadının genç görünme isteğinin arkasındaki sebepler veyahut genç görünümün

³³ Bu konuya ilişkin detaylı bilgiye “Botoks Enjeksiyonları Aracılığıyla Mimiklerin Kontrol Altına Alınması” başlıklı bölümde yer vermiştik (bkz. syf. 112).

kişinin kendisine kazandıracağına inandığı nitelikler, grubun diğer üyeleriyle kesişmeyip, bireyden bireye farklılık arz eder. Anlatılar, benzer ilgi (genç görünüm) hakkında konuşmanın farklı yolları olarak yorumlanabilir: Bu uygulamalar, kişinin daha güçlü bir uyumunu yaratmak için bedeni ve ruhu bir araya getirerek, bireyin kendisini bir görünüm içinde görmesini sağlarken; kimi için “özgüven sahibi olma”, kimi için “estetik sermaye”, kimi için “yaşam değişiklikleri”, kimi için “partneri elde tutma”, kimi için “yüzde istenmeyen duygusal ifadelerin önüne geçme”, kimi için ise “kaliteli bir şekilde yaş alma” görevi görür. Kadınların ürün tercihi aynıdır ama ürünün kişiye kazandıracağı “fayda” konusundaki beklentiler farklıdır. Özgül anlatılar yoluyla kurulan bu kişiselleştirme modlarının veyahut farklı üslup arayışlarının, söz konusu homojenlik içinde kişinin diğerlerinden farkını ortaya koyma olanaklarının bir tezahürü olduğu savunulabilir. Bir bakıma, “yeni haz biçimlerinden ve üsluplaştırılmış biçimlerde arzudan pay alan bir varlık olarak benliğin/kimliğin yeniden icat edilmesi” (Best & Kellner, 2016: 100) durumu söz konusudur. Bu sebeple, kadınlar, bireysel ve toplumsal kimliklerini ve değerlerini bulmalarını olanaklı kılacak şekilde botoks ve dolgu enjeksiyonlarına anlamlar verme girişiminde bulunurlar.

Tüketim pratiklerinin kodlanarak her bir birey tarafından ürünün kişiselleştirilip, farklı anlamlandırıldığıının emaresi olan bu durumdaki örtük tez şudur: Topluluğun üyesi kadınlar, ihtiyaçları (genç görünmek) temelinde eşittir, nesnenin tüketim potansiyeli (genç görünüm) önünde eşittir; ama değişim değeri yani nesnenin değer ölçütleri önünde bölünmüşlerdir (Baudrillard, 2021b: 53). Kadınlar genç görünüm konusunda ortak bir taahhüt sergilese bile bu, kadınların beklentilerinin salt genç görünmeye içkin kılınamayacağını, bu uygulamaların “başka bir şeye cevap vermesinden” (Baudrillard, 2021b: 89) kaynaklandığını gösterir. Yani kadınlar, nesnenin sadece genç görünüm kazandırması ile ilgilenmekle kalmayıp, aynı zamanda bu nesnelere vasıtasıyla özel bir bireysel kimlik anlatısına maddi bir biçim kazandırıyorlar.

Bütün bu seçimler, sadece genç görünme konusunda değil, kim olunduğu ya da kim olunması gerektiği hakkında da kararlardır (Giddens, 2019: 115). Üstelik her bir bireyin üründen beklentisi farklı olduğundan, “aynı nesne çeşitli biçimlere bürünebilmekte, başka bir deyişle, artık ikincil sayılabilecek ‘kişiselleştirme’, biçimsel yan anlam alanlarına ait bir şeye dönüşebilmektedir” (Baudrillard, 2020: 18). Bu anlam çeşitliliği, bu uygulamaların belirlenmiş tek bir anlamı olamayacağını, olası bir anlamlar yığınının kaynağı olduğunu yansıtır niteliktedir. Bu bağlamda, botoks ve dolgu uygulamaları, basit düzeyde bir ürünü yalnızca tüketmekle kalmayıp, ona yeniden anlam veren, kullanılacak kültürel bir kaynak olarak yaklaşan bir kullanıcı örneğidir. Maddi ve kültürel olmak üzere iki tür işlevi yerine getiren botoks ve dolgu teknolojilerinin maddi işlevi, yüze genç bir görünüm kazandırması iken; kültürel işlevi ise, anlamlar ve değerlerle ilgilidir. John Fiske'nin (1999: 39-41) belirttiği gibi, bir tüketim toplumunda bütün metaların işlevsel olmaları ölçüsünde anlamları ve hazları dolaşıma sokan kültürel değerleri de vardır. Kişi, kültürel metayı benliğin, toplumsal kimliğin ve toplumsal ilişkilerin anlamlarını oluşturmak amacıyla kullanabilmesiyle kültürel bir kaynağa dönüştürebilir, onun sunduğu anlamları ve hazları çoğaltabilir ve bu yolla, hem ürünün hem de kendisinin tektipliğini ve ahengini bozabilir.

Fredric Jameson (2005: 47), “Kendi tekilliğimize/biricikliğimize dair değerli ve varoluşsal, kırılğan ve benzersiz olan bir şeyin, tam da herkes gibi olduğumuzu hissettiğimizde telafi edilemez bir biçimde kaybolduğu açıktır” der. Belki de bu sebepten ötürü kadınların, söz konusu standardizasyon imajlarının üstesinden gelebilmek için kişiselleştirme modlarını kullandıkları düşünülebilir. Her ne kadar, Dominika Motak'ın (2009: 139) belirttiği gibi, “eşsiz kimlik, çoğunluğun satın aldığı şeylerden inşa ediliyor gibi görünse” ya da tüketim kültürünün kozmetik dönüşümleri ve “iyi görün, iyi hisset” mantığı herkesin ulaşabileceği bir yerdeymiş gibi sunulsa (Featherstone, 2010: 202) dahi, ürünlere kişisel anlamların yüklenmesi “modernliğin

kurucu bileşeni olan kişilik ve biyografinin bireyselleştirilmesine” (Motak, 2009: 131) karşılık gelir. Birey, botoks ve dolgu işlemlerini kendini farklılaştırıcı ilişkisi içinde hedef alır, onu farklı okur ve yorumlar, farklı bir değer atfeder. Tüketim ürünlerinin kendinde ve tek bir anlama sahip olmadığı bu uygulama alanında anlama sahip olan, nesne ile kurulan ilişkidir. Yani bu ürünler, “nesneleri elinde tutanların çıkar ve beğenilerinden bağımsız değildir ve herkes tarafından onaylanmış evrensel bir anlamın belirginliğini dayatmazlar” (Bourdieu, 2015: 155). Kadınlar, nesnenin sadece genç görünüm kazandırması ile ilgilenmekle kalmayıp, aynı zamanda bu nesnelere vasıtasıyla bireysel kimlik anlatılarına maddi bir biçim kazandırır. Bu da her zaman ayırt edici bir anlamdır; kişisel modlar, öznenin topluluk içinde topluluğun diğer üyelerine karşı mesafe kurabilmesi yönünde iş görür (Baudrillard, 2021b: 71).

Post-modernizmin standartlaştırıcı etkilerinin “insanlar arasındaki ayrımları bulanıklaştırdığını ve simgesel hiyerarşileri yapıbozumuna maruz bıraktığını” (Featherstone, 2013: 59) öne süren post-modern söylemlere yönelik ikinci itiraza gelince, söz konusu standartlaşmanın “tikel kültür ürünlerinin ve pratiklerin taşıyıcılarının, tikel statüsünü ve toplumsal konumunu tayin etmek amacıyla ‘göstergelerin okunması’ nı” (Featherstone, 2013: 118) zorlaştırmadığıdır. “Post-modern kültür doğrultusundaki dönüşümün sunduğu iddia edilen şey, üzerinde anlaşma sağlanmış evrensel kültürel beğeni yargısı ölçütlerinden uzaklaştıkça, eskiden ‘dışlananın’, ‘garip’, ‘öteki’, ‘bayağı’ görülenin içeri alındığı, daha görelilikçi ve çoğulcu bir duruma varılması” (Featherstone, 2013: 186), her türlü metaya erişimin kolaylaşmasıyla geleneksel hiyerarşilerin bulanıklaştığının öne sürülmesidir. Lakin botoks ve dolgu işlemlerine her kadının farklı bir değer atfettiğinin işareti olan kişisel modlar, öznenin topluluk içindeki mesafeyi kurması yönünde iş gördüğü gibi, söz konusu “farklılaştırılmış ama bir yerde kolektif olan deneyimler” (Bordo, 1995: 283), dışarıya karşı bir itibar kaynağı haline de gelebilmekte ve simgesel hiyerarşiyi tahkim

edebilmektedir. Bilhassa genç görünüm çalışmalarına dahil olmayan topluluğa karşı dolaylı ya da doğrudan “dışlama teknikleri” yaratan botoks ve dolgu uygulamaları alanında post-modernizmin “hiyerarşinin yokluğu” iddialarından uzaklaşılır. Pierre Bourdieu’nun (2015) öne sürdüğü şekliyle, hiyerarşinin kısıtlandığı yerde tikel grupların ya da insan kategorilerinin malları “simgesel hiyerarşi” olarak kullanmalarını sağlayan ayırım yapma yargısı önem kazanır: Botoks ve dolgu teknolojilerinin toplumsal farklılıkları işaretlemesi ve iletişim vasıtası amacıyla iş görüp, bir nevi “simgesel hiyerarşi” ye sebebiyet vermesi gibi.

Botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla “bedenlerini onarabilen ve zamanın yol açtığı tahribatları ortadan kaldıracıken veyahut uzak tutabilen” (Featherstone, 1995: 232) “kadın estetik topluluğu” (Goldstein, 1995), bu uygulamalar ile genç bir görünümü idealize etmenin yanı sıra, “kendilerini ve başkalarını kültürel olarak belirli şekillerde görmeyi de öğrenmektedir” (Goldstein, 1995: 313-315). Bir başka deyişle, kendi kusurları hakkında bilgisi olan veyahut doktorun yardımıyla “kusurlarının” farkına varan ve zamanla bu kusurları görmeye alışan kadınlar, kendi yüzlerinin nasıl düzeltileceği konusunda eğitildikleri kadar, başka kadınların “kusurlarını” görmek için de eğitilmekte, “farklı” yüzlere karşı farkındalıkları ve ilgileri artmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla amaçlanan şey, aslında ikili bir dönüşümü başlatmaktır: İlk olarak, yüzlerin daha az idealden daha ideale dönüşümü ve ikincisi, kadının bakışının dönüşümüdür. Bakış, “masum” bakıştan “eleştirel” bir bakışa dönüştürülür ve masum bakışın gençlik dünyasına girişte eleştirel yargıya dönüşmesi, hem öznel hem de toplumsaldır; kendine ve diğer kadınlara yöneliktir (Goldstein, 1995: 313-314). “Yaşı benden küçük ama benden yaşlı görünen çok kadın var [...] Mesele tamamen kendine özen gösterip göstermemenle alakalı” diyen 46 yaşındaki Aysu’nun sözleri, genç görünüm konusundaki farklılıkların kadınlar arasındaki eşitsizliğin gerçek kaynağı olduğunun göstergelerindedir. Simgesel

hierarchy, kronolojik yaştan ziyade bir kişinin ne kadar genç görünüp görünmediği anlamında “yaşlı ayrımcılığı” üzerinden etkisini hissettirir. Bu topluluk için, “yaşlanmaya teslim olmuş” olanları, “bakımsız”, “özensiz” ve yaşlanma konusunda “hatalı” oldukları imasıyla yetkilendirme mümkün (Holstein & Minkler, 2003; Katz & Marshall, 2003) gibidir. Bourdieu’nun (2015: 90) dediği üzere, “Beğeni sınıflandırır ve sınıflandırıcıyı sınıflandırır. Tüketim ve hayat tarzı tercihleri, ayırım yapan yargılar içerir ve bunlar aynı zamanda bireyin başkalarına ilişkin kendi tikel beğeni yargısını tanımlar ve sınıflandırılabilir kılar”. Böylece “bedenin moda ve tüketim kültürüne bir ayırım işareti, sınıf farklılıklarının sembolik bir temsili ve bireyin sahnenin bir parçası olarak kalabilmesi için yaşlanma sürecinde yönetilmesi gereken bir potansiyel olarak getirildiğini görebiliriz” (Turner, 1992: 47). Bir başka deyişle, genç görünümü bir yüz, Baudrillard’ın *Nesneler Dünyası* (2020) isimli kitabında değindiği gibi, bireye itibar kazandırmanın yanı sıra iktidarı ve toplumsal statüyü göstermesi bakımından değer kazanarak gösterge değeri haline gelir.

Üstelik bu topluluk, idealize edilmiş genç bir yüz görünümünün sürekliliğini sağlama hususunda disiplinli ve denetimli bir “kamu” oluşturur. Zira kadınlar, gençlik çalışmasına sürekli katılarak ve yüzlerini aktif olarak disipline ederek yaşlanmaya direnmeyi ve zamanı geri almayı mümkün kılabilirler. Botoks ve dolgu teknolojileri, kişinin bedeni üzerinde bir disiplin duygusu oluştururken; diğer taraftan, yaşlanmayla ilgili bir dizi değer yüklü bakış açısını da beraberinde getirmektedir: Yaşlı görünen yüzlere sahip olanlar, topluluğa üye olan kadınlar tarafından; kişisel sorumluluk almayan, özdenetimden yoksun kişiler olarak görülürler ve beden üzerindeki denetimsizlik, “ahlaki” bir dışlamayı da gerekli kılar. Yaşlanmayı, birey açısından “korkunç bir şey” olarak nitelendiren ve annesini kendisine bakmadığı için eleştiren 36 yaşındaki Funda’nın ya da “Neden buruşuk, kırışık, çökmüş yaşayayım ki? İmkânım varken niye? Ben bakımlı ve özenilen yaş alanlardan olmak istiyorum. Sal

gitsinlerden mi olalım? Doğal olacağım derken kırışıklıklarımınla mutlu bir şekilde yaşayamam. Bu ‘doğalcı’ kafadakiler buruşsun, direkt yaşlı psikolojisine girsinler. Ben onlardan biri olmak istemiyorum” diyen 51 yaşındaki Burcu’nun sözleri, Julia Jones ve Steven Pugh’un (2005: 254-255), “bedenin kendini ifade etmenin sembolü olduğu modern bir dünyada fiziksel çürüme belirtilerine direnmemek, ahlaki düşüşün kanıtı olarak algılanabilir” ifadelerinin yansımalarına sahiptir. “Günümüzde estetiğin her türlüüne fazlaca alıştık. Normal olan tuhaf gelmeye başladı” diyen 43 yaşındaki Buket’in anlatısı ise, eskiden “normal” olan yaşlanmanın hızla “sapkın”, “yetersiz” ve “deforme” olma anlamlarına geldiğini ileri süren Kathryn Pauly Morgan’ın (1991: 28) şu argümanını destekler niteliktedir: “Estetik işlemde geçen kadınların ‘yeni’ görünüşleri ‘olağan hale geldikçe’, estetik işlemlerden geçmeyen bireyler şu ya da bu şekilde ‘sapkın’ görünmeye başlayacaklardır. Bu da akabinde bu tür uygulamaları tercih etmeyen bireylerin ‘özgür olmayan’ ya da ‘görünümlerine aldırış etmeyen’ şeklinde damgalanmalarına neden olacaktır” (1991: 40). Farklılık, teknolojik olarak değiştirilmiş yüz ve bedenlerin artan birliğinden “sapma dereceleri” olarak tanımlanırsa, “doğal olarak farklı” yüzlere ve bedenlere sahip olanların “öne çıkması” ve “aykırı görülmesi” olasıdır (Brush, 1998: 35).³⁴ Bu kapsamda, genç görünüm konusundaki farklılıkların, kadınlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı olduğu açıktır. Kadın estetik topluluğunda bu farklılıklar kabul edilir, ancak bu farklılıkların botoks ve dolgu uygulamalarına dahil olma yoluyla veya daha doğrusu “sürekli çabalama”ya dayanan gençlik dünyasına bağlılıkla ‘kısmen’ üstesinden gelinebilir” (Goldstein, 1995: 318). Bu sebeple, bireyler bedenlerini bu dışlamadan kaçınmalarına yardımcı olacak şekillerde sunmaya çalışmalı, yaşlanmaları üzerinde kontrol sahibi olmalı, aynı zamanda yaşlanmayı geciktirmek için

³⁴ İronik olarak, botoks ve dolgu uygulamalarına dahil olan kadınlar, bu işlemlerden geçmeyen kadınları “yererken”; öte yandan, özellikle “doğal olmama” söylemlerine maruz kalmamak adına görünüşlerini değiştirdiklerini başta yakınları dahil olmak üzere herkesten gizlemekte ve “özgün” olduklarına başkalarını ikna etmeye çalışmaktadırlar. Detaylı bilgi için “ ‘Doğal’ ve ‘Doğal Olmayan’ Görünüm Karmaşası” başlıklı bölüme bkz. syf. 55.

bedenlerinde uygulamaya açık olmalıdırlar, uygulamalıdırlar da; bu, ahlaki bir konudur (Calasanti & Slevin, 2001).

George Simmel (2004) “modanın” temel dinamiğini bir yanda eşitleme ve taklit; beri yandaysa farklılaşma, bireysellik ve ayırım doğrultusundaki eğilimler şeklinde görür; yani, toplumsal bu bağlanma ve grupla kaynaşma ile öbür grup üyelerinden farklılaşma ve kendiyile onlar arasında ayırım yapma arasındaki bir uzlaşma olarak. Bu bağlamda, botoks ve dolgu uygulamaları kapsamı alanında standardizasyonun, “hem eşitleyici hem de silici/yok edici” (Goldstein, 1995: 315) olduğunu söylemek mümkündür. Eşitleme (standardizasyon-kırıksız, genç bir yüz) ve silmenin (her bir katılımcının gençleşmeyi farklı inşa etmesi ve simgesel hiyerarşinin sürdürülmesi) bu birleşimi, kadınların benzer uygulamalara yönelmesi ve benzer yüz özelliklerine kavuşması anlamında “kadın estetik topluluğu” (Goldstein, 1995) denilen şeyi oluştururken; aynı zamanda onları birbirinden ve başkalarından bölebilecek ve farklılaştırabilecek söylemleri ve stratejileri de içinde barındırır. Tüketim kültürü, kadınları estetik bir kadın topluluğuna yerleştirir. Kadın estetik topluluğunda gençleşme, topluluğun üyeleri tarafından ulaşılabilir kabul edilir ve prosedürlerinde genç görünüm belirleyicidir. Buradaki paradoksal olan şey ise, kadın bedeninin farklılıklar bakımından “kusurlu” olduğu ve farklılıklar aynılığa dönüştürüldüğünde “mükemmel” olduğudur (Balsamo, 1996: 71). Bir bakıma “teknolojik olarak elde edilebilir” genç görünüm, farklılığa karşı temel bir aynılık da yaratabilir ve kadınlar “daha genç” görünme hususunda daha çok benzer görünmeye başlayabilirler (Brooks, 2004: 225). Ne var ki kadınlar; “kişisel elde etmenin tüketim üzerindeki standartlaştırıcı durumlardan etkilendiği koşullarda” (Giddens, 2019: 263); kendileri olmak, kim olduklarını tanımlamak için benlik anlatılarını inşa etmek zorundadırlar. Her ne kadar “kendi olma arzusu” kuşkusuz kişinin aynı uygulamaya başvurması ve görünüm açısından benzer olması gibi bir tutarsızlığa işaret etse dahi, bu, öznenin standartlaşma

içinde çözülmüş olmasının dışavurumu değildir, zira birey, biricik ve karşılaştırılmaz olmak ister (Callinicos, 2001: 142). Bu sebeple, “aralıksız bir bireyselleştirme sürecinden geçen anlatılar” (Bauman, 2015: 25) yoluyla her bir birey, “kendi benzersizliğini mümkün kılan farklılığı muhafaza etmeye çalışıp” (Bauman, 2015: 128), bir örneklik ve türdeşliği kırma girişiminde bulunur. Bu uygulamaların tektipliliği ifade edecek olduğu durumlarda, tercih edilme nedenlerinin bir şekilde bozulması gerekir. Böylelikle, her bir kadın için botoks ve dolgu uygulamaları öznelendirilir ya da bir bakıma kişiselleştirilir. Bu durum nesnenin birincil işlevinin (genç görünüm) ötesine geçerek, bireylerin onlara kendi istediği işlevi, değeri ve anlamı yükleyebileceğinin ve bu süreci hem diğer insanlar hem de kendisine seslenen bir mesaja benzetmeye çalıştığına göstergesidir (Baudrillard, 2020: 36). Her özne, içinde mutlak değerler yerine alternatif yorumlama seçeneklerinin bulunduğu bir dünya ile karşı karşıyadır (Vattimo, 1999: 23). Böyle bir durumda öznenin, sahip olduğu nesne aracılığıyla kendisine kişisel, özel bir dünya kurmaya çalıştığı söylenebilir. Öyleyse botoks ve dolgu işlemleri daha önce belirttiğimiz gibi iki ayrı işleve sahiptir: Birincisi bir işe yaramak, ikincisi birinin malı olmak. İlki, kişinin nesne aracılığıyla oluşturduğu işlevsel bir dünya, ikincisiyse gene kişinin zihinsel bir şekilde oluşturmaya çalıştığı soyut ikinci bir dünya (Baudrillard, 2020: 118). Bu yolla, nesne yalnızca sahibi, yani “benim” sayemde tamamıyla özgün bir şeye dönüşebilmektedir (Baudrillard, 2020: 124). Böylelikle nesnelere artık yalnızca şu ya da bu işe yaramaya değil, aynı zamanda kişinin sırdaşı olmaya, niteliklerine katkıda bulunmaya, kendi kendini tanımasına yardımcı olmaya kadar varlıklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar (Baudrillard, 2020: 226).

Bu kapsamda “Açık olan tek şeyin, artık kimsenin kendini ifade edecek türden özel dünyası ve tarzının olmadığını ve bu sebeple, bireycilik ve kişisel kimliğin geçmişte kaldığını” (1988: 17-18) savunan Jameson’a karşılık; “yeni” kolektif bir pratik olarak botoks ve dolgu uygulamaları alanında “kadın özne” nin ölmediğini ileri

sürebiliriz. Nitekim post-modernizmin merkezsizleştirdiği ve yaratıcı bir etkililiği, özgünlüğü kalmadığı gerekçesiyle reddettiği özneye istinaden; kadın özne, kendi bedenini şekillendirebilme, denetleyebilme ve değiştirebilme yeteneğine hala sahiptir. Bu uygulamalar, öznenin pratik etkililiğine duyulan inancı zayıflatmadığı gibi; özne, tarihsel şimdinin saf sistematikliği içinde kaybolmuş” (Montag, 1988: 88) değildir. Bu analizde birey yok olmaktan ziyade, bireyin kimliğini, arzularını, bedenini ve “ruh” unu şekillendirmeye ve oluşturmaya devam ettiği görülür. Bu idealler, “bireysel kendiliğindenlik, irade ve çabalar yoluyla kovalanmakta ve realize edilmeye devam edilmektedir” (Bauman, 2019: 10).

Dahası, yaşam seyri konusunda çizilen sınırlar aşılamaz değildir ve aynı zamanda bu sınırların dayattıkları bireysellik ve kimlik de dönüştürülemez değildir. Her ne kadar estetik işlemlere yönelik eleştiriler; kişinin “kimliğini”, “benliğini”, “biricikliğini” ve “yaşanmışlığını yok ettiği” üzerinden ilerlese ve “olayların kendi seyri içinde ilerlemesi gerektiğinin itaatkâr bir kabulü olan ‘kaderci bakış açısı’ na tekabül etse” (Giddens, 2019: 153) de kişi, bu uygulamalar aracılığıyla yaptığı, söylediği ve düşündüğü şeyin öznesi olarak kendini kurmaya devam eder. Burada olayların sabit akışını bozabilme, yeni yolların önünü açabilme yeteneği ve imkânı söz konusudur. İnsanların “sabit bir özü ve kimliği olduğu” na işaret eden söylemlere karşılık, estetik teknolojileri vasıtasıyla sabit özler reddedilebilir ve birey, yaşlı kimliğinden genç kimliğine geçebilir; verili bir kimliğin kökenini bulmak yerine bu kimliği çözmeyi hedefleyebilir. Kimlik bir süreklilik izlemez. Yaşam seyri sabit olmadığı gibi, varılmış ya da varılacak olan süreci (yaşlanma) yaşamak da zorunlu değildir. Bu sınırlar aşılabılır. “Bugünkü hedef belki de ne olduğumuzu keşfetmek değil, olduğumuz şeyi reddetmektir” (2021a: 68) diyen Michel Foucault’nun belirttiği gibi, insan kendi bedeni, kendi duygu ve tutkuları doğrultusunda hareket edebilir. Önemli olan zorunlu sınırlamalar biçiminde yöneltilebilir eleştiriyi, sınırları aşma biçimindeki pratik bir

eleştiriye çevirmektir. Buna bağlı olarak açık bir sonuç belirir: Bu eleştiri, artık evrensel değerlere sahip formel yapılar anlayışında değil; bizi kendimizi oluşturmaya ve kendimizi yaptığımız, düşündüğümüz ve söylediğimiz şeylerin öznelere olarak tanımaya yönelten olayların sorgulanması olarak işleyecektir (Foucault, 2021a: 182). O yüzden botoks ve dolgu uygulamalarını, kurulan bir öznenen ziyade gönüllü olarak bireylerin kendileri üzerinde yürüttükleri “beden çalışması” (Foucault, 2021a) veyahut “kendini biçimlendirme teknikleri” (Foucault, 1988) şeklinde nitelendirmek daha uygun olabilir.

Üstelik “bireyciliğin sonu”, “öznenin ölümü” gibi beyanlar post-modernizm içinde sık duyulsa da, modernizmin temel fikri olan bireycilik var olmaya devam etmektedir, çünkü özgür ve özerk bireye ait ideolojiler, kapitalist bir toplumda benlik ve toplum arasındaki ilişkilere model olmak için gereklidir. Bireycilik özünde kişisel ve sosyal yaşamda karşılaştığımız derin meseleleri keşfeden benlikle yakın ilişkiler vaat eder. Anlamli ve özerk bir yaşama nasıl yön vereceğimiz, kendini geliştirmenin nasıl kendini tatmin duygusu sağlayacağı, hayatın birey için ne anlama geldiği ve kendimizi diğerlerine nasıl açacağımız konuları bireycilik kültürünün boyutlarındandır (Elliot & Lemert, 2011: 33). Elbette, “bireycilik hiçbir zaman bütünüyle bireyin kendi başına yaptıklarının bir ürünü değildir” (Elliot & Lemert, 2011: 43). Yaşamın ve benlik projesinin tasarımı, sosyal norm ve kültürel yükümlülüğe büyük ölçüde bağlıdır. Fakat bir yandan da her birey kendi yaşamının girişimcisidir. Bu bağlamda bireycilik, bireyin ihtiyaç ve isteklerinin harekete geçirilmesi ile kişinin kendi potansiyelini ortaya çıkarması ve kendini geliştirmesi yoluyla kişisel tatmin arayışı bakımından benlikle güncel kültürel meşguliyeti karakterize eder. Bireycilik kültürü, bir bireyin kendini ifade ettiği, risk aldığı ve hayatı tecrübe ettiği bir dünyaya öncülük eder. “Bu kültürel eğilimlerin ana mirası, bireylerin kendileri için bağlam üretme beklentisidir” (Elliot & Lemert, 2011: 37-38). “Bizimki kimliklerin bireycileştiği bir çağ ve benliklerimizi inşa etmek, yeniden keşfetmek ve dönüştürmek için mevcut merakımız, çağdaş yaşamın

tamamlayıcı unsuru” (2011: 76) diyen Anthony Elliot ve Charles Lemert’in öne sürdükleri haliyle, bireycilik çağında yaşamak, kendi biyografilerini tasarlayabilecek ve yönetebilecek, kimliklerini öz-güncelleme açısından tanımlayabilecek, sosyal metaları ve kültürel sembolleri bireyselliği ifade etmesi ve kişiliği temsil etmesi için konuşlandırabilecek bireyleri gerektirir. Dolayısıyla bireyleşme ve bireysellik, bireysel ihtiyaçların geliştirilmesi ve bireysel arzuların tatmini yönündeki esaslı bireyci vurgunun ürünü olmayı sürdürür (Elliot & Lemert, 2011: 30). Giderek belirginleşen ve belki de kırılma noktasına işaret eden şey ise, “verili kimlikler”, “verili bedenler” ve “kurucu öznellikler” den ziyade; “yeni öznellik tarzları üreten” bu sürecin, bireylerin arzularını ve kişisel anlatımlarını sembolize ederek, kimliği ve kültürel biçimleri nasıl inşa ettikleri ve tüm bunların ötesinde kimliklerin yeniden keşfedilme ve anında dönüşme hızıdır (Elliot & Lemert, 2011: 76). Zira dışavurum-kendini ifade arayışı, kimlik, sunum ve görünüş hususunda modernizmin katılığına nazaran post-modernizm kapsamında daha esnek yapılar söz konusudur. Kimlik duygusu artık belirli bir ekonomik sınıfa ve sosyal statü grubuna üye olmakla bir düşünülmemelidir. Gittikçe daha çok sayıda insan kendi kimliğini kendisi oluşturmaktadır. Bu etkin kimlik oluşturma süreci içinde tüketim önemli bir rol oynamaktadır; insanlar kendi kimliklerini yaratmalarına yardımcı olacağını düşündükleri malları tüketerek, oldukları ya da olmayı arzu ettikleri varlık gibi olmaya ve kendileriyle ilgili bu imajı, bu kimliği sürdürmeye çalışmaktadırlar (Bocock, 2014: 74). Bauman’ın (2015: 192-197) dediği gibi, insanlar kendilerini yaratmakta özgündürler; ne oldukları geri alınması mümkün olmayan hükümlere bağlanamaz, bir kader meselesi değildir. Beden sorunu, biçimini ve içeriğini değiştirmiştir, beden kendisini aynılık ve süreklilik duygusu olarak hissettirmez. Bireyselleşme, insan kimliğinin/bedenin bir göreve dönüştürülmesinden ve bireylere bu görevi yerine getirmenin sorumluluğunun yüklenmesinden ibarettir. Şu halde post-modernizmle bağlantılandırılan öznenin ölümü, “gerçekte beden çok daha kapsamlı

aktif ‘inşası’ ve kontrolün temelinde yatan ilginin bir ifadesi” (Giddens, 2019: 20) iken; hiyerarşilerin sonu gibi göndermeler, “tüm eski çerçevelerin ortadan kaldırılmasından ziyade daha esnek sınıflandırma tarzlarının gelişmesini gösteriyor olabilir” (Featherstone, 2013: 249).

Bu bakımdan dikkat çekebileceğimiz husus, Jean-François Lyotard’ın (1984: 79) “post-modernizm sona ermiş modernizm değil, oluşum halindeki modernizmdir ve bu durum süreğendir” derken belirttiği gibi, gündelik hayatın post-modern estetikleşmesiyle ilintilendirilen birçok görünümün temelini modernlikte yatmakta olduğunu ileri sürmek olanaklıdır. Zira modernizmi yadsıyan ve modernizm hakkında olumsuz bir yargıya sahip olan post-modernizm söylemlerinin yaratmaya çalıştığı kökten bir kopuş hissi, modernizmin kendisinden geriye kalmış gibi görünen bazı yenilik veya yenileşme düşüncelerinin sürekliliğine tanıklık etmektedir (Jameson, 2022: 137-138). Yukarıda sıraladığımız tüm özellikler sözüm ona “yeni” değil, tam anlamıyla modernizm denilen şeyi bolca karakterize etmekte ve modern izlekler barındırmaktadır. Bu doğrultuda, her ne kadar post-modern söylemler ve pratikler, çoğu post-modernistin baskıcı ya da artık tükenmiş olduğunu düşündüğü modern üsluplardan, pratiklerden ve ideolojilerden net bir şekilde ayrılan anti-modern müdahaleler olarak nitelendirilmiş olsa da, post-modernizmin dönemler arasında radikal bir kopuş olmaktan ziyade, bir önceki dönemde var olan özelliklerin farklı bir tarzda tekrarını sunduğunu söyleyebiliriz. Bireyselliğin ya da öznenin sonunu anlatan post-modern söylemlere karşı, kişisel arzuların ve aynı zamanda sınıflandırma, bölümlenme ve hiyerarşinin ısrarla devam ettiğine işaret etmek zorundayız. Nitekim “estetik söylemi, post-modern bir dünyada modernlik retoriğini korumuş gibi görünüyor ve bu, ‘eşitsiz’ gelişmenin devam ettiğini gösteriyor” (Goldstein, 1995: 312). Post-modern toplum söylemi, içinde toplumsal eşitsizliklerin ortadan kalkma vaadini ve her alanda her insana eşit şans verme umudunu barındırsa da (Bauman, 2019: 232); bu uygulamalar, gerçek bir

“demokratikleşme” sürecine yol açmıyor. Tek bir referansa (genç görünmek) boyun eğme zorunluluğu sanılanın aksine “öznenin ölümü” ne neden olmadığı gibi, bireyin diğerlerinden kendini ayırma arzusunu kamçılamaktan da geri bırakmıyor. Başka bir deyişle, bir yerde herkesin birbirine benzediği yanılsaması yaratan bu sistemde giderek yaygınlık kazanan şeyin, yepyeni öznelliklerin yanı sıra yeni hiyerarşi ve ayrımlaşma durumunun olduğu görülüyor. Öznellikle beraber üstünlük ve eşitsizliğin temelleri yeniden onaylanıyor; yeni ve daha incelikli bir biçime kavuşuyor.

Bununla birlikte, post-modern söylemin retoriğinin bazı yönleri karşısında kuşkucu bir tavır almış olmam, post-modernizme karşı yekpare olumsuz bir duruş sergilediğim anlamına gelmemeli. Daha ziyade, post-modern sözcüğü, E. Ann Kaplan’ın (1988: 1) öne sürdüğü haliyle, modernizmle olan bağları ima ederken, aynı zamanda onun ötesine de işaret etmekte de kullanışlı olabilir. Modern ve post-modern arasındaki süreklilikleri ve kopuşları ele almakla, post-moderne özgü olanı anlamaya başlayabiliriz. Bauman’ın (2014) da belirttiği gibi, post-modernizmi illa ki modernliğin sonu ya da reddi olarak düşünmek gerekmiyor. Zira Mike Featherstone’un (2013: 36) deyişiyle, “Post-modern” teriminin henüz üzerinde anlaşma sağlanmış bir anlamı yoktur” (2013: 36). “Aslına bakılırsa çeşitli post-modern söylemlerde evrilip çevrilen ‘post’ teriminin mahiyetinde yerleşik bir muğlaklık vardır” (Best & Kellner, 2016: 55). Şöyle ki, “post” terimi bir yandan “modern olmayan” ı betimler ve bu da modern çağın ve onun teorik ve kültürel pratiklerin ötesine hamle etmeye girişen bir aktif olumsuzlama terimi olarak okunabilir. Bu kural koyucu anlamıyla “post” öneki, “bir şeylerin değiştiğini, farklı olduğunu, bir dönüşümden geçtiğimiz duygusunu” (Jameson, 2022: 20), kısaca kendisini öncelemiş olandan aktif bir kopuşu gösterir (Giddens, 2016; Harvey, 2019; Jameson, 2005). Bir bakıma, “modernin yadsınığını ve belirgin bir şekilde terk edilmesini yansıtarak; modern sonrasını anlatır” (Featherstone, 2013: 22). Öbür yandan, “post” öneki, aynı zamanda izlediği şeye bağımlılığı ve onunla olan

sürekliliği yansıtır ve bu da bazı eleştirilenlerin post-moderni modernin tayin edici görünümünün bir devamı şeklinde, bir “hiper modernlik” (Jameson, 2002, 2022) ya da “yüksek modernlik” (Giddens, 2019) olarak kavramsallaştırmalarına yol açmıştır. Bu durum, post-modernizmin modernizmden belirgin bir kopuş mu oluşturduğu yoksa yalnızca modernizmin içerisindeki bir gelişim mi olduğu konusunda sürmekte olan bir tartışmanın hâkim olduğuna ve bu bağlamda post-modernizmin tanımlayıcı niteliklerinin neler olduğu konusunda görüş birliğine varılamadığına işaret etmektedir (Best & Kellner, 2016: 19). Bu tartışma içinden hareketle, kendi perspektifimden, “kökten yeniyi alkışlayan ve aşırı bir kopuşu ileri sürerek, süreksizlikleri koyutlayan post-modernistlere karşı” ben hem sürekliliklerin hem de farklılıkların belli bir karaktere kavuşturulması gerektiği tarafında duruyorum. Steven Best ve Douglas Kellner’in (2016: 385) işaret ettiği gibi, tamamen yeni post-modern bir toplumsal oluşumdan ziyade geçiş durumundaki bir toplumdaki söz etmek daha yerinde olabilir. Keza Bauman’ın (2015: 141) sözleriyle, “21. yüzyıla giren toplum 20. yüzyıldaki toplumdaki daha az modern değildir, sadece farklı bir tarzda modern olduğu söylenebilir”. Zira bugün, modernliğin sonuna geldiğimiz noktada birleşerek modernlikle birlikte anılan niteliklerin de onunla beraber geride kaldığını söyleyemiyoruz. Misal, konumuz açısından baktığımızda, post-modernizmle ilişkilendirilen “öznenin ölümü”, bedenin daha kapsamlı inşasına karşılık gelirken; “hiyerarşinin sonu” gibi göndermeler de daha esnek sınıflandırma tarzlarının göstergesi olabilmektedir. Bu nedenle, belki de, Gianni Vattimo’nun (1999: 20) dediği gibi; “modernliğin sona erdiği tarihsel dönemi belirlemeye çalışan her çaba başarısız olmaya mahkûmdur; çünkü modernlik ile post-modernlik aynı kavramsal ve tarihsel mekânda beraber var olmaya devam etmektedir ve bu yüzden de post-modernlik, modernliği tümüyle geride bırakmamaktadır”.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, bireylerin genç görünme istekleri hakkında alansal bir bilgi sağlamak amacıyla, yaşlanma karşıtı medikal estetik teknolojilerinden botoks ve dolgu teknolojileri ile hizmetlerine yer verilmiştir. Kadınların botoks ve dolgu işlemlerine yönelik artan ilgilerinin sebeplerinin yanı sıra bu işlemlere başvurma kararlarını etkileyen toplumsal dinamiklerin neler olabileceği sorunsalı ile hareket ettiğimiz bu çalışmada temel amacımız, botoks ve dolgu uygulamalarının bireylere ne anlam ifade ettiği, bireylerce nasıl deneyimlendiği ve bireylerin bu uygulamalardan ne gibi beklentilerinin olduğunu ortaya koymak olmuştur. Aynı zamanda bedenin bir parçası olan yüzün yaşlanmadaki önemi üstünde duran, bedenlenme ve duygusal deneyimlerle ilgili endişelere odaklanan bu araştırmada kadınların gençlik ve yaşlılığa attedikleri anlamlar üzerinden yaşlanma sürecini nasıl tecrübe ettikleri, kendi gerçekliklerini ve kimliklerini nasıl inşa ettikleri, yorumladıkları ve müzakere ettikleri hakkında bir görüş edinilmeye çalışılmıştır. Bu maksatla, Ankara ilinde yer alan X Estetik Merkezi'nde, botoks ve dolgu işlemi yapan doktor ile uygulama yaptıran farklı yaş aralığındaki kadın katılımcılarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında, genç görünüm isteğinin arkasındaki hikâyeleri göz önünde bulundurduğumuzda, genç görünümün basit bir “standart görünüm”, yani “kırıksız, genç bir cilt” meselesi olmadığı ortaya çıkar. Talep, “kırıksızlığın giderildiği” tek bir yüz seçimine yöneliktir, lakin genç görünen bir yüzün kişiye kazandırdığı ya da kazandıracağına inanılan nitelikler farklıdır. Doğal görünmekten, özgüven sahibi olmaya, iç-dış beden bütünlüğü sağlamaktan, kimlik ikilemine anlamlı bir çözüm bulmaya, partneri elde tutmaktan, sosyal görünmezlikten kaçınmaya, yüzde istenmeyen duygusal ifadelerin önüne geçmekten, yaşamsal değişikliklere, başarılı bir şekilde yaş almaya çalışmaktan, yaşlı ayrımcılığından ve yaşlanma kaygısından

kaçınmaya kadar birtakım istek ve beklentiler, bireyi genç görünüm elde etmeye ya da var olan gençliği korumaya teşvik eden unsurlar arasındadır.

Katılımcıların anlatılarında dile gelen çeşitli istek ve arzular, botoks ve dolgu işleminin tek anlamının “genç görünüm” ile sınırlı olmadığını, daha ziyade pek çok anlama geldiğine işaret etmektedir. Bu anlam çeşitliliği ise, “yaşlanma karşıtı” olarak çerçevelenen botoks ve dolgu uygulamalarını salt “genç görünüm” üzerinden okumanın mümkün olmadığını göstergesidir. Neticede botoks ve dolgu uygulamaları, bireye genç bir görünüm kazandırır ama aynı zamanda bir kadının bireyselliğini ifade edebilmesini de sağlar, görünüşte değişiklik yaratmakla kalmaz, aynı zamanda bireyin kendini iyi hissetmesine ve mutlu olmasına da yarar. Katılımcıların anlatıları, bu uygulamalar vesilesiyle bireylerin kendilerini sosyal olarak daha kabul edilebilir ve dışa dönük olarak algılamalarına yardımcı olduğuna ve bireye daha geniş/kapsamlı sosyal fırsatlar sağlama potansiyeline sahip olduğuna inanıldığını düşündürmektedir. Dahası, botoks ve dolgu uygulamalarının kimliklerle ilişkili olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir. Kim olduğu duygusuna uymayan bir bedene hapsolmuş hisseden bir kadın için bu işlemler, bedeni aracılığıyla kimliği yeniden müzakere etmenin bir yolu haline gelir. Katılımcıların anlatılarındaki genç görünüme yönelik atıfların sosyal başarıyı, mutluluğu, özgüveni, sosyal kabul edilebilirliği, kimliği ve benliği temsil etmesi; genç görünüme yönelik ideallerin, bireyleri sadece görünüm oluşturmaya teşvik etmekle kalmadığını, aynı zamanda bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarının bir yansıması olduğunun göstergesidir. Bir başka ifadeyle, katılımcıların botoks ve dolgu uygulamalarına ilişkin anlatıları, sadece uygulama deneyimlerini yansıtmamakta; bir kimlik çalışması işlevi gören ve benliği üretmeye yardımcı olan bu uygulamalar, aslında bireyleri oluşturmaya da hizmet etmektedir.

Buraya kadar üzerinde durulan hususlar, literatürde yaygın olarak karşımıza çıkan, estetik işlemler, “herkesi birbirine benzer kılar” ve neticede bireyin “kimliğini”, “karakterini” ve “benzersizliğini” yok ederek, bir yerde “öznenin ölümüne sebebiyet verir” minvalindeki argümanlara da bir cevap niteliği taşımaktadır. Bilhassa post-modernizm akımının dile getiriliş biçimleri arasında yerini alan “öznenin ölümü” ne ilişkin savlara göre, bireysel farklılıkları ortadan kaldıran tüketim pratikleri, bireyleri türdeş kılıp, aynılaştırmakta; gençlik idealleri, her kültürde kadın için küresel bir standart haline gelmekte ve genellikle bireyselliğe karşı durmaktadır. Homojen bir beden estetiğinin normalleşmesine hizmet eden estetik işlemler, herkesin kendi tekilliği konusunda güven veren farklılıkları ortadan kaldırarak, birbirlerinin kopyası gibi görünen yüzler yaratır ve varoluşsal güvenliği askıya alır. Bu tezlere karşılık, bu çalışma kapsamında, estetik işlemlerin “çoğulluk” içinde bir standardizasyona sebep olduğu kadar, genç görünümlü yüz ile elde edilen “aynılığın” ya da mimiklerden yoksun “tektip yüz” ün “öznenin ölümü” söylemlerine karşılık gelmediği savunulmuştur.

Şöyle ki, benzer bir uygulamaya (botoks ve dolgu enjeksiyonları), temel bir birliğe (cinsiyet-kadın) ve benzer yüz özelliklerine (kırışksız, genç görünümlü yüz) dayanması sebebiyle, Judith L. Goldstein’in (1995) “kadın estetik topluluğu” kavramıyla özdeşleştirdiğim bu topluluğa üye kadınların hem başvurdukları uygulama hem de talepleri (genç görünüm) bakımından bir örneklik ve türdeşlik sergiledikleri söylenebilir. Aynı zamanda botoks ve dolgu uygulamaları aracılığıyla elde edilen “genç görünüm”, standartlaşmış görünüm tarzına işaret eden “tekbiçimliğe” de denk düşmektedir: Yukarı doğru kaldırılmış kaşlar, gerilmiş yüzler, doldurulmuş yanaklar ve ifadeden yoksun bir yüz... Bu durumda, bu teknolojilerin, yüzdeki kırışıklıkları gidermesi ve bireyi yaşlı görünümünden uzaklaştırması anlamında bireyler arasındaki “farklılıkları” ortadan kaldırdığı ve tekelleşmeden ziyade çoğulculuğu kucaklayıp, homojenleşmeye hizmet ettiği kabul edilebilir. “Ama paradoksal bir birlikteliktir bu,

bölünmüşlüğün birliğidir” (Berman, 2021: 27). Çünkü bu eşitlik ve benzerliğin peşinden bireyler tarafından bireyciliğin kurulması girişimi gelebilmektedir. Bu hususta, bireylerin söz konusu benzerliği kırma yönünde başvurdukları “stratejileri” hesaba katmak gerekir. Özellikle her bir kadının kendini diğer bir kadından farklı kılmaya hususunda bir ipucu dizisi oluşturan “anlatıları”nın, “kopyalanmaya” yönelik söylemlere bir itiraz niteliği taşıdığı söylenebilir. Örneğin, tektipleşmeye itirazlardan biri, “doğallık” söylemidir. Uygulanan doz miktarı ile doğal bir görünüm elde etmenin mümkün olduğunu belirten katılımcılara göre, kişinin bir başkasından farkını yansıtan yüzdeki “özgünlük” ve “doğallık”, “doğru dokunuşlar” ile muhafaza edilebilir. Bu görüşü desteklemek için, katılımcılar tarafından bu uygulamalar, “fabrikadan çıkmış seri üretim” gibi benzer yüz özelliklerine sebebiyet verdiği inanan plastik cerrahinin doğal bulunmayan müdahaleleri ile karşılaştırılır ve bir başkasına benzemeden, standart yüz özelliklerine sahip olmadan, kırışıklıkları gidermek ve genç görünmek botoks ve dolgu uygulamaları ile mümkündür. Dahası, kadınların anlatıları, bir kadının kim olduğu kadar kim olmak istediğini de yansıtır niteliktedir. Misal, aynaya baktıklarında, hissettiklerinden daha yaşlı göründüklerini dile getiren kimi katılımcılar için botoks ve dolgu uygulamaları, görünüşleri ile hissettikleri yaş arasındaki uyumu kolaylaştıran araçlardır. Bu uygulamalar vasıtasıyla, içsel gençlik genç bir yüz ile dengelenir ve bu yolla görünüş, artık benliği ifade eder hale gelir. Bununla birlikte, “yüz çizgileri”nin, bir kişinin kimliğini ve karakterini ortaya koyan çizgilere denk geldiği ve bu çizgilerin, gündelik hayatta kurulan iletişimde önemli bir unsur teşkil ettiği literatürde pek çok araştırmacı ve yazar için kabul görse de; kimi katılımcılar özelinde yüz mimiklerine eşlik eden çizgiler, sosyal ilişkilerde açığa çıkan iletişimde kişinin kendini ifade etme aracı olmak ziyade “gerçek” kimliklerini karşı tarafa yanlış aksettiren izlere karşılık gelebilmektedir. Özellikle iki kaş arasındaki çizgiden dolayı, “sinirli”, “öfkeli”, “kızgın” vasıflara sahiplermiş gibi göründüklerini düşünen bazı kadınlar, karşı tarafa

yanlış bir izlenim verdiklerine inanmaktadırlar. Bu durumda, katılımcıların ifadeden yoksun, duyguların olmadığı yüzleri, kişiliklerini yansıtan şeffaflıktan yoksun bir yüz anlamına gelmez. Bilakis, hareketsiz bir yüz, bireyin kendini başkalarına doğru bir şekilde ifade edebilme yetisiyle ilişkilendirilebilmektedir.

Kısaca bu anlatılar, her ne kadar benzer bir uygulamadan geçilse dahi, yapılan işlemin kişinin kendi benliğini ve karakterinin bireyselliğini yansıtmaması üzerine kuruludur. Bir bakıma söz konusu anlatılar, her bir kadının kendini diğer bir kadından farklı kıılma hususunda kullandıkları bir ipucu dizisi oluşturur. Kadınların ilgilendikleri konu (genç görünmek) ortak olsa bile, her bir kadının genç görünme isteğinin arkasındaki sebepler veyahut genç görünümün kişinin kendisine kazandıracığına inandığı nitelikler, topluluğun diğer üyeleriyle kesişmeyip, bireyden bireye farklılık arz eder. Söz konusu standardizasyon imajlarının üstesinden gelebilmek adına katılımcılar için bu uygulamalar, kişiselleştirme modlarını içerir. Anlatılar, benzer ilgi (genç görünüm) hakkında konuşmanın farklı yolları olarak yorumlanabilir: Bu uygulamalar, yineleyecek olursak, kimi için “özgüven sahibi olma”, kimi için “yaşam değışiklikleri”, kimi için “partneri elde tutma”, kimi için “yüzde istenmeyen duygusal ifadelerin önüne geçme”, kimi için “kimlik ikilemine anlamlı bir çözüm bulma”, kimi için ise “kaliteli bir şekilde yaş alma” görevi görür. Kadınların ürün tercihi aynıdır ama ürünün kişiye kazandıracığı “fayda” konusundaki beklentiler farklıdır. Her bir birey tarafından botoks ve dolgu işlemlerinin farklı okunması, yorumlanması ve bu uygulamalara farklı bir değer atfedilmesi, bu ürünlerin bireylerin çıkar ve beğenilerinden bağımsız olmadığını ve dahası evrensel bir anlamının olmadığını göstergesidir. Bu durumda özgül anlatılar yoluyla kurulan bu kişiselleştirme modlarının veyahut farklı üslup arayışlarının, söz konusu homojenlik içinde kişinin diğerlerinden farkını ortaya koyma olanaklarının bir tezahürü olduğu savunulabilir.

Kişiselleştirme modları ve kişisel anlatılar yoluyla, yüz, bireyselleşme etkenine, kişisel farkın göstergesine dönüşür. Bu kapsamda, endüstri kalıbına adaptasyon ile “bireycilik” veyahut “öznellik” gibi niteliklerin sonunun geldiğini beyan eden söylemlere karşın, kişinin bu uygulamalar yoluyla yaptığı, söylediği ve düşündüğü şeyin öznesi olarak kendini kurmaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar “kendi olma arzusu” kuşkusuz kişinin aynı uygulamaya başvurması, toplumsal normlara uyması ve görünüm açısından benzer olması gibi bir tutarsızlığa işaret etse dahi, bu, öznenin standartlaşma içinde çözülmüş olmasının dışavurumu değildir. Bilakis, kişisel anlatılar yoluyla her bir birey, kendi benzersizliğini mümkün kılan farklılığı muhafaza etmeye çalışıp, bir örneklik ve türdeşliği kırma girişiminde bulunur. Tek bir referansa (genç görünmek) boyun eğme zorunluluğu sanılanın aksine “öznenin ölümü” ne neden olmadığı gibi, bir yerde herkesin birbirine benzediği yanılması yaratan bu sistemde giderek yaygınlık kazanan şey, yeni öznelliklerin inşasıdır. Zira bu analizde bireyin “yok olduğu” değil; kimliğini, arzularını, bedenini ve “ruh” unu şekillendirmeye ve oluşturmaya devam ettiği görülür.

Kişiyeye genç görünüm kazandırmaktan daha fazlasına işaret eden botoks ve dolgu işlemlerinin, kadınlara pek çok konuda yardımcı olduğu aşikârdır. Lakin estetik prosedürlerin sadece kadınlar için potansiyel faydalarına dikkat çekerek bu işlemleri, sağladığı yararlar üzerinden okumak mümkün olmadığı gibi; böyle bir yaklaşım, bu uygulamalar üzerinden işleyen cinsiyetlendirilmiş normları, yaşlı ayrımcılığı pratiklerini ve simgesel hiyerarşiyi göz ardı etmek olacaktır. Bu nedenle, çalışma kapsamında, teknolojik bir unsur olan botoks ve dolgu uygulamalarının, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve yaşlı ayrımcılıklarının üretilmesinde nasıl bir sosyal etkiye sahip olabildiği de gösterilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların erkeklere referans vererek, gençlik ve yaşlılığa attıkları anlamlar, botoks ve dolgu uygulamalarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele almamı mümkün kılmıştır. Kadınların anlatıları, yaşlanma konusunda kadınların erkeklere nazaran çifte standarda maruz kaldıklarını göstermekle birlikte; bilhassa, katılımcıların botoks ve dolgu uygulamalarına yükledikleri anlamlar, bu uygulamaların cinsiyetlendirilme ve toplumsal cinsiyete dayalı yapısal eşitsizliklerin ve ayrımların sürdürülme yollarını izlemeyi de olanaklı hale getirmiştir. Öncelikle, botoks ve dolgu uygulamalarını salt kadınlara özgü kılmaya çalışarak cinsiyetlendirmeye ve “kadınsı” bir davranış olarak gördükleri bu işlemleri erkeklere yakıştırmayıp, genç görünümü kadınlara has bir durum olarak inşa etmeye çalışırlar, kadınların kendisidir. Bir anlamda “bu alan, biz kadınların alanı, erkekler müdahale etmesin” minvalindeki kadın katılımcıların sözleri, erkeklerin görünüm çalışmalarına dâhil olmaları durumunu, gençlik dünyasına erkeksi bir saldırı olarak gördüklerini ve bu nedenle, bu alanın kadınlar tarafından “korunmaya çalışılan” bir alan haline getirilmeye çalışıldığını yansıtır niteliktedir. Alışlagelmiş bir şekilde “bakışın nesnesi olmak”, kadına addedilen bir nitelik olageldiğinden (Walkerdine, 2003: 242), bir yerde bakışların kendilerine yöneldiği özneler olarak kendilerini inşa eden kadınlarca, erkeklerin görünüm odaklı yeni kimliklerini hayata geçirmek ve bu kimliklerin özneleri olmak için “feminenleşmeye” yönelmelerinin eleştirisi, kadınlar açısından feminen olanın nasıl kendine has bir önem kazandığını ortaya koymaktadır. Estetik işlemlere başvurmanın bir kadın için “normal” olduğunun ama bir erkek için “normal” olmadığına yankılarını taşıyan kadın katılımcıların ifadeleri, öznelleşme ve öznelilik tarzlarının üretilmesinde kadınlığı/kadınsılığı merkeze koyma çabalarının bir göstergesi olmakla birlikte; var olan cinsiyetlendirilmiş güç ilişkilerini ve erkek ile kadın görünümüne dair dikotomileri de yeniden üreterek, genç görünüm üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirebilmektedir. Bu bağlamda, yaşlanmanın görsel belirtilerini gizlemek ve karşı

koymak için bu tür uygulamalarla uğraşan erkeklerin kadınlar tarafından daha olumsuz bir şekilde değerlendirilmeleri, kadın ve erkeklerin gençlik uygulamalarında nasıl yer almalarının beklendiği konusunda çifte bir standart yaratır ve nihayetinde yaşlı görünüme ilişkin normların cinsiyete dayalı olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, botoks ve dolgu işlemlerini cinsiyetlendirme, kadın ve erkeklerin bu uygulamaları yaptırma gerekçelerinin arkasındaki evlilik, aile ve iş hayatı gibi birtakım sosyal nedenlerle de görünür kılınır. Doktor Levent'in anlatılarında, erkeklerde genç görünüme yönelik istek, mesleki gerekliliklere bağlanırken; kadınların genç görünme talepleri daha çok kadınsı çekiciliğin standartlaşmasını içerir. Bu durumda “erkeklik”, ekonomik/mesleki sermaye ve politik güç toplamaya yönelik inşa edilirken; kendini gösterme ya da ifade merkezli ‘kadınlık’ ise, daha ziyade estetik sermaye birikimine yönelmektedir. Erkeklerin genç görünüm çabasının, mesleki sermayenin kazanılmasına ilişkin rekabette önemli bir rol olarak formüle edilmesi ve erkekliğin “güç için mücadele ve maddi başarı peşinde koşma” şeklinde daha kuvvetle vurgulanması; buna karşılık, kadının genç görünüm çabasının salt kadınsı çekiciliğe indirgenmesi ile klişeleşmiş toplumsal cinsiyet farklılıklarının ön plana çıkması sürekliliğini korur.

Botoks ve dolgu uygulamalarını cinsiyetlendirmenin bir başka yönü ise, botoks ve dolgu maddelerinin kadın ve erkek yüzünde hangi noktalara, ne kadar enjekte edilmesi gerektiğiyle görünürlük kazanır. Doktor Levent'e göre, bu uygulama alanında erkeklere “erkeksi” hatları bozmadan işlem yapmak önemlidir. Bilhassa botoks ile kaşların yukarı kaldırılması kadınlara özgüdür ve erkekler tarafından istenmeyen bir işlemdir. Zira kadınlarda “üzgün ve hayal kırıklığına uğramış bir ifade” ye tekabül eden kaş sarkması, erkeklerde “otorite ve güç” ile ilişkilendirilebilmektedir. “Kadınsı” nitelikleri yüzde istememek, “erkeksi bir kaygının varlığını ortaya koyarken; uygulanan

tekniklerin de kadın ve erkek bedeni üzerinde farklı işleme, botoks ve dolgu uygulamaları alanında cinsiyetlendirilmiş bedenlerin üretilmeye devam edildiğinin göstergesidir.

Bu kapsamda, botoks ve dolgu teknolojileri, teknolojilerin yalnızca verimlilik ve üretkenliğe katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin güç ve otorite biçimlerini ortaya koyabilmelerine yardımcı olduğunu ileri süren Langdon Winner'ın "politik araçlar" (1986) olarak adlandırdığı teknolojilerden biri olarak işlerlik kazanmaktadır. Nitekim yaşlanma konusunda hem erkekler hem de kadınlar "baskıyı" deneyimleyebilmekte, ancak her birinin sosyal konumu göz önüne alındığında baskının doğası farklı olmaktadır. Bu teknikler, ister kadın ister erkek tarafından tercih edilmiş olsun, cinsiyetlendirilmiş yönü sabit kalır, erkek bedenleri için kadın bedenlerinden farklı şekillerde çalışır ve geleneksel olarak cinsiyetlendirilmiş bedenler üretmeye devam eder. Bu sebepten, toplumsal cinsiyet kimlikleriyle ilişkili olarak cinsiyetlendirilen botoks ve dolgu teknolojileri, Teresa de Lauretis'in (1987) "toplumsal cinsiyet teknolojileri" kavramıyla özdeşleştirilmiştir. Bir "toplumsal cinsiyet teknolojisi" (de Lauretis, 1987) olarak botoks ve dolgu uygulamalarına atfedilen sosyal roller burada oldukça açıktır: Toplumsal cinsiyet stereotiplerine katkıda bulunmak ve asimetrik kalıpların üretilmesine yardımcı olmak. Özellikle, botoks ve dolgu teknolojilerine yüklenen anlamlar yoluyla bu teknolojiler, toplumsal cinsiyete dair eşitsiz pratikleri üretme ve bunu devam ettirme misyonu yüklenebilmektedir. Kısaca bedenin "doğal" kimliğini yeniden inşa edebilmesine ve beden ile bütünleşerek "siborg" (Haraway, 1985) bedenler üretmesine rağmen, botoks ve dolgu teknolojilerinin toplumsal cinsiyet kimliğinin "doğallaştırılmasını" bozmak için pek bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Zira botoks ve dolgu uygulamaları alanında geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve birçok geleneksel kadınlık ve erkeklik anlayışının tersine çevrilmek yerine yeniden üretilip, teyit edildiği görülmektedir.

Diğer taraftan, mümkün olduğu kadar uzun süre genç görünmeye ve kendilerini genç hissetmeye çalışan kadınlar, “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) çabasında iken; aynı zamanda, bu çaba, yaşlılığa ve yaşlanmaya karşı “kabullenilebilir” bir tavrı engelleyebilmekte, yaşlı ayrımcılığı pratiklerini pekiştirebilmektedir. “Yaşlanmama” ya da en azından “yaşlı görünmeme” anlamına gelen “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) modeli kapsamında, katılımcıların yaşlanmaya verdikleri anlamları ve deneyimleri anlamlandırdığımızda, yaşlı bedenlerden bir dizi olumsuz anlam okunduğunu ve bu olumsuzlukların yaşlılığın sorunlarının kaynağı olarak kabul edildiğini görürüz. Keza katılımcıların anlatılarında gençlik; “özgüven”, “yaşam değişiklikleri”, “sosyal hayata katılım”, “yaşlı ayrımcılığından kaçış”, “çekicilik” gibi birtakım arzu edilen sosyal ve bireysel kaynaklara sahip olmak anlamına gelirken; yaşlılık, bahsi geçen kaynaklardan daha azına sahip olmak demektir. Diğer taraftan, yaşlanmama hususunda sorumluluğu bireylere bırakan “başarılı yaşlanma” (Rowe & Kahn, 1997, 1998) nın bireyci etiği, fiziksel yaşlanma belirtilerine karşı “düşmanlığı” da tetiklemektedir. Bireylerin yaşlı göründükleri için suçlanma eğiliminde olmaları, onların özdenetimden yoksun olarak görüldükleri anlamına gelir ve böylece yaşlanmanın belirtileri “başarısızlık” şeklinde okunur. Bu anlayışa göre, genç görünmeyen kadınlar, yaşlanmanın esas sorumluları olarak görülürler. Gerekli olan şey; kendini düşünen, kendi kendini denetleyen, bedeni üzerinde kontrol sahibi olabilen ve bedenlerinde birtakım uygulamalara izin veren bireylerin varlığıdır. Kırıksıklıklar gibi yaşlanmanın bedensel belirtileriyle mücadele hususunda beden, düzenlenmesi ve beraberinde yönetilmesi gereken bir alandır. Bireyin bedeni üzerinde uyguladığı özdisiplin yoluyla, bedenine hâkim olmaya ve aynı zamanda kendini gerçekleştirme girişimine işaret eden “kendini biçimlendirme teknikleri” nden (Foucault, 1988) botoks ve dolgu uygulamaları ile kişide “kayıp” beklentisi yaratan yaşlanmayı ya da yaşlı görünmeyi mümkün olduğu kadar ertelemeye çalışmak gerekmektedir.

Dahası, bireysel ama bir yerde de kolektif olan deneyimler, dışarıya karşı bir itibar kaynağı haline gelebilmekte ve simgesel hiyerarşiyi tahkim edebilmektedir. Bir bakıma söz konusu alan, yeni öznelliklerin inşası kadar, bireyin kendini diğerlerinden ayıran konumuna işaret eden kültürel pratiklerin yürütüldüğü, kendi toplumsal ve sosyal yerini ve statüsünü işaretlemenin bir yolu olarak iş gördüğü zemini de oluşturur. Şöyle ki, bireyler kendilerini topluluk içinde ayıksılaştırırken, genel modele (genç görünen yüz) uygunluğu da sürdürürler. Ancak bu “eşitlik”, “kadın estetik topluluğu” (Goldstein, 1995) nun türdeşleşmesi değil, ortak olarak aynı modele sahip olma, onları şu ya da bu topluluktan ayrı kılan aynı göstergeyi paylaşma durumudur. Bu topluluğun üyelerinin uzlaşmadan çok eşitliğini oluşturan, diğer toplulukla olan farkıdır. Botoks ve dolgu uygulamaları yaptıranların alanında, genç görünüm çalışmalarına dahil olmayan topluluğa karşı dolaylı ya da doğrudan “dışlama teknikleri” söz konusudur. Katılımcıların anlatılarına istinaden, simgesel hiyerarşi, kronolojik yaştan ziyade bir kişinin ne kadar genç görünüp görünmediği anlamında “yaşlı ayrımcılığı” üzerinden etkisini hissettirmekte ve bu topluluk için “yaşlanmaya teslim olmuş” olanları, “bakımsız”, “özensiz” ve yaşlanma konusunda “hatalı” oldukları imasıyla yaftalamak mümkün olabilmektedir. Zira “kadın estetik topluluğu” (Goldstein, 1995), botoks ve dolgu teknolojileri aracılığıyla genç bir görünümü idealize etmenin yanı sıra, kendileri dışında başkalarını da belirli şekillerde görmeyi öğrenmektedirler. Bir başka deyişle, kendi kusurları hakkında bilgisi olan veyahut doktorun yardımıyla “kusurlarının” farkına varan ve zamanla bu kusurları görmeye alışan kadınlar, kendi yüzlerinin nasıl düzeltileceği konusunda eğitildikleri kadar, başka kadınların “kusurlarını” görmek için de eğitilmekte, “farklı” yüzlere karşı farkındalıkları ve ilgileri artmaktadır. Söz konusu “eleştirel bakış”, hem öznel hem de toplumsaldır, kendine ve diğer kadınlara yöneliktir. Bilhassa, yaşlı görünen yüzlere sahip olanlar, topluluğa üye olan kadınlar tarafından; kişisel sorumluluk almayan, özdenetimden yoksun kişiler olarak görülürler ve beden

üzerindeki denetimsizlik, “ahlaki” bir dışlamayı gerekli kılar. Bu durumda beden, kültürel veya fiziksel sermayenin ana yönünün bir parçası olmaya ve aynı zamanda beğeni ve ayırımın temel bir özelliği olarak işlerliğini sürdürmeye devam eder.

Genel hatlarıyla ele alındığında, bir bireyin en göze çarpan ve tanımlayıcı fiziksel özelliklerinden olan yüz, bireysel olduğu kadar sosyal kimliğin bir parçası olarak algılanmakla beraber, gündelik yaşamda karşılıklı ilişkide en temel iletişim aracı sayılır. Kişinin hem kendi bireyselliğine değer kazandıran hem de bir ayırım göstergesine dönüşen bir niteliğe bürünüp, bireyin toplum içinde konumunu belirleyen bir sosyal statü belirteci ve bir sermaye biçimi olabilmektedir. İnsanın kültürel ve toplumsal açıdan varoluşunu ve kişisel farklılığını, ayrıcalığını ortaya koyan söz konusu yüzün temel niteliği ise, “genç görünen” bir yüzden geçer. “Genç görünüm”, “kadın estetik topluluğunun” (Goldstein, 1995) her bir bireyi için belirleyici bir unsur ise de, kadınlar, bireysel ve toplumsal kimliklerini ve değerlerini bulmalarını olanaklı kılacak şekilde “genç görünüm” çalışmalarına dâhil olup, botoks ve dolgu enjeksiyonlarına farklı anlamlar verme girişiminde bulunarak, öznelliklerini ve benzersizliklerini ortaya koymaya çalışırlar. Üstelik kadınların botoks ve dolgu teknolojilerini genç görünüm çalışmalarına dâhil olmayan kadınlarla kendileri arasında “sınır çeken ve köprüler kuran bir araç olarak, iletişim vasıtaları şeklinde kullanmaya eğilimli oldukları” (Featherstone, 2013: 118-119) görülmektedir. Bu durumda hem bireysel hem de kolektif olarak konumlandırabileceğimiz botoks ve dolgu uygulamaları alanının, “kişiselleştirme ve ayırım yaratma süreci’ ile karakterize” (Callinicos, 2001: 235) olup, “sınıflandırma, ayırma, sınırlar çizme ve böylece insanları benzerlikle içsel olarak birleştiren ve farklılıkla dışsal olarak ayıran kategorilere bölme etkinliği” (Bauman, 2015: 49) olduğu söylenebilir.

Son olarak değinmek istediğim husus, “genç görünüm” üzerine kurulu bu anlatıların “güzellik pratiği” kapsamında ele alınıp alınamayacağı mevzudur. Zira

estetik işlemler, literatürde çoğunlukla bir “güzellik pratiği” olarak nitelendirilir ve gençlik, güzellik ile eşdeğer kılınır (bkz. Balsamo, 1996; Bordo, 1995; Brush, 1998; Etcoff, 2000; Gimlin, 2000; Lakoff & Scherr, 1984; Morgan, 1991; Pacteau, 2005; Sagaert, 2020; Sontag, 1972; Wolf, 1991). “Güzellik hiçbir zaman mutlak ya da değişmez değildir, aksine tarihsel çağına ve ülkesine bağlı olarak çeşitli biçimlere bürünür” (2006: 14) diyen Umberto Eco’ya göre, hemen her seferinde güzellik başka niteliklerle (zayıflık, simetri, uyum gibi) bağdaştırılmış olsa da; özellikle Batı tarihinin seyri içinde güzellik, gençliğe içkin kılınmış; bir bakıma gençlik, güzellik ile yaşlılık ise, çirkinlikle bir tutulmuştur.

Gençliği güzelliğe referansla ele alan geniş bir literatür mevcut iken; çalışma kapsamına dahil olan katılımcıların anlatılarında “güzellik” söylemine rastlanmamaktadır. Bunun olası nedenleri hakkında birtakım savlar ileri sürülebilir: Birincisi, kadınlar kendilerini güzel buldukları için doğrudan güzellik kavramına yer vermemiş olabilirler. Bilhassa “doğal görünüm” söylemi, kadınların botoks ve dolgu uygulamaları ile yüz özelliklerini koruyarak, değişmek istemediklerinin ve bir yerde zaten kendilerini güzel bulduklarının göstergesi şeklinde ele alınabilir. Tek sorun, “kırıksıklıkların var olan güzelliği örtmesi” gibi görünmektedir. Kadınlar bu prosedürleri kendilerini herhangi bir şekilde güzel bir hale getirmek için değil, bunun yerine bir zamanlar sahip oldukları, ancak yaşlanma sürecinde kaybettikleri yüz özelliklerini geri kazanmak için tercih ediyor gibidirler. “Beni baştan yarat” şeklinde “büyük değişikliklere gitmeme” durumuna işaret eden bu uygulama alanında amaç, yüzün şeklini değiştirmeden, sadece yüzdeki “kusura” işaret eden kırıksıklıklardan kurtulmaktır. Bu nedenle, çoğu katılımcı tarafından botoks ve dolgu işlemleri, plastik cerrahi uygulamaları ile karşılaştırılır ve plastik cerrahi, güzelliğin standartlaştırılmış ideallerine yönelik bir işlem olarak görülür. Buna karşılık, botoks ve dolgu işlemlerinin temel hedefi, “normallik” ve “işlevsellik” tir: “Doğal görünümü” bozmadan

kırıksıklıkları gidermek ve genç görünümü olabildiğince uzatmaya çalışmak. Bu doğrultuda, estetik ölçütlerden ziyade işlevsel ölçütlerde güzellik arandığını ileri sürebiliriz. Yani işlemin kendisi -doğru ve uygun kurallara göre yapıldığı takdirde- güzeldir ve uygulama ile kırışıklıkların silinmesiyle var olan güzellik açığa çıkar. İşlem sonrası katılımcılar aynaya baktıklarında “çok güzel oldum” demez, “çok iyi oldu” der. Bu da işlemin sonucundan duyulan memnuniyete tekabül eder. “İyi” estetik işlemlerin, var olan görünümü optimize edip, bireyin kendine “özgünlüğünü” koruduğuna inanılırken; “kötü” ve ideallere uymayan estetik işlemler, var olan güzelliği bozar gibidir.

İkinci olarak, bu uygulamaların bir güzellik ya da kuaför salonunda değil, X Estetik Merkezi’nin tıbbileştirilmiş bir ortamında gerçekleştirilmesi ve uygulayıcının da uzman bir doktor olmasından kaynaklı kadınların anlatılarında “güzellik” söylemine yer vermedikleri söylenebilir. Bir bakıma bu uygulamalar, tıbbi bir uygulama olduğundan, katılımcılar tarafından bu işlemlerin “güzellik pratiği” kapsamına girmediği düşünülmüş olabilir ya da katılımcıların güzellik idealleri içinde “kırıksız bir yüz” yer almamaktadır; bir başka deyişle, kırıksız bir yüze sahip olmak güzellik için yeterli bir kriter olarak görülüyor olabilir.

Üçüncü olarak, güzellik söylemine yer verilmemiş olması, kadınların güzel olmak için genç görünmek gerektiği inancını paylaşmadıklarının göstergesi olabileceği gibi, bu kavrama kasıtlı olarak yer vermemiş olabilecekleri de ileri sürülebilir. Kadınlar, kadınların dâhil olduğu her işi güzellik pratiği ile ilişkilendirmenin, o işin basite indirgenip, eylemlerinin asıl nedenlerinin anlaşılması ihtiyacından uzaklaşılacağı hissine kapılmış olabilirler. Belki de bu nedenle katılımcıların anlatıları, “güzellik miti” nin (Wolf, 1991) çok ötesine uzanmaktadır ve genç görünme amaçlarını, geleneksel güzellik anlayışının çok ötesine taşımışlardır. Zira çalışma kapsamında da gördüğümüz gibi bu uygulamalar, monoblok olmaktan ziyade; özgüven, kimlik, yaşam değişiklikleri

gibi pek çok unsurla iç içe ve karmaşık bir yapı olarak anlam kazanmakta, bir bakıma katılımcıların nezdinde farklı şekillerde anlamlandırılmaktadır. “Kırışksız bir yüz” isteği örtük bir “güzellik pratiği” olabilir ama botoks ve dolgu uygulamaları sadece estetik kriterler için tercih edilen bir uygulama değildir, daha çok bir bireyin kişiliğini, karakterini ve kimliğini yansıtması bağlamında tercih edilen uygulamalardandır. Bu kapsamda katılımcılar özelinde “güzellik”, birincil amaç gibi görünmemektedir. Gençlik, bireye sağladığı faydalar açısından güzeldir; gençliği satın almak, bireylerin statü, güç, sosyal değer ve arzu edilirlilik gibi sembolik zenginlik biçimlerinden; kendini gerçekleştirme ve özgüvenle kendini ortaya koyma gibi daha ontolojik meselelere kadar farklı türde estetik sermaye biriktirmesine yardımcı olabilirken; yaşlılık, bahsi geçen fırsatlardan yoksun kalmaya denk düştüğü için “çirkin” sayılabilir. Bu nedenle, katılımcılar tarafından “güzellik” kaygısından çok, gençliğin güzelliğini koruma arzusuyla, “genç görünüm” sağlama alınmaya çalışılıyor gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Aberga, E., Kukkonen, I., Sarpila, O., (2020), From double to triple standards of ageing: Perceptions of physical appearance at the intersections of age, gender, and class. *Journal of Aging Studies*, 55, 1-12.
- Anderson, P., (2016), *Postmodernitenin Kökenleri*. (Çev. E. Gen). 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anderson, T. L., Grunert, C., Katz, A., Lovascio, S. (2010). Aesthetic capital: A research review on beauty perks and penalties. *Sociology Compass*, 4 (8), 564-575.
- Andreoletti, C., Zebrowitz, L. A., Lachman, M. E. (2001). Physical Appearance and Control Beliefs in Young, Middle-Aged, and Older Adults. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27 (8), 969-981.
- Andrews, M. (1999). The seductiveness of agelessness. *Ageing and Society*, 19, 301-318.
- Arber, S., Ginn, J. (1991). *Gender and Later Life: A Sociological Analysis of Resources and Constraints*. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE Publications.
- Arber, S., Davidson, K., Ginn, J. (2003). *Gender and Ageing: Changing Roles and Relationships*. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press.
- Atkinson, M. (2008). Exploring Male Femininity in the 'Crisis': Men and Cosmetic Surgery. *Body & Society*, 14 (1), 67-87.
- Aveni, A. (2021). *Zamanın Kültürel Tarihi: Takvimler, Saatler ve Kültürler*. (Çev. S. Coşkun). İstanbul: Ketebe Yayınları.

- Bahtin, M. (2016). *François Rabelais ve Ortaçağ-Rönesans Halk Kültürü*. (Çev. S. Gürses). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Balsamo, A. (1992). On the Cutting Edge: Cosmetic Surgery and the Technological Production of the Gendered Body. *Camera Obscura*, 28, 207-237.
- Balsamo, A. (1996). *Technologies of the Gendered Body: Reading Cyborg Women*. Durham and London: Duke University Press.
- Barrett, A. E., von Rohr, C. (2008). Gendered perceptions of aging: An examination of college students. *The International Journal of Aging and Human Development*, 67 (4), 359-386.
- Bartky, S. L. (1999). Unplanned obsolescence: some reflections on aging. In M. U. Walker (Ed.). *Mother Time: Women, Aging, and Ethics* (pp. 61-74). Oxford, England: Rowman and Littlefield Publishers.
- Baudrillard, J. (2020). *Nesneler Sistemi*. (3. Baskı). (Çev. O. Adanır, A. Favaro). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021a). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*. (4. Baskı). (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021b). *Tüketim Toplumu: Söylenceleri/Yapıları*. (17. Baskı). (Çev. N. Tural, F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2022). *Simulakrlar ve Simülasyon*. (15. Baskı). (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Modernlik ve Müphemlik*. (2. Baskı). (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bauman, Z. (2015). *Bireyselleşmiş Toplum*. (3. Baskı). (Çev. Y. Alagon). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018a). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*. (3. Baskı). (Çev. N. Demirdöven). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018b). *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*. (3. Baskı). (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. (3. Baskı). (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2022). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*. (4. Baskı). (Çev. F. D. Ergun). İstanbul: Say Yayınları.
- Becker, E. (2020). *Ölümü İnkâr*. (2. Baskı). (Çev. A. Özdoğan). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Berg, A. J., Lie., M. (1995). Feminism and Constructivism: Do Artifacts Have Gender? *Science, Technology, & Human Values*, 20 (3), 332-351.
- Berger, J. (1977). *Ways of Seeing*. London: Penguin.
- Berman, M. (2021). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor: Modernite Deneyimi*. (21. Baskı). (Çev. Ü. Altuğ, B. Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Best, S., Kellner, D. (2016). *Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalara*. (3. Baskı). (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beunders, H. (2011). The Politics of Nostalgia or the Janus-Face of Modern Society. In A. Baggerman, R. Dekker, M. Mascuch (Eds.). *Controlling Time and Shaping the Self: Developments in Autobiographical Writing since the Sixteenth Century* (pp. 421-454). Leiden, Boston: Brill.

- Biggs, S. (1997). Choosing Not To Be Old? Masks, Bodies and Identity Management in Later Life. *Ageing and Society*, 17, 553-570.
- Black, P., Sharma, U. (2001). Men are Real, Women are ‘Made Up’: Beauty Theraphy and the Construction of Femininity. In *The Editorial Board of the Sociological Rewiev* (pp. 100-116). UK, USA: Blackwell Publishers.
- Blanco-Davila, F. (1999). Beauty and the Body: The Origins of Cosmetics. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 10 (3), 1196-1204.
- Bocock, R. (2014). *Tüketim*. (4. Baskı). (Çev. İ. Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Boothroyd, L., Jones, B., Burt, D. M., Perrett, D. I. (2007). Partner Characteristic Associated with Masculinity, Health and Maturity in Male Faces. *Personality and Individual Differences*, 43 (5), 1161-1173.
- Bordo, S. (Ed). (1995). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Bordo, S. (1998). Braveheart, Babe, and the Contemporary Body. In E. Parens (Ed.). *Enhancing Human Traits* (pp. 189-221). Washington, DC: Georgetown University Press.
- Bordo, S. (2009). Twenty Years in the Twilight Zone. In J. C. Heyes, M. R. Jones (Eds.). *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer* (pp. 21-33). Burlington: Ashgate.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (1. Baskı). (Çev. D. Fırat Şannan, A. G. Berkkurt). Ankara: Heretik Yayınları.
- Brandt, F. (2003). *Skin Deep*. London: Virgin Books.

- Brandt, F. S., Cazzaniga, A. (2008). Hyaluronic acid gel fillers in the management of facial aging. *Clinical Interventions in Aging*, 3 (1), 153-159.
- Brandt, F. S., Cazzaniga, A., Hann, M. (2011). Cosmeceuticals: Current Trends and Market Analysis. *Semin Cutan Med Surg*, 30, 141-143.
- Brennan, R., Wells, J. S. G., Van Hout, M. (2018). "Saving Face": An Online Study of the Injecting Use of DIY Botox and Dermal Filler Kits. *Plastic Surgery*, 26 (3), 154-159.
- Brooks, A. T. (2004). "Under the Knife and Proud of It." An Analysis of the Normalization of Cosmetic Surgery. *Critical Sociology*, 30 (2), 207-239.
- Brooks, A. T. (2010). Aesthetic anti-ageing surgery and technology: women's friend and foe? *Sociology of Health & Illness*, 32 (2), 238-257.
- Brush, P. (1998). Metaphors of Inscription: Discipline, Plasticity and the Rhetoric of Choice. *Feminist Review*, 58, 22-43.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (4. Baskı). (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Calasanti, T. M., Slevin, K. F. (2001). *Gender, Social Inequalities, and Aging*. Walnut Creek, Lanham, New York, Oxford: Altamira Press.
- Calasanti, T. M., Slevin, K. F. (Eds.). (2006). *Age Matters: Realigning Feminist Thinking*. New York, London: Routledge.
- Calasanti, T., King, N. (2007). "Beware of the estrogen assault": Ideals of old manhood in anti-aging advertisements. *Journal of Aging Studies*, 21, 357-368.
- Calasanti, T., King, N. (2018). The dynamic nature of gender and aging bodies. *Journal of Aging Studies*, 45, 1-7.

- Callinicos, A. (2001). *Postmodernizme Hayır: Marksist Bir Eleştiri*. (Çev. Ş. Pala). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Cartmill, E. A., Goldin-Meadow, S. (2016). Gesture. In D. Matsumoto, H. C. Hwang, M. G. Frank (Eds.). *APA Handbook of Nonverbal Communication* (pp. 307-334). Washington, DC: American Psychological Association.
- Cash, T. F., Pruzinsky, T. (Eds.). (2002). *Body Image: A Handbook of Theory, Research, and Clinical Practice*. New York, London: Guilford Press.
- Cash, T. F., Melnyk, S. E., Hrabosky, J. I. (2004). The Assessment of Body Image Investment: An Extensive Revision of the Appearance Schemas Inventory. *International Journal of Eating Disorders*, 35 (3), 305-316.
- Cole, T. R. (1992). *The Journey of Life: A Cultural History of Aging in America*. New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
- Coleman, K. R., Carruthers, J. (2006). Combination therapy with BOTOX and fillers: the new rejuvenation paradigm. *Dermatologic Therapy*, 19, 177-188.
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. (2. Baskı). (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cooke, G. (2008). Effacing the Face: Botox and the Anarchic Archive. *Body & Society*, 14 (2), 23-38.
- Coveney, J. (1998). The government and ethics of health promotion: the importance of Michel Foucault. *Health Education Research*, 13 (3), 459-468.
- Covino, D. C. (2004). *Amending the Abject Body: Aesthetic Makeovers in Medicine and Culture*. Albany: State University of New York Press.

- Davis, K. (1991). Remaking the She-Devil: A Critical Look at Feminist Approaches to Beauty. *Hypatia*, 6 (2), 21-43.
- Davis, K. (1993). Cultural Dopes and She-Devils: Cosmetic Surgery as Ideological Dilemma. In S. Fisher, K. Davis (Eds.). *Negotiating at the Margins: The Gendered Discourses of Power and Resistance* (pp. 23-47). New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.
- Davis, K. (1995). *Reshaping the Female Body: The Dilemma of Cosmetic Surgery*. New York and London: Routledge.
- Davis, K. (2002). 'A Dubious Equality': Men, Women and Cosmetic Surgery. *Body & Society*, 8 (1), 49-65.
- de Beauvoir, S. (2020a). *İkinci Cinsiyet I: Olgular ve Efsaneler*. (2. Baskı). (Çev. G. Acar Savran). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- de Beauvoir, S., (2020b), *İkinci Cinsiyet II: Yaşanmış Deneyim*. (2. Baskı). (Çev. G. Acar Savran). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- DeBruine, L. M., Jones, B., Little, A. C., Boothroyd, L. (2006). Correlated Preferences for Facial Masculinity and Ideal or Actual Partner's Masculinity. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 273, 1355-1360.
- de Lauretis, T. (1987). *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film and Fiction*. USA: Indiana University Press.
- de Maio, M. (2004). The Minimal Approach: An Innovation in Facial Cosmetic Procedures. *Aesthetic Plastic Surgery*, 28 (5), 295-300.
- Deusch, F. M., Zalenski, C. M., Clark, M. E. (1986). Is there a double standard of aging?. *Journal of Applied Social Psychology*, 16 (9), 771-785.

- Dick, P. K. (2016). *Androidler Elektrikli Koyun Düşler Mi?* (Çev. M. Öztekin). İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.
- Dion, K., Berscheid, E. (1972). What is Beautiful is Good. *Journal of Personality and Social Psychology*, 24 (3), 285-290.
- Douglas, M. (2007). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*. (Çev. E. Ayhan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Douglas, M. (2018). *Doğal Semboller: Kozmoloji Keşifleri*. (Çev. Y. Alogan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Dull, D., West, C. (1991). Accounting for Cosmetic Surgery: The Accomplishment of Gender, *Social Problems*, 38 (1), 54-70.
- Ebert, T. L. (1992- 1993). Ludic Feminism, the Body, Performance and Labor: Bringing “Materialism” Back into Feminist Cultural Studies. *Cultural Critique*, 23, 5-50.
- Eco, U. (2006). *Güzelliğin Tarihi*. (Çev. A. C. Akkoyunlu). İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Egginton, W. (2007). The Best or the Worst of Our Nature: Reality TV and the Desire for Limitless Change. *Configurations*, 15 (2), 177-191.
- Ekman, P. (1971). Universal and Cultural Differences in Facial Expressions of Emotion. In J. K. Cole (Ed.). *Nebraska Symposium on Motivation* (pp. 207-284). Lincoln: Nebraska University Press.
- Elliot, A. (2010). ‘I Want to Look Like That!’: Cosmetic Surgery and Celebrity Culture. *Cultural Sociology*, 5 (4), 463-477.
- Elliot, A., Lemert, C. (2011). *Yeni Bireycilik: Küreselleşmenin Duygusal Bedelleri*. (Çev. B. Kıcıır). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Etcoff, N. (2000). *Survival of the Prettiest: The Science of Beauty*. New York: Anchor Books.
- Fairhurst, E. (2005). 'Growing old gracefully' as opposed to 'mutton dressed as lamb': The social construction of recognizing older women. In S. Nettleton, J. Watson (Eds.). *The body in Everyday Life* (pp. 257-274). London, New York: Routledge.
- Faulkner, W. (2014). The Technology Question in Feminism: A View from Feminist Technology Studies. In R. C. Scharff, V. Dusek (Eds.). *Philosophy of Technology* (pp. 224-238). UK, USA: Wiley Blackwell Press.
- Featherstone, M. (1991). The Body in Consumer Culture. In M. Featherstone, M. Hepworth, B. S. Turner (Eds.). *The Body: Social Process and Cultural Theory* (pp. 170-196). London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Featherstone, M., Hepworth, M. (1991). The Mask of Ageing and the Postmodern Life Course. In M. Featherstone, M. Hepworth, B. S. Turner (Eds.). *The Body: Social Process and Cultural Theory* (pp. 371-389). London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Featherstone, M. (1995). Post-Bodies, Aging and Virtual Reality. In M. Featherstone, A. Wernick (Eds.). *Images of Aging: Cultural Representations of Later Life* (pp. 231-348). London, New York: Routledge.
- Featherstone, M., Hepworth, M. (1995). Images of Positive Aging: A Case Study of Retirement Choice Magazine. In M. Featherstone, A. Wernick (Eds.). *Images of Aging: Cultural Representations of Later Life* (pp. 27-46). London, New York: Routledge.
- Featherstone, M., Wernick, A. (Eds.). (1995). *Images of Aging: Cultural Representations of Later Life*. London, New York: Routledge.

- Featherstone, M. (2010). Body, Image and Affect in Consumer Culture. *Body & Society*, 16 (1), 193-221.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (3. Baskı). (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fiske, J. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak*. (Çev. S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Foucault, M. (1980a). Body/Power. In C. Gordon (Ed.). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* (pp. 55-62). New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1980b). The Eye of Power. In C. Gordon (Ed.). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* (pp. 146-165). New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1988). Technologies of the Self. In L. H. Martin, H. Gutman, P. H. Hutton (Eds.). *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault* (pp. 16-49). Amherst: The University of Massachusetts Press.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin Tarihi 1*. (2. Baskı). (Çev. H. Tufan). İstanbul: AFA Yayınları.
- Foucault, M. (1994). *Cinselliğin tarihi 3*. (Çev. H. Tufan). İstanbul: AFA Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Kliniğin Doğuşu: Tıbbi Algının Arkeolojisi*. Ankara: Epos Yayınları.

- Foucault, M. (2021a). *Özne ve İktidar*. (7. Baskı). (Çev. I. Ergüden, O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2021b). *Kendini Bilmek: Bir Michel Foucault Semineri*. (5. Baskı). (Çev. J. C. Yapıcıoğlu). İstanbul: Profil Kitap.
- Frank, A. W. (1991). For a Sociology of the Body: an Analytical Review. In M. Featherstone, M. Hepworth, B. S. Turner (Eds.), *The Body: Social Process and Cultural Theory* (pp. 36-102). London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Fraser, S. (2003). *Cosmetic Surgery, Gender and Culture*. New York: Palgrave Macmillan.
- Furman, F. K. (1997). *Facing the Mirror: Older Women and Beauty Shop Culture*. London: Routledge.
- Furman, F. K. (1999). There Are No Older Venuses: Older Women's Responses to Their Aging Bodies. In M. U. Walker (Ed.). *Mother Time: Women, Aging, and Ethics* (pp. 7-22). Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
- Gagne, P., McGaughey, D. (2002). Designing Women: Cultural Hegemony and the Exercise of Power among Women Who Have Undergone Elective Mammoplasty. *Gender & Society*, 16 (6), 814-838.
- Garnham, B. (2013). Designing 'older' rather than denying ageing: Problematizing anti-ageing discourse in relation to cosmetic surgery undertaken by older people. *Journal of Aging Studies*, 27, 38-46.
- Gatens, M. (2018). *İmgesel Bedenler: Etik, Güç ve Bedensellik*, (Çev. D. Eren). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

- Gelis, J. (2021). *Beden, Kilise ve Kutsal*. A. Corbin, J. J. Courtine, G. Vigarello (Eds.) *Bedenin Tarihi I-Rönesanstan Aydınlanmaya içinde* (ss. 21-132). (Çev. S. Özen). İstanbul: ALFA.
- Gibson, H. B. (2000). It keeps us young. *Ageing and Society*, 20, 773-779.
- Gibson, M. (2006). Bodies Without Histories: Cosmetic Surgery and the Undoing of Time. *Australian Feminist Studies*, 2 (49), 51-63.
- Giddens, A. (2016). *Modernliğin Sonuçları*. (7. Baskı). (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2019). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (3. Baskı). (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Gilman, S. L. (1998). *Creating Beauty to Cure the Soul*. Durham, London: Duke University Press.
- Gilman, S. L. (1999). *Making The Body Beautiful: A Cultural History of Aesthetic Surgery*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Gimlin, D. (1996). Pamela's Place: Power and Negotiation in the Hair Salon. *Gender & Society*, 10 (5), 505-526.
- Gimlin, D. (2000). Cosmetic Surgery: Beauty as Commodity. *Qualitative Sociology*, 23 (1), 77-98.
- Ginn, J., Arber, S. (1996). Gender, Age and Attitudes to Retirement in Mid-Life. *Ageing and Society*, 16 (1), 27-55.
- Goffman, E. (2021). *Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler*. (3. Baskı). (Çev. A. Bölükbaşı). Ankara: Heretik Yayınları.

- Goldstein, J. L. (1995). The Female Aesthetic Community. In G. E. Marcus, F. R. Myers (Eds.), *The Traffic in Culture: Refiguring Art and Anthropology* (pp. 310-329). Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Gray, C. H. (Ed.). (1995). *The Cyborg Handbook*. New York, London: Routledge.
- Gray, C. H., Mentor, S., Figueroa- Sarriera, H. J. (1995). Cyborgology: Constructing the Knowledge of Cybernetic Organisms. In C. H. Gray (Ed.). *The Cyborg Handbook* (pp. 1-14). New York, London: Routledge.
- Grosz, E. (1987). Notes Towards a Corporeal Feminism. *Australian Feminist Studies*, 2 (5), 1-16.
- Grosz, E. (1994). *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. USA: Allen & Unwin Press.
- Gubrium, J. F., Holstein, J. A. (2003). The everyday visibility of the aging body. In C. A. Faircloth (Ed.). *Aging bodies: Images and everyday experience* (pp. 205-227). New York: AltaMira.
- Gullette, M. M. (1998). Midlife Discourses in the Twentieth-Century United States: An Essay on the Sexuality, Ideology, and Politics of “Middle-Ageism”. In R. Sheweder (Ed.). *Welcome to Middle Age!: And Other Cultural Fictions* (pp. 3-44). Chicago: University of Chicago Press.
- Gullette, M. M. (2013). *Kültürle Yaşlanmak*. (Çev. I. Yıldız). İstanbul: Babil Yayınları.
- Haas, A., Gregory, S. W. (2005). The Impact of Physical Attractiveness on Women’s Social Status and Interactional Power. *Sociological Forum*, 20 (3), 449-471.
- Haraway, D. (1985). *A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. New York: University of Minnesota Press.

- Haraway, D. (1991). *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Haraway, D. (2000). A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology and Socialist Feminism in the 1980s. In G. Kirkup, L. Janes, K. Woodward, F. Hovenden (Eds.). *The Gendered Cyborg: A Reader* (pp. 50-57). London, New York: Routledge.
- Haraway, D. J. (2010). *Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar*. (Çev. G. Pular). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harding, S. (1986). *The Science Question in Feminism*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*. (8. Baskı). (Çev. S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hassin, R., Trope, Y. (2000). Facing Faces: Studies on the Cognitive Aspects of Physiognomy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78 (5), 837-852.
- Hayles, K. (1997). Corporeal Anxiety in Dictionary of the Khazars: What Books Talk About in the Late Age of Print When They Talk About Losing Their Bodies. *Modern Fiction Studies*, 43, 800-820.
- Healey, S. (1993). Confronting Ageism: A Must for Mental Health. *Women & Therapy*, 14 (1-2), 41-54.
- Hearn, J. (1995). Imaging the Aging of Men. In M. Featherstone, A. Wernick (Eds.). *Images of Aging: Cultural Representations of Later Life* (pp. 97-116). London, New York: Routledge.

- Hexsel, D. , Mazzuco, R., Dal'forno, T., Kraemer, C., Moreira Lima, M., Zechmeister do Prado, D. (2007). Botulinum toxin for facial wrinkles: history and future. *Expert Review of Dermatology*, 2 (4), 417-426.
- Hilhorst, M. T. (2002). Physical beauty: Only skin deep?. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 5, 11-21.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *American Journal of Sociology*, 85 (3), 551-575.
- Hochschild, A. R. (2003). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley, Los Angeles, London: Universtiy of California Press.
- Holliday, R., Taylor, J. S. (2006). Aesthetic surgery as false beauty. *Feminist Theory*, 7 (2), 179-195.
- Holstein, M. B., Minkler, M. (2003). Self, Society, and the "New Gerontology". *The Gerontologist*, 43 (6), 787-796.
- Holstein, M. B. (2006). On Being an Aging Women. In T. M. Calasanti, K. F. Slevin (Eds.). *Age Matters: Realigning Feminist Thinking* (pp. 313-334). New York, London: Routledge.
- Huang, C. K., Miller, T. A. (2007). The Truth About Over-the-Counter Topical Anti-Aging Products: A Comprehensive Review. *Aesthetic Surgery Journal*, 27 (4), 402-412.
- Hurd Clarke, L. (1999). "We're Not Old!": Older Women's Negotiation of Aging and Oldness. *Journal of Aging Studies*, 13 (4), 419-439.
- Hurd Clarke, L. (2001). Older Women's Bodies and the Self: The Construction of Identity in Later Life. *CRSA/RCSA*, 38 (4), 441-464.

- Hurd Clarke, L. (2002). Beauty in later life: Older women's perceptions of physical attractiveness. *Canadian Journal on Aging/La revue canadienne du vieillissement*, 21 (3), 429-442.
- Hurd Clarke, L. (2011). *Facing Age: Women Growing Older in Anti-Aging Culture*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.
- Hurd Clarke, L., Griffin, M. (2008). Visible and invisible ageing: beauty work as a response to ageism. *Ageing & Society*, 28 (5), 653-674.
- Hwang, H. C., Matsumoto, D. (2016). Facial Expressions. In D. Matsumoto, H. C. Hwang, M. G. Frank (Eds.). *APA Handbook of Nonverbal Communication* (pp. 257-288). Washington, DC: American Psychological Association.
- Ihde, D. (2014). A Phenomenology of Technics. In R. C. Scharff, V. Dusek (Eds.). *Philosophy of Technology* (pp. 539-560). UK: Wiley Blackwell.
- Itzin, C., Phillipson, C. (1995). Gendered ageism: A double jeopardy for women in organizations. In C. Itzin, J. Newman (Eds.). *Gender, culture and organizational change: Putting theory into practice* (pp. 84-94). London, New York: Routledge.
- Jameson, F. (1988). Postmodernism and Consumer Society. In E. A. Kaplan (Ed.). *Postmodernism and Its Discontents: Theories, Practices* (pp. 13-29). London, New York: Verso.
- Jameson, F. (2002). *Biricik Modernite: Şimdinin Ontolojisi Üzerine İnceleme*. (Çev. S. Oğuz). Ankara: Epos Yayınları.
- Jameson, F. (2005). *Kültürel Dönemeç*. (Çev. K. İnal). Ankara: Dost Kitabevi.

- Jameson, F. (2022). *Postmodernizm: Ya Da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*. (Çev. C. Gönenç). İstanbul: ALFA.
- Jones, M. (2004). Architecture of the Body: Cosmetic Surgery and Postmodern Space. *Space & Culture*, 7 (1), 90-101.
- Jones, J., Pugh, S. (2005). Ageing Gay Men. *Men and Masculinities*, 7 (3), 248-260.
- Joyce, K., Mamo, L. (2006). Graying the Cyborg: New Directions in Feminist Analyses of Aging, Science, and Technology. In T. M. Calasanti, K. F. Slevin (Eds.). *Age Matters: Realigning Feminist Thinking* (pp. 99-121). New York, London: Routledge.
- Kaplan, E. A. (Ed.). (1988). *Postmodernism and Its Discontents*. London, New York: Verso.
- Kassir, M., Gupto, M., Galadari, H., Kroumpouzos, G., Katsambas, A., Lotti, T., ..., Goldust, M. (2019). Complications of botulinum toxin and fillers: A narrative review. *Journal of Cosmetic Dermatology*, 19 (3), 570-573.
- Katz, S., Marshall, B. (2003). New sex for old: lifestyle, consumerism, and the ethics of aging well. *Journal of Aging Studies*, 17, 3-16.
- Kaufman, S. R. (1986). *The Ageless Self: Sources of Meaning in Late Life*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Kellehear, A. (2012). *Ölümün Toplumsal Tarihi*. (Çev. T. Kılınç). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kinnunen, T. (2010). 'A second youth': pursuing happiness and respectability through cosmetic surgery in Finland. *Sociology of Health & Illness*, 32 (2), 258-271.

- Kirkup, G. (2000), Representing Gender in Technoscience. In G. Kirkup, L. Janes, K. Woodward, F. Hovenden (Eds.). *The Gendered Cyborg: A Reader* (pp. 3-10). London, New York: Routledge.
- Lakoff, R. T., Scherr, R. L. (1984). *Face Value: The Politics of Beauty*. Boston: Routledge and Kegan Paul.
- Laws, G. (1995). Understanding Ageism: Lessons From Feminism and Postmodernism. *The Gerontologist*, 35 (1), 112-118.
- Le Breton, D. (2018). *Yüz Üzerine: Antropolojik Bir Deneme*. (2. Baskı). (Çev. O. Trkay). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi.
- Le Breton, D. (2019). *Bedene Veda*. (2. Baskı) (Çev. A. U. Kılıç). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Luken, P. C. (1987). Social Identity in Later Life: A Situational Approach to Understanding Old Age Stigma. *Int’L. J. Aging and Human Development*, 25 (3), 177-193.
- Lyotard, J-F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (Trans. G. Bennington, B. Massumi). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Marshall, B. L., Katz, S. (2006). From androgyny to androgens: Re-sexing the aging body. In T. M. Calasanti, K. F. Slevin (Eds.). *Age Matters: Realigning Feminist Thinking* (pp. 75-97). New York, London: Routledge.
- Martin, L. H. (1988). Technologies of the Self and Self-knowledge in the Syrian Thomas Tradition. In L. H. Martin, H. Gutman, P. H. Hutton (Eds.). *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault* (pp. 50-63). Amherst: The University of Massachusetts Press.

- Martin, L. H., Gutman, H., Hutton, P. H. (Eds.). (1988). *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault*. Amherst: The University of Massachusetts Press.
- McHugh, K. E. (2000). THE “AGELESS SELF”?: Emplacement of Identities in Sun Belt Retirement Communities. *Journal of Aging Studies*, 14 (1), 103-115.
- McPherson, B. D. (1990). *Agings as A Social Process: An Introduction to Individual And Population Aging*. (2nd ed.). Toronto: Butterwoths.
- Meadows, R., Davidson, K. (2006). Maintaining Manliness in Later Life: Hegemonic Masculinities and Emphasized Femininities. In T. M. Calasanti, K. F. Slevin (Eds.). *Age Matters: Realigning Feminist Thinking* (pp. 295-312). New York, London: Routledge.
- Mears, A. (2015). Girls as Elite Distinction: The Appropriation of Bodily Capital. *Poetics*, 53, 22-37.
- Montag, W. (1988). What is at Stake in the Debate on Postmodernism?. In E. A. Kaplan (Ed.). *Postmodernism and Its Discontents: Theories, Practices* (pp. 88-104). London, New York: Verso.
- Montaigne, M. (2019). *Denemeler: Bütün Denemeler 4*. (2. Baskı). (Çev. E. Sunar). İstanbul: Say Yayınları.
- Moore, A. (2002). The biochemistry of beauty: The science and pseudo-science of beautiful skin. *EMBO Reports*, 3 (8), 714-717.
- Moore, S. H. (2010). Is the Healthy Body Gendered? Toward a Feminist Critique of the New Pradigm of Health. *Body & Society*, 16 (2), 95-118.
- Morgan, K. P. (1991). Women and the Knife: Cosmetic Surgery and the Colonization of Women’s Bodies. *Hypatia*, 6 (3), 25-53.

- Motak, D. (2009). Postmodern Spirituality and the Culture of Individualism. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 21, 149–161.
- Mueller, U., Mazur, A. (1996). Facial Dominance of West Point Cadets as a Predictor of Later Military Rank. *Social Forces*, 74 (3), 823-850.
- Mueser, K. T., Grau, B. W., Sussman, S., Rosen, A. J. (1984). You're Only as Pretty as You Feel: Facial Expression as a Determinant of Physical Attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46 (2), 469-478.
- Muise, A., Desmarais, S. (2010). Women's Perceptions and Use of "Anti-Aging" Products. *Sex Roles*, 63, 126-137.
- Negrin, L. (2000). Cosmetics and the female body: A critical appraisal of poststructuralist theories of masquerade. *European Journal of Cultural Studies*, 3 (1), 83-101.
- Negrin, L. (2002). Cosmetic Surgery and the Eclipse of Identity. *Body & Society*, 8 (4), 21-42.
- Oommen, A., Oommen, T. (2003). Physiognomy: A critical review. *J. Anat. Soc. India*, 52 (2), 189-191.
- Ortner, S. B. (1974). Is Female to Male as Nature Is to Culture? In M. Z. Rosaldo, L. Lamphere (Eds.). *Woman, Culture, and Society* (pp. 68-87). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Öberg, P. (1996). The Absent Body- A Social Gerontological Paradox. *Ageing and Society*, 16 (6), 701-719.
- Öberg, P., Tornstam, L. (1999). Body images among men and women of different ages. *Ageing and Society*, 19, 629-644.

- Pacteau, F. (2005). *Güzellik Semptomu*. (Çev. B. Erol). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Paden, W. E. (1988). Theaters of Humility and Suspicion: Desert Saints and New England Puritans. In L. H. Martin, H. Gutman, P. H. Hutton (Eds.). *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault* (pp. 64-79). Amherst: The University of Massachusetts Press.
- Paulson, S. (2008). "Beauty is more than skin deep." An ethnographic study of beauty therapists and older women. *Journal of Aging Studies*, 22, 256-265.
- Peretti-Watel, P., Moatti, J. P. (2006). Understanding Risk Behaviours: How the Sociology of Deviance May Contribute? The Case of Drug-Taking. *Social Science & Medicine*, 63, 675-679.
- Peters, M., Rhodes, G., Simmons, L. W. (2007). Contributions of the face and body to overall attractiveness. *Animal Behaviour*, 73, 937-942.
- Petersen, A., Seear, K. (2009). In Search of Immortality: The Political Economy of Anti-aging Medicine. *Medicine Studies*, 1 (3), 267-279.
- Philo, C. (2000). The birth of the Clinic: an unknown work of medical geography. *Area*, 32 (1), 11-19.
- Pirandello, L. (2018). *Biri, Hiçbiri, Binlercesi*. (2. Baskı). (Çev. B. Göker, N. Birgen). İstanbul: Aylakadam Yayınları.
- Plumwood, V. (2020). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. (3. Baskı). (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Re, D. E., Rule, N. O. (2016). Appearance and Physiognomy. In D. Matsumoto, H. C. Hwang, M. G. Frank (Eds.). *APA Handbook of Nonverbal Communication* (pp. 221-256). Washington, DC: American Psychological Association.

- Reischer, E., Koo, K. S. (2004). THE BODY BEAUTIFUL: Symbolism and Agency in the Social World. *Annu. Rev. Anthropol.*, 33, 297-317.
- Reynolds, J. S. (1981). *Discourses on Art*. New Haven: Yale University Press.
- Ricoeur, P. (2017). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. (2. Baskı). (Çev. M. E. Özcan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ring, A. L. (2002). Using “anti-ageing” to market cosmetic surgery: just good business, or another wrinkle on the face of medical practice? *MJA*, 176, 597-599.
- Rose, N., O’Malley, P., Valverde, M. (2006). Governmentality. *Annu. Rev. Law Soc. Sci.*, 2, 83-104.
- Rowe, J. W., Kahn, R. L. (1997). Successful Aging. *The Gerontologist*, 37 (4), 433-440.
- Rowe, J. W., Kahn, R. L. (1998). *Successful Aging*. New York: Pantheon.
- Sagaert, C. (2020). *Kadın Çirkinliğinin Tarihi*. (3. Baskı). (Çev. S. Kenç). İstanbul: Maya Kitap.
- Sanford, L. T., Donovan, M. E. (1999). *Kadınlar ve Benlik Saygısı: Kendimiz Hakkındaki Duygu ve Düşüncelerimizi Anlamak ve Geliştirmek*. (Çev. S. Kunt). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Saraçgil, A. (2005). *Bukalemun Erkek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarrabayrouse, A. M., Aires, B. (2002). Indications and Limitations for the Use of Botulinum Toxin for the Treatment of Facial Wrinkles. *Aesthetic Plastic Surgery*, 26, 233-238.
- Sarwer, D. B., Crerand, C. E. (2004). Body Image and Cosmetic Medical Treatments. *Body Image*, 1, 99-111.

- Sawchuk, K. A. (1995). From Gloom to Boom: Age, Identity and Target Marketing. In M. Featherstone, A. Wernick (Eds.) *Images of Aging: Cultural Representations of Later Life* (pp. 175-190). London, New York: Routledge.
- Seale, C. (2014). Normal/Patolojik. C. Jenks (Ed.). *Temel Sosyolojik Dikotomiler içinde* (ss. 141-158). (2. Baskı). (Çev. F. Kenevir). Ankara: Atıf Yayınları.
- Searing, C., Zeilig, H. (2017). Fine Lines: cosmetic advertising and the perception of ageing female beauty. *International Journal of Ageing and Later Life*, 11 (1), 7-36.
- Secunda, V. (1984). *By Youth Possessed: The Denial of Age in America*. New York: Bobbs-Merrill.
- Seidah, A., Bouffard, T. (2007). Being Proud of Oneself As A Person or Being Proud of One's Physical Appearance: What Matters for Feeling Well in Adolescence?. *Social Behavior and Personality*, 35 (2), 255-268.
- Shilling, C. (1993). *The Body and Social Theory*. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE Publications.
- Simmel, G. (2004). *The Philosophy of Money*. (3rd ed.). London, New York: Routledge.
- Singh, G., Kelly, M. B. H. (2003). Botox: an 'elixir of youth'?. *Eur J Plast Surg*, 26, 273-274.
- Singh, G. C., Hankins, M. C., Kelly, M. B. H. (2006). Psychosocial Aspects of Botox in Aesthetic Surgery. *Aesthetic Plastic Surgery*, 30, 71-76.

- Slevec, J., Tiggemann, M. (2010). Attitudes Towards Cosmetic Surgery in Middle-Aged Women: Body Image, Aging Anxiety, and the Media. *Psychology of Women Quarterly*, 34, 65-74.
- Sontag, S. (1972). The Double Standard of Aging. *Saturday Review of Literature*, 39, 29-38.
- Sontag, S. (2011). *Fotoğraf Üzerine*. (2. Baskı). (Çev. O. Akınbay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sperry, S., Thompson, J. K., Sarwer, D. B., Cash, T. F. (2009). Cosmetic Surgery Reality TV Viewership: Relations With Cosmetic Surgery Attitudes, Body Image, and Disordered Eating. *Annals of Plastic Surgery*, 62 (1), 7-11.
- Stanworth, M. (Ed.). (1987). *Reproductive Technologies: Gender, Motherhood and Medicine*. Cambridge: Polity Press.
- Stormer, S. M., Thompson, J. K. (1996). Explanations of Body Image Disturbance: A Test of Maturation Status, Negative Verbal Commentary, Social Comparison, and Sociocultural Hypotheses. *International Journal of Eating Disorders*, 19 (2), 193-202.
- Straughan, E. R. (2010). The salon as clinic: problematising, treating, and caring for skin. *Social & Cultural Geography*, 11 (7), 647-661.
- Talley, H. L. (2014). *Saving Face: Disfigurement and the Politics of Appearance*. New York, London: New York University Press.
- Thevoz, M. (1984). *The Painted Body*. New York: Rizzoli.
- Thompson, E. H., Langendoerfer, K. B. (2015). Older Men's Blueprint for "Being a Man". *Men and Masculinities*, 19 (2), 119-147.

- Tiles, M., Oberdiek, H. (2014). Conflicting Visions of Technology. In R. C. Scharff, V. Dusek (Eds.). *Philosophy of Technology* (pp. 249-259). UK, USA: Wiley Blackwell Press.
- Tillich, P. (2000). *The Courage to Be*. New Haven, London: Yale University Press.
- Turner, B. S. (1985). The Practices of Rationality: Michel Foucault, Medical History, and Social Theory. In R. Fardon (Ed.). *Power and Knowledge, Anthropological and Sociological Approaches* (pp. 193-213). Edinburgh: Scottish Academic Press.
- Turner, B. S. (1992). *Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology*. London, New York: Routledge.
- Turner, B. S. (1995). Aging and Identity: Some Reflections on the Somatization of the Self. In M. Featherstone, A. Wernick (Eds.). *Images of Aging: Cultural Representations of Later Life* (pp. 249-264). London, New York: Routledge.
- Turner, B. S. (2017). *Tıbbı Güç ve Toplumsal Bilgi*. (2. Baskı). (Çev. Ü. Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Turner, B. S. (2019). *Beden ve Toplum: Sosyal Teoride Arayışlar*. (3. Baskı). (Çev. İ. Kaya, M. B. Bulut). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Twigg, J. (2004). The Body, Gender, and Age: Feminist Insight in Social Gerontology. *Journal of Aging Studies*, 18, 59-73.
- Twigg, J. (2013). *Fashion and Age*. London: Bloomsbury.
- Vattimo, G. (1999). *Modernliğin Sonu: Postmodern Kültürde Nihilizm ve Hermenötik*. (Çev. Ş. Yalçın). İstanbul: İz Yayıncılık.

- Verma, A., Srivastava, S., Kharbanda, S., Priyadarshini, J., Gupta, A. (2015). "Botox: Tales Beyond Beauty". *J of Evolution of Med and Dent Sci*, 4 (69), 12068-12074.
- Wada, S. (1995). The Status and Image of the Elderly in Japan: Understanding the Paternalistic Ideology. In M. Featherstone, A. Wernick (Eds.). *Images of Aging: Cultural Representations of Later Life* (pp. 47-58). London, New York: Routledge.
- Wajcman, J. (1991). *Feminism Confronts Technology*. USA: Pennsylvania State University Press.
- Walsh, D. F. (2014). Yapı/Faillik. C. Jenks (Ed.). *Temel Sosyolojik Dikotomiler içinde* (ss. 23-59). (2. Baskı). (Çev. İ. Çapçioğlu). Ankara: Atıf Yayınları.
- Wegenstein, B., Ruck, N. (2011). Physiognomy, Reality Television and the Cosmetic Gaze. *Body & Society*, 17 (4), 27-55.
- Wernick, A. (1995). Selling Funerals, Imaging Death. In M. Featherstone, A. Wernick (Eds.). *Images of Aging: Cultural Representations of Later Life* (pp. 285-298). London, New York: Routledge.
- Werth, M. (2006). Modernity and the Face. *Intermedialites/Intermediality*, (8), 83-102.
- Whitehead, S. M. (2002). *Men and Masculinities: Key Themes and New Directions*. Cambridge: Polity Press.
- Wilde, O. (2020). Dorian Gray'in Portresi. (40. Baskı). (Çev. N. Yeğınobalı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Winner, L. (1986). *The Whale and the Reactor: A Search for Limits in an Age of High Technology*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Winterson, J. (2008). *The Stone Gods*. USA: Harcourt Books.

Wiseman, T. P. (2004). *The Myths of Rome*. Reed Hall: University of Exeter Press.

Wolf, N. (1991). *The Beauty Myth: How Images of Beauty Are Used Against Women*.

New York: Harper Collins.

ÖZET

Bu araştırmada, cildin yaşlanma belirtileriyle m¼cadele etme hususunda işlerlik g¼steren beden y¼netimi ve modifikasyonu uygulamalarını keşfetmek ve aynı zamanda bireylerin gen¼ görünme istekleri hakkında alansal bir bilgi sağlamak amacıyla botoks ve dolgu uygulamaları ile hizmetlerine yer verilmiştir. Bu ama¼ doğrultusunda, Ankara ilinde yer alan X Estetik Merkezi'nde katılımlı gözlem yapılmış ve botoks ve dolgu işlemi yapan doktor ile uygulama yaptıran farklı yaş aralığındaki kadın katılımcılarla derinlemesine m¼lakatlar ger¼ekleřtirilmiřtir.

Bu ¼alıřma, botoks ve dolgu işlemlerine y¼nelik artan ilginin sebeplerin yanı sıra botoks ve dolgu uygulamalarının bireylere ne anlam ifade ettiği, bireylerce nasıl deneyimlendiği ve bireylerin bu uygulamalardan ne gibi beklentileri olduğu üzerine kuruludur. Bedenin bir par¼ası olan y¼z¼n yaşlanmadaki önemi üst¼nde duran, bedenlenme ve duygusal deneyimlerle ilgili endişelere odaklanan bu araştırmada kadınların gen¼lik ve yaşlılığa atfettikleri anlamlar üzerinden yaşlanma s¼recini nasıl tecr¼be ettikleri, kendi ger¼ekliklerini ve kimliklerini nasıl inşa ettikleri, yorumladıkları ve m¼zakere ettikleri hakkında bir gör¼ř edinmeye ¼alıřılmıřtır. Bedene ilişkin öznel deneyimlerin yanı sıra bedenin sosyal inşası üzerinde de yoğunlaşan bu ¼alıřmanın bir diğer ama¼ı, teknolojik bir unsur olan botoks ve dolgu uygulamalarının bedenlerin inşasında ve potansiyel d¼n¼ř¼mlerinde nasıl bir rol oynadığını; toplumsal cinsiyet farklılıklarının ve yaşlı ayrımcılıklarının ¼retilmesinde nasıl bir sosyal etkiye sahip olabildiğini ortaya koyabilmeye y¼neliktir.

Alanında ilk olma özelliği taşıyan bu ¼alıřma, botoks ve dolgu işlemlerinin g¼ndelik yaşamdaki tezah¼rlerini bizzat yerinde g¼ren ve bu işlemleri “gen¼lik”, “yaşlılık”, “toplumsal cinsiyet”, “beden imajı”, “kimlik”, “disiplin” ve “teknoloji”

bağlamında değerlendiren ve tartışan bir araştırma olması sebebiyle değerli görülmekte; literatüre sağlayacağı güncel katkı ile estetik alanında yapılacak olan yeni çalışmalara bir referans niteliği taşıyacağı umut edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Botoks ve dolgu teknolojileri ile hizmetleri, gençlik, yaşlılık, beden, toplumsal cinsiyet, yaşlı ayrımcılığı, teknoloji

ABSTRACT

This research investigates the effectiveness of botox and filler applications in managing and modifying the body to combat skin aging. It also explores individuals' desires to appear younger by examining their spatial preferences. To achieve this, participatory observations were conducted at the X Aesthetic Center in Ankara. In-depth interviews were held with the doctor responsible for performing these procedures and female participants of various age groups who had undergone them.

This study explores the factors contributing to the growing interest in botox and filler procedures, aiming to understand their significance to individuals, the experiential aspects, and the expectations associated with these treatments. The research specifically focuses on the role of facial aesthetics in the aging process, delving into concerns related to embodiment and emotional experiences. The overarching goal is to gain insights into how women experience aging, examining how they construct, interpret, and negotiate their identities through perceptions of youth and old age. In addition, this study investigates the social construction of the body and subjective experiences, aiming to examine the role of botox and filler applications as technological elements in the construction and potential transformation of bodies. It seeks to reveal the social impact these applications may have on the production of gender differences and ageism.

This groundbreaking study, the first of its kind in the field, examines the manifestations of botox and filler procedures in daily life. These processes are systematically categorized into dimensions such as “youth”, “old age”, “gender”, “body image”, “identity”, “discipline”, and “technology”. The study is particularly valuable as it evaluates and discusses these manifestations within their contextual framework. We anticipate that this research will serve as a cornerstone for future studies in aesthetics, owing to its substantial contribution to the existing literature.

Keywords: Botox and filler technologies and services, youth, old age, body, gender, ageism, technology